

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ BİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ ve METODOLOJİ ANABİLİMDALI

DEĞİŞEN BİR ÖZNE OLARAK ‘İŞÇİ SINIFI’ ve ‘DEĞİŞEN SOL’:
ÖZGÜRLÜK ve DAYANIŞMA PARTİSİ (ÖDP) ÖRNEĞİ

746256

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Çetin YILMAZ

146256

Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. Hale OKÇAY

İZMİR 2004

YEMİN BELGESİ

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼ğ¼ne sunduğ¼m “Değışen Bir Özne Olarak ‘İşçi Sınıfı’ ve ‘Değışen Sol’: Özg¼rl¼k ve Dayanışma Partisi (ÖDP) Örneğİ” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Çetin YILMAZ
25.10.2004
İZMİR

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 15/09/2004 tarih ve 34/72 sayılı kararı ile oluşturulan jüri Sosyoloji Bilim Dalı Genel Sosyoloji ve Metodoloji Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Çetin Yılmaz'ın "Değişen Bir Özne Olarak 'İşçi Sınıfı' ve 'Değişen Sol': Özgürlük Dayanışma Partisi (ÖDP) Örneği" başlıklı tezini incelemiş ve aday 29/09/2004 günü saat 10:00'da 9.0...süresi süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız olduğuna ~~oybirliğiyle~~ / oyçokluğuyla karar vermiştir.

BAŞKAN

Yrd. Doç. Dr. Hale Okçay

Başarılı

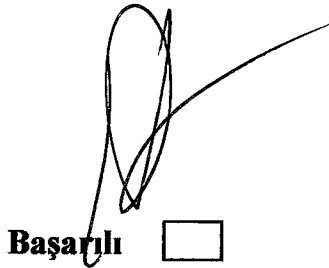

Başarısız

ÜYE

Doç Dr. Neşe ÖZGEN

Başarılı

Başarısız

ÜYE

Doç Dr. Melek GÖREGENLİ

Başarılı

Başarısız

Not: Yüksek Lisans Tezi Savunma Süresi asgari 45 dakika - azami 90 dakikadır.

ÖNSÖZ

Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) Türkiye solunun önemli figürlerini içine alan bir birlik projesi olarak doğdu. Türkiye solu, 1980 öncesinin teorik, örgütsel bir hesaplaşmasını yaparak ÖDP'ye geldi. Bu noktada ÖDP projesi, Türkiye solunda yaşanan tartışmaların, dönüşümlerin ve sürekliliklerin analiz edilebilmesi doğrultusunda önemli veriler sunmaktadır. Ayrıca ÖDP, özellikle “reel sosyalizm” sonrası dünya solunda yaşanan tartışmaların etkisi altında şekillendiğinden dolayı bu tartışmaların da takip edilmesine imkan sunmaktadır.

Yönlendiriciliği, eleştirileri ve önerileriyle konunun daha geniş ele alınmasını sağlayarak, çalışmanın son şeklini almasında büyük katkısı olan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Hale Okçay'a özverilerinden dolayı sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca, çalışmanın şekillenmesinde yardımcı olan kaynakları temin eden ve yaptığımız sohbetlerde partiyi daha iyi tanımamı sağlayan ÖDP Aliağa İlçe Başkanı sayın Cihat Aktarıcı'ya; çalışmanın her bölümünü gözden geçirerek dil bilgisi hatalarının en aza inmesini sağlayan eşime; maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen anneme ve babama teşekkür ederim.

Çalışmanın eksiklikleri ve boşluklarından kaynaklanan her türlü kusurlarının sorumluluğu tümüyle tarafıma aittir.

Çetin YILMAZ

Ağustos 2004

İZMİR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
TABLolar / GRAFİKLER / ŞEKİLLER LİSTESİ.....	IV
KISALTMA LİSTESİ.....	V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KAPİTALİZMİN GELİŞMESİ

1. Türkiye'de 1908 – 1961 Döneminde Kapitalist Üretim İlişkilerinin Gelişimi.....	3
1.1. İlk Birikim (1908-1922).....	3
1.2. Liberal Ekonomik Uygulamalar (1923-1929).....	5
1.3. Devletçi Sanayileşme (1930-1939).....	6
1.4. II. Dünya Savaşı Dönemi Ekonomi (1940-1945).....	9
1.5. Dünya Ekonomisi İle Farklı Bir Eklemlenme (1946-1953).....	13
1.6. Kriz ve Geçiş Dönemi (1954-1961).....	14
2. 1961-1980 Dönemi Türkiye'de Kapitalist Birikimin Seyri.....	14
3. 1970'ler ve Kapitalizmin Dönüşümü.....	18
3. 1. Küreselleşme Olgusu.....	18
3. 2. Birikim Modeli ve Emek Örgütlenmesinde Yaşanan Değişim.....	22
3.2.1. Fordist Üretim Biçiminin Krizi.....	22
3.2.2. Post-fordist Üretim İlişkileri.....	24
3.2.3. İşgücünün Sektörel Yapısında Meydana Gelen Değişimler.....	29
3.2.4. Sınıf Bilincinin Gelişmesini Engelleyen Faktörler.....	34
4. 1980 Sonrası Türkiye Kapitalizminin Dönüşümü.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İŞÇİ SINIFI HAREKETİ

1. Osmanlı İmparatorluğu'nda İşçi Hareketleri (1863-1923).....	40
2. Cumhuriyet Dönemi İşçi Hareketleri (1923-1960).....	42

3. 1908 - 1960 Dönemleri Arasında Sınıf Bilincinin Gelişmesini Engelleyen Faktörler.....	47
4. 1960 - 1980 Döneminde İşçi Hareketleri.....	50
5. 1980'den Günümüze Türkiye'de İşçi Hareketleri.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAPİTALİZMİN GELİŞME DÖNEMİNDE SİYASİ AKTÖRLER ARASI İLİŞKİLER

1. İttihat Terakki ve Bolşevizm Yakınlaşması.....	58
2. Kemalizm ve Sol / Sosyalist Hareket İlişkisi.....	63
3. İlk Dönem Solunun Değerlendirilmesi (1920-1960).....	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1960 - 1980 DÖNEMİ TÜRKİYE'DE SOL

1. 1960 - 1971 Dönemi.....	77
2. 12 Mart 1971 Sonrası.....	84
3. "Devrimci Yol" Ayrımı.....	87

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SOLUNUN YENİDEN YAPILANMASI VE ÖDP

1. Türkiye Solunun Birlik Denemesi Olarak ÖDP.....	97
2. ÖDP'de Özne / Siyaset İlişkisi.....	101
3. Geleneksel Sosyalizmden Özgürlükçü Sosyalizme ÖDP.....	127
4. ÖDP, Demokratikleşme ve Avrupa Birliği.....	141
5. Küreselleşme ve Yeni Enternasyonalizm.....	151
DEĞERLENDİRME ve SONUÇ.....	168

EK

- Özgürlük ve Dayanışma Partisi Program ve Tüzüğü.....	170
--	-----

KAYNAKÇA.....	231
---------------	-----

ÖZET.....	244
-----------	-----

ABSTRACT.....	245
---------------	-----

ÖZGEÇMİŞ.....	246
---------------	-----

TABLÖLAR / GRAFİKLER / ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. GSMH'nin Sektörlere Göre Dağılımı (1913-1940).....	10
Tablo 2. Sınai İşletme Başına Düşen Ortalama İşçi Sayısı.....	10
Tablo 3. İşletmelerin Büyüklüğüne Göre İşçi Dağılımı Yüzdesi (1927).....	10
Tablo 4. Sanayi Yoğunluğu ve Çalışılan Gün Yoğunluğu Açısından İlk On Şehir.....	11
Tablo 5. En Az Beş İşletmeye Sahip Sanayi Gruplarının Bölgesel Dağılımı (1938) / Sanayi Grupları.....	11
Tablo 6. Japonya, ABD ve Almanya'da İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	31
Tablo 7. OECD Ülkelerinde Sendikalaşma Oranı.....	36
Grafik 1. Bütün Gelişmekte Olan Ülkelerin Toplam Dış Borcu.....	21
Grafik 2. Dış Borç ve Sosyal Hizmetlere Yapılan Devlet Harcamaları.....	21
Şekil 1. Esnek Birikim Koşullarında İşgücü Piyasa Yapıları.....	30
Şekil 2. ABD İmalat Sanayiinde İşçi Üretkenliği ve Saat Başına Reel Ücretler.....	54
Şekil 3. Türk İmalat Sektöründe İşgücü Üretkenliği ve Reel Ücretler.....	55

KISALTMA LİSTESİ

AB (Avrupa Birliği)

AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi)

ANAP (Anavatan Partisi)

ARMHC (Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti)

ASF (Avrupa Sosyal Forumu)

ATTAC (Yurttaşlarla Dayanışma Amacıyla Finans İşlemlerinin Vergilendirilmesi Derneği)

BBP (Büyük Birlik Partisi)

BCP (Bağımsız Cumhuriyet Partisi)

BSP (Birleşik Sosyalist Parti)

CHF (Cumhuriyet Halk Fırkası)

CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)

DEV-GENÇ (Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu)

DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu)

DP (Demokrat Parti)

DSF (Dünya Sosyal Forumu)

DUY (Doğrudan Uluslararası Yatırım)

FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu)

GBK (Geleceği Birlikte Kuralım Parti Girişimi)

GENEL-İŞ (Genel Hizmet İşleri Sendikası)

GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla)

GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)

HADEP (Halkın Demokrasi Partisi)

HAK-İŞ (Hak-İş Konfederasyonu)

IMF (International Monetary Fund)

İP (İşçi Partisi)

İTC (İttihat Terakki Cemiyeti)

KİT (Kamu İktisadi Teşekkülü)

KOBİ (Küçük ve Orta Boy İşletme)

KOMİTERN (Kommunistiçeskii Internatsional) (Komünist Enternasyonal)
MGK (Milli Güvenlik Kurulu)
MHP (Milliyetçi Hareket Partisi)
MİSK (Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu)
MR 2004 (Mumbai Resistance 2004)
MST (Topraksız Köylüler Hareketi) (Brezilya)
NEP (New Economy Politic)
OECD (Organisation for Economic Co-Operation and Development)
OSF (Osmanlı Sosyalist Fırkası)
OYAK (Ordu Yardımlaşma Kurumu)
ÖDP (Özgürlükçü Dayanışma Partisi)
PT (Brezilya İşçi Partisi)
RSDİP (Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi)
SBP (Sosyalist Birlik Partisi)
SCF (Serbest Cumhuriyet Fırkası)
SİP (Sosyalist İktidar Partisi)
SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)
TBKP (Türkiye Birleşik Komünist Partisi)
TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi)
THİF (Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası)
THKP-C (Türkiye Halk Kurtuluş Parisi- Cephesi)
TİÇP (Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi)
TİÇSF (Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası)
TİP (Türkiye İşçi Partisi)
TİSK (Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu)
TKP (Türkiye Komünist Partisi)
TSEKP (Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi)
TSF (Türkiye Sosyalist Fırkası)
TSP (Türkiye Sosyalist Partisi)
TÜRK-İŞ (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu)
TÜSİAD (Türkiye Sanayici İş Adamları Derneği)

WB (World Bank)

WTO (World Trade Organization)

YP (Yurt Partisi)

YTP (Yeni Türkiye Partisi)

GİRİŞ

Bu çalışmada, Türkiye sosyalist hareketinin işçi sınıfı hareketiyle olan ilişkisi ve teorisinde işçi sınıfı kavramının konumu incelenmeye çalışılmıştır. Bu noktada ülkede kapitalizmin gelişmesi, işçi sınıfı ve sosyalist hareket arasında diyalektik bir bağ olduğu kabul edilmiş ve çalışmaya ülkede kapitalizmin gelişmesinin incelenmeye çalışıldığı bir bölüm ile başlanmıştır. Bu bölümde 1908'den günümüze kapitalist üretim ilişkilerinin seyri incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümün içerisinde, küreselleşme olarak adlandırılan dönemde, sermaye / emek arasında, emek süreci içerisinde ve işgücünün sektörel yapısında meydana gelen değişimlerin incelendiği bir bölüme de yer verilmiştir.

Kapitalist üretim ilişkilerinin incelendiği birinci bölümün ardından ülkede işçi sınıfı hareketinin incelendiği bir bölüme geçilmiştir. Bu bölümde, kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesine paralel olarak gelişen işçi sınıf hareketi ve sol / sosyalist hareket arasındaki ilişkiler incelenmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise, İttihat Terakki, Kemalizm ve sosyalizm arasındaki ilişkiler incelenmeye çalışılmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetici kadrosu olan İttihat ve Terakki ile Bolşevizmin yaklaşması irdelendikten sonra, benzer bir yaklaşmanın Kemalizm ve Bolşevizm arasında da mevcut olduğu görülmüş ve bu birbirinden farklı iki akım arasında kurulan yaklaşmanın Türkiye sol hareketi üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde, 1960 – 1980 dönemi sol / sosyalist hareketi incelenmeye çalışılmıştır. Sol içerisinde, özellikle “Milli Demokratik Devrim” ve “Sosyalist Devrim” tartışmalarının yoğun yaşandığı bir dönem olan 1960'ları, daha çok uluslararası güçler ile (Sovyetler Birliği, Çin, Arnavutluk vb.) kurulacak ilişkiler üzerinden yaşanan polemikler sonucunda meydana gelen ayrışmaların yaşandığı 1970'ler izlemiştir. 1970'lerde yaşanan bu tartışmalarda, her kesime mesafeli yaklaşan Devrimci Yol Hareketi Türkiye'ye özgü bir strateji geliştirilmesine çalışmıştır. Ayrıca, Devrimci Yol'un, “direniş komiteleri”nde, Fatsa'da hayata geçirmeye çalıştığı fikirler ÖDP tarafından da sahiplenildiği için, ÖDP ve Devrimci Yol geleneği arasındaki ilişkinin kurulabilmesi anlamında, Devrimci Yol farklı bir altbaşlıkta incelenmiştir.

ÖDP, reel sosyalizmin çözülmesi sonrasında Türkiye ve dünya solunda yaşanan gerilemenin nasıl aşılabacağı tartışmalarının ortasında şekillenen bir projedir. ÖDP içerisinde, geleneksel sosyalizm / özgürlükçü sosyalizm kavramları çerçevesinde yürütülen tartışmalar, Marxizmin, sol / sosyalizmin kendini yenileme projesinde, sol içerisinde yürütülen tartışmaların anlaşılabilmesini de sağlamaktadır. ÖDP kuruluşu öncesi yaşanan tartışmalar, ÖDP'nin post-marxist tezlerin etkisi altında geliştiğini göstermektedir. Fakat bu tür bir belirleme, ÖDP'nin içerisindeki bütün yapılar için yapılabilecek bir tespit değildir. Fakat zaman içerisinde partide yaşanan bölünmeler, Devrimci Yol hareketini partinin tek başına hakim konumuna getirmiş ve ÖDP, sosyalist bir söylemden ziyade, “radikal demokratik” bir hat izlemeye başlamıştır. ÖDP'nin bu konumunu irdeleyebilmek için çalışmada Devrimci Yol kökenli yazarların ve parti yöneticilerinin görüşlerinin incelendiği niteliksel bir yöntem kullanılmıştır. Ayrıca, ÖDP'yi içeriden ve dışarıdan eleştiren ve özgürlükçü demokratik bir sosyalizmin geliştirilmesi projesinde önemli bir işlev gördüğü düşünülen Birikim Dergisi de incelenerek, ÖDP üzerinden sol da yaşanan tartışmaların incelenmesi hedeflenmiştir. Fakat çalışmada ÖDP'nin günümüzdeki söyleminin ana taşıyıcısı olan Devrimci Yol ve diğer fraksiyonlar arasındaki çatışmalar çalışmanın dışında tutulmuştur. Örneğin, ÖDP'den ayrılarak “Sosyalist Demokrasi Partisi”ni kuran “Kurtuluş” grubu ile Devrimci Yol arasında Kürt Hareketi ile kurulacak ittifak ve F Tipi cezaevleri sürecinde yaşanan tartışmalar çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Çünkü bu tartışmalar teorik bir düzlemde çok, politik-pratik bir düzleme ait tartışmalar olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye sol hareketi tarihselliği içerisinde kavranmaya çalışıldığı için, ÖDP üzerinden yürütülen bir tartışma böyle bir hedefe tam anlamıyla ulaşamamıştır. Çünkü, ÖDP, Türkiye’de tüm solu temsil edebilecek bir fenomen olarak önümüzde durmamaktadır. Çalışmanın böyle bir eksikliği de içerisinde barındırdığı kabul edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KAPİTALİZMİN GELİŞMESİ

1. TÜRKİYE’DE 1908 - 1961 DÖNEMİNDE KAPİTALİST ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN GELİŞMESİ

1. 1. İlk Birikim (1908-1922)

Türkiye’de kapitalizmin gelişmesinin 1980 yılı ile birlikte başlatılmasının sebebi, 1908-1918 yılları arasında hüküm süren “Jön Türk” rejimi döneminde, sistemli bir şekilde “gayrimüslim” burjuvazinin yerine Müslüman ve Türk unsurların geçirilmeye çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Bu gelişmelerin öncesinde, 1839’da ilan edilen “Tanzimat Fermanı” ile özel mülkiyet hakkı tanınarak, etnik ve dinsel kökene bakılmaksızın imparatorluğun tüm tebaasının kanun önünde eşit olduğu ilkesi kabul edilmiştir. Bu şekilde başlayan süreç, vergi, askerlik hizmeti ve kamu istihdamı gibi konularda Müslümanlara ile gayrimüslimler arasında eşitlik ilkesini getiren 1856 “Islahat Fermanı” ile daha da ileri götürülmüştür (Gülalp, 2003: 26).

Bu gelişmeler, ülkede kapitalizmin yerleşmesine katkıda bulunsa da, 1908-1922 yılları “ulusal bir kapitalizm doğrultusunda ilk ve çekingen adımlar”ın atıldığı bir dönem olması bakımından kendinden önceki dönemden farklılaşmaktadır.* Bu döneme burjuva demokratik karakterini veren siyasi kadrolar, esas olarak “İttihatçılar” ve “Kemalistler”dir. Dönemin ana özelliğini ulusal nitelikte bir kapitalizm yaratmak olarak tanımlansa bile bu doğrultuda atılacak adımların önünde “nesnel” ve “öznel” kimi engeller her zaman varolmuştur. Nesnel engellerin ilki, ekonominin yarı sömürge statüsünden kaynaklı, yabancı devletlere olan derin bağımlılık ilişkisi gelmektedir. İktidarda bulunan milliyetçi ve bağımsızlıkçı kadrolar, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki uluslar arası sermayenin ve devletlerin denetim, müdahale ve baskı mekanizmaları karşısında çaresiz kalmışlardır. Siyasal bir bağımsızlık ancak Lozan Anlaşması ve Cumhuriyetin ilanı ile Kemalistlere nasip olmuştur. Demokratik bir devrimin karşısına çıkan bir diğer nesnel engel, 1908 ve 1922 yılları arasının isyanlarla

* Örneğin, İttihatçılar, ulusal bir ekonominin yaratılması doğrultusunda, 1908-1909 yılları arasında Avusturya ve Grek mallarını boykot ve yerli malı tüketimini teşvik etmişlerdir (Ahmad, 1995: 68).

dolu bir dönem olmasıdır. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilanı, Bosna-Hersek ve Girit'in yitirilmesi, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı bir dönemde yeni bir toplum düzenin kurmak bir mucize olurdu. Ulusal nitelikte bir kapitalizme yönelişin karşısındaki bir diğer etken ise, Türk burjuvazisinin cılızlığıdır. Varolan Osmanlı burjuvazisi, sanyie değil ticarete dayanmaktaydı ve büyük ölçüde gayri müslim unsurlardan oluşmaktaydı (Boratav, 1998: 14-16).

Kapitalistleşme adımlarının atıldığı ilk dönemlerde, Osmanlı İmparatorluğu'nda, burjuva ideolojisinin iktisat politikasına uzanan iki ana akım göze çarpıyordu. Bunlardan birincisi, serbest ticaretçi ve uluslar arası kapitalizm ile eklemlenmeci bir konumu savunurken ikinci akım, "milli kapitalizm" tezini savunuyordu. İlk akımın temsilcileri Sakızlı Ohannes Paşa ile M. Cavit Bey'dir. Bu ikili Fransız iktisatçılardan hareketle, ekonomiye devlet müdahalesine ve korumaya şiddetle karşı çıkmakta, içte ve dışta "liberal" bir iktisat politikasının uygulanmasını savunmaktaydılar. İkinci akım, liberal tezlerin aksine, korumacı sanayileşmeye yönelik ve devlet teşvik müdahaleleri ile bir "milli sanayi burjuvazisi"nin yetiştirilmesi gerektiğini savunan "milli iktisat" okulundan (Alman tarihçi okulu) hareket ediyordu. 1908'i izleyen yıllarda bir kısmı İTC'nin etkili mensupları olan Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Tekin Alp gibi düşünürler *İktisadiyat Mecmuası* ve *Türk Yurdu* gibi yayın organlarında bu okulun savunuculuğunu yapıyorlardı. Savaş yıllarında da, bu okul, birincisine oranla daha fazla taraftar bulmaktaydı (Boratav, 1998: 16).

Yeni bir toplumsal yapının oluşmasında savaşlar ve isyanlar her ne kadar olumsuz etkiler yaratmış olsalar da, imparatorluğun coğrafi unsurları arasındaki kopukluğun aşılmasında bu nesnel zorlamalar önemli rol oynamışlardır. Özellikle I. Dünya Savaşı esnasında tüm dünya ile bağların kesilmesi sonucunda, İstanbul hububat ihtiyacın Anadolu'dan karşılamaya başlamıştır. Savaşın zorlaması ile yarı sömürge bir toplum olan Osmanlı İmparatorluğu'nda ulusal bir bütünlüğe doğru adımlar atılmıştır. Ayrıca, savaştan kaynaklanan kıtlık koşullarında, karaborsacılık ve vurgunculuk olguları, Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yıllarında derlenecek bir ilkel birikim sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Savaş koşulların nesnel zorlaması ile Anadolu ve İstanbul arasında gerçekleştirilen hububat sevkiyatı, savaş yıllarının en kazançlı

faaliyetini oluşturmaktaydı. Hububat sevkiyatı için vagon tahsis etmenin neredeyse imkansız olduğu savaş koşullarında İTC'ye yakın olan gruplar mallarını spekülatif fiyatlara pazarlama olanağını elde etmişler ve böylece küçük de olsa bir sermaye birikimi sağlanmıştı (Boratav, 1998: 18). “Savaşın sonunda Türk ve yabancı gözlemciler Türklerin hakimiyetinde bir ulusal ekonominin oluştuğunu, burjuvazi olarak betimlenebilecek bir sınıfın doğduğunu kaydetmeye başladılar. Bu sınıf devleti denetleyemeyecek kadar zayıf olmakla birlikte hükümetin izlediği siyaseti etkileyebilecek kadar güçlüydü” (Ahmad, 1995: 69). 1908-1922 yılları arasında, nesnel zorlamaların dayatması ve “milli ekonomi” ilkesinden hareket eden İTC'nin “öznel” tercihleri ile bir “milli / müslüman burjuvazi” yaratılmaya çalışılmıştır.

1. 2. Liberal Ekonomik Uygulamalar

Bu dönemin başlaması, Anadolu toprakları üzerinde yeni bir devletin kuruluşu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden kesin olarak silinmesini simgelemesine rağmen, ekonomi politikalarında aynı kopukluğu görmek mümkün değildir. 1923-1929 dönemi, iktisat politikaları ve resmi iktisat görüşleri bakımından 1908-1922 dönemi ile bir süreklilik arz etmektedir. Kalkınma ve modernleşmede lokomotif görevi görececek bir “milli burjuvazi oluşturma” çabaları cumhuriyeti kuran siyasi kadrolarında ana hedefi konumundaydı (Yavuz, 1998: 156). Devletin ekonomi politikası, Cumhuriyetin ilanından önce İzmir İktisat Kongresi'nde belirlenmişti. Kongrenin örtük amacı, Batı'nın yeni kurulan cumhuriyet hakkındaki kuşkularını silmektir. Kongre'ye iki grup egemendi: *büyük toprak sahipleri* ve *tüccarlar*. Kongre'de alınan kararlara göre Türkiye ekonomisi “dışa açık” kalacak; yabancı sermayeye hoşgörülü davranılacak; temel sloganda “liberalizm”, yani özel girişimin desteklenmesi olacaktı (Gülalp, 1993: 30). Kongre'de, İstanbul işçilerini temsil eden *Amele Birliği* tüccar kuklası bir teşkilat görünümündeydi. Kongre'de, kalkınmacı, yerli/yabancı sermayeyi ve çiftçiyi özendirici, ekonomik hayatın denetiminin “mili unsurlara” geçmesini kolaylaştırıcı ve ılımlı bir korumacılığı öneren tezler ön plana çıkmıştı. Kongre aracılığıyla, yeni rejimin izlemesi istenen iktisadi yol konusunda, egemen ekonomik unsurlar birbirleriyle çatışmaya girmeden ortak mesajlarını siyasi kadrolara iletmiş oldular (Boratav, 1998: 34).

1908-1922 dönemi ile paralel ekonomik uygulamaların hayata geçirildiği 1923-1929 döneminin de en önemli amacı “yerli sermaye” birikiminin sağlanmasıydı. Devlet desteği ile yerli sermayedar yetiştirme girişimlerinin en etkili ve yaygın yöntemlerinin başında, devlet tekellerinin imtiyazlı özel şahıs ve şirketlerce işletilmesi gelmektedir. Siyasi kadrolar ile sermaye çevrelerinin bir araya gelmesinde, 1924 yılında kurulan İş Bankası özel bir önem taşır. Genel müdürlüğüne Celal Bayar’ın getirildiği banka, yerli ve yabancı sermaye ile siyasi iktidar arasındaki bütünleşme sürecinde aktif bir rol oynamış, iktisat politikalarına yönelik kararların alınmasında sermaye çevrelerinin istekleri doğrultusunda yönlendirmede önemli bir baskı grubu olmuştur (Boratav, 1998: 29).

Bu dönemin en belirgin özelliği, tarım sektörünün ekonominin motor gücü konumunda bulunmasıdır. 1924-1929 yılları arasında tarım sektörünün büyüme hızı %16,2 iken, aynı dönemde sanayi sektöründe %8,5’lik bir büyüme kaydedilmiştir. Bu dönemin en önemli kararı 1925 yılında *Aşar*’ın kaldırılmasıdır. 1924 yılında aşar, bütçe gelirlerinin %22’sini oluşturmaktaydı. Aşarın kaldırılması ile oluşacak bu boşluk, dolaylı vergilerdeki artışlarla ve esas olarak şeker ve gaz yağının vergilendirilmesi ile sağlanacaktı. Böyle bir uygulama ile kentli emekçi / tüketici kesimlerden tarım kesimine kaynak aktarımının mekanizmaları geliştirilmişti. Türkiye’nin, 1926’da toplam ithalatının sadece %2,6’sını tahıllar oluşturmaktaydı. Tütün, kuru üzüm, pamuk, incir, fındık, yün, afyon ve yumurta Türkiye’nin toplam ihracatının %60-72’sini, ithalatının çok büyük bir bölümünü ise sınai tüketim malları oluşturmaktaydı. İthalat ve ihracatın bileşimi, Türkiye’nin, dünya ekonomisi içinde uluslararası ihtisaslaşmanın klasik biçimine uygun bir konumlanmış içinde olduğunu göstermektedir (Boratav, 1998: 38). Liberal uygulamalar, 1929 Dünya Bunalımı ile birlikte terk edilmiş ve Türkiye devletçi uygulamaları benimsemek zorunda kalmıştır.

1. 3. Devletçi Sanayileşme (1930-1939)

Bu dönemde uygulanan “devletçi” pratiklerin ana sebebi, 1929’da tüm dünyayı kaplayan bunalımdı. Bu dönem de ekonomik yapıya iki temel özellik damgasını vurdu: “içe kapanma” ve “devlet öncülüğünde hızlı bir sanayileşme”. Bunalım, tarımsal ürünlerin fiyatlarının düşmesine sebep olarak Türkiye’nin ihraç pazarının daralmasına

yol açtı. İkinci olarak bunalım, Türkiye'nin un, şeker ve tekstil gibi ithalat ürünlerinde bir daralmaya neden olarak içe dönük bir sınıileşme modelinin uygulanmasını zorunlu kıldı. Artık, Türkiye dışarıdan ithal edemediği temel tüketim malları ihtiyacını yerli üretim ile karşılamak zorundaydı. Bu dönemin resmi politikası devlet işletmeleri aracılığıyla uygulanan ve yerel girdilere dayalı bir ithal ikamesiydi (Gülalp, 1993: 30; Yavuz, 1998: 159). Koruma duvarlarının arkasında, eskiden ithal edilen sınai tüketim mallarından (un, şeker ve tekstil) başlayan ithal ikameci yatırımlar, yirminci yüzyılın ilk yarısında Üçüncü Dünya ülkelerinin bir çoğunda ilk sanayileşme hamlelerini oluşturmuştu (Boratav, 1998: 49). 1929 Bunalımı'nın yarattığı bu dış zorlamaların yanı sıra devletçi uygulamaların içeriden kaynaklı nedenleri de vardı. Bu konuda Rozaliev şunları söylemektedir:

“İç pazarın darlığına yol açan ülke tarımının geriliği ve kırsal kesimdeki feodal kalıntılar, özel kapitalist işletmeciliğin gelişmesinin ciddi engeli oldu. Hükümet, devlet işletmeciliğini örgütleyerek tarımda gelişen kapitalist ilişkiler ile korunan feodal kalıntılar arasında olgunlaşan çelişkilerin şiddetini yumuşatmaya çalıştı. Türkiye ekonomisinde devlet – kapitalist eğilimlerin güçlenmesi, ülkeyi, ekonomik açıdan gelişmiş bir kapitalist güç haline dönüştürmeye çalışan ulusal sermayenin, emperyalist tekellerin rekabeti karşısında dayanabilmek için gerekli örgütsel biçimleri uygulamak ve mücadele yöntemlerini kullanmak mecburiyetinden doğdu” (Küçük, 1997: 156-157).

Alıntıda da görüldüğü gibi, bunalım ile birlikte dış kaynak sıkıntısına giren rejimin, “devletçi” uygulamalar aracılığıyla yönetici sınıflar arasında derinleşen çıkar çatışmalarında arabulucu bir işlev üstlendiği ileri sürülmektedir.

Bu dönemde, ithalata kota koyan ve ihracatın denetlenmesi yetkisini hükümetlere veren çeşitli kanunlar çıkarılarak, dışa bağımlılığın önemli bir göstergesi olan dış ticaret açığı 1930-1939 yıllarında ortadan kalkmıştır. Dış ticaret açığı ithalatın nerdeyse yarı yarıya kısılması ile sağlandığını görmekteyiz. 1923-1929 döneminde ithalatın milli gelirdeki payı %15'e yakın iken, bu dönemde %7 civarlarına düşmüştür. İhracatın milli gelirdeki payı ise bu dönemde %11 ve %8 dolaylarındadır. Bu dönemde sınıinin yıllık büyüme hızı ortalaması %11,6 iken, tarım bütün olumsuz şartlara rağmen %5,8'lik bir büyüme sağlayabilmiş, fakat bu oran sanayinin oldukça gerisinde kalmıştır.

Bu dönemde buğday sanayi fiyat endeksleri arasındaki oran, 1924=100 kabul edilirse, 1931-1932'de 70'e düşmüş iken, 1939'da hala %68'de kalmıştır. Tarım kesiminden, sanayiye pay aktarılması en çok buğday üreticisinin sırtından gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, sanayi kesiminde sağlanan büyüme ile ücretlerin milli gelirden aldığı pay yükselmiştir. 1930-1939 döneminde, dışa dönük ticaret burjuvazisinin milli gelirden aldığı pay azalmış, buna karşılık burjuvazinin devletle iş yapan içe dönük aracı kesimleri ile sanayici kesimleri, göreceli durumlarını düzeltmişlerdir. Sonraki dönemlerde sivrilecek büyük sermaye gruplarından pek çoğunun kökeninde bu dönemde devlet ihaleleri ile elde edilen kazançlar yatmaktadır (Boratav, 1998).

"Bu dönem boyunca uygulanan devletçi pratikler, kapitalizm ve sosyalizm dışında, "üçüncü yol" ya da "kapitalist olmayan yol" gibi aranırları yansıtmamaktaydı. Devletçiliğe en çok vurgunun yapıldığı dönemlerde bile bu tür düşünceleri ileri sürenlerin önü kesilmiştir" (Çulhaoğlu, 1998: 65). 1923-1929 dönemi incelenirken belirtildiği gibi, siyasi kadroların ana hedefi kapitalist bir ekonomik yapıyı oluşturmak ve bunu liberal bir model aracılığıyla gerçekleştirmekti. Cumhuriyet rejiminin siyasi kadroları, devletçilik ve liberalizm arasında bir rekabet öngörmüyorlar, aksine devletçi uygulamaların özel sermayenin yetersizliğinden kaynaklandığını dile getiriyorlardı. Örneğin, Kadro Dergisi'nin Ekim 1933 tarihli yirmi ikinci sayısında, İsmet İnönü "Fırkamızın Devletçilik Vafı" isimli yazısında şunları söylemiştir:

"Devlet, ancak ferdin yapamayacağı şeyleri yapmaya çalışmalıdır, nazariyesi basiretiyle mütaala olunmalıdır. Bir defa, efradın yapabileceği bir şeyi Devletin, bhusus bizim devletimizin yapmaması, şayanı arzudan daha fazla bir şey, lazım bir şeydir" (Adalı, 1999: 218).

Celal Bayar'da 1937'de hükümet programını açıkladığı meclis konuşmasında benzer noktalara değinmiştir:

"Fert tarafından yapılabilecek işlerin fertçe yapılmasını himaye teşvik edeceğiz. Ferdi sermayenin bugün için yetmediği ve gidemediği işlerde, milli korunmanın gerektirdiği hususlarda milli emniyet ve umumi menfaati temin etmek, ferdi sermayenin çeşitlenip büyümesini kolaylaştırmak için devlet işbaşına gelecektir" (Adalı, 1999: 219).

Uygulanan devletçilik pratikleri ile özel ellerde sermaye birikiminin sağlanması hedeflenmiş, fakat ileride de değinileceği gibi bu uygulamalar işçi sınıfı ve sol hareket tarafından rejimin kurucu siyasi kadroların ilerici ve burjuvaziden bağımsız bir “devlet sınıfı” olduğu yanlışlamasını yaratmıştır (Gülalp, 1993: 31).

Şimdiye kadar incelenen dönemler arasında 1930-1939 dönemi hariç ekonominin temel sektörü tarım olarak göze çarpmaktadır. 1927 tarihli Sanayi Teşvik Kanunu bedelsiz arazi tahsisi, vergi muafiyeti ve sermaye yardımı gibi teşvik edici paketler sunmasına rağmen, sanayinin gayri safi milli hasıla içerisindeki payı tarımın oldukça gerisinde kalmıştır (Yavuz, 1998: 158; ayrıca bkz. Tablo 1). İşletme başına düşen işçi sayısı ve işletmelerin büyüklüğüne göre işçi dağılımı yüzdeleri incelendiğinde, sanayide geleneksel imalat tarzının ve küçük üretimin hakim olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 2 ve 3). Cumhuriyet dönemi sanayisinin bir diğer önemli özelliğini ise, bölgeler arasındaki dengesizlikler oluşturmaktaydı. 1938 yılında sanayi işletmelerinin yüzde 30’u İstanbul’da, yüzde 12.9’u İzmir’de, yüzde 7.3’ü ise Bursa’da toplanmıştı. Bölgesel bazda ele alındığında Marmara ve Ege bölgeleri tüm sanayi kuruluşlarının yüzde 71’ine sahipti. İstanbul ve Bursa gibi sanayi merkezlerinin yer aldığı Marmara bölgesi yüzde 49’luk pay ile başı çekiyordu. Tekstil işletmelerinin yüzde 86’sı, metal işletmelerinin yüzde 76.2’si Marmara bölgesinde toplanmıştı (Yavuz, 1998: 160; ayrıca bkz. Tablo 4 ve 5). Bu eşitsiz gelişme, II. Dünya Savaşı yıllarında farklı bir boyutta yeniden üretilmiştir. Savaş yılları, karaborsacılığın ve stokçuluğun hızla yayıldığı ve engellenemediği yıllar olmuş, bu süreçte özellikle tarım ve ticaret sermayesi önemli bir birikim sağlamıştır.

1. 4. II. Dünya Savaşı Dönemi Ekonomi (1940-1945)

Savaş yıllarında Türkiye, Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu hükümetleri tarafından yönetildi ve iki hükümet arasında savaş ekonomisinin yönetimi konusunda kimi farklılıklar gözlemlenmekteydi. Refik Saydam hükümeti, ekonomik sorunları, katı fiyat denetimleri ve tarım ürünlerine düşük fiyatlarla el koyma yöntemleri ile çözmeye çalışıyordu (Boratav, 1998: 65). Bu uygulamaları hayata geçirebilme doğrultusunda Ocak 1940’da “Milli Korunma Kanunu” (MKK) çıkarıldı. Bu kanun aracılığıyla ücretli iş yükümlülüğü, çalışma sürelerinin uzatılması ve ücret sınırlaması gibi işgücünü denet-

Tablo 1. GSMH'nin Sektörlere Göre Dağılımı (1913-1940)

Sektörler	1913-14(%)	1926-30(%)	1936-40(%)
Tarım	52.8	48.9	46.8
Sanayi	16.5	14.4	17.6
Ulaştırma-Haberleşme	3.2	3.6	3.7
Diğer Hizmetler	27.5	33.1	31.9

Kaynak: Yavuz, Erdal (1998) “Sanayideki İşgücünün Durumu”, Quataert, D. ve Zürcher, E. J. (der.), *Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 177.

Tablo 2. Sınai İşletme Başına Düşen Ortalama İşçi Sayısı

Yıllar	İşçi Sayısı
1927	3.9
1932	37.6
1933	46.5
1934	52.8
1935	44.5
1936	51.6
1937	67.2
1938	73.5
1939	78.1

Kaynak: Erdal, a.g.m. s. 177.

Tablo 3. İşletmelerin Büyüklüğüne Göre İşçi Dağılımı Yüzdesi (1927)

İşletmenin Büyüklüğü	İşçi Yüzdesi
1-5	90.8
6-20	7.8
20-50	0.8
51-100	0.3
101+	0.2

Kaynak: Erdal, a.g.m. s. 178.

Tablo 4. Sanayi Yoğunluğu ve Çalışılan Gün Yoğunluğu Açısından İlk On Şehir

Şehirler	İşletme	İşgünü
İstanbul	30.1	26.2
İzmir	12.9	9.5
Bursa	7.3	5.5
Balıkesir	7.1	1.0
Seyhan	3.0	4.9
Ankara	2.8	2.3
Aydın	2.8	3.1
Manisa	2.1	1.4
Zonguldak	2.0	20.4
Çanakkale	1.9	0.1

Kaynak: Erdal, a.g.m. s. 179.

Tablo 5. En Az Beş İşletmeye Sahip Sanayi Gruplarının Bölgesel Dağılımı (1938)/Sanayi Grupları (%)

Bölge	I	II	III	IV	V
Marmara	6.1	37.7	86.0	21.4	64.7
Ege	21.2	32.0	7.4	26.8	17.6
Akdeniz		7.1	0.8	10.7	
İç Anadolu	21.2	5.4	2.9	16.1	14.7
Doğu Anadolu		2.4	1.2	1.8	
Karadeniz	45.5	8.4		14.3	2.9
Toplam	94.0	93.0	98.3	91.1	99.9
Bölge	VI	VII	VIII	IX	X
Marmara	76.2	62.1	74.3	39.8	49.0
Ege	16.7	10.3	20.0	17.3	22.1
Akdeniz	4.8		2.9	2.0	5.7
İç Anadolu	2.4	20.7		6.1	6.2
Doğu Anadolu		3.4	2.9	6.1	2.1
Karadeniz		3.4		15.3	7.3
Toplam	100	99.9	100	86.3	92.4

I Madencilik, II Tarım, III Tekstil, IV Ahşap, V Kağıt ve Kağıt Ürünleri, VI Metal, VII İnşaat, VIII Kimya, IX Diğerleri, X Toplam.

Kaynak: Erdal, a.g.m. s. 179.

leyen hükümler getirildi. Örneğin MKK'nun dokuzuncu maddesi şöyleydi:

“Hükümet sanayi ve maadin müesseselerinin istihallerini ve iş yerindeki mesaiyi, bu kanunun derpiş ettiği ihtiyacı karşılayabilecek hadde çıkarmak için lüzumlu olan işçi kadrosunu ve ihtisas elemanlarını temin eder. Bu maksatla vatandaşlara ücretli iş mükellefiyeti tahmil edilir” (Güzel, 1998: 201).

Savaş esnası ve sonrasında kömür, linyit ve krom çıkaran firmalar, yanlarında zorunlu olarak çalışan geçici ve dönüşümlü işçilerden hazır bir işgücü elde etmişlerdi. Bu firmalar savaş yıllarında işgücü sıkıntısı çekmemiş, aksine ellerindeki işgücünü daha da artırmışlardır (Güzel, 1998: 201).

Refik Saydam hükümeti, devletin iç ve dış ticaret üzerindeki denetimini artırmak için “Ticaret Ofisi ve İlaş Müsteşarlığı” gibi yeni örgütlenmelere gitti. Buğday, pamuk ve şeker pancarı piyasa fiyatlarının altında satın alınıyor; pamuklu dokuma ve şeker devlete yüksek karlar getirecek fiyatlarla; ekmek ve kömür ise kentli nüfusa ucuza satılıyordu. Özel ticaretin egemenliğinde pazarlanan mallarda ise fiyat denetimi uygulanıyordu. Fakat tüm bu uygulamalara rağmen piyasa yeterince denetlenememiş karaborsanın, stokçuluğun ve rüşvetin önü kesilememiştir.

1942 yılında başbakanlığa getirilen Saraçoğlu ise, piyasa üzerindeki sıkı denetim mekanizmalarını kaldırma ya da gevşetme yoluna gitti, fakat bu uygulamalar enflasyonun artmasına sebep oldu. Bunun üzerine enflasyonla mücadele edebilmek için iki olağanüstü vergi yürürlüğe sokuldu: *Varlık Vergisi* ve *Toprak Mahsulleri Vergisi*. Varlık Vergisi, bütünüyle burjuva sınıfı tarafından ödenmiş olmasına rağmen, bu sınıf içinde belirli nesnel koşullara göre uygulanmamış; siyasi iktidarlar ile ilişkileri yeterince güçlü olmayan gruplar, özellikle de azınlıklar ezilmişler ve çoğu vergi borçlarını sermaye ve mülklerin tasfiye ederek ödemek zorunda kalmışlardır. Bu tasfiye sürecinde, ucuza emlak kapatan, işyerlerini devralan, önemli bir bölümü Anadolu kökenli yeni zengin, “hacığa”^{*} tipi ortaya çıkmıştır. Savaş yılları sınaileşme sürecini kesintiye uğratmış, ticari kazançlardaki artış sınai ürünlerden ziyade, tarımsal ürünlerin ticaretinden sağlamıştır. Fakat savaş, ekonominin mutlak anlamda daralması demek değildi. Savaşla birlikte, özellikle tarımsal ürünlerin fiyatlarında dış talebin artması ile

^{*} “Hacığa” kavramlaştırması Korkut Boratav’a aittir (Boratav, 1998: 70).

birlikte meydana gelen artışlar, bunların üreticileri ve ihracatçılarına beklenmedik kazançlar sağlamıştır. Önlenemeyen karaborsacılık ve stokçuluk, tarım ve ticaret sermayesine savaş koşullarında yoğun bir birikim sağlama olanağı sunmuştur. Bu süreçte işçi sınıfının hayat standartlarında önemli bir düşüş yaşanmıştır (Gülalp, 1993: 33; Boratav, 1998: 70). Savaş yıllarının sona ermesi ile birlikte Türkiye, IMF ve OECD gibi uluslararası kuruluşlarla geliştirdiği ilişkiler aracılığı ile dünya ekonomisiyle farklı bir biçimde eklemlenme çabası içerisine girmiştir.

1. 5. Dünya Ekonomisi İle Farklı Bir Eklemlenme (1946-1953)

1946 yılı ile birlikte, on altı yıldır kesintisiz olarak izlenen kapalı, korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük iktisat politikalarının yerine; ithalatın serbestleştirildiği, tarımsal gelişmenin ve ihracatın desteklendiği, sanayileşmeden vazgeçildiği ve bunlara bağlı olarak dış açıların kronikleşmeye başladığı bir döneme girilmiştir. 7 Eylül 1946'da bir dolar karşılığı Türk lirası 1.28'den 2.80'e çıkarılarak ilk liberalleşme hamlesi gerçekleştirildi ve bu uygulamanın ardından Türkiye 1947'de IMF üyesi ve 1948'de de OECD üyesi oldu. Bu "liberalleşme" uygulamaları ile birlikte devlet, pazarın genişletilmesini sağlamak için taşımacılık ve iletişim alanlarındaki altyapı yatırımlarına öncelik vermeye başladı. Bu dönemde yabancı sermayeye konulan sınırlamalardaki ilk gevşemeler CHP tarafından Mayıs 1947 ve Mart 1950'de yapılmış; DP iktidarı aynı yönelişi 1951'de "Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu", 1954 başlarında ise "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" ile "Petrol Kanunu"nu kabul ederek sürdürmüştür. 1946-1953 yıllarında tarım, sanayiye oranla daha hızlı bir gelişme göstermiştir. Bu dönemde tarımın büyüme hızı %13.2'yi bulurken, sınai büyüme hızı %9.2'de kalmıştır. Yine bu dönemde ücretlerin ve maaşların GSYİH içindeki payları gerilemiştir. Bu dönem, sınai karlardan ziyade tarım ürünlerini iç ve dış pazarlamasını ve genel olarak ithalatı örgütleyen ticaret sermayesi için altın yıllar olmuştur (Gülalp, 1993: 33; Boratav, 1998). Yoğun bir liberalleşme dönemi, 1950'lerin ikinci yarısına girilmesi ile birlikte baş gösteren ekonomik kriz ile kesintiye uğramış ve Türkiye 1954-1961 yılları döneminde "ithal ikameci" bir kalkınma stratejisine geçişin ilk adımlarını atmıştır.

1. 6. Kriz ve Geçiş Dönemi (1954-1961)

Bu dönem, bir kriz ve geçiş dönemiydi; resmi politika olarak 1960’larda onaylanan ve düzene konan ithal ikameci sanayileşme modeline geçiş dönemi. DP, ekonominin zorlamaları sonucunda, kontrollü bir dış ticaret rejimine, öte yandan da tüketim malı ithalatındaki daralmaları telefı etmeyi amaçlayan, önemli ölçüde devlet yatırımlarıyla gerçekleştirilen bir ithal ikamesi politikasına bu dönemde angaje olmuştur. Sermaye birikim modelinde meydana gelen bu değişiklik; ağırlıklı tarım ve ticaret sermayesinin birikimine dayalı bir modelden, ağırlıklı iç pazara yönelik sanayi sermayesi birikimine dayalı bir modele geçiş anlamına geliyordu (Gülalp, 1993: 34).

Enerji, kömür, çimento, şeker gibi üretim kollarında, kamu kesiminin sürüklediği önemli gelişmeler olmuş; kamu yatırımlarının milli hasıla içindeki payı belirgin biçimde artmıştır. Bu dönemde, sınai büyüme %4.3 ulaşabilmiş, tarımsal büyüme oranı ise ancak %1.8’de kalmıştır. Bu yıllar işçi/memur kesimlerinin ulusal ekonomi içindeki görelı durumlarının düzeldiği yıllar olarak dikkati çekmektedir. Egemen güçler bloğu içinde ise, sanayi burjuvazisi ile sınai ürünlerin pazarlamasına dönük ticaret sermayesinin, çiftçi gruplar ile dış ticarete dönük ticaret sermayesi aleyhine genişlediği söylenebilir (Boratav, 1998: 93). 1954-1961 dönemi sanayileşmenin adımlarının atıldığı bir dönem olma özelliğine sahiptir. Bu özellik, ithal ikameci sanayi strateji aracılığıyla kalkınmanın sağlanmaya çalışıldığı 1961-1980 sürecinde de devam etmiştir.

2. 1961 - 1980 DÖNEMİ TÜRKİYE’DE KAPİTALİST BİRİKİMİN SEYRİ

Birinci bölümde Türkiye ekonomisinin 1908-1961 dönemi incelenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde ise, 1961-1980 döneminde Türkiye ekonomisinin seyri ve bu dönem boyunca sınıflararası ilişkilerin irdelenmesi hedeflenmektedir. 1960’lı yıllarla birlikte Türkiye, ithal ikameci bir birikim modeline yöneldi. Fakat 1960’ların ithal ikameci modeli, 1930’ların devletçi ithal ikamesinden önemli ölçüde farklıydı. “1930’ların ithal-ikameciliğinin yabancı sermayenin katılımı olmadan, hatta yarı-otarşık bir tarzda, yerli girdilere dayalı ve bir kitle pazarı için temel tüketim malları üretmeye

yönelik bir deneyimdi. 1960'ların "ithal ikameci sınaileşme"si ise ithal girdilere dayalıydı ve yabancı sermaye ile işbirliği halinde görece yüksek gelirli bir pazarın yararlandığı dayanıklı tüketim mallarının üretimine yönelikti" (Gülalp, 1993: 36). Kentli ve taşralı burjuvazinin ulaştığı gelir düzeyleri, bu sınıfların tüketim tercihlerinin kaynak tahsisine egemen olmasına yol açacak bir etki oluşturmaktaydı. Gelişmiş kapitalist toplumlardan yayılan tüketim normları, radyo, buzdolabı, çamaşır makinesi, televizyon, otomobil, modern büro, mutfak ve ev eşyaları türünden "dayanıklı tüketim mallarına" karşı etkili bir talep meydana getiriyordu. Ancak, dış ticaret tıkanmaları geçerli iken bu malların ithali serbest bırakılamazdı. Geriye, yabancı sermayenin de katılmasıyla bu malları ülke içinde üretmekten başka çare kalmıyordu. İlk başta montaj biçiminde kurulan dayanıklı tüketim malları sanayii, zamanla daha fazla yerli katkı ile ve beslediği yan sanayi kolları ile muazzam bir büyüklüğe ulaşacaktı. Ancak teknolojik ve temel girdiler bakımından dışa bağlı olmaya ve maliyet ve kalite bakımından Batılı benzerlerinden geri kalmaya devam edecekti ve bu özellikleriyle dış pazara yönelme imkanları çok sınırlı kalacaktı. Bu noktada, sözü edilen endüstriler, dönemin ortalarından itibaren burjuvazinin tüketim taleplerine yanıt vermenin ötesinde bir yaygınlık kazandı (Boratav, 1998: 96).

Bu gelişmeyi tamamlayan ve büyük ölçüde ona bağlı bir diğer ithal ikamesi süreci, özellikle kamu kesiminin katkısıyla demir-çelik, bakır, alüminyum, petro-kimya ve kimya, inşaat malzemeleri gibi temel ara mallarda gözlenmiştir. Kamu sektörü, çoğu kez maliyetlerin altına fiyatlandırmalar aracılığıyla özel sanayinin ve tarımın girdi ihtiyacını ucuza karşılamıştır. İlk bakışta ekonominin dışa bağımlılığı azalacakmış gibi görünmesine rağmen, beklenenin aksi gerçekleşerek ekonominin ithalata bağımlılığı artmıştır. Fakat bu dışa bağımlılığa rağmen, 1962-1976 döneminde yüksek bir büyüme temposu yakalanabilmesinin nedeni, ekonomiye önemli boyutlarda dış kaynak enjekte edilmiş olmasında aranmalıdır. Kısa ve uzun vadeli krediler ve dış yardım 1962-1974 arasında genellikle 300 ve 500 milyon dolar civarında seyretmiş, 1975-1976 yıllarında ise 1 milyar dolara yaklaşmıştır. Bir diğer önemli dış kaynak da, Avrupa'daki Türk işçilerin gönderdiği dövizlerdir. 1965-1969 arasında 100 milyon dolar civarında oynayan işçi dövizleri, 1970'li yıllarda 1 milyar dolar eşiğini aşarak dış ticaret açığının kapanmasında en önemli kalem haline gelmiştir (Boratav, 1998: 98). Ne var ki dönemin

sonlarına doğru, ithal ikameci modelin kendisinden kaynaklanan sınırların sonuna gelinmiştir. Bu modelin en önemli handikapları, iç pazarın sınırlılığı ve döviz darlığıdır. Sanayi desteklemeler ve korumalar aracılığıyla geliştirilmeye çalışılmakta ve dışarıya açılmamaktadır ve bu noktada iç pazarın daralması ile her an bir krizin içinde kendini bulma riski ile karşı karşıyadır. İkincisi, sanayi dışa açılmadığı için kendini yeniden üretmesi için gerekli olan hammadde ithalatı için gerekli olan döviz kendisi yaratamamaktadır (Gülalp, 1993: 36).

Bu birikim modeli, demokratik bir rejime olanak tanıyan “popülist-kalkınmacı”* sınıf ittifaklarının oluşmasını gerekli kılmaktaydı. Bu sermaye birikim biçimi toplumun çeşitli kesimlerinde içi-dönük sanai kalkınma süreci etrafında ortak çıkarlar yaratmıştı. Birincisi, bu süreç sanayi sermayesi ile ticaret sermayesi arasında bir çatışmaya yol açmıyordu. Sanayi sektörü geleneksel ihracat sektörünün döviz gelirlerine bağımlı idi. İkincisi, sanayi üretimi yerli girdiler ile gerçekleştirilmediğinden, tarımda yüksek fiyat ve gelirler sanayinin çıkarlarıyla çelişmiyordu. Tam tersine bunlar sanayi için iç pazarın genişlemesi anlamına geliyordu. Üçüncüsü, ithal ikameci model, iç pazarın korunması aracılığıyla küçük sermayenin gelişmesine ortam sağlıyordu. Dördüncüsü, iç pazarın genişlemesi süreci işçi sınıfının sendikalaşmasına ve ücretlerinin sürekli yükselmesine olanak sağlıyordu. Son olarak, kentli aydın ve orta sınıflar bu dönemdeki ekonomik büyümeden kazançlı çıktıkları için, bu dönemi niteleyen ideolojik öğeleri de destekliyorlardı (Gülalp, 1993: 37). Kalkınma ideolojisi etrafında sağlanan bu konsensüs, dönem boyunca popülist politikaların izlenmesine olanak sağlamıştır. Bu popülist politikalar sonucu, iç pazarın canlı tutulabilmesi için, işçi sınıfının toplu sözleşmeli sendikal örgütlenme ve grev hakkı tanınmış, ücretler bir maliyet unsuru olduğu kadar talep unsuru olarak da değerlendirilerek yüksek tutulmuş ve çalışan kesimler sosyal güvenlik sistemi aracılığıyla korunmuşlardır. Bu dönemde, “egemen blokun uzun dönemli çıkarları ile geniş halk kitlelerinin kısa dönemli çıkarları arasında belli bir denge sağlanmıştır. Bu dengenin egemen blok aleyhine bozulma ihtimalinin güçlendiği dönemlerde, rejim-dışı müdahalelerle durum “düzeltilmiş”tir (Boratav, 1998: 99).

* Kavramlaştırma Haldun Gülalp’e aittir (Gülalp, 1993: 37).

1960'ların sonunda dış borçların ağırlaşması sonucunda IMF ile yeni bir anlaşmaya gidilmiştir. Bu anlaşmada Batılı kurumlar Türkiye'ye aşırı değerli döviz kuru politikasını terk edip, ihracatı teşvik edici önlemlere başvurmayı önermişlerdir. Bu anlaşma sonucunda, standart devalüasyon ve bundan da önemlisi sanayide ihracatı özendirici uygulamalara gidilmiştir. Bu uygulamaların hayata geçirilmesi, özellikle 12 Mart 1970 tarihli askeri müdahale ile gerçekleştirilmiştir. Bu darbe ile sanayideki ücretler düşüş gösterdi, kaynakların büyük sermayeye aktarılması doğrultusunda, tarım destek fiyatlarında düşüş gerçekleştirildi. Bu önlemler sonucunda, döviz krizi geçici bir süreliğine aşılmış oldu, fakat ihracatta gerçekleştirilen artış, ithal ikamesi sanayilerde değil, işlenmiş gıda ve tekstil gibi yerli tarımsal girdilere dayalı sanayilerde gerçekleştirilmiştir. Bu önlemler krizi 1970'lerin sonuna kadar ertelemeyi başarmıştı (Gülalp, 1993: 38).

Milli gelirdeki gelişmeye bu dönem içinde sanayi kesimi tarımdan daha fazla katkı sağlamıştır. Yıllık sanayi büyüme hızları %9.6; tarımınki ise %3.9'dur. 1960-1961'de GSMH'de sanayinin payı %17.5'iken, bu oran 1975-1976'da %21.2'ye yükselmiştir. Tarımın payı ise aynı yıllar arasında %36.5'ten %27'e düşmüştür. Ancak bu dönemde, milli hasılanın yapısında meydana gelen en çarpıcı değişme, hizmetler kesiminin kaydettiği aşırı şişmedir. 1960-1961 ortalaması olarak hizmetlerin milli hasıladan payı %46'iken, 1975-1976'da bu oran %51.7'e yükselmiştir. Bu gelişmenin daha da çarpıcı bir özelliği, istihdam alanında gözlenmektedir. 1960 nüfus sayımına göre hizmetlerin faal nüfustan aldığı pay %15.4 iken 1975'de aynı oran %25.1, 1980'de %25.9 olmuştur. Sanayinin faal nüfustan payı ise aynı yıllarda %11 ve %12.5 olarak saptanmıştır. Sanayi kesiminin istihdam yaratma yeteneği sınırlı kalmış, çalışanlar geçimlerini üretken olmayan faaliyetlerden sağlamaya başlamışlar, kentleşme sanayileşmenin önüne geçmiştir. Bu dönemde sanayi, tarımın "ihraç ettiği" nüfus fazlasının pek küçük bir bölümünü emebilmiş, ancak ekonomi geri kalan nüfus fazlasına bir hayat alanı sağlayacak marjinal-verimsiz faaliyet biçimleri türetecek esnekliği gösterebilmiştir. Tarımdaki nüfus fazlası, kırsal kesim ile ekonomik bağlarını koparmadan; hatta tarımı zorunlu hallerde yeniden başvurulacak bir faaliyet olarak görmenin verdiği rahatlık içinde kente kaymıştır. Sadece sanayileşmeye dayalı bir kentleşme, bu nüfus akımını sanayi işçiliği ile işsizlik seçenekleri arasında karşı karşıya

birakarak sınırlayacak iken, hizmetlerin ve marjinal verimsiz faaliyetlerin şişkinliği böyle bir sınırlamayı önemli ölçüde gevşetebilmiştir. Tarımdaki bu nüfus fazlası, gecekondulu bölgelerinde kırsal hayatı kısmen de olsa yeniden üretebilmiş, köyle ekonomik bağları sürmüş, marjinal ekonomik faaliyetler (bekçilik, bar fedailiği, işportacılık, pazarcılık, hizmetçilik) sanayi devriminin her an patlamaya hazır barut fiçilerini andıran ve burjuva-proletarya çelişkisi üzerine kurulu Batı Avrupa kentleşmesine göre egemen sınıflar açısından önemli istikrar unsurları taşımaktadır (Boratav, 1998: 104). 1960'larla birlikte ithal ikameci bir tarz aracılığıyla sanayileşmeye çalışan Türkiye, 1980'li yıllar ile birlikte dış ticaretin ve finans piyasalarının serbestleştirilmesi aracılığıyla dünya ekonomisi ile eklemlenmeye çalışmıştır.

3. 1970'LER ve KAPİTALİZMİN DÖNÜŞÜMÜ

3. 1. Küreselleşme Olgusu

Türkiye'nin dünya ekonomisi ile olan eklemlenme sürecini ele almadan önce, "küreselleşme" olgusunun kısa bir değerlendirmesini yapmaya çalışmak yararlı olacaktır. Çünkü özellikle 1980 sonrası Türkiye'de yaşanan sosyo-ekonomik olaylar bu gelişmelerin sonucunda meydana gelmiştir. II. Dünya Savaşı öncesi dünya 1929 ekonomik krizinin etkilerini hala yaşıyordu. 1929 Krizi'ni etkilerini en aza indirmeye çalışan ülkeler, kendilerini gümrük duvarlarının koruyucu şemsiyesi altına alarak, dünya ticaretinin büyük bir düşüşe geçmesine sebep olmuşlardı. Tek tek ülkelerin krizden çıkmak için uyguladıkları politikalar ekonomik bir daralma yaratmış, bu da beraberinde kitlesel işsizlik ve yoksullaşma getirmişti. Savaş öncesindeki bu tablo, "*laissez faire*" (bırakınız yapsınlar) ekonomisine ve serbest piyasa ekonomisine olan eleştirileri artırmıştır. Denetimsiz piyasaların işsizlik ve yoksulluk getireceğini, bunun sonucunun da ekonomik bir kriz olacağını söyleyen Keynes, hükümetlerin talebi artıracak önlemler alması gerektiğini vurgulayarak, piyasaların denetlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ekonomiyi canlandırma işlevini hükümetlere veren Keynes eğitime, sağlığa, alt yapıya, kamu mal ve hizmetlerine yatırım yapan hükümetlerin işsizlere mali destek de sağlayarak talebi uyarması yönünde adımlar atmasını öneriyordu. İşletmeler artan talebin ihtiyaçlarının karşılanması için üretimi artıracaklar ve üretimin artması

hükümetlerin, devletlerin vergi gelirlerinin artmasını beraberinde getirecektir. Bu süreçte hükümetler, talebi artırmak için giriştikleri faaliyetler sonucunda borçlanmış dahi olsalar, vergi gelirleriyle düze çıkabileceklerdi (Elwood, 2002: 26).

Temmuz 1944'te, 44 ülkenin delegeleri New England'ın, Bretton Woods tatil beldesinde savaş sonrası ekonominin yeniden düzenlenmesinin ilkelerini tartıştıkları bir konferans toplamışlardır. Amaç, ulusal bağımsızlığı güçlendirecek ve gelecekteki mali krizleri önleyecek istikrarlı, işbirliğine dayanan uluslar arası bir para sistemi oluşturmaktır. Yaşanılan krizin dalgalı kur sisteminden kaynaklandığı noktasında anlaşılan delegeler, sabit kur sistemi ile istikrarlı bir kalkınmanın sağlanacağı noktasında anlaşıyorlardı. Konferansın sonunda, “küresel kapitalist” ilişkileri yönetmek ve koordine etmek üzere, IMF, WB ve WTO olarak üç ayrı kurum doğuyordu (Elwood, 2002: 26).

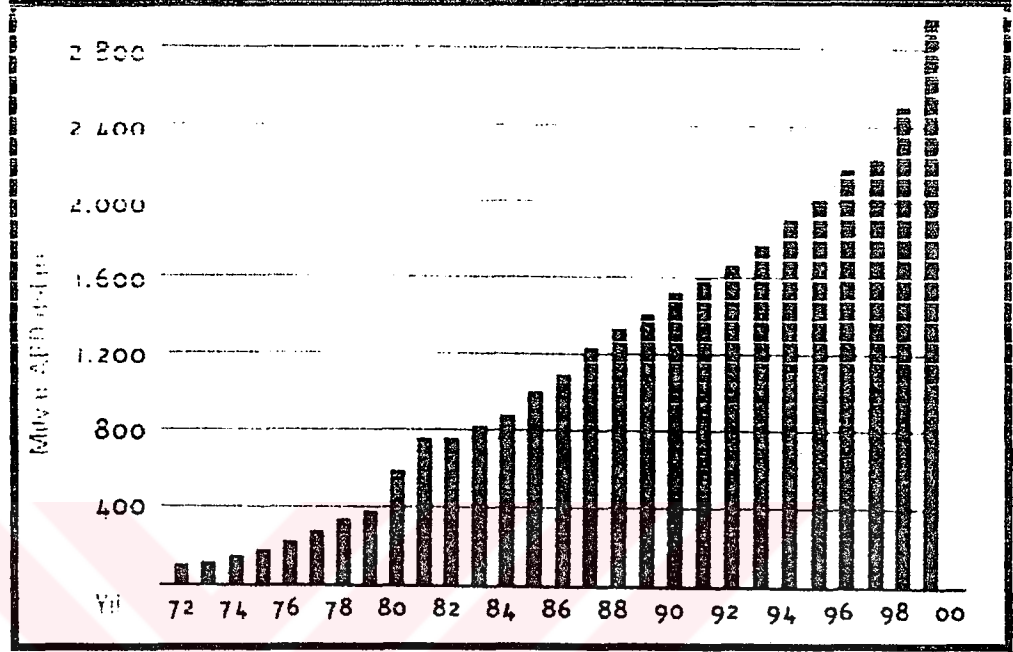
IMF ve WB arasındaki görev paylaşımına göre; WB ekonomik reformları, IMF ise *Yapısal Reformları* desteklemeyi üstlenmiştir. Özellikle 1970'ler sonrası faaliyet alanını geliştiren bu iki kurumdan özellikle IMF'nin az gelişmiş ülkelere yaptığı öneriler bu ülkelerin ekonomik bakımından gelişmiş kapitalist ülkelere olan bağımlılığını daha da artırmıştır. IMF, hükümetleri anti-enflasyonist bir politika izlemeye zorlamakta, bu da işsizliği artırarak, reel ücretlerin düşürülmesini ve kamu harcamalarının kısılmasını beraberinde getirmektedir. IMF'in politikaları gelişmekte olan ülkeleri büyük bir borç batağına sürüklemektedir. Bu ülkelerin toplam dış borcu iki trilyon doları aşarak bu ülkelerde yaşayan her kadın, erkek ve çocuğun 400 dolardan fazla borçlu duruma getirmiştir. En yoksul ülkelerdeki günlük ortalama gelirin bir doların altında olduğu düşünülürse, bu borç bu ülke vatandaşları için oldukça yüksek bir tutardır (bkz. Grafik 1). Ayrıca borçlarda 1990'lar boyunca gerçekleşen artışın büyük bölümü mevcut borçların faizlerini ödemek için alınan borçlardan oluşmaktadır. Yani alınan borçlar kalkınmayı sağlayacak üretken yatırımlara veya yoksullukla mücadeleye harcanmamış, aksine borç sarmalı, “gelişmekte olan ülkelere” emperyalist ülkelere kaynak aktarmanın bir mekanizması olarak işlev görmüştür. WB verilerine göre, 1990 ile 1997 arası gelişmekte olan ülkelere 1.530 milyar dolar kredi sağlanmış, bu krediler 1.607 milyar dolar olarak geriye ödenmiştir. Yani sadece yedi yılda, 77 milyar dolarlık bir kaynak gelişmiş kapitalist ülkelere aktarılmıştır (Elwood, 2002: 43). Borçların

ödenmesi, ücretlerin düşürülmesinin yanı sıra devletin eğitime, sağlığa, sosyal güvenliğe ve kamusal hizmetlere ayırdığı paylarında kısılmasını beraberinde getirmiştir. IMF kredisi kullanan ülkelerin bir çoğunda, borçların faiz ödemeleri, devletin sosyal hizmetlere ayırdığı miktardan daha fazlasını oluşturmaktadır (bkz. Grafik 2).

Küresel kurumlar 1970'lerle birlikte ağırlıklarını dünya konjonktüründe hissettirseler de, "küreselleşme" olgusu kapitalizmin gelişmesi ile birlikte ele alınması gereken bir konudur. Örneğin, 1890'ların sonunda Kuzey'den, Güneye sermaye 1990'ların sonunda olduğundan daha fazlaydı. Artan ekonomik bütünleşmenin en belirgin işaretlerinden biri olan ihracatın, küresel üretim içindeki payı 1913'te 1990'da olduğundan daha büyüktü" (Ellwood, 2002:16). Marx'da 1850'lerde kapitalizmin küresel mantığına dair şunları söylemekteydi: "O ülkenin üretimiyle karşılanan eski gereksinimlerin yerini, karşılanmaları uzak ülkelerin ve iklimlerin ürünlerini gerektiren yeni gereksinimler alıyor. Eski yerel ve ulusal kapalılığın ve kendi kendine yeterliliğin yerini, ulusların çok yönlü ilişkilerinin, çok yönlü karşılıklı bağımlılığının aldığını görüyoruz. Ve maddi üretimde olan, zihinsel üretimde de oluyor. Tek tek ulusların zihinsel yaratımları, ortak mülk haline geliyor. Ulusal tek yanlılık ve dar kafalılık giderek olanaksızlaşıyor ve sayısız ulusal ve yerel yazınlardan ortaya bir dünya yazını çıkıyor" (Marx&Engels, 1993:113).

Özü itibariyle yeni bir olgu olmayan küreselleşme, günümüzde kimi değişimler yaşamaktadır. Örneğin, artık reel malların piyasada dolaşmasından çok, spekülatif sermayenin büyük bir hız ve yoğunlukla dünyanın etrafında dönmekte olduğunu görmekteyiz. 1980'lerin sonunda günde yaklaşık sadece 190 milyar dolar hacmi olan dünya döviz piyasası işlemleri, günümüzde günlük 1.7 trilyon dolar ulaşmış durumdadır. Yirminci yüzyıl finansal sermaye hareketliliğine ilişkin bu gözlemin doğal bir sonucu olarak günümüzde sermaye hareketlerinin ana karakteri giderek daha kısa bir döneme sıkışmasıdır. Örneğin, yukarıda değindiğimiz 1.7 trilyon dolarlık döviz işlemi hacminin %80'i bir hafta içinde geldiği ulusal piyasayı terk etmekte ve ulusal finans piyasalarını spekülatif bir kıskaç altında tutmaktadır (Yeldan, 2002a:19). Spekülatif sermaye ülke ekonomilerine büyük bir hızla girmekte ve aynı hızla geri çekilerek arkasında büyük bir enkaz bırakmaktadır.

Grafik 1. Bütün Gelişmekte Olan Ülkelerin Toplam Dış Borcu

Kaynak: Elwood, Wayne (2002) Küreselleşmeyi Anlama Klavuzu, çev. B. D. Genç, Metis Yayınları, İstanbul, s. 44.

Grafik 2. Dış Borç ve Sosyal Hizmetlere Yapılan Devlet Harcamaları.

Kaynak: Elwood, a.g.e, s. 46.

3. 2. Birikim Modeli ve Emek Örgütlenmesinde Yaşanan Değişim

Her sermaye birikim biçimi, kendisi ile uyumlu üretim ve emek süreçleri ile bir arada bulunur. 1970'lere kadar kapitalist ekonomilerde iki ayrı birikim rejimi egemen olmuş ve bunların her ikisi de kendilerine özgü üretim ve emek süreçleriyle bir arada bulunmuşlardır. Bunlardan ilki olan “*yaygın birikim rejimi*” **manüfaktür** örgütlenme tarzına dayanmaktaydı ve I. Dünya Savaşına kadar pek çok kapitalist ekonominin egemen birikim rejimi olarak varlığını sürdürmüştür. Yaygın birikim rejimi, II. Dünya Savaşı sonrası yerini, emek sürecinde **Taylorist / Fordist** pratiklerin uygulandığı “*yoğun birikim rejimine*” bırakmıştır. Bu süreç ile birlikte kitle üretimi yaygınlaşmış, tüketim malları üretimi sistemin en önemli unsuru olmaya başlamıştır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde fordist üretim biçiminin uygulandığı bu dönemde, çevre ülkelerde daha çok fordizmin bir varyantı olan “alt-fordist”, “kanlı fordist” ve “çevresel fordist” birikim biçimleri uygulanmıştır. 1970'lerden sonra yoğun birikim süreçlerinden kaynaklı krizin etkisiyle sermaye, karlılığı artırıcı yeni önlemler aramaya yönelmiş ve fordist kitle üretim sistemleri yanı sıra **post-fordist** üretim sistemlerini (esnek uzmanlık ve yalın üretim biçimlerini) yaşama geçirmiştir. **Yeni-manüfaktür** olarak da adlandırılan, yaygın birikim süreçlerine dayanan bu sistemde, sermaye, emek üretkenliğini ve emek sömürsünü maksimize etmeyi ve üretim ilişkilerini kendi lehine yeniden belirlemeyi amaçlamaktadır (Öngen, 2003). Günümüz post-fordist emek sürecini değerlendirmeden önce, fordizmin kısaca ele alınması anlamlı olacaktır.

3. 2. 1. Fordist Üretim Biçiminin Krizi

Henry Ford, yönetim bilimci Frederick Winslow Taylor'un “bilimsel yönetim” kurallarını otomotiv sektörüne uygulayarak, işin yerinden kıpırdamayan işçiye akıtılması yoluyla üretkenlikte muazzam artışlar elde edilmesini sağlamıştır. Ford, montaj hattına dayanan üretim sistemini kurarken bütünüyle göçmen işçilere yaslanmıştır. Ford'un fabrikalarında işgücündeki devir hızı muazzam denilebilecek bir yükseklikteydi, bu olumsuz durum göçmen işçi akının devam ediyor olması sayesinde giderilebilmiştir. Fakat kapitalist dünyanın geri kalan bölümünde, işçi örgütlenmesi ve zanaat gelenekleri Fordizm üretimi kolayca ele geçirilmesine izin vermemiştir. Göçmen

işçi akının da fazla olmaması emeğin örgütlü gücünün sermaye karşısında savunmasız kalmasını engellemiştir (Harvey, 1999: 150).

Üretkenlikte sağlanan artışlar, büyük şirketlerin piyasaya sürmeyi planladıkları kitle üretimi ürünlerini tüketmek için yeterli bir refaha ve boş zamana sahip bir işçi kitlesinin varlığını gerekli kılıyordu. Bu koşulların sağlanabilmesi için Ford, emeğin yeniden üretiminin ve piyasadaki ürünlerin tüketilmesi sürecinin “8 saatlik işgünü, 5 dolar ücret” ilkesi aracılığıyla gerçekleştirilebileceğini varsayıyordu. Ford, kitle üretiminin yarattığı bu işçi kitlesinin sermayenin ihtiyaçlarına ve beklentilerine uygun olabilmesi için ahlaki bakımdan dürüstlüğü, iyi bir aile hayatına ve aklı başında ve “rasyonel” bir tüketim kalıbını uygulama kapasitesine sahip “yeni insan”ın “korporasyonlar” aracılığıyla yaratılabileceğini düşünüyordu. Bu “yeni insan”ın yaratılmasında Ford, işletmelerin gücüne o kadar güveniyordu ki, 1929 Krizi geldiğinde işçi çıkarmak yerine ücretleri artırılmasıyla bu süreci atlatabileceğini zannetmiş, fakat rekabetin acımasızlığı karşısında o da işçi çıkarmak yoluna başvurmak zorunda kalmıştır (Şaylan, 1999: 118). 1929 Krizi ile birlikte devlet müdahalesinin biçim ve mekanizmaları Fordist üretimin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmiş fakat devletin yeniden yapılandırılması sorunu ancak II. Dünya Savaşı sonrası tam anlamıyla çözüme kavuşturulabilmiştir. Yani Keynesçi ekonomik yapılanmayla bir arada gelişen Fordist emek süreçleri, refah devleti kurumları (toplu pazarlık rejimi ve sendikal örgütlenme hakkı) sınıf mücadelesinin kurumsallaşmasını kolaylaştırmıştır. Ücretli emek yalnızca üretim aşaması ve emek sürecinde değil, tüketim başta olmak kaydıyla yaşamın her alanında sermayenin ihtiyaçlarına tabi bir konuma gelmiştir (Şaylan, 1999).

Fordizmin yerinden kıpırdamayan işçi üzerine kurulu emek süreci emeğin türdeşleşmesi, çalışmanın sürekliliği ve çalışanların kesin itaati ilkelerine dayanıyordu. Fordist emek örgütlenmesi işlik içi organizasyon, makinelerin birbirine karşı konumları, dolayısıyla da emeğin makineler karşısındaki dizilişinin yeniden belirlenmesi ile emek süreci yarı otomatik bir bant sistemi aracılığıyla yeniden düzenlenmiştir. Fordizm, emek sürecinin üretim, denetim ve yönetim aşamalarını birbirinden katı bir biçimde ayırmış, bu katı hiyerarşik işbölümü, işin basitleştirilip niteliksizleştirilmesini doğurmuş ve bu

süreç “işin içeriğinden memnuniyetsizliği” beraberinde getirerek, işçinin emek sürecindeki yabancılaşmasını artırmıştır (Belek, 1999; Harvey, 1999; Şaylan, 1999).

3. 2. 2. Post-Fordist Üretim İlişkileri

1970’ler ile birlikte kapitalist üretim ilişkilerinde meydana gelen kriz, Fordist / Taylorist emek sürecinden kaynaklı olarak algılanmış, sermaye, kitlesel bir üretim sisteminden, esnek üretim sistemine geçiş olarak tarif edebileceğimiz ilişkiler aracılığıyla bu krizi savuşturmaya çalışmıştır. Fakat bu süreç teknik iş sürecinin yeniden örgütlenmesiyle altından kalkılabilecek bir kriz değildir. Kapitalist üretimde belli aralıklarla ortaya çıkan periyodik ve çevrimsel krizler, üretim ve tüketim arasında dengenin kurulmasında ve pazar mekanizmalarının yeniden biçimlenmesinde etkili olurken, yapısal ya da tarihsel krizler, sınıf bileşimlerinin, sınıf pratiklerinin, tarihsel bloğun ve devletin sınıf iktidarına dönük rolünün yeniden tanımlanmasına yol açarak, sermayenin emek üzerindeki egemenliğini yeniden kurmasını sağlamaktadır. Aşırı birikim sonucu “kar oranlarının düşmesi”nden kaynaklanan yapısal krizler, yalnız ekonomik aladaki değişimlerle aşılamamaktadır. Üretimin ve işgücünün verimliliğini artırmaya yönelik krizler, 70’lerin krizini aşmaya yetmemiş, bunun üzerine toplumsal yapının bütün alanlarında değişikliklere gidilmek zorunda kalınmıştır (Öngen, 2003).

Bu değişikliklerden ilki, sınıf ilişkilerinin ilk uğrağı olarak kabul edebileceğimiz, bizzat maddi üretimin gerçekleştiği iş sürecidir. Üretim noktası, sırf metaların üretildiği, teknik bir ilişkiden öte, içinde insan ilişkilerini barındıran sosyal bir süreçtir. Bu süreçte, üretim araçları sahipleri ile bu araçları kullanarak üretimde bulunan doğrudan üreticiler ve her sınıfın kendi üyeleri arasında işin yapılması sırasında ortaya çıkan bağımlılık vâ çatışma ilişkileri gerçekleşmektedir. Bu bağımlılık ve çatışma ilişkilerinin türünü ve içeriğini belirleyen üretimin örgütlenme tarzı ve bunun ilkelerini tanımlayan teknik işbölümünün yapısıdır. Dolayısıyla teknik iş sürecinin yeniden belirlenmesi, emekçilerin üretim araçları etrafında örgütlenme tarzını, bu da emek ile sermaye arasındaki ilişkilerinin niteliğini ve biçimini belirleyecektir. Üretimde kapsamlı ve niteliksel dönüşümlere yol açan bilimsel teknik süreçlerin kullanılmasına dayanan esnek üretim sistemleri, emek yoğunluğunu ve üretkenliğini artırarak emek sömürsünü

yoğunlaştırmakta, diğer yandan sermayenin emek üzerindeki kontrol mekanizmalarını daha da yoğun hayata geçirmektedir (Öngen, 2003).

Esneklik uygulamalarının pratikte dört boyutu bulunmaktadır. Bunları sayısal esneklik, ücret esnekliği, zaman esnekliği ve işlevsel esneklik olarak sıralayabiliriz. Sayısal esneklik TİSK'e göre; işletmelerin gereksinim duyacakları işgücü miktarı ve niteliğini, değişen ekonomik ve teknolojik şartlara, piyasadaki talep miktarına ve yeni üretim tekniklerine göre "değiştirme serbestisi" olarak tanımlanmaktadır (TİSK, 1999). Türkiye'de de "4857 Sayılı İş Kanunu"* aracılığıyla sayısal esnekliği uygulama olanakları tanınmıştır. Örneğin yasanın **65.maddesi** ile ekonomik kriz veya zorlayıcı sebeplerle işyerindeki haftalık çalışma sürelerini geçici olarak önemli ölçüde azaltan işverene, ücretsiz izin uygulama olanağı sağlanmış, **29.madde** sermaye; ekonomik, teknolojik, yapısal ve benzeri işletme, iş yeri veya işin gerekleri sonucu toplu işçi çıkarmak istediğinde, bunu işyeri sendika temsilcilerine, ilgili bölge müdürlüklerine ve Türkiye İş Kurumuna bildirerek toplu işçi çıkarma hakkını elde etmiş bulunuyor. Ayrıca **18.madde** ile feshin geçerli sebebe dayandırılması en az otuz kişinin çalıştığı işyerlerinde geçerli olacak şekilde düzenlenerek, geniş bir kesimi iş güvencesinden yoksun bırakarak işverene büyük bir serbestlik sağlanmıştır.

Çalışma zamanlarının esnekleştirilmesi ile işletmelerin ve işverenin çalışma sürelerini talep yoğunluğuna göre ayarlayabilmesinin önü açılmaya çalışılmaktadır. Bu yolla istihdam koşullarının düzensizleştirilmesi hedeflenmektedir. Çalışma zamanı esnekliği ile sermaye açısından çok önemli olan zamanın kontrolü işverenin inisiyatifine geçmiş bulunmaktadır. Emek gücünün ortaya çıktığı zamanın (üretim zamanının), rekabetin çok acımasızca işlediği, teknolojik gelişmelerin her geçen gün rekabeti zorlaştırdığı bir ortamda işverene önemli bir rekabet gücü sağlayacak bir diğer unsur olarak göze çarpmaktadır. Talep-fiyat-kalite unsurlarını bir arada müşterilerine sunmak isteyen işveren için çalışma zamanının belirlenmesi ve kontrol edilmesi vazgeçilmez bir durumdur. Küresel rekabetin işletmeler açısından yarattığı değişimler doğrultusunda 4857 Sayılı Kanun ile işverene zaman serbestisi sunulmuştur. Yeni yasanın **63.maddesi** ile çalışma süreleri yeniden tanımlanmış, **64.madde** ile telefî çalışması getirilmiş,

* 4857 Sayılı İş Kanun'dan yapılan alıntılar için (bkz. <http://www.tbmm.gov.tr> adresine).

13.madde ile kısmi süreli iş sözleşmesi getirilmiş, **7.madde** ile geçici iş ilişkisi onaylanmış ve **41.madde** ile fazla çalışmaya dair düzenlemeler yasalaşmıştır. Tüm bu düzenlemeler işverenin çalışma sürelerinin kontrol altında tutmasına imkan vererek, emeğin sermayeye olan bağlılığını artırmaktadır.

İşlevsel esneklik kavramı ile emek gücünün farklı şekillerde kullanılması anlatılmak istenmektedir. İşlevsel esneklik ile yatay iş hareketliliği, gruplar arası yatay esneklik, grup bütünleşmesi, ekip çalışması hedeflenmektedir. İşletme içerisindeki katı hiyerarşik yapının ve işbölümünün olumsuz sonuçları yok edilmeye çalışılmaktadır. Amaç becerilerin yaygınlaştırılması ve iş sürecindeki yabancılaşmanın ortadan kaldırılmasıdır. Ekip çalışması, iletişim programları ve kalite çemberleri uygulaması aracılığıyla işçi/işveren arasındaki ilişkiler doğrudan bir biçime dönüşmekte ve işçinin işletme ile bütünleşmesi sağlanarak sendikal örgütlenme devre dışı bırakılmaya çalışılmaktadır (Belek, 1999).

Esnek çalışma yöntemlerinin işçi ve işveren açısından en rasyonel yöntem olacağını belirten TİSK'e göre, esneklik sadece işletmelerin ihtiyaçlarından değil, çalışanlarında ihtiyaçlarından da kaynaklanmaktadır. Ekonomik gelişmeler bireylerin gelir düzeylerinin yükselmesini sağlamış, bu da çalışanların daha çok boş zaman talep etmelerini doğurmuştur. Artık çalışanlarda çalışma sürelerini ve şartlarını kendileri belirlemek istemektedirler. İşte esneklik, işçilere çalışma sürelerini kişisel ihtiyaçları doğrultusunda düzenleme imkanı sunmuştur (TİSK, 1999). Ülkemizde esneklik uygulamalarını yasallaştıran bir İş Kanunu'nun (4857 Sayılı İş Kanunu) yürürlüğe konması ile part-time çalışma, geçici iş ilişkileri, sözleşmeli çalışma gibi uygulamalar artık yasal bir şekle bürünmüştür.

TİSK Yönetim Kurulu Başkanı Refik Baydur, 4857 Sayılı İş Kanunu'nun ciddi bir başlangıç olduğunu belirttiği yazısında, günümüzde pek çok ülkede iş yasalarının temel hedef ve amaçlarında önemli değişiklikler meydana geldiğini dile getirmektedir. Kapitalist gelişmenin ilk dönemlerinde işveren karşısında çok zayıf konumda bulunan işçinin bu yasalarla korunmasının hedeflendiğini belirten Baydur, günümüzde bu yasaların temel amaçlarının, firmaların rekabet gücünü artırmak ve işsizlik sorunu çözmek olarak yeniden tanımlandığını ifade etmektedir (Baydur, 2003). Bu söylem 70'lerle birlikte ortaya çıkan krizin salt emek sürecinin örgütlenmesiyle aşılmayacağının

kanıtıdır. Türkiye’de ve tüm dünyada, devlet, kanunlar aracılığıyla emek sürecini yeniden yapılandırmakla kalmamış, sınıfların devlet ile ilişkilerini de yeniden tanımlamıştır. Artık yasalar işçi sınıfının haklarının korunmasından daha ziyade sermayenin kendini yeniden üretmesi doğrultusunda hazırlanmaktadır. Bu da toplumsal sınıflar arasında belirli bir konsensüse dayanan “refah devleti”, “sosyal devlet” uygulamalarının geçersizleşmesi anlamına gelmektedir.

Kitlesel üretime dayanan fordizmin en önemli özelliği, meta ve ücret ilişkisinin genelleşmesidir. Yani üretkenlik artışlarına endekslenmiş ücret politikalarıyla, çalışanların satın alma gücü korunabilmiş ve meta dolaşımı sağlanmıştır. Bu süreç Türkiye için 1960-1980 döneminde geçerli olmuştur. Bu dönem içinde, işçi sınıfının sendika, toplu sözleşme ve sosyal güvenlik hakları, sistemin kendini yeniden üretebilmesi için baştan kabul edilmiştir. Türkiye bu dönemde, ithal girdilere dayanan bir sanayileşme modeli benimsemiş, üretim iç talebe göre ayarlanmış, bu strateji doğrultusunda refah seviyesi yüksek bir tüketici kitlesi yaratılmaya çalışılmıştır. Yani refah devleti uygulamaları ile kapitalizmin, fazla üretimden kaynaklanan krizi geçici olarak da olsa engellenebilmiştir. Refah devleti uygulamaları, kapitalist ekonominin işleyişini örgütlemesinin yanı sıra, işçi sınıfının ideolojik mücadelesini de sistemin sınırları içerisinde tutmaya çalışarak ideolojik bir işlev de görmüştür. “Refah politikalarının geliştiği ülkelere bakıldığında işçi sınıfının görece olarak yüksek istihdam düzeyleri ile yüksek ücretler karşılığında üretim, yatırım ve uluslar arası ekonomik politikalar üzerinde denetimde bulunma istemlerinden tümüyle vazgeçtikleri görülmektedir. Refah devleti politikaları, uygulandığı ülkelerde ekonomi ile siyaset arasındaki ayrılmayı derinleştirmekle kalmamış, aynı zamanda her iki alanın birbirinden bağımsız olarak örgütlenmesine önemli ölçüde meşruiyet sağlamıştır. Öyle ki sınıf mücadelesi ekonomik alanda ücretleri, vergileri, kamu hizmetleri harcamalarını içeren toplu pazarlık kurumlarıyla sınırlandırılmış, buna karşılık siyasal çatışmalar da vatandaşlık hakları, seçme özgürlüğü, insan hakları istemlerine indirgenmiştir” (Öngen, 1996: 266). Yani refah devleti uygulamaları aracılığıyla, işgücünün sistemle bütünleşmesi sağlanmış, sosyalist sistemlerin sağladıkları başarılarla böylelikle bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Fakat 1970’ler ile birlikte yaşanan kriz, refah devleti uygulamalarının terk edilmesini beraberinde getirmiştir. 1980’lerle birlikte özelleştirmeye, liberalizasyonlara

ve deregölasyonlara hız verilmiş, sosyal devletin kurumsal çatısı büyük ölçüde çökertilmiştir. Sosyal devlet uygulamalarının terk edilmesi, emek gücü ile çalışan kesimlerin kaderine terk edilmesini anlamını taşımaktadır. Artık istihdam yaratma ve sosyal güvenlik haklarını koruma misyonlarını terk eden devletler, geniş halk kesimlerini kendi kaderlerine terk etmiş, yoksulluğun suçunu kişilerin kendilerinde aramaları gerektiği söylemleri ile ‘yoksulluğun suçlaştırılması’ sürecini başlatmışlardır (Bauman, 2000: 65).

Küresel kapitalizm aşamasında sermaye sınıfları kendi konumlarını koruyabilmek ve kendilerini yeniden üretebilmek için emek sürecinde ve kurumsal yapıda gerçekleştirdikleri kimi dönüşümleri siyasal ve ideolojik alandaki uygulamalarla pekiştirme girişimlerinde bulunmaktadır. Refah devleti uygulamaları, hem iktidar bloğunun kendi içinde hem de tüm burjuvazi ile emekçi sınıflar arasında toplumsal bir uzlaşmaya dayanmaktaydı. Fakat 1980’ler ile birlikte tüm dünyada esen neo-liberal dalgalar, bu konsensüsün yerini bir çatışmaya terk etmesine yol açmıştır. Neo-liberal dönemde, teknolojik gelişmelerinde yardımıyla sermaye, iş sürecini, “makro” ölçeklerden “mikro” ölçeklere kaydırma olanağına kavuşmuştur. Bu süreç beraberinde yüksek üretkenlik seviyesine ve çok yönlü beceriye, sosyal güvenlik hakkına ve iş güvencesine sahip, küçük bir tüketici kitlesi ile üretim ve tüketim olanaklarından mahrum olan iki farklı toplumsal kesimin oluşmasına yol açmıştır (bkz. Şekil 1). Her türlü haktan mahrum edilmiş bulunan bu geniş kesimlerin her hangi bir kalkışmada bulunmaması artık salt baskı metodları aracılığıyla gerçekleştirilebilmektedir. Neo-liberlizmin siyasi ideolojisi daha çoğulcu ve katılımcı bir demokrasiyi savunurken, ekonomik uygulamalar geniş halk yığınlarının hem ekonomiden hem de siyasetten uzak tutulmasını beraberinde getirmiştir. Bu koşullarda egemen sınıfların, farklı toplum kesimleri arasında uzlaşmaya dayalı hegemonik bir sınıf iktidarı kurmasının koşulları kalmamıştır. Egemen sınıfların koalisyon kurabileceği tek toplumsal kesim, ayrıcalıklı bir konuma sahip –her geçen gün sayılarının azalmakta olduğu unutulmamalı- çalışan gruplar kalmıştır, fakat bu kesimlerle kurulacak olan işbirliği hegemonik bir iktidar için yeterli olmayacaktır. Böyle bir ittifak sınırlı sayıda çalışanı bünyesine katabilecek, geniş halk kesimlerini bu işbirliğinin dışına itecek ve hatta bu halk kesimlerinin üzerinde zor gücünün uygulanmasını zorunlu kılacaktır. Neo-liberal politikaların uygulandığı

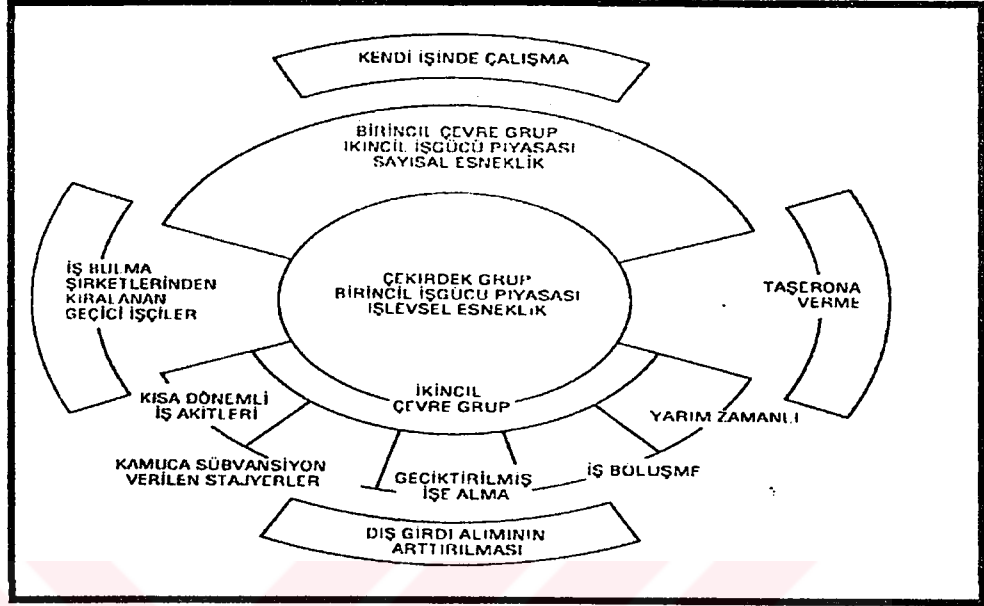
günümüz küresel kapitalizmi, nicelik bakımından yarattığı bu ayrıcalıklı kesimleri, “mikrokorporatist” ilişkiler aracılığıyla sermayenin çıkarları ile eklemlenmeyi başarmış, öte yandan geniş yığınları işsizlik ve zor gücü ile terbiye etmeye çalışmaktadır. Küresel kapitalizm, her koşulda sermayenin çıkarları ile işbirliği içinde olan ve itaatkar bir işgücü türünü yaratmaya çalışmaktadır (Öngen, 2003). Literatürde post-fordist dönem olarak adlandırılan bu süreçte işgücünün sektörel yapısında da değişimler yaşanmış ve bu süreç kimilerince “yeni ekonomi”, “bilgi toplumu” gibi kavramlaştırmalar aracılığıyla yorumlanmıştır.

3. 2. 3. İşgücünün Sektörel Yapısında Meydana Gelen Değişimler

Günümüzde kapitalizmin sektörel yapısında meydana gelen değişimler işçi sınıfı bilincinin gelişmesinde, sendikalaşma oranlarında ve solun işçi sınıfına dair çıkarımlarında etkili olmaktadır. Günümüz kapitalist toplumlarında sanayi sektörünün yerini büyük bir hızla hizmetler sektörü almaktadır. 1975 yılında, hizmet sektörü DUY stoklarının yaklaşık yüzde 30’unu elinde tutarken, sanayi yüzde 45’ini, tarım sektörü ise yüzde 25’ini tutuyordu. Fakat, hizmet sektörü seksenli yıllar öncesi devlet tekeline olduğu için uluslar arası ticarete açılmamıştı. Seksen sonrasında gerçekleştirilen özelleştirmeler ve dereglemantasyon politikaları ile elektrik, su, haberleşme, bankacılık, sigorta vb. sektörler uluslararası rekabete ve DUY’lara açık hale gelmiştir. Buna daha sonra dağıtım ağları, reklamcılık ve danışmanlık gibi çokuluslu şirketlerin etkin olduğu faaliyetlerin uluslar arasılaşması eklenmiştir (Adda, 2002: 90). Örneğin OECD ülkelerinde hizmet sektöründeki istihdam oranı 1980’lerde %57 iken 1988’de %62’ye çıkmıştır. Son yirmi yılda gelişmiş ülkelerde istihdam artışının en büyük bölümü hizmet sektöründe gerçekleşmiştir (Şen, 2003: 64).

Üretim tekniklerinde yaşanan hızlı yenilikler istihdamın kompozisyonunda yapısal değişikliklerin meydana gelmesini sağlamıştır. Sanayi sektörü bir çok ülkede gözle görülür bir şekilde küçülürken, hizmetler sektörü hızla genişlemeye devam etmektedir (bkz. Tablo 6). Örneğin, Birkök’e göre, fordizmden / post-fordizme geçiş olarak adlandırılabilir bu süreçte kitlesel bir üretim yerine, tüketici ihtiyaçları doğrultusunda üretim, katı kurallar yerine, esnek kurallar üretim alanına hakim olmaya başlamıştır. Post-fordist aşamada, teorik bilginin önem kazanması, hiyerarşik bir organi-

Şekil 1: Esnek Birikim Koşullarında İşgücü Piyasa Yapıları.

Kaynak: Harvey, David (1999) *Postmodernliğin Durumu*, çev. S. Savran, Metis Yayınları: İstanbul, s. 175.

zasyonel modelden eşitlikçi bir modele geçilmesi, kolektif karar verme süreci, çalışanların kendi sorumlulukları ile ilgili olarak inisiyatif üstlenmeleri yani otonomi, işçiyi rutinleştiren kitlesel üretim yerine zanaatçılığın yüksek beceri gerektiren çalışma ilişkileri, işçilerin yeniden becerilendirilmesi ve işin insanileştirilmesi süreçleri önem kazanmıştır (Birkök, 1998). Çalışma ilişkilerinin bu aşamasında, fordist sermaye birikim rejiminin yarattığı vasıfsız işçinin yerini Drucker'e göre, "bilgi işçisi" almış ve bu süreç kapitalizmden, "kapitalist ötesi" bir sürece geçilmesini sağlamıştır. Drucker, bilgi toplumunda artık değer yaratıcısının emek değil, bilgi olduğunu düşünmektedir. Eskiden de bilgi değer kaynaklarından biriydi fakat, günümüzde değer tek kaynağı bilgidir. Günümüzde yaşanmakta olanların hale kapitalist bir görünüm arz etmekte olduğu bir yanılsamadan ibarettir diyen Drucker, ekonominin tabi ki piyasa ekonomisi olarak kalacağını belirtmektedir. Çünkü piyasayı üstün kılan şey ekonomik faaliyetleri zaten *enformasyon* çerçevesinde düzenliyor olmasıdır. Ekonomi hala kapitalist ise, artık *enformasyon kapitalizmi* olarak adlandırılmalıdır. Drucker'a göre son kırk yıl boyunca ekonominin merkezine yerleşmiş olan sanayiler artık bilgi ve enformasyonun üretimi ve dağıtımıyla ilgilidir, malların üretimi ve dağıtımıyla değil. Yani kısacası sanayiye ve

vasıfsız işgücü ihtiyacına dayalı kapitalist toplumdan, teknolojik gelişmelere ayak uydurabilecek nitelikli işgücüne ihtiyaç duyulan kapitalist ötesi bir topluma geçilmiştir (Drucker, 1993).

Tablo 6. Japonya, ABD ve Almanya’da istihdamın sektörel dağılımı (%)

JAPONYA	1974	1990	1996
Sanayi Sektörü	37	34.1	33.3
Hizmetler Sektörü	50.1	58.7	61.2(1997)
ABD	1974	1990	1996
Sanayi Sektörü	32.5	26.2	23.9
Hizmetler Sektörü	63.4	70.9	73.3
Almanya	1974	1996	1997
Sanayi Sektörü	46.7	39.8	37.5
Hizmetler Sektörü	45.2	56.8	58.1

Kaynak: Öke, M. Kemal & Kurt, Senem (2003) “Yeni Süreç ve Sendikaların Temsil Sorunu”, Petrol-İş/Sendikal Notlar, Sayı: 20, İstanbul, s.35.

Kapitalist ötesi toplumun en önemli toplumsal sınıfını oluşturan bilgi işçileri Drucker’a göre, varolan kuruluşlara bağımlıdırlar, fakat bilgiye sahip oldukları için aynı zamanda “üretim olanakları”na da sahiptirler. Marx’ın makinenin bir uzantısına dönüşmüş olan “yabancılaşmış” işçisinden farklı olarak onlar makinelerin hizmetkarı değil hükmedicileridir. Üretim olanaklarına sahip olmaları onları kuruluşlara kölece bir bağımlılıktan kurtarmıştır, çünkü bilgiye sahip olduklarından dolayı bir esneklikleri, hareketlilikleri vardır. Bilgiyi (sermaye) beraberlerinde götürebilmektedirler, bu da onları bağımsız birer eleman durumuna getirmiştir. Ayrıca kapitalist toplumda işçilere yapması gerekenleri devamlı hatırlatan, onları denetleyen bir mekanizma mevcut olmuştur. Fakat günümüz bilgi işçisinin denetlenmeye ihtiyacı kalmamıştır. Bu işçiler kendisini denetleyenden daha fazlasına sahip olduklarından dolayı denetim mekanizmasına ihtiyaç duyulmamaktadır (Drucker, 1993).

Fakat süreci Birkök ve Drucker'ın bakış açısından farklı yorumlayan Michael Yates, teknolojik gelişmelerin müşterinin tatminini artırması, ürün hattının hızla değiştirilmesi gibi önemli gelişmeleri getirmesine karşın sermayenin hala kimi sektörlerde kitlesel üretim yöntemini, uzun üretim hatlarını ve Taylorist yönetim ilişkilerini tercih ettiğini dile getirmektedir. Yates, Japon otomobil şirketlerinde ilk olarak uygulanmaya konan esnek üretim yönteminin yeni ekonomi taraftarlarınca yanlış anlaşıldığını dile getirmektedir. Yeni ekonomi taraftarlarınca esnek üretim yöntemi, Taylorist üretimi devre dışı bırakacak ve yerine insan ve işçi merkezli bir üretim biçimi hakim kılınacaktı diyen Yates, esnek üretim yönteminin bu dile getirilen süreçten tamamen farklı bir gerçekliğe sahip olduğunu, üretim süreci içerisindeki hiyerarşik yapılarda meydana gelen kimi değişimlerin, (işin parçalara ayrılarak her bir kısmının farklı mekanlarda gerçekleştirilmesi) emek ve sermaye arasındaki ayrımı yok etmediğini belirtmektedir. Yates'e göre, teknolojik gelişmeler işin küçük parçalara ayrılmasında önemli bir rol oynamıştır. Teknolojide yaşanan ilerlemeler işin nitelikleşmesini sağlamanın tam tersine daha fazla bir rutinleşmeyi beraberinde getirmiştir. İşin teknoloji aracılığıyla parçalanması bu rutin işlerin bütün işçiler tarafından öğrenilmesini hızlandırmış ve yöneticiler bu şekilde işgücünü daha kolay bir şekilde kontrol etme imkanını ele geçirmişlerdir. Kısa bir süreliğine teknolojik gelişmelerin nitelikli bir işgücü ihtiyacı yaratmasına rağmen, sistemin mantığının işgücü üzerindeki kontrole dayandığını berlierten Yates, teknolojik gelişmelerin üretim sürecinde artı-emek zamanını artırarak işçinin kendisi için çalıştığı gerekli emek zamanını kısalttığını dile getirmektedir (Yates, 2001).

Sanayiden ziyade, kapitalizmin taşıyıcısının hizmet sektörünün olduğunun düşünüldüğü günümüzde, Crook ve arkadaşları "hizmet sınıfı"nın, sınıfsal konumundan kaynaklanan özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

Emek piyasasındaki durumları: Hizmet sınıfı içinde yer alan profesyoneller ve yöneticiler emek gücünün işe alınması, seçimi ve istihdamı konularında büyük yetkiyâ sahiptirler.

Otonomi: Organizasyonel hiyerarşinin tepesinde yer alan hizmet sınıfı mensupları, amaçların ve bu doğrultuda pratiklerin gerçekleşmesi konusunda yüksek bir otonomiye sahiptirler.

Sömürü paterni: Marksist anlamda artı değer üretmedikleri için sömürülmeleri söz konusu olamaz. Ancak kapitalist sınıfını kimi işlevlerini yerine getirdikleri için, oldukça avantajlı bir konumdadırlar ve sömürü mekanizmasına katkıda bulunmaktadır.

Diğerlerinin emeğini yönlendirme: Özellikle hiyerarşinin tepesinde yer alan hizmet sınıfı mensupları diğer çalışanların emeğini yönlendirme hakkına sahiptirler.

Sermaye birikimi: Bilgi ve beceriye sahiptirler, fakat bu onlara kapitalist anlamda sermaye biriktirme özelliği kazandırmaz. Bilgi ve beceriye sahip olduklarından dolayı kariyer elde ederek organizasyon içerisinde kontrolü ellerine geçirirler.

Üretim araçlarını kontrol: Üretim araçlarına sahip değillerdir fakat, enformatik içeriğin fazla olduğu yerlerde üretim araçlarını kontrol etme dereceleri yüksektir (Belek,1999: 142).

Günümüz kapitalizminde, önemli organizasyonel değişimler olmaktadır. Örneğin, dev organizasyonların, “*kapitalist mülkiyet*” ve “*yönetim ilişkileri*”ni farklılaştırması olgusu, daha önceden mülk sahibi kapitalist tarafından yerine getirilen sermayenin işletilmesi, yönetilmesi, bununla birlikte emek sürecinin denetimi ve eşgüdümü işlevlerini profesyonel yöneticilerin eline geçmesini sağlamıştır. Fakat, mülkiyet ve yönetim işlevlerinin birbirlerinden ayrılması kapitalist mülkiyet ilişkilerinin yok olması anlamına gelmemektedir. Ayrıca hizmet sektörünün (beyaz yakalı), kapitalist üretimin bugünkü aşamasında büyük bir öneme sahip olduğu kabul edilse bile, hizmet sektöründe çalışan beyaz yakalıların, mavi yakalı işçilerden daha farklı bir sınıfsal konuma sahip olduğuna dair yapılan tespitler hizmet sektörü çalışanlarının kendi içerisinde bir türdeşliği olduğunu kabul etmektedir. Fakat, beyaz yakalı sektörün içinde üç ayrı sınıfsal konumu ayırtetmek gerekir. Bunlardan ilki, sermaye birikim süreci ile ilgili yönetsel kararların alınmasına katılan ve yüksek bir gelire sahip azınlık bir kesim, ikincisi, gelir düzeyi görece olarak yüksek olan orta kademe yöneticileri ve son olarak da iş ve emek süreçlerinde denetim gücüne sahip olmayan ve çoğu zaman kol işçilerinden bile düşük bir gelire sahip olan bir kesimdir (Öngen, 1996: 196). Hizmet sektörünün gelişmesi, sermaye /emek düalizminin aşılmasını değil, proleterleşme sürecinin daha da yaygınlaşmasını sağlamıştır. Marx, proleterleşme kavramını üç farklı anlamda kullanmıştır:

- Toplumun proleterleşmesi
- İşgücünün proleterleşmesi
- Politik proleterleşme

Toplumun proleterleşmesi kavramı ile serbest çalışan ve küçük ölçekli iş sahiplerinin özel mülkiyetlerini yitirerek şehirlere, fabrikalara doluşmasını ve yoksullaşmasını, iş gücünün proleterleşmesi ile işçinin makinenin bir parçası konumuna indirgenmesini ve işin niteliksizleştirilmesini ve politik proleterleşme kavramı aracılığıyla da işçi sınıfının siyasi bilincinin gelişmesine işaret etmektedir (Edgel, 1998: 15). Sermayenin emek üzerindeki kontrolünü ve sömürsünü artırmasını sağlayan en önemli süreç işgücünün ve işin değersizleştirilme sürecidir. Bu noktada, teknolojik gelişmelerde yaşanan hızlı değişimlerin hizmetler sektöründe daha nitelikli, daha becerili işgücüne olan ihtiyacı artırdığı genel kabul görmektedir. Fordist / Taylorist modelde gördüğümüz bütün gün aynı işi yüzlerce defa yapan yarı nitelikli işgücünün yerini, işletmenin her alanında kullanılabilen, çok becerili bir işgücünün aldığı düşünülmektedir. Olivetti'nin yönetici şefi, teknolojik gelişmelerin, sermayenin, beyaz yakalıları üzerindeki denetimini artırdığını şöyle dile getirmektedir:

“İlk fabrikaların Taylorizasyonu... emek gücünün denetlenmesini sağladı ve üretim süreçlerinin bunu izleyen mekanizasyonu ve otomasyonu açısından zorunlu bir öngereklilikti... Enformasyon teknolojisi, temelde Taylorcu örgütlenmenin işlemediği beyaz yakalı işçiler düzeyinde emek gücünün denetimi ve eşgüdümüne yönelik bir teknolojidir” (Kumar, 1999: 34).

Yani teknolojik gelişmelerde sağlanan ilerlemeler, hizmet sektöründeki işgücünün de değersizleşmesini, proleterleşmesini sağlamaktadır. Teknolojik gelişmeler, çekirdek işgücünü gittikçe azaltma imkanını sermayeye sunarken, çevre işgücü gittikçe büyümekte, toplumun geniş bir kesimi her türlü sosyal güvenceden yoksun kalarak daha fazla sömürülmektedir.

3. 2. 4. Sınıf Bilincinin Gelişmesini Engelleyen Faktörler

Post-fordist çalışma biçimlerinin giderek yaygınlaştığı günümüzde, Marx'ın politik proleterleşme süreci olarak kavramlaştırdığı ve işçi sınıfının kendi için bir sınıf olmasını anlatan yani sınıf bilincinin gelişmesini engelleyen en önemli süreç teknolojik

gelişmelerin işgücünü parçalamasıdır. Teknolojide sağlanan ilerlemeler, üretimin “makro” birimlerden, “mikro” birimlere kaydırılmasını sağlayarak taşeronlaştırma, fason üretim gibi süreçlerin kullanılmasını sağlamış, bu mekansal bölünmede işgücünün de bölünmesini beraberinde getirerek sınıf bilincinin gelişmesinin önündeki en önemli engeli oluşturmuştur. Teknolojik gelişmelerde sağlanan ilerlemelerin işgücünü “çekirdek” ve “çevre” işgücü olarak ikiye bölməsi, işgücünü birbirinden farklı iki kategoriye ayırmış, sermaye, çekirdek işgücü ile korporatist ilişkilerini geliştirerek, çevre işgücünü maliyet unsuru olarak algılayarak, her an işletme dışına çıkarılabilecek bir unsur olarak görmeye başlamıştır. İşgücünün, hem nitelik hem de mekansal bakımdan farklılaşması, kendi çıkarları doğrultusunda birleşik bir karşı duruşu gerçekleştirmesini önlemektedir. Ayrıca işgücü piyasalarında meydana gelen esnekleşme, taşeron sözleşmelerinin sistematik hale gelişi, küçük işletmelerin kurulması için fırsatlar yaratırken, bazı durumlarda fason, zanaatkarlık, aileye dayalı (patriyarkal), paternalist (“himayeci”, baba”, mafya türü) eski çalışma sistemlerini, üretim sisteminin eklentileri olmaktan çıkararak ana unsuruna dönüştürmüştür. Fabrikada kapitalist sömürüye karşı mücadele etmek, çokuluslu sermayeye fason çalışan bir ev içi atölyede aile emeğini yüksek derecede disiplinli ve rekabet gücüne sahip hale getirmeyi hedefleyen bir baba ya da amca ile mücadele etmekten çok farklıdır (Harvey, 1999: 176). Taşeronlaştırma, fason üretim gibi uygulamalar, işçi sınıfının en önemli savunma mekanizması olan sendikaları devre dışı bırakarak onları kaderlerine razı bir duruma getirmiştir. Sendikalaşma oranı OECD, AB, AB aday ülkelerde ve AB dışı ülkelerde hızla düşmektedir. OECD ülkeleri içerisinde Danimarka, İsveç ve İrlanda dışındaki ülkelerde sendikalar hızla üye kaybetmektedirler (bkz. Tablo 7).

Sınıfsal konumun bilincine varılmasını engelleyen diğer bir nedende, çalışmanın daha önceki bölümünde de vurgulandığı gibi sektörel yapının değişmesinden kaynaklı ortaya çıkan kimi sıkıntılardır. Hizmet sektöründe yaşanan gelişme, sendikalaşma oranlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Sanayi sektöründe vasıfsız ya da vasıflı işçilerin talepleri ile güçlenen ve bu talepler doğrultusunda mücadele etmek için faaliyet gösteren sendikalar, hizmet sektöründe yeterince örgütlenememektedirler. Hizmet sektöründe çalışmakta olan vasıflı işçiler, genellikle bireysel sözleşmelerle işe alındığından, toplu pazarlık hakları bulunmamakta, çoğu zamanda toplu pazarlıkla elde

Tablo 7. OECD Ülkelerinde Sendikalaşma Oranı

ÜLKE	1960	1970	90 başı
İSVEÇ	73.0	67.7	82.5
NORVEÇ	62.0	51.4	56.0
DANİMARKA	69.0	60.0	71.4
FINLANDİYA	33.0	51.4	56.0
AVUSTURALYA	72.0	62.2	46.2
ALMANYA	39.0	33.0	32.9
BELÇİKA	58.0	45.5	51.4
HOLLANDA	44.0	38.0	25.5
İTALYA	61.0	36.3	38.8
FRANSA	17.0	22.3	9.8
ABD	1.0	23.2	15.6
KANADA	31.0	31.0	35.8
İNGİLTERE	45.0	44.8	39.1
İRLANDA	50.0	53.1	49.7
İSPANYA	0	0	11
PORTEKİZ	0	0	31.8
YUNANİSTAN	0	0	34.1

Kaynak: Demirer, Temel (2001) “Küreselleşme, Sınıf ve Sendikalar”, Özgür Üniversite Formu, Sayı: 15, Ankara, s. 156.

edeceklerinden daha yüksek ücretler kazanmaları hizmet sektöründe toplumsal bir mücadeleden ziyade bireysel faaliyetleri ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca hizmet sektöründe çalışan bir çok işçi kendisini işçi olmaktan çok bağımsız çalışan profesyonellere daha yakın hissetmekte ve genellikle profesyonel ya da bağımsız girişimci statüsü kazanmaya çalışmaktadır. Bu sektörde işgücü devingenliğinin yüksek olması da sendikalaşmayı güçleştirmektedir. Hizmet sektöründe sendikalaşma oranının düşük kalmasını sağlayan bir diğer faktörde motivasyon, teşvik, iş değerlendirmesi ve ödüllendirme gibi davranışçı yönetim tekniklerinin daha yaygın ve etkili kullanılması, bireysel motivasyonu artırmakta ve grup içerisinde bireyi öne çıkarmaktadır. Bu gelişme de, işçi ve yönetim ilişkileri açısından çıkar karşıtlığı ilkesini esas alan geleneksel endüstri ilişkileri ve sendikacılık sisteminin temelini zayıflatmaktadır (Şen, 2003: 64). Kapitalizmin iç işleyişinde 1970’lerin özellikle ikinci yarısıyla birlikte meydana gelen gelişmelerde Türkiye ekonomisinde etkilenmiştir. Küreselleşme olgusu Türkiye’de özellikle 1980’lerle birlikte hissedilmeye başlanmıştır. Türkiye ekonomisi

de kapitalist üretim ilişkilerinde meydana gelen gelişmelere uyum sağlama doğrultusunda neo-liberal politikaları uygulamaya koymuştur. Bu doğrultuda ithal ikameci, sanayileşmeci kalkınma modeli terkedilmiş, yerine ihracata yönelik bir model geçirilmeye çalışılmıştır.

4. 1980 SONRASI TÜRKİYE KAPİTALİZMİNİN DÖNÜŞÜMÜ

1960-1980 sürecinde Türkiye sanayileşmeye dayalı ve daha çok iç pazara yönelik bir kalkınma stratejisi izlemiştir. Fakat, Türkiye ekonomisi, 1977’de başlayarak bir döviz finansman krizine sürüklenmiş ve bu süreç Türkiye’yi 1980 yılı ile birlikte dışa açılmaya itmiştir. 1977-1980 krizi beraberinde demokrasinin de tıkanmasını getirmiştir. 1980 darbesi ile birlikte iş ve örgütlenme yasalarına getirilen kısıtlamalar ile birlikte emeğin 1960-1980 dönemi kazanımları hızla geri alınmıştır. 1981-1987 yılları Türk ekonomisinde ithalat korumalarının kaldırılarak dışa açılma ve dünya ekonomileri ile mal ve finans piyasalarında eklemlenmeye girildiği yıllardır. 1980 ile birlikte uygulamaya konulan “ihracata yönelik büyüme modeli”nin sonuna 1988 ile birlikte ulaşılmıştır. Bu yıldan sonra Türk ekonomisinde dışa açılmanın öncelikleri reel üretim sektörlerinde değil, finans ve kambiyo hizmetlerini de kapsayacak politika değişiklikleri ile biçimlenmiştir. Bu politika değişikliklerinin en önemlisi 1989’da kambiyo rejiminin tamamıyla serbestleştirilmesidir. Bu politika değişikliği ile birlikte, ulusal piyasalarda döviz kuru aşınması ve faiz oranları birbirine bağlanarak Merkez Bankası’nın kontrolünden çıkmış ve ulusal finans piyasaları uluslararası kısa vadeli sıcak paranın spekülasyonuna açılmıştır. Döviz kuru ve faiz oranları arasında hassas dengelere dayanan bu yapay büyüme süreci, ulusal yapıdaki birikim ve yatırım önceliklerini üretim dışı (spekülatif) rantiyer tipi sermaye birikimine vermiştir. Gelir dağılımında bozulmalara yol açan bu süreç, mali piyasalarda bir kredibilite bunalımıyla birlikte 1994 yılı ile birlikte yeni bir kriz ortamının doğmasına yol açmıştır (Yeldan, 2002: 38).

Ihracata yönelik birikim modeli özellikle 1983-87 yılları arasında uygulanmış, fakat ihracatta yaşanan gelişmeler ücretlerin düşürülmesi yoluyla yurtiçi talebin daraltılmasıyla sağlanabilmiştir. 1980’nin başlarında ihracatın GSMH içindeki payı %5.1 iken, 1988’de bu pay %12.8’e ulaşmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi ihracat gelirlerinde sağlanan artışın en önemli nedeni, emeğin örgütlenme olanaklarının yok

edilmesi ile reel ücretlerde yaşanan gerilemelerdir. Ücretli emeğin imalat sanayi katma değeri içindeki payı, özel sektörde %27.5'ten, 1987'de %17'ye; kamu sektöründe de %25'ten %13'e düşürülmüştür. Aynı dönemlerde imalat sanayiine yönelik toplam reel yatırımlar net olarak 1977-80'de %-9.4, 1981-82'de de %-0.8 oranlarıyla daralmış; ihracata yönelim altında (1983-1987) ise sadece %3.7'lik bir artış gösterebilmiştir. Bu süreçte Türkiye ekonomisi ihracata yönelebilmış, fakat ihracata yönelik olarak sanayileşememiştir (Yeldan, 2002: 45).

1989 yılı ile birlikte Türkiye ekonomisinin birikim ve yatırım öncelikleri tamamen uluslar arası finans piyasalarının denetimine giren yüksek ulusal faiz ve düşük döviz kuru (aşırı değerli ulusal para) tarafından belirlenir bir duruma gelmiştir. Bu politikalar aracılığıyla kısa vadeli (spekülatif) yabancı sermaye, kamu açıklarının kapanmasını sağlayacaktı. 1989 yılı ile birlikte başlayan bu süreçte, reel ücretlerde belirgin bir artış sağlanmış, böylece “yeni popülist” bir söylem siyasal hayata egemen olmuştur. Fakat bu uygulamalar 1994 yılında yaşanan kriz ile birlikte sona ermiş, sıkı para politikaları ve reel ücretlerin bastırılarak yurtiçi talebin daraltılmasına dayanan birikim modeli tekrar gündeme gelmiştir. 1993'ün son çeyreği baz alındığında, 1994 yılında özel imalat sanayiinde üretimin %13.4 gerilediğini ve 1999 sonu itibariyle de 1993 değerinin ancak %23.5 üstüne çıkabilmiştir. Aynı dönemde birim işgücü maliyetleri dolar cinsinden %22 azalmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen mal ihracatında %23.5 oranında bir artış kaydedilebilmiştir. Yani 1994 sonrasında çalışanların alım gücünün daraltıldığı bir dönemde dolar bazında maliyetler düşürülerek ihracatta bir artış sağlanmıştır. 1994 sonrası yaşanan bu süreç ile Türk imalat sanayiinin ücret tasarruflarına dayalı klasik (1983-1988) birikim modeline geri döndüğü gözlenmektedir (Yeldan, 2002: 53).

1980 sonrası küresel sermaye ile eklemlenme çabası içerisine giren Türkiye'de, ekonomik liberalizasyon hızla uygulanmaya konulmuştur. Sürekli devalüasyon doğrultusunda işletilen günlük kur ayarlamalarına bağlı ve zaman içinde serbestlik derecesi artırılan bir kambiyo politikası; ithalat kotalarının kaldırılması ile birlikte liberalize edilen bir ithalat rejimi; pahalı döviz, ucuz kredi ve vergi iadesi gibi teşvik ve sübvansiyonlarla desteklenen ihracatın bir ulusal öncelik haline getirilmesi; ağır sanayi ve temel mallara yönelik kamu yatırımlarının tasfiyesi ve KİT'lerin özelleştirilmesi gibi

süreçler Türkiye’de egemen blok içinde de dönüşümler yaratmıştır. 1980 ile birlikte “egemen blok”un beşli bir yapı oluşturduğu görülmektedir. Türkiye burjuvazisi bu dönemde; a) sınai sermaye b) mali sermaye c) ticari sermaye d) dikey holdingler e) rantiyeler şeklinde bölümlendirilebilir. Bu sınıflandırmada özellikle “dikey holdingler” ve “rantiyeler” 1980 ile birlikte Türk ekonomik hayatına daha yoğun bir şekilde egemen olan iki kesim olarak gözlenmektedir. Dikey bütünleşmeden kastedilen; belli bir büyüklüğü aşan sanayi sermayesinin kendi ticaret / dağıtım şebekesine sahip olmaya başlaması, kendi faaliyetleri ile ilgili yabancı malların ithalatçısı/acentası konumuna gelmeye başlamasıdır. Yani üretim, finans, iç ve dış ticaret kademelerinin birleşmesi söz konusudur. Rantiye kavramı ile de, üretken olmayan ve nakde çevrilebilir kaynakların (banka mevduatı, devlet ve şirket tahvilleri, döviz, altın ve gayri menkul) cari getirileri ve bunların değer artışları ile ekonomik varlıklarını sürdüren grup kastedilmektedir (Boratav, 1991: 65).

Önemli siyasal dönüşümlerin yaşanması sonrasında, burjuvazinin devleti yeniden fethetmesi ve iktidar mevzilerini koruması gerekmektedir. Sermayenin ana gruplarının birleşik olduğu dönemlerde bu kolay olmakta, çıkar çekişmelerinin yoğun olduğu dönemler de ise bu süreç zorlu geçmektedir. 1977-1979 sürecinde sermaye, Ecevit hükümetini yıkmak, 1980-82’de askeri rejim ile bütünleşmek ve 1984-1987 sürecinde Özal iktidarına destek vermek için birleşmiştir. Sermayenin, Özal iktidarının ardındaki birleşik pozisyonu 1988 yılına kadar devam etmiş, artık reel ücretlerin kısılmasına dayalı ihracatı artırma modelinin sürdürülemez bir konuma geldiği 1989 yerel seçimlerinde, sermayenin farklı fraksiyonları arasındaki çıkar çatışmaları gün yüzüne çıkmıştır. Bu süreç, burjuvazinin kimi kesimlerini ANAP’a alternatif iktidar seçeneklerini gündeme getirmesine sebep olmuştur (Boratav, 1991: 76).

Türkiye’de kapitalist gelişmenin seyrinin kısaca incelenmesinden sonra bu gelişmelerin yarattığı işçi sınıfı hareketinin de irdelenmesi gerekmektedir. 1863 yılında gerçekleştirilen ilk grevin ardında ülke topraklarında özellikle 1908 yılında bir çok grev olayına rastlanmış fakat bu grevlerin çoğu hedefine ulaşamamıştır. Bir sonraki bölümde, Türkiye’de işçi sınıfı hareketinin yönetici siyasi kadro ve sosyalistler ile olan ilişkisinin incelenmesine çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İŞÇİ SINIFI HAREKETİ

1. Osmanlı İmparatorluğu'nda İşçi Hareketleri (1863-1923)

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk işçi hareketleri, örneklerine Batı'da rastlanan, “makine kırcılığı” olarak adlandırabileceğimiz “luddizm” hareketiydi. Makinelerin kendilerini işsiz bırakacağına inanan işçiler, bu tür eylemlere ilk olarak 1830'lu yıllarda Rumeli'de başvurmuşlardır. Makine kırcılığı hareketi 1840'larda hızlanmış, hatta 1908 yılında Uşaklı halı dokumacılarının makinelere yönelik isyanı, bu hareketin XX. yüzyıla kadar devam ettiğini göstermektedir. İşçilerin 1863'e dek geliştirdikleri direniş ve mücadele biçimleri işi savsaklamak, işi terk etmek, “memlekete dönmek” bir üst makama şikayette bulunmak gibi hareketlerdi (Karakışla, 1998: 29; Akkaya, 2002a: 36).

Osmanlı İmparatorluğu'nda işçi hareketi, 1863 yılında Zonguldak Maden işçileri tarafından gerçekleştirilen “Tatil-i Eşgal” (grev) hareketiyle nitelik değiştirmiştir. İlk grevden sonra uzun bir süre grev hareketine rastlanmamış, fakat 1872-1876 yılları arasında 16, 1878-1880 döneminde 10, 1882-1906 döneminde ise 31 grev olayına rastlanmıştır. 1863-1908 grevlerinin önemli bir özelliği, 58 grevin 34'ünün (yaklaşık yüzde 60'ı) İstanbul'da gerçekleştirilmiş olmasıdır. Grevlerin diğer önemli bir özelliği ise arkalarında güçlü işçi örgütlerinin olmamasıdır. Bu grevlerin örgütlenmesinde, gayri-müslimlerin katkısı olmuş, müslüman kesimin grevlere katılımı sınırlı kalmıştır (Akkaya, 2002a: 138). 1908 öncesi grevlerin en önemli ortak noktası, ekonomik nedenli olmaları, ücret konusu üzerine odaklanmalarıdır. Bu dönem grevlerinin önemli özellikleri şöyle sıralanabilir: “Birincisi, pek çok durumda beyaz yakalılar mavi yakalıların dilekçe vererek greve beraber gittiklerini görüyoruz. İkincisi, ücret artışları tecrübe ile doğru orantılı olarak talep ediliyor ve buna göre gerçekleştiriliyor. Üçüncüsü ise, beyaz yakalılar –sendika delegeleri veya işçi temsilcilerinin kendi aralarından seçilmesinden olsa gerek- mavi yakalılara göre daha fazla oranda ücret artışlarından yararlanıyorlar” (Karakışla, 1998: 33).

İşçi hareketinde asıl büyük sıçrama 1908-1913 döneminde yaşanmıştır. 23 Temmuz'dan 1908'in sonuna kadar imparatorlukta 138 grev olayına rastlanmıştır. Bu grevlerin 41'i İstanbul'da, 31'i Selanik'te gerçekleştirilmiştir. 1908 grevlerinde en

önemli talebi ücret artışları oluşturmaktaydı. Bu talebin yanında, dernek ve sendika gibi işçi örgütlerinin işverence tanınması, hafta tatili, yıllık ücretli izin gibi taleplerde dikkati çekmektedir. Grevlerin bir çoğu hazırlıksız bir şekilde başlatılmış, istekler Sadrazama, İTC'ye ya da işverene bir liste halinde bildirilmiştir. Grevlerin yönetimi ve organizasyonu örgütsüz işçi kümelerince, işçi birlikleri, dernekler, çok az sayıdaki sendikalarca ve işçi önderlerince gerçekleştirilmiştir (Güzel, 1996: 52).

Grevlerde işçiler, İTC'den "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" (Hürriyet, Adalet, Musavaat) ilkelerinden hareket ettiklerinden dolayı olsa gerek arabuluculuk talebinde bulunmuşlar, ne var ki bekledikleri karşılığı bulamamışlardır (Karakışlalı, 1998: 48). İTC, yabancı ve yerli sermayedarların baskısı altında, grevlerin önünü bir an önce alabilmek için kolluk güçlerini grevcilerin üzerine sürmenin yanı sıra, "Tatil-i Eşgal Kanunu" (1909) gibi yasal düzenlemeler aracılığıyla da grevleri etkisizleştirmeye çalışmıştır. Tatil-i Eşgal Kanunu'nun sekizinci maddesi, kamuya ilişkin hizmetlerin yerine getiren kurumlarda sendika kurulmasını yasaklamış ve yasa öncesi var olan sendikaları da kapatmıştır (Işık, 1995: 49). Bu kanun aracılığıyla grevlerin önü kesilmiş, 1909 sonrası grevler tamamen ortadan kalkmadıysa da önemli ölçüde azalmıştır. Örneğin, 1909-1915 döneminde sadece 38 grev olayı kaydedilebilmiştir. Bu grevlerin bir çoğu kadın işçilerin yoğun olarak çalıştığı gıda sanayi ile dokuma ve deri işkolunda meydana geldiğini görüyoruz (Güzel, 1996: 69).

Tatil-i Eşgal Kanunu grevlerin ve sendikal örgütlenmenin yasaklanarak işçi sınıfı hareketinin önünü almaya çalışmasının dışında, İTC'den, Cumhuriyet'in kurucu kadrolarına miras kalacak olan bir ilkenin de tohumlarını ekmişti: "Korporatizm". Tatil-i Eşgal Kanunu mecliste görüşülürken, Adliye Nazırı Ali Bey'in vekili şunları söylemiştir:

İşçi veya kapitalist ayırt etmiyorum, düşündüğüm sadece ülkenin menfaati. Ülkemin hayrı için işçilerle kapitalistleri uzlaştırmaya çalışıyorum.. Tarafları birbiriyle barıştırmaya uğraşıyorum; istiyorum ki hasım olmasınlar. Sendikaların yasaklanması için teklifte bulundıysak, bunu kapitalistlerin değil işçilerin iyiliği için yaptık. Çünkü biliniz ki, işçiler sendikaların elinde köle olacaktır. Sendikalar zanaat loncalarından başka bir şey değildir (Karakışlalı, 1998: 47).

Bu düşünce yapısı daha sonra Kemalist kadrolar tarafından halkçılık, milliyetçilik ve devletçilik ilkeleri aracılığıyla geliştirilerek, sistemin işçi sınıfının yaratılması doğrultusunda kullanılacaktır.

İşçi sınıfı hareketinin gelişmesini, örgütlenmesini engelleyebilmek için çıkarılan Tatil-i Eşgal Kanunu'na rağmen işçiler, 1909 tarihli “Cemiyetler Kanunu”na göre “cemiyet” adı altında sendikal örgütlenmelerine devam etmişlerdir. Bu tür cemiyet örgütlenmeleri İTC tarafından, sınıf bilincinin oluşumunu engelleyecek yapılar olarak görülerek desteklenmiştir. 1910 yılında Cemiyetler Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden, I. Dünya Savaşı'nın sonuna dek İstanbul'da 51 esnaf ve zanaatkar cemiyetin varlığı kaydedilmiştir. Her cemiyetin kurucu üye sayısı toplandığında 11.760 kişiyi bulmaktadır. Bu dernekler, esnaf ve zanaatkarların dışında, önemli sayıda ücretli çalışanı da çatısı altında toplamayı başarmıştır. Bu derece çok sayıda meslek kolunun farklı örgütlenmesi, işçi sınıfı bilincinin gelişmesini önleyen önemli faktörler arasında yer almaktadır (Ahmad, 1998; 125).

1863-1923 döneminde, sosyalist hareket işçi sınıfı ile ilk karşılaşmasını yaşamıştır. Örneğin 1919 yılında kurulan TSF, pek çok sendikanın kurulmasına önderlik etmiş, yine 1919 yılında kurulan TİÇSF, *Türkiye İşçi Derneği* adı altında kendi işçi örgütünü kurarak işçileri örgütlemeye çalışmışlardır. Bu dönem işçi sınıfı bilincinin yeterince oluşmamasının önemli nedenleri arasında, sosyalist hareketin zayıflığı gösterilebilir. Ayrıca, çok uluslu, çok dinli olan imparatorlukta işçiler bu farklılıkları aşmaya çalışmış olsalar bile bağımsızlık savaşları, göçler, tehcir gibi nedenler sınıf bilincinin oluşumunu engellemiştir. Ayrıca, topraktan yeterince bağımsızlaşamamış “çiftçi-işçiler” / “köylü-işçiler”, dokuma sanayiinde evlenme yaşına kadar çalışan kadın işçiler, bazı sektörlerdeki mevsimlik işçiler ve ihtiyaç üzerine askere alınan gruplardan oluşan “asker işçiler”in varlığı sınıfsal bir bilinçlenmenin önündeki nesnel engeller olarak imparatorluk döneminde göze çarpmaktaydı (Akkaya, 2002a: 144).

2. Cumhuriyet Dönemi İşçi Hareketleri (1923-1960)

1923'e gelene kadar, ülke topraklarında yaşanan savaşlar nedeniyle 18 ile 50 yaş erkeklerin oluşturduğu yaklaşık 4 milyonluk bir nüfus kaybedilmiştir. İşgücündeki azalma, nüfustaki azalışa oranla daha yüksek olmuş, bu da cumhuriyetin kuruluş

yıllarında işgücü sorunu yaşanacağı göstermiştir. 1927 Sanayi Sayımı'na göre işgücünü oluşturanların yüzde 5.5'i (256.855 işçi) sanayi kesiminde çalışmaktaydı. Bu işçilerin ise % 46'sı dörtten az işçi çalıştıran işyerlerinde istihdam edilmekteydi. İstanbul'da 8.636 işyerinde 42.582 işçi çalışmaktaydı, bu da işyeri başına ortalama beş işçinin düşmesi demekti. 1927'de İstanbul ve İzmir, Türkiye nüfusunun % 10'unu, buna karşılık imalat sanayi istihdamının ise % 20'sini oluşturmaktaydı. Tarıma dayalı sanayi ve dokuma sanayiinde çalışanlar, işçilerin yarısından fazlasını oluşturmaktaydı. 1937 yılında İş Kanunu kapsamındaki işçi sayısı 180.000 iken, bu sayı 1960 yılında ancak 754.875'e ulaşacaktı. 1923-1960 döneminde, devletin sanayi yatırımlarını tüm ülkeye yayma istemine karşın, toplam çalışan nüfustaki payları % 29 olan İstanbul ve İzmir'in imalat sanayi toplam istihdamındaki payları ise % 34 idi. Yani kapitalizm ülke topraklarında eşitsiz gelişmeye devam etmekteydi (Akkaya, 2002a: 144).

Cumhuriyet rejiminin kurucu kadrolarının oluşturmak istedikleri toplumsal yapıya dair düşüncelerinin, cumhuriyet kurulmadan önce gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi ile atıldığını yukarıda belirtmiştik. Kongreden çıkan ana eğilim Türkiye'nin "liberal" ekonomi-politik stratejiler izleyeceği yönündeydi. İktisat Kongresi'ne işçi grubu da katılmış ve Kemalist kadroların işçi grubunun başına kendilerine yakın Aka Gündüz ve kadın işçilerin temsilciliğine de Rukiye Hanımı getirmelerine karşın, işçiler kendi istemlerini etki altında kalmadan dile getirmişlerdir. Kongre'de işçi grubu işgününün sekiz saate indirilmesi, hafta tatili hakkı, yıllık ücretli izin, kadınlara doğum izni verilmesi, 1909 Tatil-i Eşgal Kanunu'nda değişiklikler yapılması, sendika ve benzeri işçi kuruluşlarının tanınması gibi talepleri dile getirmiştir. Ayrıca işçilerin, kas gücüyle çalışmayı temsil eden "amele" kavramı yerine, "işçi" kavramının kullanılmasını ve 1 Mayıs'ın İşçi Bayramı olarak kutlanmasını önermeleri, işçilerin siyasal kadronun manipülasyonundan kendilerini koruduklarını göstermektedir (Ahmad, 1998: 130; Akkaya, 2002a: 147).

Cumhuriyet rejiminin kurulması ile birlikte, "milliyet fikrine sahip Türk amele ve işçileri"ni oluşturmak rejimin ana hedefi olmuştu. Bu doğrultuda, sermaye ve emek arasında ahenk teşkil etmek ve sınıflaşma yerine milletçe bir bütünleşmenin sağlanması CHF'nin temel söylemini oluşturmaktaydı. Bu konuda CHF Genel Sekreteri Recep Peker 1931 yılında şöyle söylemekteydi:

“... milletimizin hususi seciyelerinin ve müstakil hüviyetinin mahfuz kalması için her nereden gelirse gelsin ve her ne mahiyette olursa olsun beynelmilelcilik cereyanına kapılmanın milli felaketler doğuracağına kaniyiz... CHF tek vatandaşın olduğu kadar çalışma zümrelerinin hususi menfaatlerinin de devletin ve memleketin umumi menfaati çerçevesi içinde temin olunabileceğine kanidir. Bütün dünyada görülen misallere bakarsak sınıflaşmak fikri insafsız, ihtiraslı ve taassuplu bir sınıf mücadelesini ve bu vatandaşların mütemadi çatışmasını doğuruyor. Bu çatışma bir devletin yaşamasında ve tehlikelerden korunmasında en büyük kuvvet olan milli birliği ve milliyet fikirlerini yavaş yavaş tahrip ediyor. Bunu içinde sınıflaşmayı reddedip, bunun yerine milletçe kütleleşmek fikrini müdafâ etmek gerekiyor (Akkaya, 2002a: 148).

İşçiler arasında milliyetçilik dışında her hangi bir ideolojik yönelimin gelişmemesi için CHF, 1931 yılı ile birlikte faaliyetlere başlamıştır. CHF Umumi İdare Heyeti içerisinde yapılan görev dağılımında dört ana grup oluşturulmuş, bu gruplardan biri, işçiler ve serbest meslek mensuplarıyla ilgilenmekle görevlendirilmiştir. Bu grup, özellikle komünizm tehlikesinin işçiler arasında yayılmasına karşı çalışacak ve CHF Programı’nın “sınıflararası ahenk geliştirmek” olarak adlandırılabilen temel yönelimini işçiler ve işçi örgütleri arasında yaygınlaştırmaya çalışacaktır (Akkaya, 2002a: 149).

1936 yılına gelindiğinde 3008 Sayılı İş Kanunu çıkarılır ve yasanın yetmiş ikinci maddesi ile “grev” ve “lokavt” yasaklanır (Işık, 1995: 135) ve ardından 1938 yılında çıkarılan Cemiyetler Yasası ile de, sınıf esasına dayalı örgütlenmeler dolayısıyla sendikalar yasaklanmıştır (Işık, 1995: 92). Peker’e göre, yasa ile “sınıfcılık şuurunun doğmasına ve yaşamasına imkan verici hava bulutları ortadan silinip süpürülecektir. Bu kanun ile milli hayatın iş alanında muvazene kurulacaktır” (Akkaya, 2002a: 151). 1938 yılında çıkarılan kanun ile yasaklanan sendikalar, özellikle yaklaşan genel seçimlerin etkisinden olsa gerek, 10 Haziran 1946’da, Cemiyetler Kanunu’nun “sınıf esasına dayanan” dernek kurulmasını yasaklayan maddesinin kaldırılmasıyla tekrar faaliyete geçmişler ve tarihe “1946 Sendikacılığı” olarak geçecek dönemi başlatmışlardır. Sendikal faaliyetinin önünü açılması ile birlikte bir çok siyasi parti de kurulmuştur. Bunlardan 14 Mayıs 1946’da kurulan TSP ile 20 Haziran 1946’da Şefik Hüsnü

tarafından kurulan TSEKP sendikal faaliyetlerde etkin bir rol oynamış ve kendilerine bağlı bir çok sendika kurmuşlardır. Bu iki partinin yanı sıra CHP’de kendi hakimiyeti altında örgüt kurmaya çalışmıştır. Bu örgütlerden en önemlisi *Türkiye İşçiler Derneği*’dir. Örgütün isminin sendika yerine dernek olması bile CHP’nin işçiye bakışını ele vermektedir. İşçi sınıfı içerisinde örgütlenen ve sendikal faaliyetlerde bulunan iki sosyalist parti –TSP ve TSEKP- 16 Aralık 1946’da kapatılmıştır (Güzel, 1996: 148).

İki sosyalist parti kapatıldıktan sonra, 20 Şubat 1947’de *İşçi ve İşveren Sendikaları Hakkında Kanun* TBMM’de onaylanarak, yürürlüğe girmiştir. Sendikalar Yasası’nın en önemli amacı, işçi sınıfının ve işçi hareketinin sosyalist örgütlerle bütünleşmesinin önlenerek, işçi sınıfının CHP dışındaki siyasal oluşumlara kapılarının kapatılması ve sendikalaşmanın resmi ideoloji içerisinde örgütlenmesinin sağlanması için yasal bir çerçeve çizilmesidir. İşçi örgütlenmesinin gerçekleştirilebilmesi için CHP tarafından “*İşçi Bürosu*” kurulmuştur. Yasa ile sendikal örgütlenme CHP’nin vesayeti altına alınmış ve CHP daha çok KİT’lerde örgütlenme çalışmalarına giderek, özel sermayenin korunmasını sağlamıştır (Güzel, 1996: 155; Akkaya, 2002a: 162). Bu yasa aynı zamanda sendikalara ilişkin en gelişmiş düzenlemedir. Bu yasanın çıkış tarihine baktığımızda, II. Dünya Savaşı sonrası demokrat dünyaya katılma doğrultusunda atılmış pragmatik bir amaç taşıdığı görülecektir (Işık, 1995: 114).

1947 yılında 49 sendika faaliyet göstermekte ve bu sendikaların üye sayısı ise 33.000 olarak hesaplanmaktaydı. Bu sayı İş Kanunu kapsamında yer alan ve sendikalaşma hakkı tanınmış işçilerin %12’sini oluşturmaktaydı. Tek parti döneminin son yılı olan 1950’de sendika sayısı 88’e çıkmış, sendikalı işçi sayısı da 78.000’e yükselerek 374.000 işçinin %20.9’unu kapsar duruma gelmiştir. DP’nin ilk yıllarında sendikalı sayısının da ve oranlarında önemli artışlar kaydedilmiştir. DP’nin ilk yılı olan 1951’de sendikalı işçi sayısı 110.000’e, oran ise %25.7’e yükselmiştir. 1950-1960 döneminin geneline bakıldığında sendikalı işçi sayısında ve bunların tüm çalışanlara oranında sürekli bir yükseliş kaydedilmiştir. 1960 yılına gelindiğinde sendikalı işçi sayısı 824.881’e, oran ise %34.3’e yükselmiştir (Güzel, 1996: 163; Akkaya, 2002a: 163).

Cumhuriyet tarihinde sendikal harekette meydana gelen en önemli gelişme, 1952 yılında 10 Birlik ve Federasyon’un birleşerek ulusal düzeyde bir üst örgütlenmeye

giderek TÜRK-İŞ'in kurmasıydı. Sendikal faaliyetten sosyalist nüvelerin temizlenmesiyle birlikte 1952'de kurulan TÜRK-İŞ, işçi sınıfı içerisinde milliyetçi pratiklerin geliştirilmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Türk-İŞ'in kurulmasında ve anti-komünist bir temelde örgütlenmesinde Amerikalı sendikacıların önemli payı olmuştur. Mayıs 1951'de Türkiye'ye ikinci kez gelen Amerikalı sendikacı I. Brown, İstanbul İşçi SÂndikaları Birliği'nin kongresinde yaptığı konuşmalarda, merkezi bir konfederasyonun kurulması halinde Marshall Planı'ndan parasal yardım alınabileceğini dile getirmiştir. Bunun sonucunda 1952'de kurulan TÜRK-İŞ'in içerisinde DP yanlıları ile CHP'liler ve bağımsız sendikacılar da bulunuyordu (Güzel, 1996: 162; Akkaya, 2002a: 165).

TÜRK-İŞ'in, işçi sınıfı içerisinde milliyetçi duyguları geliştirdiğine yukarıda değinilmişti. Bununla birlikte Amerikalı sendikacı I. Brown, Türk sendikal hareketinin kendisini Sovyetler tarafından yayılan komünist düşüncelerden ve mutaassıp milliyetçilikten de koruması gerektiğini düşünmektedir. Bu konuda I. Brown, İzmir'de 9 Eylül 1952'de TÜRK-İŞ'in ilk genel kurulunda şöyle söylemektedir:

“Türkiye’de kurulan ve inkişaf eden anti-komünist sendikacılık yakın ve orta şark bölgesinde büyük bir mana taşıyıp muazzam neticeler yaratacaktır. Mezkur bölgede çok defa Sovyet emperyalizminin kendi menfaati için körüklediği mutaassıp ve müfrit bir milliyetçilik mevcuttur. Türk hür sendikalar hareketi orta şarkta ve şimali Afrika’da mevcut olan demokrat milliyetçi hareketlerle işbirliği yaparak daha az inkişaf etmiş olan orta şarkın bazı bölgelerinde hürriyet ve demokrasiyi korumak için kominforma karşı galibiyet temin edebilecek bir kozdur. Bu üç sebepten dolayı Türk milli işçi hareketi bütün hür dünya için ümit ve cesaret vericidir (Akkaya, 2002a: 165).

TÜRK-İŞ'in anti-komünist misyonu, hükümet tarafından da desteklenmiştir. Çalışma Bakanı Nuri Özsan genel kurulda:

“Başta komünizm olmak üzere Türk milletinin milli ve hayati davalarında, demokrasi ve hürriyet prensiplerinin savunmasında, Türk işçi sendikaları konfederasyonunun zerre kadar müsamaha kabul etmeyen yüzde yüz vatanperver ve milliyetçi bir karakter taşıyacağından asla şüphemiz yoktur” (Akkaya, 2002a: 65).

diyerek TÜRK-İŞ'e biçtiği misyonu açıklamıştır.

TÜRK-İŞ, 1952-1960 yılları boyunca muhalefet partisi CHP ile iktidar partisi DP arasında sıkışmış, fakat özellikle 1957 sonrası DP, iktidar olmanın avantajlarını da kullanarak TÜRK-İŞ'e egemen olmayı başarmıştır. Bu yıllar arasında DP, "popülist" bir politika izlemiş, sermaye ve köylülükle kurmuş olduğu ortaklığa işçileri de dahil etmiştir. Fakat 1950'li yılların ortasıyla birlikte yaşanan ekonomik kriz ile birlikte işçilerin bu ittifakın dışında tutulmasına özen gösterilmiştir. Bu dönemden itibaren DP, TÜRK-İŞ'e işçilerin bir temsilcisi olarak değil, kendi siyasal iktidarını genişletme perspektifinden yaklaşmıştır. 1947-1960 döneminin iktidarlarınca benimsenen sendikal anlayışa göre; sendikalar, "spor bayramı", "çaylı eğlenceler", "müsamereler", "istihsal bayramı", kuruluş yıldönümü" (örneğin Kayseri Bez Fabrikası'nın kuruluş yıldönümü 1945'te bir bayramla kutlanmıştır), "konser", "kokteyl", "balo" düzenlemeli, sosyal yardımlaşma işleri ile uğraşmalıdır. Böylece devlet ve sosyal güvenlik kurumlarınca yapılması gerekenler sendikal faaliyet içerisinde değerlendirilmiş ve sendikaların en önemli işlevlerinden toplu pazarlıktan hiç söz edilmemiştir (Güzel, 1996: 146; Akkaya, 2002a: 167).

1923-1960 yılları arasında tüm yasaklamalara ve baskılara rağmen 145 grev olayına rastlanmıştır. Grevlerin yasaklanmadığı dönem olan 1923-1936 yılları arasında 94 grev olayına rastlanırken, greve çıkmanın yasak olduğu 1937-1959 yılları arasında 51 grev gerçekleştirilmiştir. Bu dönem gerçekleştirilen grevlerinin talepleri arasında ücret artışı, ücretlerin zamanında ve düzenli ödenmesi, sendikanın işverence tanınması gibi isteklerin yanı sıra konut ve sağlık sorunlarıyla, hastalık sigortalarına ilişkin isteklere de rastlanmaktadır. Bu dönem işçi sınıfının Osmanlı dönemine göre nitelik ve nicelik açısından daha da geliştiği görülmektedir. Zaten bu durum iktidar ve yabancı devletlerce de fark edilmiş ve komünizme karşı işçilerin milliyetçi ideolojiyle bütünleşmeleri sağlanmaya çalışılarak, işçilerin sistemin meşruiyeti için oynadığı rolün önemi fark edilmiştir (Güzel, 1996: 181; Akkaya, 2002a: 172).

3. 1908 - 1960 Arasında Sınıf Bilincinin Gelişmesini Engelleyen Faktörler

1908-1960 yılları arasında işçi sınıfının, kendi sınıfsal çıkarlarının farkına vararak örgütlenmesini ve bilinçlenmesini etkileyen çeşitli faktörler mevcuttu.

Bunlardan ilki, işçiliğin sürekli geçim kaynağı sağlayan bir meslek olmaktan çok, tarım gelirlerine ek geçici bir gelir kaynağı olarak görülmesi ve buna paralel olarak fabrikalarda işçi devir hızının çok yüksek olmasıdır (Akkaya, 2002a: 145). İşçi sınıfı, üretim araçlarından tam anlamıyla “özgürleşmemiş / yoksunlaşmamış” ve işçiliği tek geçim kaynağı olarak görmemiştir. Bu işçi tipi, sendikal mücadele ve “sol / sosyalist” hareketle de arasına mesafe koymuş, bunlar arasında örgütsel mücadelenin içerisinde bulunanlar da, işçi devir hızının çok hızlı olmasından kaynaklı olarak, belirli bir mücadele ve pratikler birikimini yeni kuşak işçilere aktaramamışlardır.

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte İTC’den devraldığı miras ile rejimin siyasi kadroları, sanayileşmeyi sırf ekonomik olarak algılanmamış, aynı zamanda ekonomiyi toplumu dönüştürmenin bir aracı olarak görmüşlerdir (Ahmad, 1998: 148). Özellikle 1929 Dünya Bunalımı sonucunda pratiğe geçirilmek zorunda kalan devletçi pratikler aracılığıyla, sanayiye yapılan yatırımlarla, işçi sınıfı yeniden yapılandırılmış ve çeşitli maddi özendiriciliklerle işçilik desteklenmiş ve KİT’ler aracılığıyla kendilerine yeni bir hayat sunulan işçilerin sistemle bütünleşmeleri sağlanmıştır (Üstün, 2002: 233).

İşçi sınıfının bilinçlenmesinin önündeki bir diğer etmenin de “korporatizm” olduğu söylenebilir. “Korporatizm, toplumu çeşitli dikey gruplar halinde organize edecek, bu arada gruplar arasındaki ayrılık ve çatışmalar toplumun tepesinde yer alan tarafsız devlet tarafından çözüme kavuşturulacaktı” (Ahmad, 1998: 145). Korporatist bir anlayışın özellikle SCF’ye yönelen işçilerin tekrardan kazanılmak istenmesine bağlı olduğunu düşünen Ahmad, SCF’nin kapatılması sonrası 28 Ocak 1931’de Mustafa Kemal’in CHF’nin İzmir Kongresi’nde yaptığı konuşmadan şu alıntıyı yapmaktadır:

“Mahumu aliniz ki, siyasi fırkaları muayyen, mahdut maksatlarla teşekkül ederler. Mesela İzmir tüccarları yalnız kendi menfaatlerini temin edebilecek bir fıkra yapabilirler. Yahut yalnız çiftçilerden bir fırka olabilir. Böyle mahdut bir fırka olabilir; halbuki bizim fırkamız böyle mahdut bir nazar takip eden bir teşekkül değildir. Bilakis, her sınıf halkın menfaatlerini mütesavi bir suretle, biri diğerini mutazarrır etmeden temin etmeyi istihdaf eden bir teşekküldür (Ahmad, 1998: 146).

Görüldüğü gibi sınıfsal konumların farklılığı yadsınmamakta, aksine toplumsal sınıfların çıkarlarının devlet tarafından eşit bir mesafe ile savunulacağı belirtilmektedir.

Bu anlayış, toplumsal sınıfların varlığını reddeden, bu topraklarda Batı'daki anlamda sınıfsal bir kutuplaşmanın yaşanmadığını belirten Osmanlı'dan miras kalan "tesanütçülük" (dayanışma) anlayışında belirgin bir dönüşüm yaşanması anlamına gelmekteydi. Artık, sınıfsal bir kutuplaşma baştan reddedilmemekte, toplumsal yapıyı oluşturan sınıfların varlığı kabul edilmekte, devlet bu sınıflar arasında mesafeli olarak tanımlanarak, sınıfsal bir kutuplaşma yerine milli bir birlik sağlanarak bütünsel bir yapının oluşturulması gerektiği vurgulanmaktadır (Çulhaoğlu, 1998: 63).

Korporatist bir uygulamanın hayata geçirilme pratiklerinden birisi, siyasi iktidar tarafından işçilerin "devlet sendikacılığı" aracılığıyla daha en baştan bağımsız örgütlenmelerinin önünün kesilmeye çalışılmasıdır. Osmanlı Devleti'nin en geleneksel yönetsel alışkanlıklarından, reflekslerinden birinin her türlü merkezkaç gelişmeden korkması ve mümkün olduğu müddetçe bu hareketi yok etmeye çalışması veya denetimi altına almak istemesi olduğu unutulmamalıdır. Cumhuriyeti kuran kadrolarının çoğunun Osmanlı devlet geleneği içinden geldiği anımsanırsa, siyasi kadroların kendileri dışında gelişen her türlü alternatifin daha baştan yok edilmesini nasıl başardıkları iyi anlaşılacaktır. Bu süreçte güçlü sol / sosyalist yapıların varlığının olmaması, kurucu kadroların işçiler üzerinde gerçekleştirdikleri uygulamaların daha hızlı gelişmesini sağlamıştır (Üstün, 2002: 238). İktidardaki siyasi kadrolar, kendi güdülerinde kurdukları sendikalar aracılığıyla işçi sınıfı içerisinde milliyetçi nüveleri geliştirerek, yeniden yarattıkları işçi sınıfını sistemle bütünleştirmeyi başarmış ve yeni rejimin "ajan"larından birisi olarak örgütlemeyi başarmıştır.

Sınıf bilincinin gelişmesini engelleyen bir diğer önemli faktör de, Osmanlı işçi hareketinin mirasının çok sınırlı bir şekilde Türkiye işçi sınıfına taşınmasıdır. Osmanlı'nın kapitalistleşme sürecinde azınlıklar önemli bir rol oynamışlar, sermaye sınıfı ağırlıkla gayrimüslim burjuvaziden oluşmuş, yerli özel sermayenin bu süreçteki payı çok cılız kalmıştır. 1915 sanayi sayımına göre, sermayenin ve emeğin yalnızca %15'i Türk'tü. Emeğin %60'ı Rum, %15'i Ermeni ve %10'u Yahudi idi. İşçi sınıfının nitelikli ve örgütlenme mücadelesinde öncü olan kısmının büyük bir çoğunluğunu gayrimüslimler oluşturmaktaydı. Kurtuluş Savaşı ile birlikte bu yapının değişmesi, deneyim birikiminin yeni kuşak işçilere aktarılmasını engellemiş oldu. Ayrıca, cumhuriyet öncesi bu etnik çeşitlilik işçi sınıfı hareketi tarafından bir avantaja

dönüştürülememiş, etnik farklılıklar sınıf mücadelesini bölen, sınıf bilincini zedeleyen bir faktör olarak rol oynamıştır. Sermaye sınıfının büyük bir kısmının gayrimüslim kökenli olması ve bu işletmelerde gidilen grevlerde yerli sermayenin işçi sınıfını desteklemesi, işçi mücadelesinin milliyetçi dozunun yükselmesine sebep olmuştur (Üstün, 2002: 229).

4. 1960 - 1980 Döneminde İşçi Sınıfı Hareketi

1960'larla birlikte Türkiye'de uygulanmaya başlanan "ithal-ikameci birikim modeli" toplumsal sınıflarının "kalkınma" söylemi etrafında bir konsensüsünü öngörüyordu. Fakat bu konsensüse rağmen, sermaye ve emek arasındaki mücadelelerde yine bu dönemde gittikçe artmaktaydı. Uygulanan kalkınma politikaları hatırı sayılır bir sanayi ve işçi sınıfı yaratmıştı. 1963-1971 yılları arasında toplam 561, 1972-1980 yıllarında ise 879 greve rastlanmaktadır (Akkaya, 2002b: 97). Bu dönemin her dört grevinden biri kamu kesiminde gerçekleştirilmiştir. Grevlerde kaybolan işgününün yaklaşık üçte biri kamu kesiminde yaşanmış, kamu kesiminde ortalama grev süresi 15 gün iken, özel kesimde 41 gün olarak gerçekleşmiştir. Fakat özel sektörde yaşanan grevlerin uzunluğu çetin bir mücadelenin sürmesinden ziyade, işverenlerin stokları eritme ve grev süresince ücret ödemekten kurtulma stratejisinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca grev sayısının özel sektörde daha fazla olmasının sebebi, 1967 yılında kurulan DİSK'in daha çok özel kesimde ve küçük işyerlerinde örgütlü olmasından dolayıdır. 1960 yıllarda özel kesim imalat sanayiinde mark-up* oranı ortalaması %28 civarındayken ücretlerin katma değere oranı yaklaşık %33'tür, bu oran kar marjı daha yüksek olan kamu kesiminde özel kesime göre daha düşük olup %25 civarındadır. 1970'li yılların sonuna doğru, özel kesimde mark-up oranları artarken, ücretlerin katma değere olan oranı dalgalı bir seyir izlemiş, ama genel eğilim düşme yönünde olmuştur. Bu da DİSK'in yürüttüğü mücadelenin, karlar üzerinde çok etkili olmadığını göstermektedir. TÜRK-İŞ'in örgütlü olduğu kamu kesiminde ise, hem mark-up oranları düşmüş, hem de ücretlerin katma değere olan oranı yükselmiştir. Bu da TÜRK-İŞ'in ücretler konusunda daha çetin bir mücadele yürüttüğünü göstermiştir. 1960-1980

* Mark-up, sabit maliyetleri ve net bir kar marjını karşılamak için ortalama değişen maliyetler üzerine satıcıların eklediği fiyatın oranıdır (Akkaya, 2002b: 67).

dönemi sendikal mücadele en güçlü dönemini yaşamasına rağmen, ücret artışları verimlilik artışlarının gerisinde kalmış, bu dönemde sermaye sınıfı gücünü korumuştur (Akkaya, 2002b).

27 Mayıs 1960 “darbe / ihtilal”inden hemen sonra 1963 yılında, 274 numaralı Sendikalar Kanunu ve 275 numaralı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu yürürlüğe konuldu. Bu kanunlar, Türkiye’nin hayata geçirmeyi planladığı “ithal-ikameci” strateji ile uyumlu siyasal gelişmelerdi. Bu kanunlar sonrası işçi sınıfı grev ve sendika hakkını elde etmişti, fakat grev hakkı çeşitli kısıtlamalara tabiydi. Yasanın 17. maddesine göre, *“işverenle olan münasebetlerinde iktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla ve bu kanun hükümlerine uygun olarak yapılan grevlere, kanuni grev; bu amacın dışında veya bu kanun hükümlerine uyulmaksızın yapılan greve, kanun dışı grev denir”* (Işık, 1995: 227), denilerek, grev; kanuni ve kanuni olmayan olarak ikiye ayrılmış ve salt ekonomik ve sosyal hakların korunması ile sınırlandırılmıştır.

1960 sonrasında işçi sınıfının en büyük örgütü konumundaki TÜRK-İŞ, rejimle uyumlu sendikacılık stratejisini sürdürmeye devam etmiştir. 27 Mayıs “darbesi / ihtilali”ni CHP ile özdeşleştiren TÜRK-İŞ, DP’li Genel Başkan Nuri Başer’i yönetimden almış ve CHP’li olduğu söylenen Seyfi Demirsoy’u başkanlığa getirmiş ve Demirsoy ölüm tarihi olan 1974’e kadar bu görevin başında kalmıştır. Sistemle bütünleşmiş sendikal mücadele olarak tarif edilebilecek anlayış, 1952’de TÜRK-İŞ’in kurulması ile birlikte yönetimi ele geçirmişti. Daha çok kamu sektöründe örgütlü olan bu kesimin karşısında, ağırlıklı olarak özel sektörde örgütlenmiş, sosyalist hareketle ilişkilerini sürdüren bir akımda mevcuttu ve bu anlayış 1967’de DİSK’i kurmuştu.* DİSK’in kuruluşu ile birlikte yürütmeye başladığı mücadeleden tedirgin olan sermaye sınıfı, 1317 sayılı yasa aracılığıyla, Türkiye çapında faaliyette bulunacak sendika ve federasyonların kurulmasında işkolunda çalışan sigortalı işçilerin üçte birinin temsil

* “Türk-İş onur kurulu Petrol-İş’i 15 ay, Maden-İş’i 6 ay, Lastik-İş ve Basın-İş’i 3’er ay süre ile Türk-İş’ten geçici olarak ihraç etmiştir. Bu karar bardağı taşıran son damla olmuştur. “Artık yeter” diyen sendikacılardan Petrol-İş dışındakiler DİSK’in kurucuları olmuştur. 12 Şubat 1967’de, Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş, Gıda-İş ve Türk-Maden İş sendikacıları olağanüstü kongreler yaparak DİSK’i kurmaya karar vermişler ve 13 Şubat 1967’de DİSK Tüzüğü ve Kuruluş Bildirgesi’ni İstanbul Valiliği’ne vererek DİSK’i kurmuşlardır. DİSK’i kuran sendikacılar, 1966 yılında gerçekleştirilen Türk-İş kongresinde yönetime seçilenlerin Adalet Partisi’ne yakın olmalarını da gerekçe göstermişlerdir (Akkaya, 2002b: 71).

edilmesi şartı ile DİSK'in önünü kesmeye çalışmıştır. Bu girişim 15-16 Haziran Direnişi'ni gündeme getirmiş, işçi sınıfı DİSK'in kapatılmaması için yoğun bir mücadele göstermiştir. Ancak 15-16 Haziran'da yaşanan olaylar hem sermaye sınıfını hem de sendikacıları ürkütmüştür. Sermaye sınıfı, 15-16 Haziran eylemlerinde yer alan işçileri kara listeye alırken, DİSK Yönetimi işçilerine sahip çıkamamış ve 1970 yılı bu korku ve kaygılar nedeni ile DİSK Yönetimi'nde bir geriye çekilmenin başlangıç yılı olmuştur. Bu geriye çekiliş, DİSK Yönetimi'nin gerçek bir sosyalist kimlikten çok, "sendikalist" bir kimliğe sahip olduğunu göstermiştir. 1961 yılında TİP'in kuruluşunda başı çeken sendikacılar, 1975 yılında yeniden kurulan ve eski TİP'e nazaran daha radikal söylemleri olan partinin kuruluşu ile her hangi bir ilgilerinin olmadığını 5. Kongre'sinde açıklamıştır. Sosyalist hareketle arasında mesafe koyan DİSK Yönetimi, büyük bir hızla CHP'ye kaymaya başlamış ve 1975 yılında TÜRK-İŞ'e bağlı Genel-İş'in ayrılarak DİSK'e katılması CHP'lileşme sürecini daha da hızlandırmıştır (Akkaya, 2002b: 75). 6. Kongre'de CHP'den bir dönem milletvekilliği yapmış Genel-İş Başkanı Abdullah Baştürk'ün DİSK'in Genel Başkanlığı'na seçilmesi, deneyimli ve birikimli işçileri barındıran Maden-İş yerine, henüz köylülükten kurtulamamış temizlik işçilerinin egemen olduğu Genel-İş yönetime gelmesini sağlamış ve CHP'lileşme sürecini doruğa ulaştırmıştır (Küçük, 1990: 381).

1970 yılların ilk yarısı ile birlikte, aşırı sağ oluşumların gittikçe aktif hale gelmeleri ile birlikte DİSK, bu oluşumlara karşı bir "Ulusal Demokratik Cephe" (UDC) örülmesi gerekliliği üzerinden siyaset yapmaya başladı. Ulusal demokratik cephe tezi, dönemin TKP'si tarafından dillendiriliyor ve tüm demokratik güçlerin birliğini öngörüyordu. DİSK Yönetimi daha 5. Kongresi'nde CHP'nin faşizme karşı yürüttüğü mücadeleyi onaylayarak, aslında ulusal demokratik cephenin ana gücünün CHP olması gerektiğini göstermişti. 12 Ekim 1975 ara seçimlerinde DİSK, ülkemizde iktidara en yakın tek ilerici ve demokrasiden yana örgütün CHP olduğunu belirterek, CHP'ye oy vermenin ileri ve demokratik bir düzen kurulması için atılan ilk adım olduğunu belirtmiştir. Böylece, önce korkulacak bir olgu icat edilmiş, sonrada bu olguya karşı mücadele adı altında sağa kaymanın önü açılmıştır (Akkaya, 2002b: 79).

5. 1980'den Günümüze Türkiye'de İşçi Sınıfı Hareketi

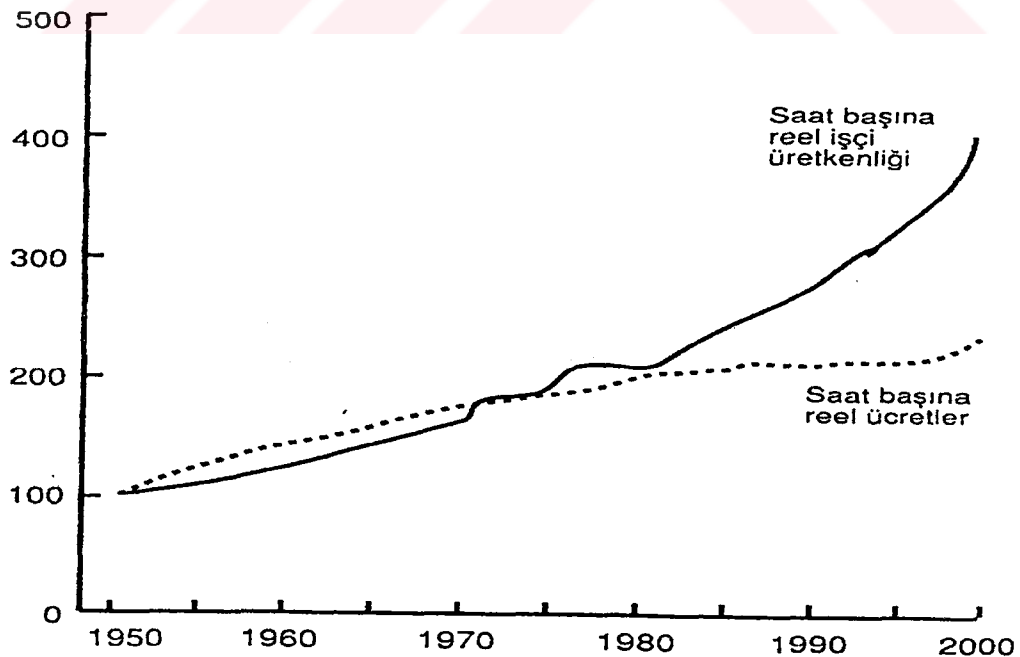
12 Eylül 1980 ile birlikte emeğin kendi hakkını savunarak, kazanımlarını koruyabileceği her türlü oluşumun önü tıkanmıştır. 1984 sonrası dönemde, Özal tarafından geliştirilen politikalar aracılığıyla çalışan sınıfların kimi kesimleri refah durumunu görece artırmayı başarmıştır. ANAP, askeri rejimin emeğin elinden baskı metoduyla aldığı kimi haklarını, uyguladığı “bölüşüm boyutlu politikalar” aracılığıyla da olsa gidermeye çalışmıştır. Bu, askeri yönetimin aksine, ANAP'ın parlamenter bir arenada mücadele etmesinden kaynaklanmaktaydı. Parlamenter siyasal sistem ANAP'ı, “yoz popülist”* politikalar izlemeye itmiştir. Bu politikalardan en önemlisi, gecekondu'lara dönük tapu tahsis belgeleri, imar afları ve kimi gecekondu semtlerine veya yoksul yörelere verilen imar izinleridir. Hükümetler için maliyetsiz olan bu uygulamalar, doğrudan doğruya hiç kimsenin çıkarlarını zedelememektedir. Buna karşılık gecekondu veya yoksul semt sakinlerini kentsel rantlara ortak etmekte ve bireylerin servet durumlarını artırmaktadır. Ayrıca ücretliye vergi iadesi ve fak-fuk-fon türü uygulamalarda yoz popülizme örnek gösterilebilir. Yoz popülizmin, 1960'lı ve 1970'li yıllarda uygulanan “klasik popülizm”den en önemli farkı, emekçilerin sınıfsal özelliklerine bakış biçimindedir. 1960'lı yıllardan 1980'e kadar geçen süreçte uygulanan popülist politikalarda işçi sınıfı, ücretli özelliği ile ele alınarak, işyerindeki konumu ile değerlendirilmiştir. Bu özellik kamu ve özel sektörde esnek ücret politikalarının uygulanmasını sağlamıştır. ANAP'ın hayata geçirdiği “yoz popülist” politikalar aracılığıyla birinci olarak, işçilerin sınıfsal bilinçlerinin aşındırılması hedeflenmiştir. İkinci olarak, ANAP tarafından gerçekleştirilen uygulamalar, işçilerin maddi durumlarını olumlu etkilemiş veya bu yönde bir beklenti yaratmıştır. Son olarak da bu politikaların sermaye açısından hiçbir maliyetinin olmadığı söylenebilir (Boratav, 1991: 120).

1980 sonrası hayata geçirilen bu ekonomik ve politik süreçlerde ücretli kesimlerden, sermayeye kaynak aktarımı sağlanmaya çalışılmıştır. İşçi verimliliği ile ücretler arasında bir paralelliğin kurulduğu 1960-1980 sürecinin aksine, 1980'li yıllar ile başlayan süreçte verimlilik ve ücret arasındaki ilişki koparılmıştır. Verimlilik ve

* Kavramlaştırma Korkut Boratav'a aittir (Boratav, 1991: 119).

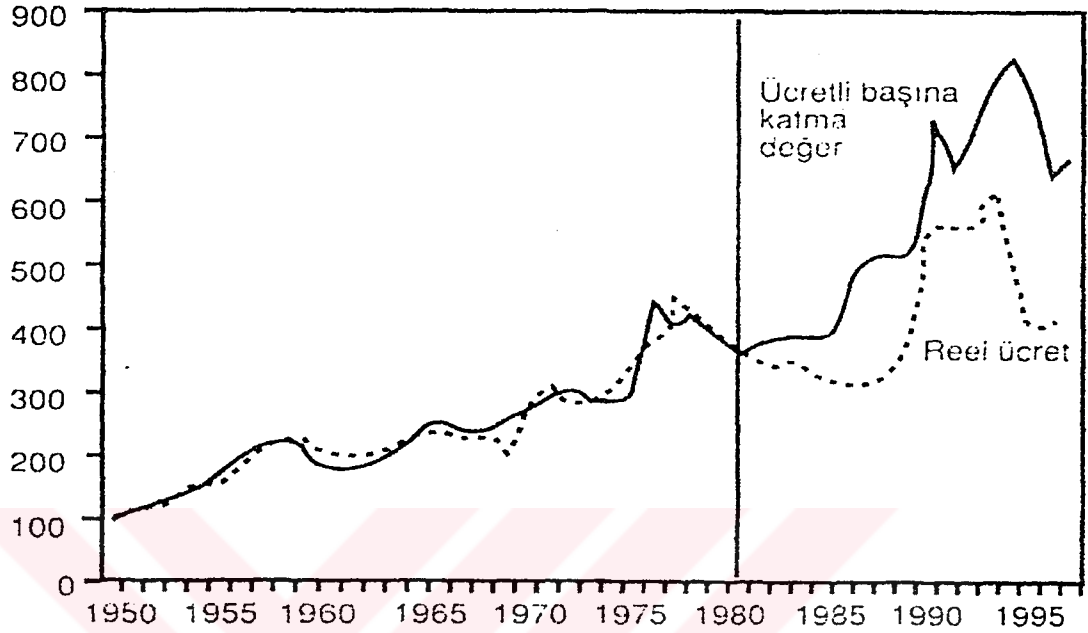
ücret arası ilişki dünyanın lideri konumundaki ABD’de ve Türkiye’de ilginç bir şekilde benzerlik göstermektedir. Her iki ülkede de 1980 sonrası saat başına reel işçi üretkenliği ile saat başına reel ücret arasındaki ilişkinin bağı koparılmış, verimlilikteki artış ücretlere yansımamıştır (bkz. Şekil 2, Şekil 3). Reel ücretlerin düşürülmesi ile gerçekleşen bir ihracat artışı uzun soluklu olmamış ve 1989 yılına gelindiğinde “bahar eylemleri” olarak adlandırılan bir eylemlilik süreci ile işçi sınıfı yaşanan gelişmeleri protesto etmeye başlamıştır. İşçi sınıfının gerçekleştirdiği eylemler, reel ücretlerde belirli oranlarda artışları gündeme getirmiş, fakat sermaye ücret maliyetinin baskısını azaltarak rekabet gücünü artırabilmek için, özellikle özel sektörde işten çıkarma, sendikasılaştırma, esnek çalışma ve taşeronlaştırma gibi uygulamalarını yaygınlaştırmıştır. Taşeronlaştırma uygulamaları özellikle özelleştirilmesi planlanan kamuya ait işyerlerinde uygulamaya sokulmuş, böylelikle işgücü maliyetlerinin azaltılmasının yanı sıra, işyerindeki sendikanın işlevsizleştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, özel kesimde istihdam olanağının yaratılamaması toplam istihdamın %20-25’inin enformel sektörde yoğunlaşmasını sağlamıştır (Akkaya, 2002b: 87).

Şekil 2. ABD İmalat Sanayiinde İşçi Üretkenliği ve Saat Başına Reel Ücretler.

Kaynak: Öke & Kurt, a.g.m., s. 39

Şekil 3: Türk İmalat Sektöründe İşgücü Üretkenliği ve Reel Ücretler

Kaynak:Yeldan, Erinç (2002b) “Neo-liberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi”, Praksis, Sayı: 7, Ankara, s. 26.

TÜRK-İŞ, 6 Kasım 1983 seçimleri sonrası sivil hayata geçilmesi ile birlikte yeni hükümet kadroları ile de iyi ilişkiler kurarak “korporatist” sendikal anlayışını devam ettirmek istemiştir. Fakat 1980 ile birlikte ihracata yönelik bir büyüme modelinin tercih edilmesi, işçi sınıfı ve sermaye kesimi arasında 1960’lar ile başlayan konsensüs ortamını da sona erdirmiştir. 1960’larda ekonomik ve toplumsal hayata hakim olan ithal ikameci büyüme modelinde maliyet unsuru olmanın yanı sıra bir tüketim unsuru olarak da değerlendirilen emek, 80’lerle birlikte salt maliyet unsuru olarak ele alınmaya başlanmıştır. TÜRK-İŞ yöneticileri bu olguyu görememiş olmalıdırlar ki, sendikaların, hükümetler ile geliştirecekleri iyi ilişkilerin, işçi sınıfının ekonomik çıkarlarını koruyacağını düşünmüşlerdir. Fakat Türk-İş yönetimi diyalog konusunda ısrarlarına rağmen, hükümetten olumlu bir karşılık görmemiş ve hatta hükümet kamu kesiminin toplu iş sözleşmelerini yürütme hakkını, doğrudan hükümete bağlı “Kamu Koordinasyon Kurulu”na vererek TÜRK-İŞ’i tam anlamıyla saf dışı bırakmıştır. Bunun üzerine TÜRK-İŞ yönetimi, toplu sözleşmeleri boykot kararı almış, fakat hükümet 15

sendika yöneticisi hakkında on yıl işçilik yapmadığı iddiasıyla dava açarak bu protestoya karşılık vermiştir. Hükümet ile arası açılan TÜRK-İŞ, kapalı salon ve açık hava toplantıları yaparak bu durumu protesto etmiş ve işçi sınıfı da grev hakkına getirilen kısıtlamalardan dolayı da daha güvenilir ve başarı şansı yüksek olduğu düşünülen grev dışı eylemlere başvurmuştur. İşçiler 1986 yılından itibaren iş yavaşlatma, toplu viziteye çıkma, fazla mesaiye kalmama ve benzeri eylem türleri ve gösteriler aracılığıyla kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. 1986 yılında başlayan bu eylemlilikler, 1989 yılında kamu kesiminde çalışan ve 600 bin işçiyi ilgilendiren toplu iş sözleşmeleri sırasında doruğa ulaşmış ve işçi sınıfının eylemleri sendikal faaliyetin önüne geçmiştir (Akkaya, 2002b: 91).

12 Eylül 1980 ile birlikte kapatılan sendikalarından DİSK, 1991 yılına kadar kapalı tutulmuş, bu süreçte TÜRK-İŞ, HAK-İŞ ve MİSK faaliyette bulunmuşlardır. 12 Eylül darbesine karşı çıkmayan TÜRK-İŞ, kendisine bağlı gıda, tekstil ve metal işkollarındaki sendikaların ve işçileri DİSK'e kayma sürecini engellemek için darbeyi bir fırsat olarak değerlendirmiş ve askeri yönetimle iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. 7 Aralık 1991'de Genel Kurulu'nu toplayan DİSK, tekrar faaliyete başlamıştır. DİSK'in faaliyete geçmesinden yaklaşık iki yıl sonra, sendikalı işçilerin %74.4'ü TÜRK-İŞ'e, %12.6'sı DİSK'e, %10.7'si HAK-İŞ'e, %2.3'ü ise bağımsız sendikalara üyedir (Akkaya, 2002b: 89).

1980'den 1998 yılına kadar geçen süreçte reel ücretler dalgalanma gösterse de, 1979 yılı 100 kabul edildiğinde, 1998 yılında kamu kesiminde 76.3'e, özel sektörde ise, 91.3'e gerilemiştir. Bu dönem içinde kamu kesiminde reel ücretler sadece 1991-94 aralığında, özel sektörde ise 1990-1995 aralığında, 1979'daki seviyeyi aşabilmiştir. Reel ücretlerde 1994 sonrası yaşanan düşüşün sebebi, 1994 yılı ile birlikte gelen ekonomik kriz sonrası, sermaye birikim sürecinde yeniden 1980-1989 sürecinde reel ücretlerin bastırılması ile ihracatın artırılması yönünde uygulanan ekonomik stratejinin benimsenmesidir. 1994 sonrası reel ücretler kısılarak, işgücü maliyetleri minimuma indirilmeye çalışılmış ve Türkiye ihracatta bir atılıma gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. 1980-1998 yılları arasında toplam 2178 grev olayı kaydedilmiştir. Grevler özellikle 1987-1991 yılları arasında yoğunlaşmış, bu dönem içerisinde 1336 grev gerçekleştirilmiştir. Bu dönem işçi sınıfının reel ücretleri için mücadele ettiği bir süreci

kapsamaktadır. Reel ücretlerin artması ile birlikte grev yoğunluğunda bir azalma görülmektedir (Akkaya, 2002b: 99).

Türkiye’de işçi sınıf hareketi, dönem dönem yoğunlaşsa da işçilerin en önemli mücadele aracı olan sendikaların sosyalist örgütlerle ilişki kurması yönetici kadrolar tarafından engellenmiştir. Sosyalist hareket ile işçi sınıfı arasında var olan bu kopukluk, sosyalist hareketin de, işçi sınıfı hareketinin de modernleşmeci elitler ile kurduğu ilişkileri etkilemiştir. Türkiye sosyalist hareketi, teorik yönelimlerle işçi sınıfını ele almamış, pratik üzerinden, yani işçi sınıfının faaliyetleri üzerinden sınıfı değerlendirmiş, sınıf hareketinin güçsüzlüğünden dolayı da işçi sınıfının önderliğinde sosyalist devrime kalkışamamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAPİTALİZMİN GELİŞME DÖNEMİNDE

SİYASİ AKTÖRLER ARASI İLİŞKİLER

1. İttihat Terakki ve Bolşevizm Yakınlaşması

Anadolu topraklarında kapitalistleşme süreci yaşanırken, “Bolşevizmin” prestijinin yüksek olması, I. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan ve sosyalist dünya görüşü ile arasında mesafe bulunan İTC liderlerini Bolşeviklerle ilişki kurmaya zorlamıştır. İttihat Terakki’nin önde gelen kadroları, I. Dünya Savaşı sonrası kaçtıkları Almanya ve Rusya’da Bolşevik liderlerle görüşmüşler ve kimi zaman onların etkisinde kalarak “*pan-İslamist*” ve “*sosyalist*” düşünceler arasında ilişki kurmaya çalışmışlardır.

İTC’nin önder kadrosu sosyalist bir dünya görüşüne sahip olmasa da, nesnel durumun zorlamasıyla Bolşeviklerle yakın ilişkiler kurmuşlar, fakat bu ilişkide “*pragmatist*” bir bakışı hakim kılmışlardır. İmparatorluğun her alanda gerilemeye başladığı, yarı sömürgeleşmeye doğru hızla ilerlediği bir konjonktürde, “*devleti kurtarma*” söylemi bu hareketin temel argümanını olmuş ve pratiğin zorlaması hareketin düşünsel anlamda “*eklektik*” bir yapıya bürünmesine yol açmıştır. Anadolu topraklarında yeşeren “*İslami Bolşevizm*” akımının arkasında İTC vardır. Yukarıda da belirtildiği gibi, pratiğin zorlamasıyla başta Enver Paşa olmak üzere bir çok İttihatçı, Bolşevizme ilgi duymuştur. Bu ilgi, 4 Mart 1921 tarihinde Enver Paşa’nın Moskova’dan, Mustafa Kemal Paşa’ya yazdığı şu mektupta kendini somutlamaktadır:

“... Bence bizi ezen kuvvetlerle mücadelede hayat ve mematile bize bağlı olan yegane kuvveti de burada [Rusya’da] görüyorum. Çünkü bizi ezen dünya emperyalistliğini icap dünya kapitalistlerinin yegane barışamayacak ve onu imha etmedikçe yaşayacak bir sınıf halk varsa, o da başta komünistler olmak üzere sosyalistlerdir.

... bence bu şimdiki idare herhalde sırf milli nokta-i nazarından da en müsait idaredir. Komünistler gidip de Menşevikler veya daha sağ bir idare gelirse herhalde İslamların daha ziyade naili serbesti olabilmeleri ihtimali yoktur” (Akal, 2002: 19).

İTC'nin sosyalist harekete olan ilgisini göstermesi bakımından, kendisi İttihatçı olmasa da İTC üyelerinin çok yakınında bulunmuş Yahya Kemal'in Paris'te yaşadıklarını anlatırken söyledikleri ilginç bir örnek oluşturmaktadır:

“1904 senesi Paris'te kilise ve din düşmanlığının azdığı ve sosyalist cereyanın sert bir rüzgar gibi estiği bir seneydi. Mitinglere ve nümayişlere karışıyordum. Sokaklarda “International” i dinlerken kalbim geniş bir insanlık sevgisiyle doluyordu ve gözlerim yaşarıyordu. Jaures, Pressence, Vaillant, Alman, anarşist Sebastiyen Faura ve Malato'nun nutuklarını hararetle dinliyordum. Dinsizlik ve ihtilalcilik heveslerim arta arta anarşist Jean Grave'nin ...gazetesinin ateşli ve kaarı'i ve müfrit bir tilmizi oluverdim (Akal, 2002: 45).

Bolşeviklikle bu derece yakınlaşmanın en önemli sebebi, her hangi bir dış gücün yardımı olmadan imparatorluğu kurtarmanın mümkün olmayacağının düşünülmesi olabilir (Akal, 2002; 18). Osmanlı münevverleri için kurtuluş ve bağımsızlık bir büyük devlete sığınmaktır. Kurtuluş Savaşı'na katılan Osmanlı aydınlarını, mandacı ve karşıtı olarak ayırmaya çalışmak tarihi çarpıtmaktır. Kurtuluş Savaşı'nı yürüten kadrolar yeni bir devlet kurmayı değil, Osmanlı devletini yaşatmayı amaçlıyordu (Küçük, 1987: 248). İmparatorluğu kurtarma ve yeniden inşa etme çabaları, Bolşevikleri, İttihatçıların doğal müttefikleri konumuna getirmiştir.

Sosyalizm düşüncesine “pragmatik” yaklaşan, bunu bir dünya görüşü haline getirmek gibi bir amacı bulunmayan İttihatçılar, Bolşeviklerle ilgilerini o kadar ileri boyutlara vardırılmışlardır ki, Komintern'in 1920 Eylül ayı başında düzenlediği “Şark Milletleri Kurultayı”na Enver Paşa Kuzey Afrika devrimcilerini temsilen katılmıştır. Bunun anlamı “İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı”nın kurulmuş olmasıdır. Bu arada, özellikle Sakarya Savaşı'na kadar Enver Paşa ve arkadaşlarına Rusların neden yardım ettikleri sorusuna cevap vermek gerekmektedir. İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı'nın bütün İslam ülkelerini kapitalist ve emperyalist dünyaya karşı ayaklandırması düşüncesinin Sovyet yöneticilerine pek inandırıcı geldiği düşünülemez. Enver Paşa daha çok bir yedek güç olarak kullanılmak için desteklenmiş olabilir. Mustafa Kemal Paşa'nın yenilmesi ve / veya Batılı emperyalistlerle uzlaşması durumunda, Sovyetler mücadelenin devam edebilmesi için Enver Paşa'yı desteklemiş olabilirler. Sovyet dışişleri sorumlusu (sonraki Ankara Büyükelçisi) Karahan 11 Ocak 1921'de Enver

Paşa'ya Anadolu'da ikilik çıkarmaması gerektiğini söyleyerek Sovyetlerin Anadolu mücadelesini bölmek istemediğini göstermiştir. Fakat, 1921 ilkbaharında Batı cephesinin gerilemesi, Enver Paşa'nın "*Halk Şuralar Örgütü*"nü Anadolu'da yaygınlaştırma çabalarının artmasına neden olmuştur. Bu girişim sonucunda Mustafa Kemal, Fevzi (Çakmak) Paşa'ya ve Kazım Karabekir'e, Enver Paşa'nın sınırlarımızdan girmesi halinde tevkif edilmesine dair mesajlar çekmiştir (Tunçay, 1991: 80).

Görünen o ki, Sovyet liderleri de Anadolu hareketine "*pragmatik*" yaklaşmışlar ve emperyalist Batı ile arasında bir güvenlik kordonu oluşturmak için elindeki tüm alternatifleri denemişler ve desteklemişlerdir. Sovyet liderleri, I. Dünya Savaşı sonrası yurdu terk ederek Almanya'ya kaçan Talat Paşa ile Alman Genel Kurmayı'nın gözetiminde bir görüşme gerçekleştirmişler böylece, savaş mağlubu üç dev imparatorluk Almanya, Rusya ve Osmanlı, kendilerini İngiliz ve Fransızlara karşı kendiliğinden gelişen bir ittifak içinde bulmuşlardır. Burada dikkati değer bir başka nokta, İttihat ve Terakki liderleriyle, Mustafa Kemal Paşa'nın sürekli irtibat halinde bulunmasıdır. Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa, kendisine, alternatif olarak ortaya çıkıncaya kadar İTC liderlerine karşı sert tedbirler almamıştır. Zaten Milli Mücadele'de önemli bir İTC damgası vardır. Bu damganın yeterince net olmamasının nedeni, İttihat ve Terakki'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkarak prestij kaybetmesidir (Akal, 2002). Bu konuda Şina Akşin şu tespiti yapmaktadır: "Geniş bir açıdan bakıldığında, İttihat ve Terakki ile ARMHC arasında önemli yakınlıklar olduğu doğrudur. **Milli Mücadele hareketinin mensuplarından pek çoğu eski İttihat ve Terakki'lilerdi. Üstelik İT ve ARMHC, Türk ulusçuluğunun, demokratik-ulusçu hareketin örgütleri olarak aynı ideolojiye sahiptiler. Önder ve mensuplarının çoğu İttihat ve Terakkili'ydi fakat İttihat ve Terakki, savaş yenilgisinin, yolsuzlukların, sefaletin vebalini taşıdığı için, İttihat ve Terakki'liliği red ve inkar etmeye özen gösteriyorlardı**" (Akal, 2002: 24).

İttihatçıların siyasal bağlaşıklık olarak kendine Bolşevikleri seçmesi, seçmenin ötesinde tarihsel bir zorunluluğun kendini dayatması, İslami söylemin, sosyalist söylemle "eklemlenmesi"ni gündeme getirmiştir. Erzurum'da yayınlanan Albayrak Gazetesi'nde de Bolşevizmin prestijinin yüksek olduğu bir dönemde, İslam ve Bolşevizm yakınlaşmasını görmek mümkün oluyor:

“Yeşil ve Kızıl ... Biri ezanın yuvasından, diğeri makusun mevasından uçarak yeni bir mefkurenin ilhamı altında birleşen bu renkler, beşerin ufk-ı melûlüne sıcak bir ruhla yürüyorlar ... İnsani prensipler, hak ve adalet düsturları yeni dünyadan, Amerikalı diplomatın ağzından değil, eski dünyadan ve insanlığın vicdan-ı necibinden doğuyor” (Akal, 2002; 22).

Yukarıda da görüldüğü gibi, Anadolu topraklarında Bolşevizmin etkileri, İTC’nin pan-İslamik düşüncesinin sosyalizm ile eklemlenmesini beraberinde getirmiştir. Bolşevizm’den bu etkilenme hiçbir zaman “sınıf savaşı” gözlüğüyle değerlendirilmemiş, sınıf savaşı imparatorluğu yıpratıcı bir unsur olarak görülerek Bolşevik devrim en fazla “mazlum” bir ulusun kurtuluşu olarak algılanmış, Bolşeviklerle yapılacak ittifakın imparatorluğu kurtaracağı düşünülmüştür. Yani “mazlum” iki tane ulusun, emperyalistlere karşı ittifakı birbirlerinden çok farklı iki düşünce akımının – İslamiyet ve sosyalizm – Anadolu topraklarında “melezleşme”sini doğurmuştur. Bu etkilenme o kadar ileri uçlara varırılmıştır ki, İslamiyette Bolşevik ilkelerin zaten var olduğu, Bolşeviklerle ittifak yapılabileceği pan-İslamik şair “Mehmet Akif” tarafından da dile getirilmiştir:

“Avrupa hükümetlerini titreten Bolşeviklik tehlikesi, bizler gözlerimizi açmak suretiyle alem-i İslam hakkında tehlikeli değil, bilakis istifade olunacak fırsattır... bütün hareketimizi, muamelatımızı tanzim eden şariatımız sosyalistlerin, Bolşeviklerin bundan asırlarca sonra belki bulabilecekleri dusturların, esasların en insanisini, en ulvi, en fitri, en şefik, en rahim şeklini ihtiva etmektedir. [...] Bizim Bolşeviklerden korkmamıza mahal olmadığı gibi, Bolşevik olmaya da ihtiyacımız yoktur. Düşmanın düşmanı dost olmak itibarıyla müşterek, müteakabil, menafi dairesinde Bolşeviklerle ittifak edebiliriz” (Akal, 2002: 94).

Bu “eklektizm”, İTC’nin sosyalizm ve İslam yaklaşması öncesinde sosyalist hareketin doğuşuna da damgasını vurmuştur. Sosyalist hareketin İslamiyet ile yaklaşma çabaları, OSF’nin kurucusu Hüseyin Hilmi’de (İştirakçi Hilmi) görülmektedir:

“Sosyalistliğin en evvel Hz. İsa tarafından vaz’ ve tesis olunmuş ve Roma’nın, milyonlarını esirlerinin tırnakları ile kazanan zalim uhularına karşı teşkil ve tertip edilmiş bir dinin esas maksadı olduğu ve İslamiyyete dadı hıce Ayat-ı

Kerime ve Hadis-i Şerife ile teyid ve tasdik olunan bu esasın zekat gibi ameli bir surette ifrağı düşünülecek olursa, “Sosyalistlerin maksadı yağmacılıktır” gibi münasebetsiz sözler biraz zor ağza alınır... Fakat yarın o işçi size, “Biz on kuruşa çalışmayız, on ikişer kuruş isteriz” derlerse biliniz ki haklıdır ve her hak mutlaka yerini bulacaktır. İşte biz de Şeriat-ı Garra-ı Ahmediyyenin hepimizi kardeş sayan bir emri şerifine uyararak birleşeceğiz” (Sadi, 1994: 133).

İTC’de, İslam ve Bolşevizm yakınlaşmasının yanı sıra, “ütopik sosyalist” düşüncelere de rastlamak mümkündü. İTC’nin yayın organı olan Tanin gazetesinin üç kurucusu Hüseyin Cahit Yalçın, Hüseyin Kazım Kadri ve Tevfik Fikret, Meşrutiyet’in ilanından önce bazı hayaller kurarak, önce Yeni Zelanda’da (Nuvelzelanda) daha sonra Manisa’da bir komün kurma girişiminde bulunmuşlardır. Fakat Hüseyin Kazım’da, Tevfik Fikret’te İTC’den ayrılmışlardır. İTC’yi oluşturan kadrolarında konjonktürden etkilenmesine ve ilginç kişilikleri ve düşünceleri bir araya getirmesine örnek olarak şu aktarma yapılabilir:

“Memleketi terk edip Nuvezelanda adasına hicret edecektik. Buraya herkes refikasıyla birlikte gelecekti. Bir sosyalist cemaat halinde yaşayacaktık. Aramızda mülkiyet prensibi değil, uhuvvet prensibi hüküm sürecekti. Yol parası bulamamak bizim kanaatlerimizi kopardı. Fakat Hüseyin Kazım, Nuvelzelanda teşebbüsünü daha küçük bir nisbette, daha hakikate yakın bir şekilde ihya etmek imkanını bir gün buldu. Manisa yakınlarında Sarıçam isminde bir köy vardı. Orada küçük bir tepe, etekleri çam korusu. Tepenin üstünde küçük bir köşk yaptırılabilirdi. Buraya Fikret, Kazım ve ben gidip yerleşecektik. Fikret Sarıçam köyünün müstakbel köşküne “Yeşil Yurt” adını verdi. Yeşil Yurt’un resmini çizdi. İki cenahta birer kule bizim hususi dairelerimizi teşkil edecekti. Ortada müşterek bir salon, yemek, musiki ve sohbet zamanlarında bizleri bir araya toplayacaktı (Akal, 2002: 42).

Bolşevizme duyulan ilginin boyutları “Resmi Türkiye Komünist Fırkası”nın kurucularından ve “İş Bankası”nın ilk genel müdürü olan Celal Bayar’ın Bursa’nın işgali hususunda yaptığı değerlendirmede kendini göstermektedir:

“İngilizleri, Yunanlıları Bursalılar çağırmıştır, deniyor. Kesinlikle yanlıştır. Bunu düşünen bir kuruldur. Bunu da açıklamak isterim ki, o kurul, Fransızların

burjuvazi dedikleri kesimdendir. Gözlerinde mallarının, canlarının bizim gibi yoksul olanlardan pek büyük değeri vardır. Onlar savunma olanağı görmedikleri zaman herhalde mal ve hayvanlarının da boşa gitmemesini istiyorlardı. Eğer bu kabahat ise, bundan o kurul sorumludur... burjuvazi kesiminden Bursalılar kabahatlidirler” (Akal, 2002: 95).

Bolşevizme duyulan ilgi, ülkenin işgalinde burjuvazinin parmağının bulunduğu tespitin yapılmasına kadar vardırılmıştır. İTC ve Bolşevizm arasındaki pragmatik ilişkinin benzeri, Kemalist kadrolar ile Bolşevizm arasında da yaşanmıştır. İki ülkenin yönetici kadroları arasındaki bu ilişki yeni gelişmekte olan Türkiye sosyalist hareketinin yönetici kadroların söylemlerinden bağımsız söylemler geliştirmelerini engellemiştir.

2. “Kemalizm” ve “Sol / Sosyalist Hareket” İlişkisi

Bu başlık altında, cumhuriyetin kurucu kadroları ve “sol / sosyalist” düşünce arasındaki, kimi zaman gerilimli, kimi zaman solun Kemalizmi desteklemesi şekline dönüşen ilişkilerin niteliğinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Ulusal Kurtuluş hareketi, Komintern’in de etkilemesiyle, Türkiye sol/sosyalist hareketi tarafından desteklenmiştir. Kurtuluş Savaşı’ndan bir zaferle çıkılması, rejimin kurucu kadrolarının kendilerine olan güvenlerini arttırmış ve bu dönemde yeni gelişmekte olan sosyalist düşünceyi etkisi altına almayı başarak, “milliyetçi” söylemlerin nüvelerini sol hareketin içerisine ekebilmiştir.

Türkiye’de sol hareketini üç kanaldan geliştiği söylenebilir. Bunlardan ilki, Sovyetler Birliği’nde Bolşeviklerle tanışarak sosyalist olan Mustafa Suphi’nin kurduğu “Türkiye Komünist Partisi”dir. Mustafa Suphi, İstanbul Hukuk Mektebi’ni bitirmiş ve Paris’te Siyasi İlimler Okulu’na gitmiştir. Paris’te öğrenim gördüğü dönemlerde M. Suphi sol akımlara karşı ilgi duymuş ve J. Jaures’in parlak kişiliğinden etkilenmiştir. Fransa’daki öğrencilik yıllarında *Tanin* gazetesine muhabirlik eden Suphi, mezuniyet tezi olarak Osmanlı Ziraat Bankası üzerine bir çalışma hazırlamıştır. Mustafa Suphi, İttihat ve Terakki’nin 1911’de Selanik’te toplanan son gizli kongresine Anadolu delegesi olarak katılmıştır. Fakat kongre iç çekişmeler nedeniyle bir çok sorununa çözüm bulamamış, bunun üzerine Suphi, İTC’ye muhalif bir söylem içerisine girmiştir. 5 Temmuz 1912’de kurulan “*Milli Meşrutiyet Fırkası*”nın kurucuları arasında yer aldı.

Bu fırkanın kurucuları arasında Yusuf Akçura da bulunmaktaydı. Milli Meşrutiyet Fırkası 1912’de Balkan Savaşı öncesinin bunalımlı günlerinde kurulmuş “ulusçu, Türkçü” ve ekonomik alanda da korumacı ve devlete görevler yükleyen bir programa sahiptir. Suphi, İttihat Terakki’nin 1913’ün yaz başlarında Mahmut Şevket Paşa’nın öldürülmesi ile yönetime tam anlamıyla yerleşmesiyle, *Bahricedit* vapuruyla Sinop’a sürülenler arasına katılmıştır. Suphi, buradan Rusya’ya kaçmayı başarmış ve sosyalist düşünce ile arasındaki yakınlaşma bu dönemde meydana gelmiştir. Rusya öncesi Suphi, İTC’ye karşı girişilen özgürlük savaşının bir parçası olmaktan daha ileri gidememiştir (Tunçay, 1991: 99; Erdem, 1999: 30).

“Türk komünizminin” öncüsü sayılan Mustafa Suphi, Moskova’da önce Molla Nur Vahidov’un, daha sonra da Sultan Galiyev’in yardımcılığında bulunur. Üçü arasında gelişen işbölümüne göre, Galiyev, Galiyevist hareketin Türk-Tatar dünyası merkezli stratejisti, Molla Nur Vahidov İslam-Doğu, Mustafa Suphi’de Anadolu-Osmanlı dünyası merkezli stratejistidir. Birbirlerini tamamlayan bu stratejilerin ortak paydası, “Mazlumlar Enternasyonalı”dır. Galiyevizm’in kurucusu Sultan Galiyev, 1917 Ekim Devrimi ile birlikte RSDİP’e katılmıştır. 1928 yılında Ekim devrimine karşı gizli bir örgüt içinde faaliyet gösterdiği gerekçesiyle tutuklanmış, 1939 yılında ise idam edilmiştir. Galiyevizm, iki temele dayanır; bunlardan birincisi, tüm Müslüman halkların proleter olduğu savunusudur. Böylece, öncelik, Marxizm’de olduğunun aksine, proletaryaya değil, Doğu halklarına verilmektedir. Sultan Galiyev’e göre, Ekim devrimin başarıya ulaşmasının koşulu hareket noktası olarak doğuyu seçmesi ile gerçekleşecektir. Galiyevizm’in ikinci kuramsal kalkış noktası, sosyalizmin ulusal sorunu tamamıyla ortadan kaldırmayacağı, devrimin milli kimlikleri daha da güçlendireceği yönündeydi. Galiyevizm’e göre devrim üç aşamalıdır: Birinci aşamada, ulusal özerklik, ikinci aşamada sosyalist devrim, üçüncü aşamada tüm sömürge ulusları kapsayan enternasyonal bir platformun inşasını kurmak (Balta, 2002: 159-166). Gelişim aşamasında Türk solunun marxisme çok uzak kimi uygulamalarla karşılaşması, onun “eklektik” gelişmesine neden olacaktır.

Türkiye’de gelişen bir diğer sol akımı “yerli sol”u olarak adlandırabiliriz. Bu gruptan ilki, 1920 Mayıs’ında ortaya çıkan “Yeşil Ordu Cemiyeti”dir. İstanbul’un tutucu çevrelerinin Anadolu hareketini “kafirlik” ve “Bolşeviklik”le suçlamaları

üzerine, Anadolu halk kitleleri ve özellikle askerler, İslam ve Bolşevizm arasında fark olmadığını, Bolşevizm'in, İslam'ın uygulanması olduğunu belirterek, Sovyetler Birliği ile girilecek yardım ilişkisinin arka planını hazırlamak için bu cemiyeti kurmuşlardır. Bu cemiyetin genel merkez üyeleri: Şeyh Servet (Akdağ), Dr. Adnan (Adivar), Hakkı Bayıç (Beyiç), Eyüb Sabri (Akgöl), Yunus Nadi, Hüsrev Sami (Kızıldoğan), İbrahim Süreyya (Yiğit), [Ethem'in ağabeyi, Çerkes] Reşit, Sırrı (Bellioğlu), Mustafa (Cantekin), Hamdi Namık (Gör), Muhittin Baha (Pars) gibi ittihatçı milletvekilleri ve Kemalist kişiler mevcuttur. Yeşil Ordu Cemiyeti'nin İslami / Komünist rengi Yeşil Ordu Nizamnamesi'nin on üçüncü maddesinde kendini göstermekteydi:

“İslamiyetin bütün içtimai esaslarına istinat ederek asr-ı saadetin müsterek samimiyetini iadeye ve Batı'dan gelen kendisini beğenmiş ihtirasları Asya'dan atağa çalışmakla yolunu Hak yolu, Allah yolu bilir” (Tunçay, 1991: 125)

Yeşil Ordu Cemiyeti, hükümete resmi bir beyanname vererek kurulmamış, fakat Mustafa Kemal'in bilgisi dahilinde faaliyetlerde bulunmuştur. Çerkes Ethem'in Çapanoğlu Ayaklanması sırasında cemiyete katılması, Mustafa Kemal'i tedirgin etmiştir. Yeşil Ordu örgütü 1920 sonbaharında kesin olarak feshedilmiş ve bu örgütten ayrılanların kimi “Resmi TKP”nin kimi de “Hafî TKP”nin kuruluşunda bulunmuşlardır geçmişlerdir (Tunçay, 1991: 84-90).

Yerli solu içerisine dahil edilebilecek bir diğer örgütte 18 Ekim 1920'de Mustafa Kemal Paşa tarafından kurdurulan “Resmî Türkiye Komünist Partisi”dir. Partinin ileri gelenleri arasında, Yeşil Ordu'nun örgütlenmesinde faaliyet gösteren kişiler de bulunmaktadır. Yunus Nadi, Kılıç Ali, Hakkı Behiç (Bayıç), Eyüp Sabri (Akgöl) bunlar arasında ilk akla gelenlerdir. Resmi TKP'nin, Bolşeviklerden savaş esnasında yardım alabilmek için kurulduğu düşünülmekle birlikte, bu örgütlenmenin daha çok iç çekişmelerden kaynaklandığı ve içerideki sol hareketi kontrol maksatlı kurulduğu daha doğru bir tespit olacaktır. Siyasi kadrolar, Bolşevizm'in prestijinin yüksek olduğu bir dönemde, komünist hareket üzerinde baskı uygulamak yerine, onu manipüle etmek yolu tercih etmişlerdir (Küçük, 1997: 35). Bu düşünce, Mustafa Kemal Paşa'nın, Ali Fuat Paşa'ya çektiği telgraf ile de doğrulanmaktadır:

“Komünistliğin memleketimizde değil, henüz Rusya'da bile kabiliyet-i tatbikiyesi hakkında sarih kanaatler hasıl olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber

dahilden ve hariçten muhtelif maksatlarla bu cereyanın memleketimiz dahiline girmekte olduğu ve buna karşı makul tedbir alınmadığı takdirde milletin pek ziyade muhtaç olduğu vahdet ve sükumunu muhil ahvalin hudusu da daireyi imkanda görülmüştü. En makul ve tabii tedbir olarak akli başında arkadaşlarından hükümetin malumatı tahtında bir Türkiye Komünist Fırkası teşkil ettirmek olacağı düşünüldü. Bu taktirde memlekette bu fikre müteallik bütün cereyanları bir muhassalaya irca etmek mümkün olabilir. Heyet-i müteşebbisesi ve otuz kişiden mürekkep bir merkez-i umumisi meyanında güzide arkadaşlarımızdan Fevzi, Ali Fuat, Kazım Paşalarla Refet ve İsmet beylerin de gizli olarak dahil bulunmasını muvafık gördüm. Bu sayede bu memleketi tutan ve maksad-ı millimizin kahramanı bulunan arkadaşlarımız bu teşkilatta zimmethal bulunacaklar ve onların malumat ve teşebbüsâtı, cereyan-ı teşebbüsât üzerinde amil olacaktır” (Tunçay, 1991: 94).

Resmi TKP'nin ileri gelenleri, Bolşevizm'e olan eleştirileri ile dikkat çekmekte ve Türkiye'de proletarya diktatörlüğünden ziyade, memleketin fakiri ve zengini ile birlikte dış düşmana karşı birlikte mücadele etmesi gerektiğini belirtmektedirler. Hükümetin resmi yayın organı “Hakimiyet-i Milliye”de yayınlanan “İki Komünizm” adlı yazıda şunlar dile getirilmektedir:

Bir memlekette kapitalizm zulmü dahilden değil de hariçten gelecek olursa, o memlekette zenginle fakirin aynı zulme karşı birleşmesi kabildir... Anadolu'da Rusya'daki tarzda haşın ve kanlı bir proletarya diktatörlüğü tesisine lüzum kalmaksızın komünizm tahakkuk edecek ve belki de imha için sarf olunan kuvvetler ihyaya tahsis edileceği için Anadolu komünizmi daha feyyaz, daha müsmir neticelere doğru gidecektir (Tunçay, 1991: 92).

Yine Hakimiyet-i Milliye'de “Rus Bolşevizm'i Türk Komünizmi” adlı yazıda, Türkiye'ye özgü bir komünizm tartışılarak, taklitçilikten kaçınılması gerektiği belirtiliyor:

“Türkiye'yi komünizmin halk kütleleri için muhakkaka suretle hayırkar olan atisine götürmek isteyenler, bolşevizm derecesinde sarih ve ateşli bir inkılap için ne Rusya'daki tarzda bir doğuş ve hazırlanış ne de elde böyle kuvvetli bir silah görmüyorlar... Binaenaleyh, Rusya'da Bolşevizm'in kullandığı inkılap usullerini

burada tatbik etmek istemek kadar inkılapçılıktan haberdar olmayış tasavvur edilemez. Bolşevizm inkılabı, bütün komünizm hareketleri için bir örnek, bir model değil, pek kıymetli, pek canlı, pek muazzam bir rehberdir. Bu rehberden istifade etmeyi, onun gösterdiği yollardan gitmeyi ne kadar candan arzu edersek onun usullerini şekil itibariyle aynen taklit etmekten de o derece hazer ederiz. Her şeyde körü körüne taklitçilik fenadır; bilhassa inkılapçılıkta” (Tunçay, 1991: 92).

Yerli solunun unsurları arasında son olarak THİF’i sayabiliriz. THİF, Gizli TKP’nin yayılma ve yasallaşma çabaları sonucunda, 7 Aralık 1920 tarihinde resmen kuruldu. THİF’in kurucuları arasında, Tokat mebusu Nazım, Bursa mebusu Şeyh Servet, Afyonkarahisar mebusu Mehmet Şükrü, Baytar Binbaşı Salih Hacıoğlu bulunmaktadır. THİF’in savunduğu fikirlerde, memleketin durumu göz önünde bulundurularak komünist teoriden bazı sapmalara rastlanmaktadır. Salih Hacıoğlu, Ankara İstiklal Mahkemesinde şu ifadeyi vermiştir:

“Milletin her sınıf efradı tarafından hazmedilmeden yapılacak olan bir inkılabın her halde bir çok sarsıntılara sebep olacağını bildiğim için ve memleketimizin bu gibi sarsıntılara artık tahammülü kalmadığına kani olduğumdan, efradı milletin hangi sınıfından olursa olsun hepsine bilaistisna komünizm esasları dahilinde tenviratta bulunmayı bir vazife addetmişimdir” (Tunçay, 1991: 139).

diyerek, komünizmin salt işçi sınıfının teorisi ve mücadelesi olmadığı dile getirilmiştir. Ayrıca yine geniş halk kitlelerinin ve meclisteki Halk Zümresi ve Yeşil Ordu mebuslarının desteğini kazanmak amacıyla, İslamiyetin sola yakınlığı üzerinde durulmuştur (Tunçay, 1991: 97; Aykol, 1996: 40).

Türkiye’de gelişen sol hareketin diğer bir kanadı ise, Berlin’de TİÇP’yi kurarak, “Kurtuluş” isimli bir dergi çıkaran gruptur. Bu grup yurda dönünce kendilerine Türk solunun ünlü simalarından Dr. Şefik Hüsnü de katılmış ve TİÇSF’yi kurmuşlardır.

Şefik Hüsnü, Türkiye’nin tek başına bir sosyalist devrim gerçekleştirmeyeceğini düşünmekte bunun da nedenini sanayiın çok zayıf olmasına bağlamaktadır:

“Lakin, daha öncede belirttiğimiz gibi, proletarya sayılabilecek emekçilerimiz arasında bir dayanışma duygusu, bir sınıf bilinci uyanmamıştır. Aslında bizde Marx’ın devrim için gerekli gösterdiği maddi koşullar da henüz oluşmamıştır.

Buna dayanak Türkiye'nin başlı başına bir sosyalist devrim yapmasını olası görmek ve bunu desteklemek olsa olsa bir çılgınlık belirtisi ya da bönlük olur. Bir sosyalist toplum mutlaka bir büyük sanayi gerektirir. Ve bizde bu yoktur. Ancak ve ancak, sanayii gelişmiş bir büyük devletin katılması ile ve pek uzun bir zamanda vücuda getirilebilir. Bu noktayı kaydedip muhtamel itirazların önüne geçtikten sonra iddia edeceğiz ki, Türkiye bu koşulların oluşmasını beklemeden, yalnızca halk sınıflarının toplumsal şartlarına güvenerek, pek yakın bir gelecekte devrimini yapmak zorundadır; değilse bir sömürge halkı derecesine düşmeye razı demektir” (Hüsnü, 1997a: 43).

Şefik Hüsnü, Türkiye'deki sınıflar mücadelesini, yabancı burjuvazi ile yerli burjuvazi arası mücadeleye indirgemiş, ülkede, işçi / köylü sınıfları ile burjuvazi ve toprak ağaları arası bir mücadelenin varlığını reddetmiştir. Şefik Hüsnü bu konuda “Aydınlık” dergisinin on altıncı sayısında “Sosyalist Akımlar ve Türkiye” başlıklı yazısında şunları söylemektedir:

“Türkiye’de sınıflar ve bir sınıf mücadelesi yok değildir. Yalnız kapitalist burjuva sınıfı pek küçük ve zayıf bir azınlık ve işçi ve köylü sınıfı ise muazzam bir çoğunluk teşkil ettiği için sınıf mücadelesi, yabancı kapitalist ve bunların uyduları durumunda kalan yerli eşraf ve servet sahibi arasında olur ve çoğu halde bir milli mücadele şeklini alır. Şimdiye değin ferdî hanedan hükümetleri bu mücadelede daima kapitalistlerin, yani ulus düşmanlarının tarafına geçmişti. Bu sayede saray ve konak harcamaları için gereken kaynağı temin ediyordu. Bundan sonra gücünü ulusal egemenlikten alan halk hükümeti, emeğin, -yani ulusun- tarafına geçmeli ve bir iş ve işçi hükümeti olmalıdır. Devlet adamları arasında, İktisat ve Sağlık Sosyal Yardım Bakanları gibi Marksist bir düşünce ile hareket etmeye eğilimli görünen kişilerin bulunması, hükümetimizin bu yola girmesini geciktirmeyecektir (Hüsnü, 1997b: 151).

Şefik Hüsnü, 6 Ekim 1923'te İstanbul'a resmen giren Türk askerlerini selamlayarak bu durumdan memnuniyetini dile getirmiştir:

“Memleketimizi sermayedarlarına yemlik yapmak ve halkımızı esir etmek maksadıyla öz topraklarımızı kanlı çizmeleriyle çiğneyerek yurdumuzu harabezâra çeviren emperyalist orduların zulüm ve tazyikinden kurtararak bizi

bu mutlu güne kavuşturan muzaffer asker kardeşlerimizi hararetle selâmlar ve kendilerine en derin minnet ve şükranlarımızı takdim ederiz” (Tunçay, 1991: 215).

Şefik Hüsnü’nün bu görüşleri, dünya sosyalist hareketinin merkezi olarak kabul edilen “Komintern”in görüşleri ile paralellik arz etmekteydi. Komintern, Türk delegasyona, saltanatı kaldıran ve pan-İslamist görüşleri yok etmeye çalışan, milli kurtuluşçuları desteklemesi gerektiği konusunda uyarılarda bulunmaktadır. 5 Kasım / 5 Aralık tarihleri arasında yapılan “Dördüncü Komintern Kongresi”nde Radek, Türk delegelere şunları söylemektedir:

“Türk Komünistlerine, partiyi kurduktan sonra ilk ödevlerinin milli kurtuluş hareketini desteklemek olduğunu söylediğimizden ötürü bir an pişman olmadık. Şimdi bile, baskılara rağmen, Türk yoldaşlarımıza diyoruz ki, içinde bulunduğumuz zaman, sizi yakın geleceğe karşı kör etmesin. Kendinizi, size baskı yapanlara karşı koruyun... fakat unutmayın ki, kesin savaşa başlayacağınız tarihi an gelmemiştir; daha çok yolumuz var” (Tunçay, 1991: 110).

Komintern’in bu görüşleri doğrultusunda hareket eden Türkiye solu (özellikle Aydınlık çevresi), 1 Nisan 1923’te TBMM’nin kendi kendini fesh etmesi ve seçimlere gidilmesine karar vermesi üzerine, Şefik Hüsnü solcuların izlemesi gereken politikanın, ulusal devrimcilerle işbirliği yapmak ve onların programlarını olabildiğince ileriye götürmek olduğunu belirterek bu konuda şunları söylemektedir:

“Zaten bu ülkede bundan sonra üç türlü siyasal akım düşünülebilir: 1) Bugünkü devrimi yapan ve yaşatmaya uğraşanların temsil ettiği siyasal akım. 2) Derebeylik kalıntısı olan geleneklere ve Osmanoğlu Hanedanı’na bağlı olanları çevresinde toplayan karşıdevrimci akım. 3) Fakir işçi ve köylü kitleleri ve orta halli sınıflar lehine devrimimizi derinleştirmek, geliştirmek ve onu kolektif mülkiyete dayalı bir toplumsal mülkiyete dayalı bir toplumsal devrimle sonuçlandırmak amacını güden sosyalist akım. Kazanılmış hakları eylem ve uygulama alanına aktarmak için birinci ve üçüncü siyaset uzun süre el ele hareket edecek; ve herhangi bir fırsattan yararlanarak karşıdevrimin tehdit edici bir hal aldığı zamanlarda siyasal ve toplumsal devrim taraftarları, ulusun büyük

çoğunluğu ile beraber, bir tek vücut gibi kara kuvvetlerin karşısına çıkacaklardır” (Hüsnü, 1997c: 125).

TKP, 1925 yılında meydana gelen “Şeyh Sait Ayaklanması” sürecinde de siyasi kadroları, İngiliz emperyalizmine ve gerici feodalizme karşı destekleme kararı almışlardır. Fakat tüm bu destekleme faaliyetlerine rağmen, rejimin kurucu kadroları komünistlere karşı bazen sert önlemlere başvurmaktan geri kalmamışlarsa da, 1925 yılında Komintern Yürütme Kurulu, “Doğu’daki Devrimci Hareketin Sorunları Üstüne” hazırladığı raporda Türkiye komünistlerine Kemalist iktidarı desteklemeleri doğrultusunda önerilerde bulunmuştur:

“... bugün Türkiye’deki iktidara karşı izlenecek taktiği, sırf... Komünistleri kovuşturmasına dayanarak belirlemek ağır bir hata olur... yoldaşlar Kemalist hükümetin devrimci kazançları sağlamlaştırmaya ve SSCB ile dostça ilişkiler kurmaya yönelik her adımını, bundan sonra da karalılıkla ve tereddütsüz desteklemelidirler. Ama bunun yanı sıra, TKP Kemalist polisin tüm engellemelerine ve yasaklarına rağmen, şehir proletaryası ve köylü kitleleri arasında ciddi bir faaliyet sürdürmelidirler” (Tunçay, 1992: 21).

Tüm bu desteklemelerin ötesinde, Türkiye solu, Şefik Hüsnü aracılığıyla, Türkiye’de cumhuriyet rejimini kuran siyasi kadroların “devletçilik” ilkesini uygulamaya geçirmesine beş altı yıl varken, “devletçilik” ilkesinin önemini rejimin kurucularına anlatmak gibi bir çaba içerisine girmişlerdir. Şefik Hüsnü, Aydınlık Dergisi’nin yirminci sayısında devletçilik ile ilgili şunları söylemektedir:

“Hızla ilerlemek ihtiyacı, yerli kapitalizmin tek tek çabalarıyla amaca ermenin imkansızlığını bize anlatır. Üretim alanında az zamanda çok iş çıkarmanın tek yolu, ulusal çabalarımızı ortak ve belirli bir amaca doğru bizzat devletin yönetmesidir. Özel deyimiyle, vakit geçirmeden bir devletçilik (devlet sermayedarlığı) yapmaya koyulmalıyız. Çıkar yol budur... Biz bugün sosyalistler olarak yalnız bunu temenni ediyoruz” (Hüsnü, 1997d: 178).

TKP, tüm bu çelişkili taktik ve görüşlerini 1937 yılına kadar devam ettirmiş, bu yıl Komintern’in direktifleri doğrultusunda kendini feshetmiştir. Bu kararın arkasında, Avrupa’da Hitler’in başa geçmesiyle başlayan faşist bir kalkışmanın gündeme gelmesi ile komünist örgütlerin tüm demokratik yapıları desteklemesi gerektiğine dair

Komintern'in Yedinci Kongre'de, "*Anti-Faşist Halk Cepheleeri Kurma*" doğrultusunda aldığı karar yatmaktaydı. Bu karar, komünistlerin legale çıkarak, ülkelerindeki demokrasiyi korumak için her tür demokratik örgütte, - hatta faşistlerin örgütlerinin içerisine girerek onları anti-faşist amaçlara yöneltme doğrultusunda mücadele etmesi - faaliyet yürütmelerini önermekteydi. Bu doğrultuda TKP de kendini feshetmiş ve CHP içerisinde çalışma yürütmek istemiş, fakat bu taktikte pek başarılı olamamıştır. TKP'nin kendini feshetmesinden sonra Türkiye'de 1960'lara kadar geçen uzun zaman süresince sol adına faaliyet yürüten her hangi etkili bir örgütlenmeye gidilememiştir (Tunçay, 1992: 126).

3. İlk Dönem Solunun Değerlendirilmesi (1920-1960)

İlk dönem solu, Sovyetler Birliği / Türkiye Cumhuriyeti arasındaki dış ilişkilerin belirleyiciliği altında gelişmiştir. Komintern, 1-8 Eylül 1920 tarihleri arasında Bakü'de düzenlenen "Doğu Halkları Kurultayı"na yaptığı çağrıda, Türk köylüsünün Anadolu hükümetine güvenmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Komintern, "İran, Ermenistan ve Türkiye'nin Ezilen Halk Kitlelerine" seslenen açık çağrıda şöyle demektedir:

"Efendi ve beylerinizin bazıları kendilerini ecnebi sermayedarlara satmıştır, diğerleri sizi silah altına çağırıyor ve yabancı müstevililere karşı döğüşmek üzere hazırlıyorlar: fakat bunlar da, ülkenizin idaresini kendi elinize almanıza, Sultanın tufeylilerine bağışladığı toprakları kendinize ayırmanıza, bu tarlalarda buğday yetiştirip beslemenize izin vermezler. Ve yarın ecnebi sermayedarlar efendilerinize daha iyi barış şartları teklif ederlerse, şimdiki önderleriniz, ecnebilerin yardımıyla, sizi yine tıpkı ecnebi ordularının işgali altında bulunan yerlerdeki arazi sahiplerinin ve eski memurların yaptığı gibi zincire vuracaklardır. ... Anadolu köylüleri! Yabancı istilacılarla döğüşmek üzere, şimdiden Kemal Paşa'nın buyruğu altına çağrıldınız; fakat biz aynı zamanda, Paşalar İtilaf yağmacılarıyla barış yapsalar bile, yalnız başınıza savaşa devam edebilmek için, kendi halkçı ve köylü partinizi kurmaya çalıştığınızı biliyoruz (Tunçay, 1991: 147).

Görüldüğü üzere, Komintern Anadolu hareketinin yaratıcılarının her an emperyalist güçlerle işbirliğine girebileceğini dile getirmesine rağmen, ulusal kurtuluş

mücadelesinin sol tarafından desteklenmesi gerektiği üzerinde ısrarlı olmuştur. Yukarıda da Enver Paşa ve Bolşevik ilişkisinin üzerinde dururken belirtildiği gibi, Bolşevikler ulusal kurtuluş mücadelesinin başarıya ulaşması için birkaç tane alternatifi aynı anda desteklemiş, fakat bunlar arasından Mustafa Kemal hareketinin zafere daha yakın olarak gördüğü için, Enver Paşa'ya hareketi bölmemesi için telkinlerde bulunmuş ve ilerleyen zamanda –Sakarya Savaşı sonrası- desteğini çekmiştir.

Eylül 1920'de toplanan kurultayın asıl amacı, ezilen uluslarla dayanışmadır. Bu dönemde nerdeyse Komintern dahi “sınıf savaşımından” utangaçça bahseder duruma gelmiştir. Bu ülke topraklarındaki solun da nüveleri bu dönemde atıldığı ve aynı dönemde Sovyetlerin –Bolşevizmin– prestijinin çok yüksek olması, solun Komintern etkisinde kalmasına neden olmuştur. Bu dönemde ise Komintern, Almanya devriminin yenilgiye uğraması ile Avrupa'da bir devrim hayalinden vazgeçmiş ve yüzünü “mazlum milletler”, “proleter uluslar” söylemi ile Batı'dan Doğu'ya çevirmiştir. Asıl amacı ulus bilinci yaratarak muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak olan milliyetçi bir “ideoloji” çerçevesinde mücadele yürüten Kemalistler, sol hareketi Komintern'in izlediği stratejiler aracılığıyla etkilemeyi başarmışlardır.

TKP, III. Enternasyonal'in ve Ekim devriminin bir ürünü olarak gelişmiştir. Bu durum düşünsel ve siyasal birikimini tamamlamamış olan Türk solu için bir dezavantaja dönmüştür. Enternasyonal'in dünya devriminden umudunu kestiği, elindekini – Sovyetleri -korumaya dönük stratejiler geliştirdiği bir dönemde dünyaya gelen Türk solu, Sovyetler ve Türkiye'nin komşu olmalarının sancılarını da çekmiştir. “Türkiye Sovyetler'in güvenlik kordonu içindeydi; Kemal Türkiye'si ile iyi ilişkiler Sovyetler için yaşamsal bir önem taşıyordu. Sovyet hükümetinin ilk uluslar arası anlaşmaları yakın komşularıyla: 26 Şubat 1921 İran; 28 Şubat Afganistan ve 16 Mart 1921'de İngiltere... Türkiye ile anlaşma yapmak, İran ve Afganistan örnekleriyle karşılaştırılamayacak kadar karmaşık ve zordu. Tarihsel düşmanlıklar, Ermeni ve Azerbaycan sorunu türünden ihtilaf konuları vb. engellerinin yanı sıra bir engel daha vardı. E. Carr'ın deyimiyle, küçük ama etkili komünist hareketin varlığı da anlaşma yolunu tıkayan bir faktördü” (Yurtsever, 2002: 138). Yani Türk solu, dünya komünizminin geri çekilme döneminde ilk birikim dönemini yaşıyordu. TKP'nin kuruluş kongresinin toplandığı dönemde Ekim devrimi kritik bir dönemden geçiyordu.

Temmuzda Kızıl Ordu Polonya’da ilerliyordu. Fakat, 16 Ağustos’ta Kızıl Ordu geri çekilmek zorunda kaldı. 12 Ekim 1920 ateşkesi ile yalnız Polonya taarruzu değil, Avrupa ve dünya devrimi taarruzu da sona erdi. 16 Mart 1921 Sovyet - İngiliz Ticaret Anlaşması; Haziran 1921’de Komintern III. Kongresi’nde II. Enternasyonal sendika hareketiyle birliği gündeme getiren “Birleşik İşçi Cephesi” taktiği, 1921 Eylülü’nde Bakü’de toplanan Birinci Doğu Hakları Kurultayı’nda ana tema olarak “İngiliz emperyalizmine karşı Sovyet - Müslüman bağlaşıklığı”nın ön plana çıkması ve içeride de NEP ile geri adım atılması, ideolojik bir geri çekilişi de beraberinde getirmiştir. Felsefi, ideolojik ve siyaset birikiminden yoksun Türkiye solu, kendi belirleyiciliği dışındaki olgulardan oldukça etkilenmiştir. Bu teori yoksunluğunun da iki önemli sonucundan bir tanesi, Komintern’in tezlerinin yarım yamalak, şabloncu bir yöntem ile ülkenin özgüllükleri yeterince değerlendirilemeden uygulanmaya çalışılmasıdır. Diğer bir önemli sonuç ise, buraya kadar sürekli söylendiği gibi, Kemalist ideolojinin etkisi altında kalınmasıdır (Yurtsever, 2002).

Komintern, Sovyetler Birliği’nin, dolayısıyla kendisi ile özdeşleştirdiği sosyalizmin korunması için, özellikle kendi güvenlik kordonu içinde kalan komünist hareketlerden, ulusal burjuvazilerini desteklemelerini istemiş ve Avrupa proletaryasını da kendi ülkelerinin emperyalist politikalarını kınamaya çağırmıştır. Bu konuda “Mudanya Mütarekesi”nden iki hafta önce 25 Eylül 1922 tarihinde yayınlanan bir bildiride şunlar söylenmektedir:

“Erkek ve kadın işçiler! Türk hükümeti bir işçi ve köylü hükümeti değildir. O bir zabıt tabakası, münevverler hükümetidir. O bizim ideallerimize uymayan bir hükümetir. Bunun için hiç şüphe yoktur ki, iktisaden Türkiye ne kadar ilerlerse, Türk işçi sınıfının da o nispette bu hükümet aleyhine savaş yapması lazım gelecektir. Lakin buna rağmen, Türk işçileri anlıyorlar ki, hükümet hakkındaki nokta-i nazarları ne olursa olsun, Türkiye’nin savaşı fakir bir köylü milletin beynelmilel kapital tarafından esir edilmesine karşı yaptığı bir savaştır. Beynelmilel proletarya sınıfı da, Türk hükümetine karşı olan münasebetine bakmaksızın, kendi menfaati namına İtilaf emperyalizminin Türkiye’ye karşı yeniden silah kullanmasına ve İngiltere’nin cihan hakimiyeti menfaati uğrunda Avrupa proletaryasının kanını dökmesine engel olmalıdır... (Tunçay, 1991: 163).

Komintern'in, Sovyetler Birliği yönelimli tezleri altında gelişen Türkiye sol hareketi, sınıf savaşına ülkenin emperyalistlere karşı vereceği mücadelede zayıf düşeceği belirlemesinden hareketle kaçınılması gereken bir süreç olarak bakmıştır. Sınıf savaşımından büyük bir özenle kaçınmaya çalışan sol, büyük bir hızla milliyetçilik söyleminin etkisi altına girerek, emperyalizm ile mücadeleyi sınıflar arası bir mücadele olarak değil, ezen ve ezilen uluslar arası bir mücadele olarak değerlendirmiş ve bu mücadeleyi tehlikeye düşürecek her türlü kalkışmayı bir tehlike olarak algılamıştır. nndeki sorunların, -ülkedeki sınıflararası savaşının, ülkenin emperyalistlerle savaşınının, SSCB'nin, Türkiye ve emperyalistlerle olan ilişkilerinin- birbirleriyle olan "dolayımını" kuramayan teori yoksunu sol, bu sorunları aşama aşama çözme yolunu tutmuştur. Sosyalizm ncesi bağımsızlığın gerçekleştirilmesi ve sosyalist mücadelenin bağımsızlık sonrasına ertelenmesi, solun Kemalist ideolojiyle yakın ilişkiler kurmasına sebep olmuştur. Bağımsızlık savaşını ana gündem, temel çelişkiyi de, emperyalizme karşı Türk ulusunun topyekn mücadelesi olarak gören sol, Bolşevik devriminin, sınıfsal karakterini görmezlikten gelmiş ve Avrupa'dan devrim umudunu keserek doğuya -Doğu Halkları Kurultayı- yönelen Sovyetlerin ve Komintern'in "ezilen uluslar", "mazlum milletler" söyleminin etkisini çokça hissetmiştir (ulhaoğlu, 2002).

Türkiye solu, yürütülmekte olan "Kurtuluş Savaşı"nın emperyalizm karşıtı bir savaş olarak algılamış ve Cumhuriyetin kurulması ile birlikte gerçekleştirilen "devrimsel" dönüşümlerin derinleştirilmesi noktasında Kemalist kadroların desteklenmesi stratejisini izlemiştir. Oysa, Fikret Başkaya'ya göre; "Ulusal Kurtuluş" mücadelesi anti-emperyalist bir nitelik taşımamaktaydı. Çünkü, Osmanlı İmparatorluğu hiçbir zaman sömürge bir duruma düşmedi ve ikincisi, Osmanlı İmparatorluğu I. Emperyalistler arası savaşa "taraf" olarak katıldı. Dünyayı yeniden paylaşmak amacıyla başlatılan bir savaşa taraf olarak katılan bir devlettir. Başkaya'ya göre olayların tahliline 1914'ten değil de 1919'dan başlanarak tarih arpıtılmakta, Kemalist ideoloji (resmi ideoloji) onaylanmaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında da bir "Kurtuluş Mücadelesi" söz konusu değildi. Eğer imparatorluk içinde bir ulusun imparatorluktan kopma mücadelesi söz konusu olsaydı, belki o zaman bir kurtuluş mücadelesinden söz edilebilirdi. İmparatorluğun son unsuru olan "Türkler" imparatorluktan kopmayı değil, ancak onu "dönüştürmeyi" hatta imparatorluğu "kurtarma"yı hedeflemişlerdir (Başkaya,

1997). Dönemin solu da, yürütülen mücadelenin emperyalizme ve gericiliğe karşı verilmekte olduğu tespiti ile hareket etmiş ve Kemalist rejimin kurucu “ajan”ı olarak rol oynamıştır. Sovyetler Birliği, İngiltere ve Türkiye arası ilişkilerin belirleyiciliği altında gelişen Türkiye solu, “konjonktürün” aşırı hassaslığı nedeniyle, yürütülmekte olan “Kurtuluş Savaşı”na zarar vermeme doğrultusunda hareket etmiş ve çelişkiyi sınıfsal bir çelişkiden ziyade “ezen / ezilen”, “sömüren / sömürülen” halklar arası bir çelişki olarak kavramıştır. Somut durumu, Komintern’in “Kurtuluş Savaşı”na bakışıyla paralel olarak ele alan Türkiye solu, Marxist kuramın temel argümanının olan “sınıf mücadelesi”ni daha baştan dışlayarak geliştirmiştir. Sınıf mücadelesi kavramı, toplumsal formasyonu çözümlerken kullanılmak yerine, basit bir Marxism bilgisi olarak kaleme alınan yazıları süslemiştir. “Sosyalistlerin, ülkelerinde yaşanan süreçlere “kapitalizm”, “kapitalistleşme” ve “burjuva devrimi” gibi tanımları konduramamaları, sonuçta kendi marksizmlerini de azgelişmiş ve atıl kılmıştır. Daha açığı, marksizm “kapitalizmin bilimi” olduğu ölçüde, kapitalist sayılmayan ülke aydınlarının derin ilgisinden uzak kalmıştır” (Çulhaoğlu, 1997: 39).

Özetle, Türk solunun gelişme döneminde üç ana özellik belirleyici rol oynamıştır. Bunlardan *birincisi*, “sol” ve Marxism arasındaki bağın zayıflığıdır. Marxist yöntem –tarihsel materyalizm– ve sınıf savaşımı gibi kavramlar “retorik” düzeyinde kalmış, tarihsel, toplumsal, siyasal ve ekonomik düzeyleri anlamada işlevsel bir biçimde kullanılamamıştır. *İkinci* bir özellik, Türkiye solu, düşünsel birikimini tamamlayamadan, kendi belirleyiciliğinin dışında gelişen olayların “konjonktürün” aşırı belirleyiciliğinde gelişmiştir. Komintern ve Sovyetler ile olan ilişkiler TKP’yi stratejik, taktik sorunlar içerisinde boğmuş, bu da “teori / pratik” ilişkisinde, pratiğin teoriyi öncelemesini, hatta pratiğin teorinin yerini almasını beraberinde getirmiş ve Türk solunu “pragmatist” bir gelişime yöneltmiştir. Bu özellik, Türk solunun bugününü dahi etkilemektedir. *Üçüncü* ve son olarak Türk solunun “eklektik” karakterli olduğu söylenebilir. “Nesnelliğin” belirleyiciliğini omuzlarında fazlasıyla hisseden sol, teorik birikimini gerçekleştiremediği müddetçe, diğer ideolojik yapılarla, ilk olarak İslam daha sonra milliyetçilik ve Kemalizm ile ilişkiye girmek zorunda kalmıştır. Bu da Türkiye’de solun “eklektik” gelişmesini beraberinde getirmiştir. İlk dönem solunu ele aldıktan

sonra daha yakın döneme, 1960-1980 süreci sol hareketlerin niteliğine dair bir bölümle devam etmek anlamlı olacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1960 - 1980 DÖNEMİ TÜRKİYE'DE SOL

1. 1960-1971 Dönemi

27 Mayıs 1960 İhtilali ile birlikte ülkede oluşan “görece” özgürlük ortamında 12 işçi sendikacı tarafından TİP 13 Şubat 1961 tarihinde kuruldu. Partinin kuruluş bildirgesinde imzaları bulunanlar şunlardır: Kemal Türkler, Avni Erakalın, Şaban Yıldız, İbrahim Güzelce, Ahmet Muşlu, Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu, Hüseyin Uslubaş, Saffet Göksüzöğlu, Salih Özkarabay, İbrahim Denizciler, Adnan Arkin (sendikacı değil Kemal Türkler’in şöförü). Hareketin öncülüğünü yapan “*İstanbul İşçi Sendikaları Birliği*”ne bağlı sendikacılar, TÜRK-İŞ’in de partinin kuruluşunda yer alacağını düşünüyorlar ve TÜRK-İŞ Genel Başkanı Seyfi Demirsoy ile kurdukları yakın ilişki de bu konudaki iyimserliklerini oluşturuyordu. Fakat TÜRK-İŞ, parti kurulmadan on gün önce, kurulacak parti ile her hangi bir ilgilerinin olmadığını Genel Sekreter Halil Tunç’un ağzından kesin bir biçimde açıklamıştır (Aren, 1993: 33).

TİP, 1961 Seçimlerine, 15 ilde örgütlenemediği için girememiş, fakat parti başkanı Avni Erakalın bu seçimlere YTP listesinden bağımsız aday olarak katılmıştır.* Bu girişimden, TİP’in, 27 Mayıs Hareketi’nin kapatmış olduğu işçilerin ilgi duyduğu DP’nin boşluğunu doldurmak gibi bir stratejisinin de olduğu sonucuna varılabilir. TİP’in kurucuları partiye bir başkan ararken, marxist sosyalizm ile hiç ilişkileri olmayan Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, Orhan Tuna, Nadir Nadi gibi kişilerle görüşmüşler, fakat en sonunda 8 Şubat 1962 günü yaptıkları bir basın toplantısı ile kamuoyuna Mehmet Ali Aybar’ın genel başkanlığını açıklamışlardır. Her ne kadar bu basın açıklamasında, bir önceki dönemden –Aybar öncesi– farklılaşarak sosyalizme yönelik görülmekteyse de, partinin amacı, sanayileşme ve bununla birlikte de bağımsızlık olarak tanımlanmaktadır. Bu konuda TİP Bildirisi’nde şöyle denmektedir:

* YTP, 13 Şubat 1961’de, Maliye eski bakanlarından Ekrem Alican’ın önderliğinde kuruldu. Kurucuları arasında ilk dönem DP’lilerinde yer aldığı liberal eğilimli parti, kapatılan DP’nin tabanına yönelmişti. 1961 seçimlerinde oyların %13.7’sini alarak Millet meclisine 54, Cumhuriyet Senatosu’nda ise 28 üye ile temsil edildi ve 1965’e kadar kurulan koalisyon hükümetlerinde temsil edildi. 1973’te kapandı (Büyük Larousse, 1986: 12519).

“Her halde en önemli davamız olan, Türkiye’yi bir an önce çağdaş medeniyet yoluna sokmak ve hızla kalkındırıp ilerletmek davası, çalışan halk kitlelerinin iştiraki olmadan gerçekleştirilemez... Ağır endüstri Ulusal ekonominin temelidir. İstihlak (tüketim) malları yapan hafif endüstri de, tarım da, ancak ağır endüstri temeli üzerinde gelişir. Ağır endüstri üstelik tam bağımsızlığın da şartıdır” (Aren, 1993: 39-41).

TİP 1965 seçimlerinde, 14 milletvekili ve 1 senatör çıkararak büyük bir başarı yakalar. Fakat bu başarının ardından parti içinde ayrışmalar ve tartışmalar başlar. Bu tartışmalar iki ana eksende yürür: Birinci eksen, “teorik” bir eksendir ve “*Milli Demokratik Devrim*” (MDD) ve “*Sosyalist Devrim*” (SD) şeklinde cereyan eder. İkinci eksen daha çok “pratik”, “taktik” ve “stratejik” anlaşmazlıkların dile gelmesinden oluşur.

1965 yılında üniversite gençliği, FKF’yi kurarak hızla siyasallaşmış ve özellikle “emperyalizme” karşı duyarlılığını dile getirmeye başlamıştır. 1965 yılında kurulan FKF, 1968 yılına kadar TİP’in bir yan örgütü gibi çalışmış ve 1968 yılında tüm dünyada yaşananlara paralel olarak Türkiye’de de gençlik hareketi bir ivme kazanarak “anti-emperyalizm” başlığı altında kitlesel gösteriler yapmaya başlamıştır. Gençlik hareketinin bu yükselişiyle birlikte FKF yönetimi de değişir ve Doğu Perinçek başkanlığındaki yeni bir yönetim göreve gelir. Ancak TİP yönetiminin müdahaleleriyle Perinçek grubu FKF yönetiminden uzaklaştırılır fakat 1969 yılı başında yapılan kongre de TİP yanlısı grup bir kez daha yenilir (Aykol,1996). Bu çekişmede, MDD-SD tartışmaları yaşayan iki farklı grup, Türkiye’nin sosyo-ekonomik durumunun tahlili konusunda farklı tespitlerde bulunuyorlar, bu farklı tespitlerde onları farklı devrim stratejileri izlemeye itiyordu.

Sosyalist devrim stratejisini savunanlara göre –TİP– Türkiye, Kurtuluş Savaşı sonrasında, demokratik devrimlerini büyük ölçüde tamamlamıştır. Laiklik aracılığıyla, dinin ve feodalizmin halk üzerindeki baskısı kırılmış ve siyasal iktidar kapitalist sınıfa geçmiş ve Türkiye’de hatırı sayılır bir işçi sınıfı da oluşmuştur. Emperyalizm olgusuna gelince; “... emperyalizm Türkiye’ye zorla girmemiş, ekonomik olduğu kadar askeri yönüyle de hükümetlerimiz (egemen sınıflarımız) tarafından davet edilmişlerdir. Onun için emperyalizmi egemen sınıflardan soyutlayarak ona karşı ayrı bir savaşım verme

olanağı yoktur. Diğer bir deyişle, emperyalizme karşı savaşımı yerli egemen sınıflara karşı olan savaşımdan ayırmak olanağı yoktur. Bu nedenle anti-emperyalist ve anti-kapitalist (sosyalizm için) savaşım bir ve aynı savaşımdır. Bunlar birbirlerinden ayrılamaz. Oysa MDD görüşü ayrılabilceğı varsayımına dayanır (Aren, 1993: 221).

Milli Demokratik Devrim tezlerini en sık kullanan ve stratejilerini bu tespitlerden hareketle geliştiren en önemli oluşum YÖN Hareketiydi. Yön haftalık bir dergi olarak, 20 Aralık 1961’de, 164 aydının imzaladığı bir bildiri ile yayınlanmaya başlamış ve 222 sayı çıktıktan sonra 30 Haziran 1967’de kapanmıştır. Yön’ün kurucular Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal ve Cemal Reşit Eyüboğlu, hareket noktası olarak ekonomik kalkınmayı seçmişler ve Türk toplumuna yön verebilecek durumda bulunanların kalkınma felsefesinde anlaşmaları gerektiğini vurgulamışlardır. Bu konuda kuruluş bildirgesinde şunlar dile getirilmektedir:

“1. Atatürk devrimleriyle amaç edinilen çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın, eğitim davasını sonuçlandırmanın, Türk demokrasisini yaşatmanın, sosyal adaleti gerçekleştirmenin ve demokrasi rejimini sağlam temeller üzerine oturtmanın, ancak iktisadi alanda hızla kalkınmakta, yani milli istihsal (üretim) seviyesini hızla yükseltmekte göstereceğimiz başarıya bağlı olduğuna inanıyoruz.

2. Bugün Türkiye toplumuna yön verebilmek durumunda bulunan öğretmen, yazar, politikacı, sendikacı, müteşebbis ve idareci gibi kimselerin, belli bir kalkınma felsefesinin ana hatları üzerinde anlaşmaya varmalarını zaruri buluyoruz” (Aren, 1993: 211).

“Yön”e göre, Mustafa Kemal’in en büyük eksiğı, ekonomi politikasının yanlış seçilmesi idi. Kemalist kadrolar, kapitalist gelişme yolunu seçerek yanlış yola sapmışlardı. Yön’e göre, emperyalizme karşı bağımsızlık savaşı veren az gelişmiş ülkelerin ekseriyetinde olduğu gibi Türkiye’de de ekonomik kalkınmaya götürecek yol sosyalizmdi (Atılğan, 2002: 137). SSCB’nin kalkınma hızının tüm dünyayı şaşırttığı bir dönemde Yön, “kalkınma” ve “sosyalizm” arasında bir özdeşlik kurarak, amacını “İkinci Kurtuluş Savaşı” vermek olarak tanımlamıştır. Fakat bu sefer ilkinde düşülen hatalara düşülmeyecek ve siyasi bağımsızlık ekonomik bağımsızlık ile taçlandırılacaktır. Memleketi bugünkü durumundan kurtarmanın tek yolu, sosyal adalet

içinde hızla kalkınmadan geçmektedir (Küçük, 1988: 649). Fakat Yön Hareketi'nin sosyalistliği, kalkınma söylemiyle birlikte içerisinde anti-komünizmi de barındırıyordu. Yön'ün on ikinci sayısında komünizm tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak değerlendiriliyordu:

“Her şeyden önce Türkiye’de zorla komünist yaratan Mc Carthy’ci metodlara şiddetle aleyhtar olduğumuzu belirtmeliyiz. İleri fikirleri komünizm damgasıyla ezmek, sonra bunların savunuculuğunu yapmış kimseleri memleketin toplumsal hayatı dışında bırakmak, onları her şeye küskün hale getirip eninde sonunda gizli kapaklı faaliyetlere sevk etmek Türkiye’de komünist imal etmenin en kestirme yoludur. Komünistlikleri vaktiyle fiilen ispat edilmiş, bu yüzden hüküm giymiş ve cezalarını çekmiş kimselerin de, eğer topluma tekrar faydalı olabilmek, topluma olumlu yollardan bir şeyler katabilmek arzuları varsa, bu arzuların tam bir iyi niyet ve hoşgörülülikle karşılanması gerektiğini düşünüyoruz” (Küçük, 1988: 648).

Yurtsever de bu görüşe paralel olarak Yön'den şu aktarmayı yapmaktadır:

“Kemalizmin altı oku, Türk sosyalizminin temel taşıdır. Faşizm ve benzeri ideolojiler, komünizm belası, ancak böyle bir sosyalizm ile önlenabilir. Sosyalizmin milliyetçi ve istiklalci vasfı, din ve aileye karşı olmayan hürriyeti, hürriyetçi ve demokratik tutumu ve komünizmi önleyecek tek yol olduğu ilk planda belirtilecek meseledir” (Yurtsever, 2002: 165).

Yön Hareketi, Türkiye’de, daha çağdaş toplumsal sınıflar oluşmadığı için – proletarya- gerçekleştirilecek devrimin, sivil-asker ilerici bürokrasi ile bazı toplumsal grupların (öğretmenler, üniversite öğrencileri) birlikteliğine dayalı bir devrim öngörüyordu. Bu noktada TİP’ten ayrılan Yön hareketi, devrimin “zinde güçler” tarafından gerçekleştirileceğini düşünerek, parlamentarizm dışında yollar üzerinde duruyordu. Yöncüler işçi sınıfı hareketinin çok güçlü olmadığı bir ortamda, asker/aydın ittifakını kurarak kalkınmayı gerçekleştirebilmek için “tepeden” bir devrim yöntemi öngörmekteydiler. Yön Hareketinin parlamento dışı yollar üzerinde durmasının en önemli nedeni Doğan Avcıoğlu’nun parlamentarist sistemin gerici partileri iktidara getirdiği yönündeki tespitleriydi. Avcıoğlu parlamenterizm hakkında şöyle düşünüyordu:

“Bu nedenle böyle. Böyle çünkü Atatürk devrimleri hızını kaybettiği tarihten beri, Türkiye’yi, başta bulunanlar kim olursa olsun, toplumun en muhafazakar kesimleri idare etmektedir. İsmine ister kasaba eşrafı deyin, ister toprak ve sermaye ağası deyin, mutlu azınlık deyin, bu kuvvet siyasi hayatımıza hakim. Çok partili hayat bir dereceye kadar halka sesini duyurma imkanını getirdiği için ilerici bir adım olmakla beraber, esas itibarıyla, muhafazakar kuvvetlerin durumunu kolaylaştırmıştır. Bütün siyasi partiler onların nüfusu altında. Parlamento da onların türkülleri çağrılıyor... Bu aykırı gidiş çok daha uzun müddet sürmez. Bu intikali halk yığınlarını teşkilatlandırarak hızlandırmak görevi toplumcu aydınlara düşüyor” (Aren, 1993: 215).

TİP’te, Yön Hareketinin tam tersine, demokratik sistemin tüm nimetlerinden yararlanarak sosyalizmi inşa etmeyi planlıyor, fakat 1968’lerle birlikte o zamana kadar TİP içinde örgütlenen öğrenci gençlik, Yön Hareketinin etkisiyle birlikte, daha “aktivist” bir strateji öngören ve şiddet kullanarak sistemi değiştirmeyi hedefleyen MDD saflarına kayıyordu. Bu noktada “iktidar”a yönelme konusunda Yön ve Jön Türkler arasında önemli bir etkileşim olduğu açıktır. Jön Türk hareketi koruyucu olduğu için yıkıcı olamadı ve dayandığı burjuvazi yeterince güçlü olmadığı için programları derinliğe sahip olamadı ve bu eksikliği çeşitli öğeleri bir arada tutabilecek disiplinli bir örgüt ile aşmaya çalıştılar. Yön’de, bir an önce iktidarı ele geçirmek istiyordu, fakat Jön Türkler’den farklı olarak örgütsel bir çalışmaları yoktu. Örgütsel bir faaliyetin var olmaması, ama buna rağmen iktidar yönelimli olmaları onları silahlı kuvvetlere yaklaştırmaktaydı (Küçük, 1988: 643).

TİP yörüngesinden büyük bir hızla MDD saflarına kayan gençliğin sözcülüğünü Türk solunun tanınmış simalarından Mihri Belli yapmaktaydı. Bu tezlere göre, Türkiye’de feodal kalıntılar hala mevcuttu ve bu kalıntılar demokratik bir devrim aracılığıyla yok edilmeliydiler. Mihri Belli Nisan 1970’de “Milli Demokratik Devrim” broşürünü yayınlayarak, MDD’nin ana özelliklerini özetlemiş ve gerçekleştirilecek devriminin esaslarını vurgulamıştır. Belli bu konuda şunları kaleme almıştır:

“Milli demokratik devrimin demokratik hedefi, feodal ilişkilerin ortadan kaldırılmasını ve büyük toprak sahiplerinin olsun, feodal düzenden miras kalan tefeci bezirgan sermayesinin olsun, köy emekçileri üzerindeki tahakküm ve

sömürü olanaklarına son verilmesini emreder. Milli demokratik devrim topraksız ya da az topraklı köylüleri toprak ve tarım aracı sahibi durumuna getirecek olan ve devletin denetimindeki kredi kuruluşlarını onların yararına işletecek olan devrimdir” (Aren, 1993: 223).

Ayrıca, Türkiye emperyalizmin işgali altında olan bir ülkeydi. İlk olarak bu emperyalist işgal kaldırılarak, feodal kalıntılar temizlenmeli, sosyalist devrim, bu aşamayı gerçekleştirdikten sonra hedeflenmeliydi. Yani emperyalizme karşı zafer kazanıldıktan sonradır ki, sosyalizmi Türk işçi ve köylüsü kuracaktır. Solun ilk birikim döneminde “sosyalizm / bağımsızlık” ikilisi arasında kurduğu ilişkide, bağımsızlığa tanıdığı önceliği 1960/1970 dönemi solu da tanımaktadır. Böylelikle, ilk birikim döneminin özellikleri solun ikinci dönemine de taşınmış olmaktadır.

Emperyalizm karşısında hassas bir tutum benimseyen MDD’ciler, Türkiye’nin işgal altında olduğunu ve ana çelişkinin ulusal güçler ile emperyalistler arasında olduğunu belirtmektedirler. Bu konuda Belli’nin düşüncesi şöyledir:

“Evet, devrimimiz milli demokratik devrimdir. Çünkü tarihimizin şu anda görmek zorunda olduğumuz, önceliği bulunan toplumsal çelişki, emperyalizm ve onun ortakları ile Türkiye toplumunun ulusal güçleri arasındadır” (Aren, 1993: 224).

Belli, bu emperyalist işgalden kurtulabilmek için “Milli Cephe” etrafında tüm ilericilerin birleşmesi gerektiğini dile getirmekte ve şöyle demektedir:

“Demokratik devrim ve milli hareketler, en geniş anlamda emekçi kitlelerin, küçük burjuvazinin ve hatta bağımsız bir Türkiye’yi özleyen burjuvazinin bir kısmının da yararınadır; yani bağımsızlık ve demokrasi uğruna savaş, bir avuç sömürücü dışında bütün Türk Milletinin savaşıdır. Onun için, milletin en geniş suretle temsil edileceği, bütün ilericiler çevrelerin desteğinin sağlamış bir Milli Cephe’yi kurarak, bu savaşı yürütmenin zorunlu olduğu aşıkardır. Bütün devrimciler böyle bir cepheye safları sıklaştırmalıdır” (Küçük, 1990: 277).

1920-1960 solu, ülkede kapitalistleşme aşamasını yaşadığı dönemde, ülkenin emperyalist işgali altında olmasını nedeniyle siyasi iktidarı fazla yıpratmamaya özen göstermiş, savaşımı sırasında kurucu kadroyu desteklemiştir. 1960 / 1970 dönemi solu, egemen sınıfı destekleme konusu noktasında ilk dönem solundan ayrı düşmektedir.

Çünkü emperyalist dünyada, devrimci niteliğe sahip arkasından yürünebilecek, desteklenebilecek bir burjuva sınıfı kalmamıştır. Bu yüzden Milli Demokratik Devrimin itici gücünü işçi ve köylüler oluşturacaktır. Fakat emperyalizme karşı savaşım sınıfsal bir nitelikten ziyade, Türkiye halkının emperyalizme karşı topyekun savaşımıdır. Bu savaşım sosyalist devrim sloganı çerçevesinde örgütlenerek değil, yani salt proletarya ve köylülük ile değil tüm “millici” sınıfların ortak katılımıyla gerçekleşecektir. MDD tezlerinin teorisyenleri arasında yer alan Mahir Çayan’da bu konuda şunları söylemektedir:

“Ayrıca, ülkemizde, feodal artıkları %5 değil de, %05 olsa bile, Marksist diyalektik analize göre, bugünün devrimci şiarı “Sosyalist Türkiye” olamaz. Tersini savunmak “nihai tayin edici çelişme” ile “baş çelişmeyi” birbirine karıştırmaktır. Bir toplumun bünyesi karmakarışık çelişmeler bütünüdür. Bu çelişmeler arasında, üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişme, nihai tayin edici olan temel çelişmedir. Ama o anda “baş çelişme”, bu çelişme olmayabilir. Örneğin yeniden paylaşım savaşında, Alman işgali altındaki gelişmiş kapitalist düzene sahip Fransa’da baş çelişki, proletarya–burjuvazi çelişmesi değil, burjuvazinin işbirlikçi kesimi hariç, bütün Fransız halkı ile Alman emperyalizmi arasındadır. Türkiye’de temel çelişmenin proletarya–burjuvazi çelişmesi olduğunu varsayalım, bu koşullara rağmen biz sosyalist devrim şiarını ortaya atamayız. Çünkü bugün için tayin edici çelişme, proletarya ile burjuvazi arasındaki çelişme değil, Yankee emperyalizmi ile bütün Türkiye halkı arasındadır. Bu durumda, proletarya partisinin görevi, proleter devrimcilerin görevi, “sosyalist devrim” çılgınlıkları atmak değil, bütün ulusun en bilinçli sözcüsü olarak milli cephenin başına geçip, Amerikan postalları altında ezilen milli bağımsızlık bayrağını yükselterek milli devrimi yapmaktır. Bu baş çelişme çözülmeden ülkede ne sosyalist devrim yapılabilir, ne de sosyalizm kurulabilir. İşgal altındaki bir ülkede Marxistlerin ilk görevi “sosyalist” değil, “milli devrimi” yapmaktır. “Sosyalist mücadele” “anti-emperyalizmi” de içeriyor diye, millici sınıfları karşısına alarak “sosyalist devrim” şiarı ile ortaya çıkarsan, Amerikan emperyalizminin ekmeğine yağ sürerek Türk ulusuna,

Türkiye proletaryasına ve enternasyonal proletarya hareketine ihanetlerin en büyüğünü yapmış olursun! (Çayan, 1996a: 91).

1960-1970 döneminde solda MDD tezleri yeşermiş ve bu tezler 12 Mart sonrası gençliğin elinde bayrak olmuştu. Bu dönem sol aydınına feodallere karşı girişilen savaş, kapitalizme karşı verilen savaştan daha çekici gelmiştir. Burjuva değil, köy kökenli Türk aydınına, kapitalizm, Doğu ve Güney Doğu Anadolu’da rastgeldiği şeyh ve beye göre daha “soyut” geliyordu. Kapitalizmi kafasında yeterince somutlaştıramayan Türk Aydını, kendisinden önce de feodalizme ve her türlü gericiliğin üstüne yürümüş Mustafa Kemal’i örnek alarak, günün en anlamlı mücadelesini feodalizme karşı olmak olarak algıliyordu (Küçük, 1990: 284).

2. 12 Mart Sonrası Türkiye Solu

12 Mart 1971 askeri darbesi ile Türkiye’de sol yeni bir dönemece girmiş bulunuyordu. Artık, 1960 Anayasa’sının demokratik haklarından yararlanma imkanı kalmamıştı. “Sol, “asker-sivil aydın zümre” nin yapacağı MDD’ye kilitlendiği için, 12 Mart’ın karakterini teşhis edememiştir. DEV-GENÇ dahil, DİSK ve diğer bazı sendikalar ile bir kısım kitle örgütleri 12 Mart’ı önce selamlamışlardır (Mısır&Horuş, 1999: 32). 27 Mayıs 1960 Darbesi için de sol benzer tepkiler göstermiş, kimi zaman mücadelelerini anayasal hakları kullanmaya kadar indirebilmiştir. İki askeri olaya da solun yaklaşımı, “asker” ve “sol”, daha açığı “Kemalist modernleşme” ve “sol” arasındaki güçlü bağı göstermesi açısından ilginç bir örnektir. Zira her iki harekette egemen sınıflar blokunun çatırdaması karşısında bir ayarlama operasyonudur. “İlki blok içindeki sivil asker bürokrasinin belirleyiciliğini artırmak; ikincisi ise güçlenen tekelci burjuvazinin hegemonyasını tesis etmek yönünde, egemen sınıflar blokunu yeniden örgütlemek işlevini görmüştür” (Mısır & Horuş, 1999: 32). Solun bu iki toplumsal olguya da bakışı, “sınıfsallık”tan ne derece uzak olduğunun iyi bir kanıtını oluşturmaktadır. Zira kapitalistleşmenin ilk aşamasında, burjuvazinin demokratik bir devrimi gerçekleştirecek kadar güçlü olmayışından hareketle devleti –askeri ve sivil bürokrasiyi– tarafsız olarak niteleyen Türk solu (özellikle Şefik Hüsnü), 1960 ve 1970 gibi dönemeçlerde, TKP’nin 1920’lerde askeri desteklemesinde görüldüğü gibi darbeleri ilk anda olumlamıştır.

12 Mart ile birlikte Türkiye kapitalizmi, ithal ikameci stratejiden, ihracata dönük bir stratejiye geçmenin sinyallerini veriyor ve tekelci burjuvazinin çıkarları doğrultusunda gereken önlemleri alıyordu. Güçlü bir iç pazar talebine dayanan İİS modelinde sosyal ve ekonomik yönden refah seviyesi görece iyi olan bir tüketici kitlesine ihtiyaç duyulmaktaydı. Fakat 12 Mart ile birlikte, Türkiye sermayesi, uluslar arası sermaye ile eklemlenme sürecine girmiş, bunun dolaysız sonucu olarak da çalışanların haklarını maliyetleri düşürmek adına kısma yoluna gitmiştir. Emekçi kitleler, öğrenciler vb. bir çok toplumsal oluşum bu maliyetleri kısma politikalarına direnmeye çalışmışlar ve kendilerini 1971-1980 döneminde bir “iç savaş” ortamında bulmuşlardır. Bu dönemde sol, kendi belirlemediği bir savaş ortamı içerisinde yol almaya çalışmış ve “anti-faşist mücadele” olarak adlandırabileceğimiz bir stratejik hat geliştirmiştir. Anti-faşist mücadeleye verilen ağırlık, 1960-1970 dönemi solunda hakim olan, “toplumsal formasyon” a ve “tarih” üzerine gerçekleştirilen tartışmaların devamını engellemiş, sol bu dönemde, teorik tartışmalardan, “sosyalist devrim” ve “milli demokratik devrim” ayrışmasından daha çok faşizme karşı mücadele, uluslar arası bağlaşıklar gibi konular etrafından ayrışmalar yaşanmıştır. Bu dönemin bir diğer özelliği de aydın kesim ve sol arasında bir ayrışma yaşanmış olmasıdır. “Bu dönem, Sol’un iç savaş koşullarında iyice “halk”laştığı ve ilk defa aydın kesimle Sol arasında görece bir mesafenin olduğu gözlenir. İç savaş sürecinde modernleşmenin dolaysız ürünü olan aydınlar, ‘halk ordu’larının yapacağı devrime ilgisiz kalırlar. Bu dönemde aydınların bildik adreslerine, CHP’ye yöneldikleri görülür. Halbuki bu kesim, ‘ordu-gençlik el ele milli cephede’ sloganlarının atıldığı dönemde siyasal mücadelenin içinde daha fazla rol almıştı. Sol’un halklaşması, onun aydın kesimi ile olan ilişkisinin azalmasına neden olmuştur” (Mısır & Horuş, 1999: 33).

Teorik tartışmaları bitmiş olarak kabul eden sol, daha çok pratik uygulamalar üzerinden kutuplaşmalar yaşamış ve bu kutuplaşmalar o kadar ileri boyutlara varmıştır ki, sağcılarla mücadele esnasında kaybettiği kadar insanı, sol, kendi kavgalarında kaybetmiştir. Teorik konular çerçevesinde yaşanan tartışmalar üzerinden ayrışmalar yaşamayan sol, strateji, taktik, ulusal sorun, uluslararası bağlaşıklıklar, gibi pratik uygulamalar neticesinde ayrılıklar yaşamış ve bu kutuplaşmaları teori düzeyine çıkararak ayrılıklarına meşruiyet sağlamaya çalışmıştır. “...ilginç bir şekilde bu akımlar,

programatik bütünlük arzeder; hepsi “demokratik halk devrimi”ni ya da “demokratik devrimi” (kimileri buna “anti-oligarşik”, “anti-emperyalist kesintisiz devrim”- Dev-Yol, Dev-Sol vd.-,kimileri “ileri demokratik devrim” –TKP vd.- diyebilir) savunuyor. Hepsi genel olarak gençlik içinde ve gecekondu mahallelerinde örgütleniyordu. Ama bir araya gelmeyi başaramadılar. Stratejik haritada, taktik manevralarda ve bazıları da daha derinlikli Kemalizm, Ulusal Sorun gibi konularda ayrışma gerekçeleri ürettiler” (Mısır & Horuş, 1999: 38).

Önemli ayrışma noktalarından biri olan uluslararası ittifaklar konusunda iki ana kutup mevcuttu. Bir grup, sosyalizmi SSCB ile özdeşleştiriyor ve dünyayı “kapitalist” ve “sosyalist” olarak ikiye ayırarak, temel stratejilerini “sosyalist dünya ile dayanışma” olarak belirliyordu. Bu grup, SSCB’nin “barış içinde bir arada yaşama” tezleri doğrultusunda “ileri demokratik” bir gelişme yoluyla sosyalizme geçilebileceği tezini savunuyordu. Dönemin TKP’si tarafından dillendirilen bu tezler, ilk dönem TKP tezleri ile uyum içerisinde gibi gözükmemektedir. Bu tezler doğrultusunda TKP mücadelesini “demokrasi” ve “insan hakları” mücadelesine indirgemıştır.

Uluslararası konjonktüre dair yapılan değerlendirmede ikinci grup Çin Halk Cumhuriyeti merkezli tezler geliştirmiyordu. Çin merkezli görüşler de kendi aralarında iki ana gruba ayrılmaktaydı. “Üç Dünya Teorisi”ni* savunan birinci kanat, SSCB yanlılarının “kapitalist” dünya dediği dünyaya “emperyalist kapitalist” (bu kesimin efendisi ABD), “sosyalist” dediği dünyaya “sosyal emperyalist” (efendisi SSCB), bu ikisi dışında kalan kesimleri de “mazlum milletler” olarak adlandırmaktaydı. Maocular bu strateji gereği bazı üçüncü dünya diktatörlüklerini desteklemişlerdir. Çin merkezli -Maocu- düşüncenin ikinci grubu, üç dünya teorisini terk eder ve mevcut Çin yönetimini “revizyonist”likle suçlar. Maocu düşünceden hareketle strateji geliştiren bu gruplara göre Türkiye, “yarı-feodal” “yarı-kapitalist” bir ülkeydi ve köylülük toplumsal yapının en ağırlıklı kesimini oluşturmuyordu. Bu sebepten dolayı, önümüzdeki devrim, işçi-köylü ittifakının ürünü olacak, demokratik bir nitelik taşıyacak olan bu devrimin temel gücünü doğaldır ki, köylülük oluşturmaktaydı. Üç dünya teorisinin savunucularından

* Üç dünya teorisi Çin lideri Mao tarafından şekillendirilmiş ve dünyaya Çin Başbakan Yardımcısı Deng Siao Ping tarafından duyurulmuştur. Bu teze göre, ABD ve SSCB birinci dünyayı, Asya, Afrika ve Latin Amerika üçüncü dünyayı, bu iki ülkenin arasında kalan gelişmiş ülkeler ise ikinci dünyayı oluşturmaktaydılar (Alpat, 1998: 340).

Doğu Perinçek, SSCB'ye düşmanlığını o kadar ileri boyutlara vardırmıştı ki, Türk ordusunun Rus sınırına yığınak yapmasını istiyor ve en büyük düşman olarak “sosyal emperyalizm”i görüyordu (Mısır & Horuş, 1999: 38-40). Özellikle uluslararası ittifaklar, öncü / kitle ilişkisi konusunda diğer gruplarla polemik yaşayan, 12 Mart ve 12 Eylül 1980 dönemi solunun en kitlesel hareketi olan Devrimci Yol, ÖDP'nin tarihçesi kısmında ele alınmaya çalışılacaktır. Bunun nedeni, ÖDP'nin şu andaki görüşlerinin 1980 öncesi Devrimci Yol hareketi içerisinde yer almış kişiler tarafından dile getiriliyor olmasındandır.

3. “Devrimci Yol” Ayrımı

SSCB / Çin bölünmesi dışında, her iki tarafın görüşlerine de mesafeli yaklaşan, bağımsız bazı gruplar mevcuttu. Bugünün ÖDP'nin ana bileşeni olarak karşımıza çıkan “Devrimci Yol Hareketi” (DY), her iki tarafında dışında kalarak Türkiye'nin toplumsal formasyonuna özgü tezler geliştirmeye çalışmaktaydı. Devrimci Yol Hareketi, 12 Mart 1971 öncesi Mahir Çayan öncülüğünde kurulan THKP-C hareketinin taşıyıcısı olarak kuruldu, fakat çok geçmeden çeşitli bölünmelere uğramasına rağmen hareket, 1980 öncesi sol gruplar arasında en kalabalık kitleye sahip olan oluşumdu. Hareket, Mahir Çayan'ın geliştirdiği kimi kavramları kullanıyor, fakat Çayan'ın “dogmatik”leştirilmesine karşı çıkıyordu.

Çayan'a göre, Milli Demokratik Devrim teorisi, “marksist-leninist kesintisiz devrim” teorisinin “sömürge” ve “yarı-sömürge” ülkelere uygulanmasıydı. Milli demokratik devrim teorisinin geliştiricisi olan Mao, bütün “sömürge” ve “yarı sömürge” ülkelerin devrimcilerine emperyalist boyunduruğu kırarak sosyalizme geçişin yolunu göstermiştir. “Sömürge” ve “yarı-sömürge” ülkelerde, işçi sınıfının hegemonyasında temel gücü köylü kitlelerinin teşkil ettiği, devrim ordusunun kırlardan şehirleri fethi ile gerçekleştirilecek bir “halk savaşı” ile sosyalizme geçilecektir. Milli demokratik devrim özünde bir köylü savaşıdır. Bunun birinci nedeni, “sömürge” ve “yarı-sömürge” ülkelerde işçi sınıfının nicelik ve nitelik olarak gelişmiş kapitalist ülkelere kıyasla zayıf olması ve şehirlerde emperyalizmin denetiminin çok kuvvetli olmasıdır. Bu nedenlerden dolayı milli demokratik devrimin izleyeceği rota, kırlardan şehirlerin fethedileceği, uzun bir “halk savaşı”nı gerektirmektedir. Çayan'a göre emperyalizmin denetiminin son

derece zayıf olduğu kırlarda halk savaşı başlıca dört aşamadan geçer: Elde olanı koruma aşaması olarak adlandırılan aşama gerilla savaşı ve gerilla üsleri kurma süreçlerinden oluşmaktadır. Üçüncü aşamada düzenli ordu kurulacak ve son aşama ile karşı saldırıya geçilerek sonuç alınacaktır. Görüldüğü gibi halk savaşında şehirlerin rolü ikincildir. Çayan'a göre, bir köylü savaşı olan "halk savaşı"nda hegemonya proleter devrimcilerinde de olabilir, küçük burjuva devrimcilerinde de. Yani halk savaşında önderlik, pazarlık konusu değildir. Kim kitleler ile daha iyi organik bağlar kurarsa, kim "*milli kurtuluş savaşında*" kahramanca ve tutarlı dövüşerek kitlelere kendini kabul ettirirse halk savaşında önder o olur. Mao'nun tezlerinden hareket eden Çayan, günümüzün "baş çelişkisi"ni, *ezilen uluslar* ve *emperyalizm* arasında kurgulamaktadır ve bu çelişmede "sömürge" ve "yarı-sömürge" ülkelerde mücadele eden sosyalistlere göre işçi sınıfının ideolojik önceliği hareketin temelini oluşturur. Çayan'a göre *ideolojik öncelik şudur: İşçi sınıfının çok zayıf olduğu yarı-sömürge ve yarı-feodal bir ülkede proletaryanın öz örgütünde yoksul köylülerin çoğunlukta olması ve bu örgütün işçi sınıfı adına Milli Demokratik Devrim'de hegemonya kurmasıdır* (Çayan, 1996b).

"Sunî denge", "oligarşik dikta" ve "sömürge tipi faşizm" gibi kavramlar Çayan'ın görüşlerinin kendi içinde bütünsellik sağlamasına yardımcı olan diğer kavramlaştırmalardır. Bugün dünyada tam sömürge tipi ülkenin kalmadığını, işgalin yerini "gizli işgale" bıraktığını belirten Çayan, emperyalist kapitalist ülkelerde kapitalizm gerici bir tarzda, "yukarıdan aşağıya" değil, devrimci bir şekilde geliştiğini, dolayısıyla sadece alt yapıda değil, üst yapıda da burjuva demokratik ilişkilerin egemen olduğunu ve feodal ilişkilerin bertaraf edildiğini belirtir. Emperyalist kapitalist ülkelerde, "oligarşik dikta", klasik burjuva demokrasisini belli ölçülerde sınırlayabilmekte, fakat özüne dokunamamaktadır. Bizim gibi ülkelerde ise, kapitalizm kendi iç dinamiği ile gelişmemiş, tekelci burjuvazi daha baştan, çekirdek halindeyken, emperyalizm ile bütünleşmiştir. Bundan dolayı bizim gibi ülkelerde "oligarşik" yönetim, rahatlıkla işçi ve emekçi kitlelerin demokratik hak ve özgürlüklerini elinden alabilmekte ve tam bir dikta yöntemi ile ülkeyi yönetebilmektedir. Çayan, bu duruma "sömürge tipi faşizm" demektedir. Kapitalizmin kuruluşunu tepeden aşağıya olduğu için gerici olarak niteleyen Çayan, "halk kitleleri" ile "oligarşi" arasında "sunî denge"nin mevcut olduğunu ve bu dengenin silahlı propaganda ile yıkılabileceğini

belirtmektedir. Grev, boykot, öğrenci hareketi gibi diğer mücadele biçimlerinin tali olduğunu belirten Çayan, bu mücadele metodlarının silahlı propagandaya tabi olduğunu belirtmiştir (Çayan, 1996c).

Türkiye tarihinin sosyo-ekonomik özelliklerini tartıştığı bir çalışmada Çayan, “Kemalizm”i, emperyalizmin işgali altındaki bir ülkenin *devrimci-milliyetçilerinin* bir milli kurtuluş bayrağı olarak görmektedir. Çayan’a göre *Kemalizm, küçük burjuvazinin en sol, en radikal kesiminin milliyetçilik tabanında anti-emperyalist bir tavır alışdır*. Bu yüzden Kemalizm soldur. Kemalizm konusunun bu şekilde ele alınışı ittifaklar politikası ile uygun olduğunu belirten Çayan, THKP-C’nin küçük burjuva aydın çevrelerdeki müttefikinin ancak Kemalistler olabileceğini dile getirmiştir. 1923 Anadolu Devrimi’nin önderinin büyük burjuvazi olduğunu reddeden Çayan, 1923’te kurulan, milli, laik Türkiye Cumhuriyeti’nde yönetimi, başta Kemalistler olmak üzere, küçük burjuvazinin ve burjuvazinin tüm fraksiyonlarının ortak yönetimi olarak tanımlamıştır. Yeni kurulan Cumhuriyet rejiminde, emperyalizme karşı milli bir ekonomi oluşturulması konusunda Kemalistlerin özen gösterdiğini vurgulayan Çayan, 1950-1971 döneminde emperyalist üretim ilişkilerinin ülkenin en ücra köşelerine kadar girdiğini belirtmektedir. Böylece, küçük-burjuva diktatörlüğü, yerini “oligarşik dikta”ya terk etmiş, küçük burjuvazinin milli ideolojisi ve politikası, oligarşinin gayri milli ideolojisine ve politikasına yerini bırakmıştır. 1963’den sonra, yerli ve yabancı sermayenin merkezileşmesi ile oligarşinin gücünü artırdığını belirten Çayan, ordu ve bürokrasi içinde Kemalistlerin gücüne büyük bir darbe indirildiğini dile getirmektedir (Çayan, 1996d).

Çayan, kapitalist üretim ilişkilerinin yukarıdan aşağıya doğru bir seyir izlemesinden kaynaklı olarak “halk” ile “oligarşik” yönetim arasında “suni denge” olduğunu, bu dengenin, öncünün yürüteceği ve en son aşamada halkın da katılacağı “halk savaşı” ile kırılacağını belirtmekteydi. Bu bakış açısı, “aktif öncü”, “pasif kitle” mantığının bir uzantısıydı. Devrimci Yol Hareketi, “suni denge” kavramına sahip çıkmakta, fakat “direniş komiteleri” örgütlenmesi ile halkın faşizme karşı mücadele esnasında aktif hale getirilmesine çalışmaktadır. “Direniş komiteleri”, ülkede iktidarın parça parça ele geçirileceği görüşünden hareketle geliştirilmiş, halk iktidar organlarının bir nüvesi olarak kurgulanmıştır. Devrimci Yol’a göre, “direniş komiteleri”, merkezi

otoriteye bir alternatif iktidar modeli yaratılmasından kaynaklı bir zorunluluktur (Aslan, 1996a: 447). “Direniş komiteleri”nin, halk komitelerine dönüşmesi, “halk savaşı”nın daha üst aşamalarında gerçekleşecekti. Devrimci Yol’un bu görüşlerini Çayan’a dayanarak eleştiren gruplar, Devrimci Yol Hareketi’nin “sunî denge” ve “öncü savaşı” kavramlarını reddettiğini belirterek, bugün için faşistlerle, halk arasında bir savaş bulunmadığını, şu andaki mücadelenin, faşist sivil ve öncü arasında geçtiğini vurgulamaktaydılar. Gerçekte Devrimci Yol’un direniş komiteleri, Çayan’ın dar bir kadroyla yürütülen “öncü savaşı” fikrinden farklıydı. Bu bakış açısıyla Devrimci Yol, aktif öncü, pasif kitle, koruyucu devrimciler, korunacak kitle mantığını terk etmiş gibi görünmektedir. Devrimciler halkın muhafızları değildir. Direniş Komiteleri stratejisi, savaşan bir kitlenin varlığını baştan kabul ediyordu. Fakat Çayan’ın görüşlerine göre ise, halk, “halk savaşı”nın en son aşamasında mücadeleye dahil olacak, bu aşamaya gelene kadar savaş, militan bir öncü kadro ile oligarşi arasında cereyan edecekti.

Çayan’ın, “sunî denge” ve “öncü savaşı” kavramlarını geliştirip, dönüştürerek kullanan Devrimci Yol, “sömürge tipi faşizm” kavramlaştırmasında her hangi bir eklemeye ihtiyaç duymamıştır. Faşizm konusunda Türkiye sol hareketi, Komintern’in 1933 yılında gerçekleştirilen 7. Kongresi’ndeki tanımlamayı benimsemiştir. Bu tanımlamaya göre, *faşizm, finans kapitalin en gerici, en şovenist, en emperyalist unsurlarının açık zorba diktatörlüğüdür* (Tiryaki, tarihsiz: 282). Bu tanımlama faşizm tehlikesinin, aslında tamamen büyük sermayeden değil, tekelleri sermayenin “en gerici” kesimlerinden kaynaklandığını ve faşizmin toplumsal taşıyıcılarının mali sermayenin en gerici en saldırgan kesimleri olduğunun kabulüdür. Ayrıca Dimitrov, Güneydoğu Avrupa’daki faşizmin, Almanya ve İtalya’dan farklı bir yol izleyerek, “yukarıdan aşağıya” inşa edildiğini belirtmektedir. Çayan ve Devrimci Yol Hareketi, Türkiye gibi “sömürge” ve “yarı-sömürge” ülkelerde faşizmin iktidara, bir kitle hareketi aracılığıyla aşağıdan yukarıya değil, mevcut devlet kurumlarına dayanarak yukarıdan aşağıya yerleştiğini belirtmektedirler. Devlet aygıtının “demokratik” bir niteliğe kavuşamamış olması ve güçlü bir demokrasi mücadelesi geleneğinin bulunmaması, cılız ve güçsüz tekelleri burjuvazinin belirleyici güç olduğu oligarşilerin, (burjuva demokratik hak ve özgürlüklerin derece derece yok edildiği) faşizme yönelmesine yol açmaktadır. Bu durum devleti elinde tutan egemen sınıfların cılızlığından ve halk kitlelerine ciddi

ekonomik tavizler verebilecek bir durumda bulunmamalarından kaynaklanmaktadır (Aslan, 1996b: 232). Bu bakış açısının özünü “*burjuva demokrasisi*”, “faşizm” farkı oluşturmaktadır. Devrimci Yol burjuva demokrasisi kavramını işlevselci bir biçimde ele alarak, sınıf mücadelesinin daha açık yürütülebileceği, “daha az baskıcı” bir yönetim olarak tanımlamaktadır (Aslan, 1996c: 219). Üçüncü Enternasyonal’in 1933’de geliştirdiği faşizm analizi, “en” sınırlamasıyla sermaye sınıfının küçük bir azınlıkta kalan kesimini asıl düşman olarak ilan etmiştir (Tiryaki, tarihsiz: 284). Bu analize göre, en gerici, en şoven, en emperyalist burjuva dışında kalan unsurlar ile faşizme karşı ortak bir mücadele örgütlemek gerekiyor. Faşizmin 1933’te tanımından önce daha 1924’te Stalin faşizm üzerine şunları söylüyordu:

“Faşizm, burjuvazinin savaş örgütüdür, sosyal demokrasinin aktif desteğine dayanmaktadır. Sosyal demokrasi, nesnel olarak faşizmin ılımlı kanadıdır. Burjuvazinin bu savaş örgütünün, sosyal demokrasinin aktif desteği olmaksızın, mücadelelerde ya da ülkenin yönetiminde belirleyici başarılar elde edebileceğini varsaymak için hiçbir neden yoktur. Bunlar karışık değil, ikiz kardeşlerdir. Faşizm emperyalizmin savaş sonrası bunalım koşullarında ortaya çıkan ve proletarya devrimine karşı mücadele için düzenlenen bu iki temel örgütlenmenin şekillenmemiş siyasi bloğudur (Tiryaki, tarihsiz: 292).

Komintern’in, bu dönemdeki analizleri de Stalin’in söylemleriyle uyumlu bir noktadayken, birden 1933 yılında Almanya’da faşizmin ayak seslerinin duyulduğu bir dönemde, faşizm, “en” sınırlamasıyla analiz edilmeye başlanmıştır. Böyle bir analizin, faşizme karşı mücadelenin müttefiklerini çoğaltacağı noktasından hareket edilmiş ve “Faşizme Karşı Birleşik Cephe” taktiği uygulanmaya başlamıştır. Bu taktik etrafında, “Halk Cephe”leri oluşturulma çabalarına girilmiştir (Tiryaki, tarihsiz: 284). Devrimci Yol’da, 1933 sonrası geliştirilen faşizm analizini kendisine rehber alarak, faşizme karşı tüm halkın direnişini örgütlemeye çalışmıştır.

Uluslar arası ittifaklar konusunda her iki tarafa da mesafeli yaklaşan Devrimci Yol, SSCB analizlerinde “kapitalist restorasyonun” olabileceği şeklinde bir tezi savunmuştur. Dev Yol, geriye dönüş, kapitalist restorasyon konusunda Lenin’den hareketle, kapitalizmden komünizme geçiş tamamlanmadığı sürece, kapitalizmin kendini restore edebileceği yorumun yaparak Sovyetçi grupları, Sovyetlerdeki

sosyalizm konusunda uyarmaya çalışmıştır (Aslan, 1996d: 135). Bu yorum, aynı zamanda ekonomik indirgemeci Marksizm yorumlarından bir kopuşu temsil etmekte idi. Fakat o dönem geliştirilen bu tezler, marxizmin bütünsel kavranışına yol açmamış, yenilgi sonrasında (12 Eylül 1980 ve özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması kastedilmektedir) özellikle Devrimci Yol, yine dünya konjonktüründen etkilenerek “söylem indirgemeci” bir harekete evrilmiştir (Mısır & Horuş, 1999).

O dönem SSCB’de geriye dönüşün olanaklılığı tezini geliştiren DY, ülke içinde SSCB’nin en önemli destekleyicisi olan, 1978 yılında dünya konjonktürünü, karşıt iki toplum sisteminin mücadelesinin gerçekleştiği bir alan olarak tanımlayan Türkiye Komünist Parti’si ile en çok polemige giren gruptu. TKP’ye göre iki sistem arasında varolan bu çatışma ekonomiden, kültüre, politikadan ideolojiye kadar tüm toplumsal alanlardaki mücadeleyi kapsıyordu. TKP, dünyanın güçler dengesinde sosyalizmden yana olumlu gelişmeler meydana geldiğini düşünüyor ve özellikle SSCB’nin izlediği barış politikasının, Avrupa’da ve dünyada soğuk savaş kışkırtıcılarını geriletmediğini belirtiyordu. Bu durum, Türkiye devrimci hareketini de etkiliyor ve ilerici güçlere yeni yeni savaş olanakları sunuyordu. Bu olanaklardan en önemlisi, demokratik haklar için parlamentonun kullanılmasına imkan sunmasıydı. Türkiyeli devrimciler, parlamentoyu, militarist kliğin yararına işleyen bir araç olmaktan çıkarmak ve halkın yararına işleyen bir araç haline getirmek için çapa sarf etmeliydi. Bu noktada TKP’nin yakın amacı, bütün güçlerin “ulusal demokratik cephe”de toplamak ve mevcut düzeni anti-emperyalist, anti feodal bir mücadele ile “ileri demokratik” bir düzenle değiştirmektir (Ürün, 1997: 58). TKP, bu “ileri demokratik” düzeni gerçekleştirmek için bağlaşıklık kazanmak ihtiyacından hareketle olsa gerek, CHP ile gerici partiler arasında çatışmanın artmakta olduğu tespitinde bulunuyordu. İşbirlikçi büyük burjuvazinin, büyük toprak beylerinin, emperyalist tekellerin, yerli ve yabancı ortakların çıkarlarını AP, DP, CGP gibi partiler savunuyordu. Burjuvazinin içinde çatışma hızlanıyordu. Ulusal burjuvazinin, orta tabakaların, işbirlikçi burjuvazi, emperyalizm ve yabancı sermaye ile çelişmeleri, çatışmaları artırıyor bu da “CHP / gerici” kutuplaşmasını hızlandırıyordu (Ürün, 1997: 53). “Uluslararası demokratik cephe”nin genişletilmesi doğrultusunda TKP, ordunun sınıfsal konumuna dair yaptığı çıkarımlarda, erlerin ve astsubayların halktan,

emekçi yığınlardan gelmekte olduğunu, ordunun Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında emperyalizm ile savaşırken kurulduğunu, bugünde görevinin halk yığınlarının yanında emperyalizme ve gericiğe karşı mücadele etmek olduğunu dile getiriyordu (Ürün, 1997: 82).

Devrimci Yol, TKP'nin bu tezlerinin SSCB'nin "barış içinde beraber yaşama" olarak özetlenebilecek tezinden hareketle geliştirildiğini belirterek bunların, "revizyonist" tezler olduklarını ileri sürmüştür. Revizyonistler bugün, ülke devriminden vazgeçme, proletaryanın bağımsız siyasi eylemi yerine burjuvazinin bir kanadının destekçisi olma şeklinde somutlaşan bir siyasi hat izlemekte ve bu süreci "barış", "demokrasi", "toplumsal ilerleme", "ileri demokrasi" gibi kavramlar aracılığıyla meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. İleri demokrasinin, burjuvazi ile uzlaşmak olduğunu ileri süren DY, sosyal demokratlarla yapılacak ittifaklar ile sosyalizme barışçıl yollarla geçilebileceğinin ima eden bu tezlerin, düzenin bir parçası haline gelen ve proletarya diktatörlüğünü reddeden "Avrupa komünizminden" bir farkı olmadığını belirtmektedir (Aslan, 1996e: 110). DY, TKP'nin dünya devrimci hareketine Türkiye ve dünya perspektifinden değil, sadece Sovyetler Birliği'nin revizyonist çıkarlarını güçlendirmek noktasından baktıklarını ileri sürmüş ve bu bakış açısının 1969 Zirve Konferansı'nda Zaradov'un dile getirdikleri ile uyumlu olduğu belirtmiştir. Zaradov'a göre:

"Dünya devriminin gelişmesinde aslolan bugün dünya sosyalizmini, sosyalist sistemi her bakımdan güçlendirmektir. Proletarya Enternasyonalizmi ilkelerinin savunucuları bunu kendilerine görev bilmektedirler. Dünya sosyalist sistemine kara çalan kimse, ister istemez milliyetçi konumlarda yer alır" (Aslan, 1996f: 77).

Devrimci Yol, SSCB'nin, "baş çelişmeyi" iki sistem (sosyalizm / kapitalizm) arasındaki mücadeleye indirgeyen çözümlemesine karşı çıkarak, bu tür bir stratejinin emperyalizmle, dünya halkları arasındaki çelişmeyi görmezden geldiğini belirtmektedir. Dünya konjonktürünü iki sistem arası mücadeleye indirgeyen SSCB, geri bıraktınlmış ülkeler için işçi sınıfının önderliğini gerektirmeyen "kapitalist olmayan yol" tezini önermekte ve burjuva demokrasisini kurmuş, sosyalist devrimin eşiğinde olan gelişmiş kapitalist ülkeler için ise "ileri demokrasi" tezi ile sosyalizme barışçı yoldan bir geçişi önermektedir. SSCB'nin bu tezler ile dünyayı devrimle değiştirmeyi değil, dünyadaki

güçler dengesini korumayı amaçladığını belirten Devrimci Yol, proletaryanın şöyle yada böyle mevcut olduğu sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde, milli demokratik devrimler ve demokratik halk devrimlerinin, ulusal cephe yada anti-faşist cephe içinde proletaryanın hegemonyasında gerçekleştirileceğini belirtmektedir (Aslan, 1996g).

Diğer gruplarla strateji ve taktik konularda sıkça polemige giren DY hareketi, genel görünümüyle “kendiliğindenci” bir hareket olarak geliyordu. “Güncelliğe boğulup kaldıkları, devrimci bir mücadele geliştiremeyip kendiliğindenci ve “kolay” siyasetlere saptıkları ve nihai olarak başaramadıkları tarihsel bir vaka olmakla birlikte; merkezci gruplar, lafız olarak strateji meselesini en çok dillendiren; ama pratik olarak da güncel gereklilikler dışında bunu en az önemseyen gruplardı” (Mısır & Horuş, 1999: 42). Stratejik ve taktik sorunlara güncel pratikler çerçevesinde yaklaşan “merkezci / bağımsız” gruplar, mücadelenin olduğu her yerde örgütlenmeye çalışmışlar, işçi, köylü, öğrenci gibi özel bir toplumsal kesim, sınıf ayrımı yapmaksızın tüm “halkın” içinde faaliyette bulunmuşlardır. Türkiye solunun, “temel epistemik karakteri, teori karşısında pratiği önemsemesi, “doğruluk” kriterini tümüyle pratiğe havale etmesidir. Buradan çıkan temel bir sonuç; hareketin yerel olmasıdır” (Mısır & Horuş, 1999: 43). Bu özellik, Devrimci Yol Hareketi’nde de kendisini hissettirmiş ve hareketin “yerelliği”, “kendine özgü”lüğü gibi mücadelenin ana bileşenlerini oluşturan bu karakteristik özellikleri ÖDP’ye kadar yansımıştır. Devrimci Yol Hareketi kendisine “sosyalist” diyen unsurlar tarafından oluşturulmuşsa da, daha çok “devrimci demokrat” bir niteliğe sahip gözükmektedir.

1971-1980 döneminde tüm Türkiye Soluna egemen olan “popülist” söylem, en iyi şekilde Devrimci Yol tarafından kurgulanmış, böylece DY döneminin en kitlesel hareketi olmayı başarabilmiştir. “Popülizm, toplumsal-siyasal alanı popüler kesimler ile egemen kesimler, halk ile iktidar bloğu arasındaki antagonistik ilişki ekseninde tanımlayan ve hegemonize etmeye çalışan bir söylemdir. Ezen, sömüren, asalak egemen güçlerin ideolojisine karşı ezilen, sömürülen halka seslenen popüler ideolojiler, gelenekler, ve simgeleri kendine eklemleyerek bir kitle seferberliğine ve düzen değişikliğine soyunur” (Erdoğan, 1998). Popülist söylem halkı iç bölünmelerden ayrı tutar ve bütünselliğiyle kavrar, halkın antagonistik çelişkileri “göz ardı” edilir, bu da “halkın” idolleştirilmesini kolaylaştırır. Popülizm basit bir “fikirler bütünü” olmayıp,

kendini pratiklerde maddileştirir. Devrimci Yol'un söyleminde toplum, "halk / oligarşi", "halk kitleleri/egemen sınıflar" şeklinde iki büyük kampa bölünmektedir. "Devrimci Yol, kökleri Mao'nun çelişki çözümlemesine dayanan ve Althusser'ci geleneğin üretim tarzı ile toplumsal formasyon ve temel çelişki ile egemen çelişki arasında yaptığı ayrımla uyuşan bir şekilde, baş çelişkiyi "halk" (işçi sınıfı, yoksul köylülük ve tüm ezilenler) ile "oligarşi" (tekelci burjuvazinin egemenliği altında olan, toprak ağalarını ve tefeci bezirganları da kapsayan egemen sınıflar ittifakı) arasındaki çelişki olarak tanımlar" (Erdoğan, 1998). Faşizme karşı verilen savaşta, çelişki "oligarşik diktatörlük" ve "halk" arasında kurularak daha kalabalık bir kitleye seslenmek istenilmiş ve stratejik bir ayrımla hareket alanı genişletilmeye çalışılmıştır. Devrimci Yol'daki popülist söylem, devrimcilerin gecekondü mahallelerinde faaliyet gösterirken kılık kıyafetlerine dikkat etmesine kadar uzanır. Örneğin devrimci kadınlar gecekondü mahallelerine giderken şalvar giyer ve makyaj yapmazlarken, erkeklerin de çalıştıkları bölge halkıyla Cuma namazlarına gittikleri söylenmektedir (Erdoğan, 1998).

Türkiye solu, özellikle 1960'ların sonu ile birlikte teorik olmayan politik-pratik konular üzerinden gerçekleştirdiği polemikler nedeniyle çeşitli fraksiyonlara bölünmüştür. Bu fraksiyonlar arasında THKP-C kökenli bir hareket olan Devrimci Yol geleneği 1990'lar ile birlikte tartışma sürecine girerek özellikle geçmiş bölünmelerin, reel sosyalist deneyimin değerlendirilme sürecini başlatmıştır. Devrimci Yol hareketinin bu tartışmalar sonrası çıkarımları ÖDP'nin egemen görüşü olarak günümüzde karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada şunu hatırlatmakta yarar var: Reel sosyalizmin çözülmesi ile birlikte Türkiye solunun yaşanan deneyimi değerlendirmesi ve bunu uygun stratejik bir yönelim belirlemesi doğrultusunda ÖDP en önemli birlik sürecidir. Bir çok farklı fraksiyonun bir araya gelmesiyle kurulan ÖDP, önemli bir deneyim birikimi sunmasının yanı sıra Türkiye solunun bölünmesine son verecek bir proje olarak da algılanmış ve büyük bir coşku ile karşılanmıştır. Fakat bu birliktelik çok uzun sürmemiş ve özellikle II. Kongre sonrası partiden ayrılmalar yaşanmaya başlamıştır. Solun birleşmesi projesinin yanı sıra, farklı mücadele biçimlerinin (feminist, çevreci, savaş karşıtı vb.) de bir çatı altında toplanma süreci olan ÖDP, bu farklılığı ve çeşitliliği de koruyamamıştır. Günümüzde ise, yukarıda da belirtildiği gibi partinin ana görüşleri eski Devrimci Yol

kadroları tarafından oluşturulmaktadır. ÖDP ve geçmişin Devrimci Yol hareketi arasında önemli bir bağ mevcuttur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE SOLUNUN YENİDEN YAPILANMASI

ve

ÖZGÜRLÜK ve DAYANIŞMA PARTİSİ

1. Türkiye Solunun Birlik Denemesi Olarak ÖDP

12 Eylül 1980’de gerçekleştirilen askeri darbe, solun toplumsal arenadan uzun bir süre uzaklaşmasını beraberinde getirmişti. 12 Eylül ile birlikte solun önemli isimlerinin, kadrolarının bir kısmı cezaevlerine girmiş, bir kısmı da yurt dışına kaçmıştı. Bu süreçler sonunda sol, 12 Eylül’ün ideolojik, siyasal, kültürel iklimine teslim olmuş görünüyordu. Darbe sonrası sol, eskinin hatalarını tartışarak birlikte hareket etmek için kimi girişimlerde bulunmuştu. Bu çabalar ilk meyvesini 1987 yılında, TKP ile TİP’in birleşerek, TBKP’yi oluşturmasıyla verdi. “TBKP ideolojisi; parlamentarizm ve yasalılık, devrimcilikten kaçış, asgari reformculuk, belirsiz bir demokrasiye tapınma ve genel olarak “sınıftan kaçış” Sol’un sonraki yenilenme arayışları içinde de etkili olmuştur. TBKP programı, ÖDP programını önceler ve örgütsel olarak da ÖDP, TBKP’nin kapatılması üzerine kurulan partinin, SBP’nin devamıdır” (Mısır&Horus, 1999: 57).

Sol, 1986’da “Kuruçeşme Toplantıları” olarak adlandırılan bir süreç içerisine girdi. Kuruçeşme Toplantıları’na solun bütün kesimleri katıldı, ama bu toplantılardan beklenen “birleşik yasal sol parti” sonucu elde edilemedi. Kuruçeşme toplantılarının tıkanması ile birlikte “Gelenek” çevresi, SİP adıyla bir yasal parti inşa sürecine girişse de, bu girişim çevrenin kendi ilişkileri ile sınırlı kaldı. Kuruçeşme sonrası kısa süreli kimi birlik deneyimleri yaşandı. Bunlar arasında en uzun soluklu olan “Kurtuluş”, “Emek”, “Toplumsal Kurtuluş”, “Yeni Yol” gibi grupların oluşturduğu 1989 yerel seçimlerindeki “Birleşik Sosyalist Kampanya” olmuştur. Bu süreç BSP oluşumunu doğurmuştur (Mısır & Horuş, 1999: 59).

TBKP süreci, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte ciddi bir çözülme ve dağılma süreci yaşadı. Örneğin, TKP önder kadrolarından bir kesimi, hatırı sayılır bir taraftar topluluğu ile birlikte Cem Boyner’in lideri olduğu “Yeni Demokrasi

Hareketi"ne gitti. Böyle bir ortamda, TİP'in önemli isimlerinden Sadun Aren'in başına getirildiği SBP, 1992 yılında kuruldu. 1994 yerel seçimleri öncesi, "tartışma ve yenilenme" arayışları içerisinde olan solun bir kısmı, "seçim partisi", "blok partisi", "güç birliği" gibi öneriler üreten SBP'ye yakınlaşmış ve yerel seçim öncesi Kurtuluş, Emek, Yeni Yol gibi çevreler SBP ile görüşmeler yaparak "Birleşik Sosyalist Alternatif'i oluşturmuşlardır. Birleşik Sosyalist Alternatif ile birlikte seçimlere giren bu gruplar, birlikte faaliyet yürütmenin verdiği itimle SBP'ye katılmışlar ve Haziran 1994'te gerçekleştirilen bir kongre ile partinin adı BSP olarak değiştirilmiştir. BSP hukuksal olarak ÖDP'nin öncelidir. Fakat ÖDP'nin kurulmasında ve gelişmesinde önemli bir etken olan Devrimci Yol kadroları BSP sürecinde yer almamışlardır. Devrimci Yol için 1991 yılında cezaevindeki önderlerin çıkması ile birlikte bir tartışma süreci başlamıştı. Yenilgi sürecini, Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecini değerlendiren Devrimci Yol çevreleri, yasal bir parti kurma kararı alırlar ve 1995 Ocak ayı ile birlikte sürece katılabilecek geniş aydın çevreleri ile birlikte bir parti inşa süreci başlatılır. Ülkenin çeşitli illerinde "Devrimci Kitle Partisi", Kitlesele Sol Parti" gibi isimler alan girişim en sonunda GBK adını alır. Ülke çapında biri 10 Haziran 1995, diğeri Ağustos 1995 olmak üzere iki ayrı toplantı gerçekleştiren hareket, BSP ile görüşülmesine karar verir. GBK, genel olarak Devrimci Yol çevresinin ağırlıkta olduğu bir girişim olarak göze çarpmaktadır. Gencay Gürsoy, Hayri Kozanoğlu gibi aydınlar da süreçte yer almış, genel olarak Birikim çevresi de süreci desteklemiş, ama esas olarak Devrimci Yol çevresi, sayısal olarak belirleyici olmuştur (Mısır & Horuş, 199: 65).

BSP ve GBK temsilcileri arasında yürütölen tartışmalar 6 Eylül 1995'de bir birlik mutabakatıyla sonuçlanır. Bu mutabakat sonrası 21 Ocak 1996 günü, "Özgürlük Dayanışma Partisi" bütün grupların genel kolaylaştırıcı kabul ettiğı Ufuk Uras'ın başkanlığında, beş yüzün üzerinde kurucu üye tarafından kurulur. Fakat inisiyatif, temsil gücü bulunan gruplarda olmuştur. Temsil gücü bulunan en önemli grup, oluşuma en son katılan Devrimci Yol grubundadır. Devrimci Yol'un ÖDP'deki kadrosunun en önde gelen isimleri şunlardır: Oğuzhan Müftüoğlu, Mehmet Ali Yılmaz, Melih Pekdemir, Sedat Göçmen, Bülent Forta, Adnan Bostancıoğlu. SBP'nin siyasi kadrosu Sadun Aren, Sıtkı Çoşkun, Atilla Aytemur, Tektaş Ağaoğlu, Hüseyin Hasançelebi'den oluşmaktadır. 1980 öncesi Devrimci Yol Hareketi ile girdiğı tartışmalarla dikkati çeken

Kurtuluş grubunun siyasi kadrosunu ise Mustafa Yavuz, Erdal Kara, Saim Koç, Seyfi Öngider, eski TKP yöneticisi olmakla birlikte BSP’de Kurtuluş’a yaklaşan Veysi Sarısözen oluşturmaktadır. Yenyol Masis Kürkçigil, Sınıf Bilinci Sungur Savran ve Şadi Ozansü, Sosyalist Politika Grubu Metin Çulhaoğlu tarafından temsil edilmektedir. Kuruluş sürecinde bağımsız olarak öne çıkan bir çok aydına da rastlanmaktadır. Murat Belge, Ömer Laçiner, Gencay Gürsoy, Şule Necef, Hayri Kozanoğlu, Ömer Faruk bunlardan bazılarıdır. Ertuğrul Kürkçü, Saruhan Oluç, Emre Senan, Ahmet Asena ve Merdan Yanardağ da bağımsız isimler olarak sayılabilir. Bu isimler dışında Yeşiller grubu Bilge Contepe, Kaya Özkaracalar, Aslı Delikara, insan hakları savunucuları Akın Birdal, kadınlar Ayşe Düzkan, Fevziye Sayılan, Filiz Koçali, sendikacılar Doğan Halis, Tayfun Güngör, Kemal Nebioğlu, Yıldırım Kaya, Zübeyde Kılıç tarafından temsil edilmekteydi. Ayrıca birinci TİP’ten beri sosyalist mücadelenin içinde olan Fatma Hikmet İşmen gibi onursal isimler de kurucular arasında yer almıştır (Mısır&Horus, 1999: 66).*

ÖDP, Sovyetler Birliği’nde sosyalizmin çözülmesiyle başlayan sosyalist demokrasi tartışmalarının yürütüldüğü bir dönemde şekillenmiştir. Partinin program ve tüzüğü incelendiğinde, Türkiye solunun 1970’lerden bugünlere miras bıraktığı siyasal gelenekler ve insan malzemesinin önemli bir kısmını bir araya getirmeyi başaran ÖDP’nin, “reel sosyalist” projenin, sosyalist demokrasi kavramı etrafında yürütülen eleştirisinin etkisi altında şekillenen bir proje olduğu görülecektir (Yarar, 2000: 27). Yani ÖDP, “yeni sol” üzerine yürütülen tartışmaların tam ortasında şekillenmiş ve kendisini solun ve sosyalizm anlayışının yenilenmesi olarak ortaya koymuştur. Peki, yeni sol kavramı ne anlam ifade etmektedir? Yeni sol, en genel anlamıyla, II. Dünya Savaşı izleyen yıllarda, batı solunun geçirdiği dönüşümlere verilen addır. Nazan Çiçek’e göre yeni sol; Kruşçev’in 20. Parti Kongresi’nde yaptığı konuşmaya ve Sovyetler Birliği’nin Macaristan’ı işgal etmesine duyulan tepkilere, Vietnam Savaşı

* Farklı fraksiyonları, farklı söylemleri bir araya getirerek Türkiye solunda önemli tartışmaların başlamasına yol açan ve bir coşku yaratan ÖDP, Türk solunda yarattığı coşkuyu, Türk siyasal yaşamına aktaramamıştır. 18 Nisan 1999’da gerçekleştirilen seçimlerde büyük bir başarı elde edeceği düşünülen ÖDP, Milletvekili Genel Seçimleri’nde 248.555 oy alarak, %0.8’lik bir oy oranı yakalamıştır. 2002 Milletvekili Genel Seçimleri’nde ise, 105.862 oy alarak ancak %0.34’lük bir oran yakalayabilmiştir (bkz. <http://www.belgenet.net>). 2004 yerel seçimlerinde ise ÖDP, Artin’in Hopa ilçesinin belediye başkanlığını kazanmıştır.

karşıtlığına, 1968 Mayıs'ından batılı Maoculuğa, yeni toplumsal hareketlerden kimlik siyasetine, post-marxisme ve söylem kuramlarına ve sonunda Yeni Zamanlar Projesine uzanan bir yolculuğu kapsar. Çiçek, yeni solun, geleneksel Marxist yorumun sunduğu çerçevenin dışına çıkarak kapitalizmi aşmanın yollarını aradığını ve kapitalizmin tüketim toplumu, teknokratik yönetim ve post-fordizm gibi yeni formlarının incelenmesine öncülük ettiğini belirtmektedir (Çiçek, 2000: 62).

ÖDP de bu tartışmalardan etkilenecek geleneksel Marxist / sosyalist söylemden kimi noktalarda uzaklaşmıştır. İlk olarak ÖDP, işçi sınıfına geleneksel marxist söylemden daha az vurgu yapmaktadır. İşçi sınıfı dışında kimi özne arayışları ÖDP'yi geleneksel sol / sosyalist söylemden uzaklaştırmıştır. ÖDP'yi geleneksel söylemden ayıran bir diğer nokta da siyaset yapış tarzıdır. ÖDP, işçi sınıfına dışarıdan bilinç götürerek devrim yapma ve iktidarın ele geçirilmesinden sonra sosyalizmi kurma fikrinin hüsrarla sonuçlandığını ve “özgürlükçü sosyalizm” olarak adlandırılabilen bugünden sosyalizmin kurulacağı bir örgütlenme tarzının benimsenmesi gerektiği tezleri üzerine kurulmuştur. Bir diğer önemli ayrım noktası da, geleneksel sola ait olan “emperyalizm” kavramlaştırılmasının bırakılarak yerine “küreselleşme”nin geçirilmesidir. Günümüzde yaşanmakta olan, ÖDP tarafından “kapitalist küreselleşme” olarak adlandırılmakta ve yerine “alternatif bir küreselleşme” projesi önerilmektedir. Geleneksel sol ile mücadele sürecinde ÖDP özellikle post-marxist düşünürlerin marxisme yönelttikleri eleştirilerden beslenmişlerdir. Bu noktada, geleneksel sosyalizm / özgürlükçü sosyalizm ya da yeni sol / eski sol arasındaki farklılıkların incelenmesine özne sorunun incelenmesinden başlamak uygun olacaktır.

Fakat, özne siyaset ilişkisini tartışmaya geçmeden önce çalışmanın sınırlarını belirlemek yararlı olacaktır. Çalışma ÖDP'nin en önemli bileşenlerinden olan Devrimci Yol geleneğinin söylemlerinin incelenmesini hedeflemektedir. Böyle bir hedefin, şu anda ÖDP'nin ana görüşlerinin şekillenmesinde bu yapının hakim olmasından kaynaklı olarak bazı partik yararları olacaktır. Fakat şunu kabul etmek gerekmektedir: ÖDP'nin kuruluş aşamasında gelişen söylemlerini belirleyen en önemli grup Devrimci Yol geleneği olsa da, ÖDP, ilk kuruluş döneminde Devrimci Yol'dan ibaret olarak algılanmamalıdır. Fakat şu anda, zaman içerisinde parti içerisinde yaşanan bölünmelerden sonra Devrimci Yol geleneği, parti görüşlerinin şekillenmesinde çok

daha etkin bir konuma yükselmiştir. Devrimci Yol geleneğinin ÖDP'yi şekillendirdiği tezinden hareketle çalışmada, Devrimci Yol kökenli ÖDP'lilerin çıkardıkları dergiler incelenmeye çalışılmış ve Türkiye'de solun yeniden şekillenmesi bu dergilerden elde edilen verilerle yorumlanmaya çalışılmıştır. Örneğin, Devrimci Yol'un Kürt problemi konusunda Kurtuluş kökenli grupla çok önemli ayrımlar yaşaması ve bu ayrımların en sonunda farklı çatılar altında örgütlenmeye dönüşmesi çalışmanın kapsamının dışında tutulmuştur. Çünkü, Kürt sorunu başlı başına bir inceleme alanı oluşturmakta ve çalışmanın boyutunu aşan bir içeriğe sahip olduğu için böyle bir yöntem izlenmek zorunda kalınmıştır.

Çalışmada, Devrimci Yol kökenli ÖDP'lilerin çıkardığı fakat şu anda çıkmayan Yeniden Dergisi, Bir Adım Dergisi ve hala çıkmakta olan Gelecek dergileri takip edilmeye çalışılmıştır. ÖDP ve solun şekillenmesi üzerine yürütülen tartışmalarda Devrimci Yol ile benzer düşünceleri paylaşan Birikim ve Mürekkep dergileri de çalışmanın kapsamına alınmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, çalışmada Devrimci Yol geleneği irdelenmeye çalışıldığı için, ÖDP içerisinde diğer fraksiyonlar / yapılar tarafında çıkarılan dergiler inceleme dışı bırakılmıştır. Medya ile ilgili konuşurken şunların belirtilmesinde yarar vardır: Parti ile her ne kadar organik bir bağı olmasa da Radikal Gazetesi'nin Pazar ekinde yürütülen tartışmalar ÖDP'nin şekillenmesinde önemli işlev görmüştür. Ayrıca yine, yayın hayatına bu sene başlayan Birgün Gazetesi'nde, yayınlanan köşe yazıları ÖDP'nin görüşlerinin incelenmesi için önemli veri girişleri sunmaktadır.

2. ÖDP'de Özne / Siyaset İlişkisi

Bu bölümde, ÖDP'nin işçi sınıfı önderliğinde gerçekleştirilecek sosyalist bir devrim stratejisine nasıl yaklaştığı ele alınmaya çalışılacaktır. İşçi sınıfından ziyade, farklı özne konumlarına yönelen ÖDP'nin, post-marxist yazarların – özellikle Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe - etkisi altında kaldığı tespitinden hareketle, bu yazarların işçi sınıfı ve siyaset arasındaki bağı koparma çabaları eleştirilecektir. İşçi sınıfı ve siyaset arasındaki, dolayısıyla sosyalizm ve işçi sınıfı arasındaki bağın koparılmasının sosyalist bir stratejiden daha çok, radikal demokratik ve kimlik siyasetine daha yakın bir

strateji yönelmek olduğu gösterilerek, ÖDP'nin siyaset ve özne arasında kurduğu ilişki eleştirel bir gözle irdelenmeye çalışılacaktır.

ÖDP kurulurken, partinin sesleneceği, örgütlemeyi amaçladığı kitlenin hangi toplumsal katman / sınıf olacağı üzerinde yürütülen tartışmalar önemli bir yer tutuyordu. Yani, parti kime hitap edecekti? Devrimci öznesi kim olacak, devrim yapmak, toplumu dönüştürmek için kimin inisiyatifini harekete geçirecekti? Tüm bu soruların cevaplanması şu anda içinde bulunulan sistemin adlandırılmasına, siyaset yapış tarzı ve örgütlenme sorunlarına nasıl bakıldığının da cevabını içinde barındırmaktadır. Bu sorulara parti içerisinde iki farklı cevap verilmekteydi. Cevaplardan birisi, devrimci öznenin “sınıf” olduğunu ve partinin işçi sınıfını örgütleyerek devrim yapabileceğini dile getiriyordu. Diğer cevap ise, parti tüzüğüünün ikinci maddesinde özetlenmekteydi: “*Özgürlük ve Dayanışma Partisi tüm emekçilerin, ezilenlerin ve onlarla aynı saflarda yer almayı ve yeni bir dünya kurmayı isteyenlerin partisidir*” (ÖDP, 1996: 29). Tanıl Bora'nın belirtmesiyle, bu tanımın içerisine, kamil anlamda işçi sınıfı da, ama onun yanı sıra bilcümle emekçi sınıflar; “yoksul halk”, hatta “en yukarıdakiler” hariç bütün “halk” da girmektedir. Laclau'nun post-marxist tezlerinde devrimci özneyi “kendini yapan özne” olarak tanımlamasında bir hakikatin gizli olduğunu belirten Bora, klasik sınıf paradigmasını savunanların ikinci özne tanımını fazla gevşek bulduklarını belirtmektedir (Bora, 1997: 13). Bu noktada Bülent Forta, içinde yaşadığımız kapitalist toplumun temel bölüntüsü eğer hala emek-sermaye ilişkisi ise, toplumsal muhalefet hareketini bir araya getirecek eksenin de bu temel bölüntüye göre kurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Böyle bir öneride bulunmasına karşın, “emek ekseni”ni geleneksel sol politikadan farklı tanımlanması gerektiğini belirten Forta, sadece kol işçilerinden oluşan bir emek tanımının günümüzde geçerli bir yol olmadığını dile getirmektedir. Forta, günümüzde, emek ekseninde yürütülecek mücadelede kafa / kol emeği ittifakının çok önemli olduğunun unutulmaması gerektiğini belirtmektedir (Forta, 1995: 38). Böyle bir bakış açısı, günümüz kapitalist toplumlarında hizmet sektörünün giderek ağırlık kazanmasından hareketle geliştirilmektedir. Örneğin, Şükrü Arın, günümüz toplumuna yönelik olarak geliştirilen

“Yeni Zamanlar”^{*} tezlerinin maddi bir gerçekliğe oturduğunu, bu maddi gerçekliğinde “ekonominin kültürleşmesi” olduğunu vurgulamaktadır. Günümüz gerçekliğinin bu şekilde ele alınması, klasik marxismın, hem teorik hem pratik olarak “mal üretimini” merkeze koyan bakış açısını geçersizleştirmektedir (Argın, 1995: 45). Özne problemine dair yürütülen tartışmaları derinden etkileyen bu tür söylemler, gevşek bir özne tanımına doğru ÖDP’yi sürüklemiştir.

Somut sorunlar üzerinden politika yapmanın gerekli olduğunu söyleyen Ufuk Uras,^{**} “emekten yana olma”nın ötesinde, siyaset dışında kalan geniş kesimlerin kendilerini ifade edebilmelerinin mekanizmalarını, o kesimlerle birlikte oluşturmak gibi bir problemleri olduğunu, “ontolojik” verili çıkarlar diye bir şeyin olmadığını, bu çıkarların yeniden tarif edilmeleri ve kurulmaları gerektiğini belirterek, var olan verili çıkarlar üzerinden politika yapılamayacağını dile getirmektedir (Uras, 1999a: 21). Bu konuda Uras ile benzer görüşlere sahip Bora da, solculuğun özneyi dönüştürmek olduğunu belirterek solun, hele hele marxist bir solun hazır bir özneye oynayamayacağını dile getirmektedir (Bora, 1996: 17).

Özne konumunun tartışılmasında en önemli noktalardan bir tanesi, günün gerçekliğinin nasıl adlandırıldığıdır. Çok-kimlikli, çok-kültürlü bir dünya için mücadele yürütmekte olan ÖDP, içerisinde feministlerinden, çevrecilerine, savaş karşıtlarından, sosyalistlere toplumun tüm muhalif kesimlerinin yan yana bulunduğu bir çatı olma çabası içerisinde. Fakat, günümüz dünyasının kapitalizm olarak adlandırılmasının böyle bir girişimi engellediğini belirten Cihan Tuğal, günümüzün tek gerçekliğinin kapitalizm olduğu tezinin, mücadeleyi sermayeye karşı olma ekseninde birleştirdiğini

* Yazar, “Yeni Zamanlar” ile Türkiye’de 1995’te “Yeni Zamanlar 1990’larda Politikanın Değişen Çehresi” ismiyle yayınlanan kitapta geliştirilen düşüncülere atıf yapmaktadır. Yazara göre, bu kitapta yazılanların hemen hepsinde “Yeni Zamanlar”, değişik postmodern teoriler arasında yaşanan sıkı bir hegemonya mücadelesinin “maddi alanı” olarak görülmektedir. Yazara göre kitapta önerilen ise, marxismın bu mücadeleye uygun teorik ve pratik araçlarla donatılması ve “Yeni Zamanlar”ın ruhuna uygun sosyalist bir projenin tasarlanmasıdır. Kısacası, “Yeni Zamanlar”, yazarın kendi deyimiyle, “garantilerin olmadığı bir çağda garantisiz bir Marksizm yaratma arzusudur” (Argın, 1995: 43).

** İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’nde halen öğretim görevlisi olan Ufuk Uras, ÖDP’nin 21 Ocak 1996 yılında kurulmasından, 2002 yılında gerçekleştirilen 2. Olağanüstü Konferans’a kadar ÖDP’nin genel başkanlığını – kendi deyimiyle genel kolaylaştırıcılığını – yürütmüş ve bu konferansta görevini Marmara Üniversitesi’nde öğretim üyesi olan Hayri Kozanoğlu’na devretmiştir. 2002 yılından günümüze genel başkanlık görevi Kozanoğlu tarafından yürütülmektedir.

belirtmektedir. Tuğal'a göre içinde yaşadığımız toplumun tek belirleyici ögesi kapitalizm değildir. Erkek egemenliği, ailenin çocuk üzerindeki baskıları, cinsel egemenlik vb. farklı iktidar mekanizmalarının günümüz toplumunun en önemli özellikleri olduğunu belirten yazar, böyle bir toplumsal yapıya karşı verilecek mücadelenin salt kapitalizme karşı verilecek bir mücadeleye indirgenemeyeceğini belirtmektedir. Günümüz gerçekliğini kapitalizm olarak yorumlamak, yazara göre; ev içi tecavüz, çevrenin tahribatı, silahlanma yarışı gibi konularda tek bir özneyi, yani, sermayeyi sorumlu tutmak anlamına gelir ki, bu da hedef saptırmak olur (Tuğal, 1996: 18). Bu noktada benzer fikirleri dile getiren Bora, 20. yüzyıl boyunca gelişen ve yaygınlaşan kapitalist üretim ilişkilerinin her toplumsal ve insani ilişkiye derinlemesine nüfus ettiğini; işçi sınıfının tabi olduğu çelişkiyi hemen her alan, hemen her özne konumuna içselleştirdiğini belirtmektedir. Bundan dolayı sol politika, hayal edilen dünyayı kurmaya yetenekli kuvvetleri, hevesleri, arayışları 'kimlik sormaksızın' teşvik etmeli onlara hitap etmelidir. Yani sosyalist hareket, kapitalist toplumu değiştirecek olan öznesini, sabit ve kapalı bir özne olarak tanımlamamalıdır. Sol hareketin, bu noktada sağ politika anlayışından ayrıldığını düşünen Bora, sağın; birey, cemaat, millet gibi değişmez saydığı ve yücelttiği özne değerlerine dayandığını dile getirerek, sol politika anlayışının, özne konumlarının değiştirilebileceğine inancı ve onları değiştirmeye dönük bir iddiası olması gerektiğini vurgulamaktadır (Bora, 1995: 32).

Aslında bu tartışmalar, partinin bir "kitle partisi" mi yoksa "sınıf partisi" mi olacağı yönündeki tartışmaların yürütülmesinde önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Gevşek bir özne tanımından hareket edenler, partinin bir sınıf partisi olmasının ötesinde, bir kitle partisi olması gerektiğini, bunun şu andaki dünya ve ülke gerçekliği ile daha uyumlu olduğunu düşünmektedirler. Oysa, partinin kurucularından Metin Çulhaoğlu'na göre; sosyalist bir partinin kitle partisi olmasıyla, yani toplumsal formasyonun bütününe yönelmesiyle, işçi sınıfını eksen alması ve siyasal hat belirleniminde bu sınıfın çıkarlarını temel sayması birbiriyle çelişen şeyler değildir. Sınıf partisi ile kitle partisi birbirini dışlamaz. Farklı özne konumlarının (çevreciler, feministler, savaş karşıtları vb.) sosyalistlerle eklemlenmesi üzerine kafa yorarken, alanlarda 50-60 kişilik gruplar halinde yürüyebilen bu grupçuklarla, sosyalistlerin eşitlenmesine karşı çıkan Çulhaoğlu, ÖDP'nin, sınıfsal bir tavır takınması gerektiğini düşünmektedir (Çulhaoğlu, 1996: 258).

ÖDP kurulurken hangi özneye sesleneceği, devrimci dinamiğin hangi toplumsal kesim olduğu tartışmalarında üç farklı bakış açısı gelişmiştir. Birinci grup, işçi sınıfına ve “öncü parti” misyonuna şimdilik fazlaca vurgu yapılmamasını koşulların elverişsizliğine bağlayanlardan oluşmaktadır. İkinci gruptakiler; sosyalistlerin, feministler ve çevreciler gibi gruplar ile ilişkilerine pragmatik yaklaşmakta ve bu grupçukların zaman içinde sosyalistleşerek ÖDP’nin homojen bir yapıya kavuşacağını düşünmektedir. Son gruptakiler ise; tüm farklı grupların kendi kimliklerini koruyarak aynı çatı altında varlıklarını sürdürmeleri ve gruplar arasında demokratik bir eklemlenmenin ortaya konması gerektiğini düşünmektedirler. Böyle bir ayrımlaştırma izleyen Ömer Laçiner, ÖDP içerisinde eski ile yeninin bir hesaplaşmasının yaşanmakta olduğunu dile getirmekte, şu anda eskinin, yeniye karşı bir direnişi olduğunu belirtmektedir (Laçiner, 1997: 8).

“Geleneksel sosyalizm” ile bir hesaplaşma süreci olarak adlandırılabilen bir proje olan ÖDP, özne probleminin tartışılması sürecinde en çok üzerinde durulan konulardan bir tanesi de, parti formunun nasıl şekilleneceğiydi. Tartışmalardan çıkan egemen sonuç, ÖDP’nin ideolojik bir parti şeklinde kurulmayacak olduğuydu. Örneğin, Forta, bir kitle partisinden yana olduğunu ve böyle bir partinin dar ideolojik bir parti olmaması gerektiğini söylemektedir (Forta, 1996a: 43). Yine başka bir yerde Forta, sadece sosyalistlerle sınırlı olmayan bir sol dalganın gerekli olduğunu dile getirerek, “parti olmayan bir parti” etrafında örgütlenmek gerektiğini düşünmektedir. Ancak böyle bir yapı aracılığıyla, merkezilik fikriyle, parti disiplini fikriyle, hiyerarşilerle mücadele edilebileceğini vurgulamaktadır (Forta, 1996b: 22). Yavuz Önen’de, kurulacak yapı eğer bir parti olacaksa, bunun geniş bir cepheye hitap etmesi gerektiğini, bundan dolayı bu projenin, sosyal demokrasi, sosyalizm, komünizm gibi ideolojik kategorilerle başlatılamayacağını düşünmektedir (Önen, 1996: 67).

Tartışma sürecinde geçmiş yapıların en ağır eleştirisini Taner Akçam yapmıştır. Akçam, hayata geçirilmeye çalışılan projeyi, “Marxist-Leninist”, “sosyalist” olarak tanımlama çabası içinde olanların yerlerinin burası olmadığını düşünmektedir. Akçam’a göre, bu proje “Doktrin Partisi” kurmayı hedeflememektedir. Çünkü, Akçam, insanlığın ve Türkiye’nin şu anda karşı karşıya olduğu problemlere, bilimsel sosyalist, marxist, marxist-leninist, cevaplar üretilemeyeceği düşünmektedir (Akçam, 1996: 110). Sadun

Aren de, çok disiplinli, bir merkezden idare edilen, tek bir fikrin etrafında toplanmış ve o fikirden ayrılması suç sayılan bir partinin bugünün gerçeklerine uymadığını dile getirmektedir. ÖDP'ye, çevreci olduğu için giren de, kadın haklarını savunmak için giren de, sınıf mücadelesi için giren de olacaktır diyen Aren, aralarında çok farklılıklar bulunan bu çeşitliliğin parti tarafından kucaklanmasını, ve böylece çok sesli bir parti anlayışının hayata geçmesi gerektiğini düşünmektedir (Yetkin, 1998: 327). Bu tartışmaya Uras, Türkiye'de ve dünyada egemen siyaset tarzı iflas etti. Bugün, ÖDP'nin diğer sol partilerden en önemli farkı, çoğulcu ve çok sesli yapısı olacaktır diyerek katılmaktadır (Uras, 1999b: 65).

ÖDP'nin kurucuları arasında yer alan ve 1980 öncesi Türkiye Komünist Partisi üyesi olan Sıtkı Çoşkun'da, TKP kadrolarının, sıkıcı sovyetik modele bağlı, Stalinci, bürokratik merkeziyetçi, dar sınıf bakış açısı ile yüklü, III. Enternasyonelci bir parti modelinden, günümüz koşullarına uygun, işlevli ve yetenekli bir çoğul marksist partiye yönelerek ÖDP'yi oluşturduklarını vurgulamaktadır (Çoşkun, 1996: 359).

ÖDP, kuruluş aşamasında, program ve tüzüğün oluşturulması sonrasında da sola ve sosyalizme dair tartışmaların kısırtıcısı olmuştur. ÖDP'yi oluşturan bileşenlerin bir çoğu, yaşanan ve tarihe gömülen "reel sosyalizm" deneyiminin eleştirisi üzerinden kendi sosyalizm anlayışını kurgulamakta ve yeniden tarif etmektedir. Bu konuda programda, 1980 öncesi SSCB'ye eleştirel bir tavır takınan Devrimci Yol çizgisinin ağırlığı hissedilmektedir. ÖDP Tüzüğü'nün üçüncü maddesinde partinin amaçları şu şekilde dile getirilmektedir:

"Özgürlük ve Dayanışma Partisi, özgürlükçü, özyönetimci, enternasyonalist, demokratik planlamacı, doğa insan ilişkilerini yeniden tanımlayan, militarizm karşıtı ve cinsiyetçi olmayan bir sosyalizm doğrultusunda, sermaye güçlerinin egemenliğini, emperyalizmin tahakkümünü ortadan kaldırarak, emek güçlerinin siyasi iktidarının kurulmasını amaçlar" (ÖDP, 1996: 29).

Fakat böyle tarif edilen bir amaç, ÖDP içerisinde kimi eleştirilere hedef olmuştur. Örneğin, Kenan Somer, Sovyet sosyalizmine gönderilen eleştirilerin daha açık yapılmasını gerektiğini belirterek şunları söylemektedir:

"Hümanizm, barış severlik, feminizm ve çevrecilik gibi "sentetik", yani bir yapının zorunlu üstyapısı olmayan, bu anlamda keyfi ve rasyonel ideolojiler, bir

yapının zorunlu üstyapısı niteliğini taşıyan herhangi bir “organik” ideolojiye, bu arada demokrat ve ilerlemeci özellikleri somucu özellikle marksizme eklemlenebilirler. Ancak bu ideolojiler marksizme, ona “eşitler arasında birinci” statüsü tanınarak değil, ama onun kuramsal hegemonyası altında eklemlenebilirler” (Somer, 1996: 337).

Somer, “yeni toplumsal hareketler” ve Marxism arasındaki ilişkide, ÖDP’deki genel kabulün aksine, marxismin belirleyici konumda olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Fakat tartışmalar esnasında genel kabul gören görüş, sosyalistlerin ve sosyalist olmayanların yani “yeni toplumsal hareketler”in eşitler arası bir ilişki kurmaları yönünde olmuştur. Örneğin, Kozanoğlu, sistem karşıtı hareketlere karşı sınıf indirgemeci bir tavrın takınılmaması gerektiğini; bunların özerkliklerini korumalarının sağlanması gerektiğini söyleyerek, onlardan da eşitlikçi, dayanışmacı bir perspektifle projelerini ana proje ile uyumlaştırma çabalarını beklemek gerektiğini vurgulamaktadır (Kozanoğlu, 1996: 239). Bu konuda Kozanoğlu ile benzer görüşleri paylaşan Uras ise şöyle konuşmaktadır:

“Biz günümüzdeki hayattaki yaşam alanlarına ilişkin, varoluş biçimlerine ilişkin eşanlı düşünmeyi önümüze koyduk. Parti kendini o yüzden geleneksel “sosyalist” bir parti olarak tarif etmedi. O nedenle partide devrimciler, sosyalistler, sosyal demokratlar, yeşiller, feministler, vicdani redçiler, çevreciler, radikal demokratlar var. Bugün hiç kimse diyemez ki, Sinop’ta atılan zehirli varillerin önemi, bir basamaklar teorisi içerisinde üçüncü ya da dördüncüdür. Ya da Mersin’deki nükleer santral projesinin önemi yoktur. Bu partinin bir avantajı da, bu komularda duyarsız olan kesimlere, yürürken aynı zamanda sakız çiğnenebileceğini göstermek oldu. Yani hem emek eksenli, hem de hayatın diğer alanlarına ilişkin duruşlarımızın, dönüştürme projelerimizin hayata geçirilebileceğini göstermesi açısından önemi oldu. Var olan zihniyet fukaralığımızı aşabilmemiz açısından bu önemli... ÖDP, aslında kendisinden beklenen en önemli işlevi belki bundan sonra gerçekleştirecek. Çünkü bizi bugüne kadar var eden ütopyalarımızın bizatihi kendisini de sorgulamak durumundayız” (Uras, 1999a: 22).

Benzer görüşleri dile getiren Forta da, sosyalizmin krizinin sadece sosyalistler arası bir tartışmayla ya da sosyalistlerin öncüsü olduğu bir politikayla çözülemeyeceğini düşünmektedir. Forta, daha sonra şöyle devam etmektedir:

“Bütün sistem karşıtı hareketlerin birbirine ihtiyaç duyduğu bir süreçteyiz. Dolayısıyla, bütün bu hareketlerin bir yatay ilişki içerisinde problemi tarif edebileceklerini düşünüyorum. Bunun dışında düşünen insanlar var; sosyalist tarihin egemen bakışı bu: Dominant sosyalizm diğer politik hareketlerle ittifak içerisinde olacak. Halbuki biraz daha kalkışma ve birlikte arama diye tarif edilebilecek bir şey benim söylediğim” (Forta, 1996c: 260).

Paralel düşüncelerini Birikim Dergisi’nde de açıklayan Forta, yeni toplumsal hareketlerinin ortaya çıkışının geleneksel sol partileri sarstığını belirtmektedir. Yeni toplumsal hareketlerin salt kendi gerçekliklerini ele aldıklarını, toplumsal yaşamın diğer alanları üzerinde etkisiz kaldıklarını; politik partilerinde büyük “P” ile yazılan politika alanının dışına çıkamadıklarını belirten Forta, iki toplumsal örgütlenme tarzının birbirine karşıt olarak konumlanmasının her iki kesimi de yıprattığını dile getirmektedir (Forta, 1995: 39).

İki farklı toplumsal örgütlenmenin, birlikteliği üzerine düşünürken Bora, özgül alanların korunmasına dair uyarıda bulunmaktadır:

“Yaşadığımız kapitalist toplumda her özgül toplumsal pratiği, her faaliyet alanını bölen bir ortak payda var. Bu ortak payda tespitine dayanarak geleneksel sol politikada –genelde geleneksel politikada- yapılan şey, önce o ortak paydanın çekip çıkarılarak, özgül alanlardan yalıtılarak bir kozada ‘politikleştirilmesidir’. Her toplumsal pratiğin, her özgül alanın, bu dolayından geçerek dışarıdan politikleştirilmesi öngörülür. Alternatifini düşünelim: Her özgül alanın bölen bir ortak paydanın varlığı, her özgül alanın içsel olarak ve içeriden politikleştirilebileceği anlamına gelmez mi?” (Bora, 2000: 144).

ÖDP’yi, kuruluş aşamasında en çok uğraştıran sorun, sosyalist olmayan muhalif hareketler ile sosyalistlerin aynı çatı altında nasıl birlikte olabilecekleri idi. Bu noktada, ÖDP’nin ana bileşenlerinden olan 1980 öncesinin Devrimci Yol hareketi çevresinin ve ÖDP’nin fikriyatının oluşmasında önemli bir rol oynayan Birikim Dergisi çevresinin görüşleri parti çevreleri tarafından da kabul görmüştür. Bu görüşe göre, sosyalistler ve

sosyalist olmayanlar arasında hiyerarşik bir yapıdan ziyade, demokratik eklemlenmeye dayalı bir ilişki hakim kılınacaktır.

ÖDP'nin özne problemini ve dolayısıyla sosyalizm ve yeni toplumsal hareketler arasındaki eklemlenme biçimini tartışma süreci, günümüz dünyasının kapitalizmin egemenliğinde bir dünya olmadığı, Marx'ın döneminden farklı gerçekliklerin toplumsal yaşama yön vermekte olduğu söylemlerinin etkisi altında şekillenmiştir. Örneğin, kapitalizmin eski örgütlü kapitalizminden farklı olduğunu dile getiren Urry'e göre; sınıf mücadelesi, çeşitli alternatif örgütlenme temelleri, yeni toplumsal hareketler ve sermaye ile emek arasında güçlü bir **"hizmet sınıfı"**nın oluşması ile birlikte artık yok olmaktadır (Urry, 1995: 103). Urry'ye göre; "örgütlü kapitalizm", ulusal ekonomilerle toplumsal ve politik kurumların artan hakimiyeti, sermaye yoğunlaşmasının yükselen oranı, ortalama işyeri büyüklüğünün artması, artan bir oranda ulus çapında gerçekleşen toplu pazarlık, bugüne kadarki en büyük hacmine ulaşan sanayi erkek işçi sınıfı ve ulus çapında örgütlenen toplumsal sınıfların cepheleşmelerini yansıtan politika ve kültür anlamına gelmektedir. Örgütlü kapitalist dönemde insanlar ağırlıklı olarak sınıfsal bakımdan homojen yörelerde yaşıyor ve oylarını şu ya da bu sınıfa göre kullanıyorlardı. Sınıflar homojen olmasalar da diğer politika biçimleri, şekillenmelerini toplumsal sınıf ayrımından alıyorlardı. Böyle bir kapitalist yapılanmadan örgütsüz bir sürece geçilmiştir. Urry, "örgütsüz kapitalizm"i özelliklerini ise şu şekilde sıralamaktadır: Birincisi, tek tek toplumların tutarlılıklarını, bütünlüklerini ve birliklerini zayıflatan ekonomik, toplumsal ve politik ilişkilerin "küreselleşmesi"dir. İkincisi, hem imalat hem de hizmet sektöründe küçük firma sayısında önemli artışların meydana gelmesidir. Üçüncü özellik, üretimin uzamsal örgütlenmesinde meydana gelen muazzam dönüşümler sayesinde şirketlerin, işlerini alt birimlere bölebilme ve işçileri kendi aralarında rekabete zorlayabilme kapasitesine ulaşmalarıdır. Dördüncü özellik olarak Urry, işverenlerin çok daha fazla hareketli ve yenileşmeci, işgücünün ise giderek gerici bir görüntü sunmasını; işgücünün modası geçmiş sanayi, teknoloji ve değer kalıplarını korumak, hatta onlara geri dönmek için mücadele yürütmekte olmasını toplumsal sınıflara göre örgütlenmemektedir. Yeni toplumsal hareketler artık cinsel ayrım, çevre, nükleer silahlar, kentsel eşitsizlikler, ırk ayrımı, toplumsal hizmetler, vergi oranları gibi

göstermektedir.* Beşinci olarak, örgütsüz kapitalist dönemde kültür ve politika artık pek konular etrafında mücadele yürütmektedirler. İşçi hareketinin artık ilkeli muhalefet ve mücadele üzerinde bir tekeli kalmamıştır (Urry, 1995: 96-101).

Marxist teorinin günümüzü kavramada yetersiz kaldığını belirten Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, Urry'den daha da ileri giderek, Marx'ın iki sınıf arasındaki antagonistik ilişkiler temelinde kurulan teorisinin günümüz kapitalizmini yansıtmadığını, bu tür düşüncelerin on dokuzuncu yüz yıl Avrupa deneyimi ile sınırlı kaldığını vurgulamışlardır. Yazarlara göre, kapitalizmin uluslararası düzeyde yarattığı sarsıcı etkiler Marx'ın öngördüklerinden çok daha derinlerdedir (Laclau & Mouffe, 1992a: 36). Kapitalizmin bir dizi tarihsel dönüşümden geçmekte olduğunu belirten düşünürler bunları şu şekilde sıralamaktadırlar: “Endüstri sonrası ülkelerdeki kapitalizmin klasik işçi sınıfının önemini yitirmesine yol açan yapısal dönüşümler; kapitalist üretim ilişkilerinin toplumsal yaşam alanlarına gittikçe daha köklü bir biçimde girmesiyle bunun sarsıcı etkilerinin yeni toplumsal protesto biçimlerini doğurmuş olması; Üçüncü dünya ülkelerinde sınıf mücadelesinin klasik biçimlerine uygun düşmeyen yığın hareketlerinin ortaya çıkması; proletarya diktatörlüğü adına kurulan yeni egemenlik biçimlerinin gerçek yüzlerinin açığa çıkması da dahil, “reel sosyalizm” olarak adlandırılan ülkelerdeki toplum modelinin krizi ve gözden düşmesi” (Laclau & Mouffe, 1992a: 11).

Kapitalist üretim ilişkilerinde meydana gelen bu değişikliklerden hareket eden Laclau ve Mouffe, anti-kapitalist mücadelede işçi sınıfının ayrıcalıklı bir konumunun olamayacağını dile getirmektedirler. Yazarlara göre, işçi de tıpkı kapitalist gibi kar maksimizasyonu peşinde koşmaktadır, yani antagonizma bizihi kapitalist üretim ilişkilerinin içinden kaynaklanmamakta, üretim ilişkisi ile bu ilişkilerinin dışında kalan şey arasında ortaya çıkmaktadır. Antagonizmanın aldığı biçim ve yoğunluk, şu halde, büyük çapta, toplumsal aktörün üretim ilişkileri dışında nasıl yapılandığına bağlıdır.

* Fakat bu günümüze özgü bir özellik değildir. İşçi sınıfı ilk olarak makine kırıcılığı hareketi ile sisteme tepki göstermiştir. Bu tepki, işsiz kalma sebeplerini makinelerin suçu olarak gören işçilerin ilk ve bilinçsiz tepkileridir. Fakat bu teknolojinin ya da makinelerin suçu olmaktan ziyade, teknolojinin kapitalist karakterinden kaynaklanmaktadır. Gelişen teknoloji işçi sınıfı üzerinde baskı uygulama fırsatını kapitalistlerin eline vermiş, kapitalistler de teknolojiyi işçi sınıfının pazarlık gücünü en aza indirmeye noktasında kullanmışlardır.

Toplumsal yapıda demokratik ve eşitlikçi söylemler ne kadar hakim ise, işçiler çeşitli alanlara ne kadar katılıyorlar ve haklarının bilincinde ise önlerine çıkan engelleri o ölçüde daha az doğallıkla kabulleneceklerdir (Laclau & Mouffe, 1992a: 33). Antagonizmanın üretim ilişkileri dışında aranması ve örgütlenmenin üretim ilişkileri dışında gerçekleştirilmesi düşüncesi Melih Pekdemir'in görüşlerinde de yer almıştır. Pekdemir, siyaset yapma tarzını çalışma mı yaşama alanı mı üzerine kurulması gerektiğin tartıştığı bir yazısında, sektörel esaslara göre örgütlenen muhalif bir sol partinin, bu sektörlerle dair makro politikaları da bağlayıcı olacağını, bu makro politikaların ideolojik olacağını ve bu özellikleriyle partiye ideolojik önderlik misyonu yükleyeceğini belirtmektedir. Oysa ÖDP'nin muhalif güçler arasında bir ideolojik birlik üzerine kurulmamış olduğunu, bir politik ihtiyaca cevap vermek ve bu cevap sürecinde birlikte fikri yenilenmeler yaşamak ve ideolojik yakınlaşma sağlamak gibi öngörüler üzerine kurulduğunu belirten Pekdemir'e göre, farklı mekanlarda (çalışma alanlarında) yer alan işçi, gençlik vb. alan çalışmalarından ziyade; işçilerin, gençlerin, kamu çalışanlarının, erkeklerin ve kadınların, Kürt-Türk, Alevi-Sünni, kafa emekçisi-kol emekçisi gibi farklı kimlikleri ve aidiyetleriyle ama ortak mekanlar üzerinde (yaşama alanlarında) örgütlenme çalışması yürütülmelidir (Pekdemir, 2000: 43).

Kapitalizmin, orta sınıfları ve köylülüğü proleterleştireceği, bunun sonucu da sistemin krize girdiği bir süreçte, işçi ile kapitalist arasındaki son hesaplaşmada sosyalizmin kurulacağı fikrinin gerçekleşmediğini belirten Laclau ve Mouffe, buradan hareketle anti-kapitalist mücadelede işçi sınıfının ayrıcalıklı bir konumu olamayacağı sonucuna varmışlardır. Kapitalizm ile nüfusun çeşitli kesimleri arasında bir sürü antagonizma ortaya çıktığını belirten yazarlar, bu gelişmeye paralel olarak da bir sürü anti-kapitalist mücadelenin ortaya çıktığını belirtmektedirler. Toplumsal çatışma alanının genişlemesi, yeni politik öznelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu toplumsal özneler, "yeni toplumsal hareketler" başlığı altında bir çok farklı mücadeleyi (kentsel, ekolojik, anti-otoriter, anti-kurumsal, feminist, anti-ırkçı, etnik, bölgesel) bir araya toplayabilmektedir. Bu mücadelelerin hepsinin ortak noktası, sınıf mücadelelerinden farklı olmalarıdır. Sınıf mücadelesinin, diğer mücadele biçimlerine oranla daha çok vurgulanması, antagonizmayı üretim ilişkileri içine hapsedmek olduğunu belirten yazarlar, anti-kapitalist politikanın, nüfusun geniş kesimlerince alınacak global politik

kararların sonucu olacaktır diyerek, toplumsal yapı içindeki belirli bir konuma öncelik atfedilmemesi gerektiğini vurgularlar. Bu bakış açısı ile yazarlara göre; bir dizi mücadele, belirli bağlamlar içinde, anti-kapitalist mücadeleler haline gelebilir ama, **özel olarak** (yaratılıştan) anti-kapitalist mücadele diye bir şey yoktur (Laclau & Mouffe, 1992a: 34; 1992b: 195). Yazarlara göre, sosyalist hedefler ile toplumsal failerin üretim ilişkileri içindeki konumları arasında hiçbir zorunlu ve mantıksal ilişki yoktur. Toplumsal failer ve sosyalizm arasındaki eklemlenme hegemonik bir ilişki olarak ele alınmalıdır diyen yazarlar, işçi sınıfının mücadelesinin hep ileriye doğru olmadığını dile getirmektedirler. Onlara göre, başka bir çok kopuş noktası ve demokratik antagonizma, işçilerin talepleriyle eşit bir zeminde, sosyalist bir kolektif iradeye eklemlenebilir. Yazarlar, anti-kapitalist mücadelenin “ayrıcalıklı özneleri” –pratik değil, ontolojik anlamda- çağı kesinlikle aşmıştır demektedirler (Laclau & Mouffe, 1992b: 112).

Laclau ve Mouffe, toplumsalın kuruluşunun zorunlu karakterde bir belirlenim mantığına değil oluşsallık içindeki söylemsel pratiklere tabi olduğunu iddia etmektedirler (Laclau & Mouffe, 1992b: 62). Hegemonya kavramlaştırması ile yazarlar, altyapı / üstyapı ayrımın, ekonominin belirleyiciliğini ve hegemonik bir gücün nihai çekirdeğinin bir temel sınıftan ibaret olduğunu reddederler (Laclau & Mouffe, 1992b: 168). Klasik söylemde yer alan “işçi sınıfı” gibi tamamen birleşmiş ve homojen bir fail fikrini bir yana bırakmak gerektiğini dile getiren yazarlar, eklemlenme ve olumsallık mantığı olarak hegemonya mantığının, hegemonik öznelerin bizzat kimliğini belirlemeye başladığını düşünmektedirler ve onlara göre bir sınıfa kimliğini bir hegemonik formasyon içindeki eklemlenişi verir (Laclau & Mouffe, 1992b: 111). Lenin’in ve Gramsci’nin hegemonya kavramlarının farklılıklar barındırdığını belirten yazarlar, Lenin’de kavramın, işçi sınıfının ontolojik merkeziliğine dayandığını bu noktada otoriteriyen olduğunu (Laclau & Mouffe, 1992b: 74), fakat Gramsci’de, temsil etme ilişkisi yerine eklemlenme ilkesinin geçirildiğini ve sınıfı dayalı bir önderlikten çok, ahlaki ve entelektüel düzlemde kurulan bir fikirler ve değerler toplamının bir çok kesim tarafından paylaşılması ifade edilmektedir (Laclau & Mouffe, 1992b: 86). Yazarlar, Gramsci’de, klasik hegemonya kavramına iki yeni temel yer değiştirme yapıldığını iddia ederler. Birincisi, Gramsci’de “ideoloji, bir ‘fikirler sistemi’yle ya da

toplumsal faillerin yanlış bilinçleriyle özdeşleştirilmez, bunun yerine bir tarihsel bloğu birtakım temel eklemlenme ilkeleri çerçevesinde bir araya kaynaklayan, kurumlarda ve aygıtlarda cisimleşmiş, organik ve ilişkisel bir cisim olarak görülür. Bu ideolojik olanın ‘üstyapısalcı’ bir yorumunu olanaksız kılar. Gramsci’deki ikincisi yenilik ise, politik öznelerin sınıflar değil, ‘karmaşık kolektif iradeler’ olduğudur” (Laclau & Mouffe, 1992b: 87). Fakat, “Gramsci, hegemonyayı sınıfsal bağlamda tanımlamış ve hegemonik öznenen sınıfı kastetmiştir. Yalnızca iki temel sınıfının (burjuvazi ve işçi sınıfı) hegemonik güç olabileceğini söyleyen Gramsci’ye göre, bu iki temel sınıf dışındaki kesimleri ya da ara toplumsal katmanlar, temel sınıfların hegemonyaları altında yer alırlar. “Tarihsel blok” ise, bir toplumsal güçler şeklinde birleşmiş çeşitli müttefiklerle bir araya gelmiş hakim bir sınıfın hegemonyasına dayanır. Hegemonik eklemlenme gücünün sınıfa, ekonomik temel tarafından verildiğini kabul eden Gramsci’ye göre, hegemonya, üretim ilişkilerinin üstyapısal düzeydeki en yüksek gelişimidir. Nitekim Modern Prens kitabında bu yaklaşımını açıkça ortaya koymaktadır: “Hegemonya olayı şüphesiz kendilerine hegemonyanın uygulanacağı grupların çıkar ve eğilimlerinin hesaba katılmasını, belli bir uzlaşma dengesinin oluşmuş olmasını, yani üretici grubun ekonomik korporatif türünden özverilerde bulunmasını gerektirir. Ama böylesi özverilerin, böylesi uzlaşmanın öze ilişemeyeceği de şüphesizdir; çünkü hegemonya, eğer etik-politik ise ekonomik olmadan da olamaz [yani] temelini yönetici grubun ekonomik faaliyetinin yaşamsal özüne uyguladığı kesin işlevinde bulur” (Kaygalak, 2001: 39). Yani Gramsci için hegemonya kavramı söylemden öte bir anlama sahiptir.

“Kimliklerin bu şekilde söylemsel ve değişken olduğunun varsayılması, toplumsal faillerin nesnel çıkarlara dayanan sınıf birliği üzerinde bir tartışmanın da başlangıcı olmuştur. Yazarların dış gerçekliğin / nesnelerin hegemonik pratikler (söylem) dışı bir oluşa sahip olmadığı iddiası bütün özne konumlarının da söylemsel karakterde olduğu anlamına gelmektedir. İdeolojik ve politik çıkarların söylem yoluyla kurulabileceğini iddia eden yazarlar, siyasetin hegemonik pratiklere yönelen bir söylem kurma süreci olduğunu ve herhangi bir sınıfın maddi çıkarları üzerinden biçimlendirilemeyeceğini, güncel duruma uygun olarak çoğullaşmış özne konumlarını eklemlenecek bir pratik olarak kavranması gerektiğini belirtmektedirler” (Kaygalak, 2001: 42). Çıkarları inşa etmenin tek yolunun söylemsel pratikler olduğunu belirten

yazarlar, toplumsal formasyonda söylem çeşitliliğini üreten şeyin ne olduğu konusunda açıklamada bulunmuyorlar. “Çıkarların nereden geldiği, post-Marksizm için, küçük bir çocuk için bebeklerin nereden geldiği meselesi kadar karanlık bir şeydir. Geleneksel Marksist görüşte, siyasi çıkarlar, kişinin sınıflı toplumlardaki toplumsal ilişkiler içindeki konumundan doğar; ama bu, post-Marksistlere göre, siyasi söylemlerimizin başka bir şeyi “yansıttığı” veya başka bir şeye “karşılık geldiği” şeklindeki Saussurecü-olmayan varsayımı gerektirir görünecektir. Eğer dilimiz, gerçekliğin yalnızca pasif bir yansıması olmayıp, onun aktif oluşturucusu ise, bu kesinlikle böyle olamaz. Seni, daha sonra yalnızca “ifade edeceğin” bir takım nesnel çıkarlarla donatanın senin belirli bir üretim tarzı içindeki yerin olması olanaklı değildir; bir kez daha belirtmek gerekirse, çıkarlar bizim inşa ettiğimiz şeylerdir ve bu anlamda siyasetin iktisadi durum üzerinde üstünlüğü vardır” (Eagleton, 1996: 285), şeklindeki görüşler Laclau ve Mouffe’un temel görüşlerini oluşturmaktadır.

Laclau ve Mouffe tarafından söylem öncesi bir gerçekliğin reddedildiğini söyleyen Emre Arslan, siyasalın olumsal karaktere sahip olduğunun vurgulanmasının yazarların iddia ettiği gibi özcülüğü aşmadığını, tam da özcülüğün içine düştüğünü belirtiyor. “Marx’ın, “toplumsal üretim ilişkileri” kavramının ekonomik ilişkilere indirgenmesiyle “söylemlerin olumsal eklemelenmesi” olarak yorumlanması birbirinin alternatifi değildir; daha çok aynı çelişkinin iki ayrı ucu olarak görülmelidir. Özü itibarıyla toplumsal üretim ilişkilerinin temel belirleyicisinin ekonomi olduğunu söylemek tüm maddi ilişki biçimlerini ekonomiye indirgerken, söylem öncesi herhangi bir maddi ilişkinin varlığını reddetmekte tüm toplumsal söylemsel düzeye çeken bir idealizm ile sonuçlanır. Bu anlamda birinci yaklaşım ekonomik düzeyin mutlaklaştırılması, ikinci yaklaşım ise politik düzeyin mutlaklaştırılması ile sonuçlanarak aynı ontolojinin bize karşıtmış gibi görünen iki farklı yorumunu sunarlar. Oysa, Marxist perspektiften bakıldığında, toplumsal faillerin / öznelerin kendini söylem yoluyla kuruluşundan önce de maddi ilişkiler çerçevesinde varoluş biçimleri vardır” (Arslan, 2000: 122).

Marx’ın sınıf / tarihsel özne kavramlarını eleştiren Laclau ve Mouffe, teknolojik bir determinizmi ve kaba ekonomi anlayışını Marx’a atfederek, tarihi her türlü maddi belirlenmeden koparıyorlar (Wood, 1998: 84). Marxistler, yapı ile üstyapı arasında

diyalektik bir ilişki olduğunu varsaymaktadırlar. Tülin Öngen'e göre, "sınıfların tarihsel özneler olarak toplumsal dönüşümde oynadıkları rol ancak ekonomi ile siyaset arasındaki diyalektik ilişkinin kavranmasıyla olanaklıdır" (Öngen, 1996: 228). Böyle bir kavrayışla sınıfın ekonomik bir kategori olmanın ötesinde, toplumsal değişimi gerçekleştirecek toplumsal bir güç olduğu anlaşılabılır. Ekonomi ve siyaset arasındaki ilişkinin kurulması sınıfın ekonomik kategoriden, sosyo-politik kategoriye yükselmesi sürecinin anlaşılmasını sağlayacaktır. Ekonomik ve siyasal süreçler arasındaki ilişkinin kurulması sürecinde sınıf kadar dinamik başka bir özne mevcut değildir (Öngen, 1996: 228). Fakat söylemden bağımsız nesnel çıkarların varlığı, siyasal ve ideolojik düzeyde bir sınıf olgusunu doğrudan getirmez. Marx, sınıf kavramını "kendinde sınıf" ve "kendisi için sınıf" olmak üzere hem ekonomik hem de ideolojik-politik süreçleri kapsayacak biçimde çözümlemiştir. Marx, Felsefenin Sefaleti'nde şöyle yazmaktadır:

"Ekonomik koşullar ülkenin halk yığınlarını ilkin işçi haline getirir. Sermayenin dayanışması, bu yığın için ortak bir durum, ortak çıkarlar yaratmıştır. Bu yığın, böylece, daha şimdiden sermaye karşısında bir sınıftır, ama henüz kendisi için değil. Ancak birkaç evresini belirtmiş bulunduğumuz bu savaşım içinde bu yığınlar birleşirler ve kendisini kendisi için bir sınıf olarak oluşturur. Savunduğu çıkarlar, sınıf çıkarları olur. Ama sınıfın sınıfa karşı savaşımı, politik bir savaşımdır" (Marx, 1992: 157).

Görüldüğü gibi Marx'da sınıf çözümlemesi ekonomik alan içerisine hapsedilmemiştir. Sınıfların kuruluşunda ilk koşul maddi ögenin (kendinde sınıf) gerçekleşmesidir. Fakat maddi süreçlerde / ekonomik düzlemde ortaya çıkan ortak çıkarlar bir özne olarak sınıfın oluşması için yeterli değildir. Sınıfın oluşumu, nesnel çıkarlar doğrultusunda sınıf üyelerinin bu çıkarlar etrafında birleşerek sınıfsal bir bilince ulaşarak ideolojik-politik bir özne haline gelmelerine bağlıdır. Ancak bu aşamaya gelen sınıf toplumsal dönüşümü gerçekleştirebilir (Kaygalak, 2001: 45). Fakat proletaryanın "kendinde sınıf" yüzü ile "kendi için sınıf" yüzü birbirlerinden farklı aşamaları göstermemekte, aynı öznenin farklı düzlemlerini, aynı oluşumun farklı uğraklarını anlatmaktadır (Öngen, 1996: 242). Fakat günümüzü farklılaşan toplum yapısında işçi sınıfının "kendinde sınıf" uğrağından "kendi için sınıf" konumuna yükselmesini engelleyen bir çok faktör mevcuttur. Bunlardan en önemlisi emeğin içsel

farklılaşmasıdır. Örneğin yöneticiler, hem kapitalist niteliğindedirler hem de üretim araçları sahipliğinden yoksun oldukları için proleter bir karaktere sahiptirler. Bu tür çapraşık konumlar işçi sınıfının bütünleşmesine ve kendi çıkarları için mücadele etmesine engel teşkil etmektedirler. Çünkü toplumsal formasyon düzeyinde sınıflar, siyasal ve ideolojik alanda tüm sınıf katmanları ile birlikte hareket eden toplumsal öznelerdir. Emeğin iç yapısında meydana gelen değişimler ise girilen ittifakların biçimini, süresini etkilemektedir (Öngen, 1996: 259). Sınıfsal bilincin gelişmesini engelleyen diğer önemli bir faktörde, toplumsal formasyon düzeyinde yaşanan gelişmelerdir. 20. yüzyıl kapitalizmi bireyi siyasal ve toplumsal süreçlerin edilgen bir unsuruna dönüştürmüş, çalışanları sınıf üyeleri olarak değil de farklı çıkar gruplarının üyeleri olarak sistemle bütünleştiren uygulamalar (sosyal demokrat uygulamalar) aracılığıyla işçi sınıfında sınıfsal bilincin gelişmesinin önü kesilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, sınıf yerine yurttaşlık kavramının ön plana çıkarılması, sınıfsal dayanışmanın azalmasını beraberinde getirmiştir (Öngen, 1996: 266).

Sınıfsal dayanışmanın ve sınıfsal bilincin gelişmesinin önündeki bu engellere rağmen, nesnel çıkarlara ortaya çıkaran maddi temeller yok olmamıştır. İşçi sınıfın sosyalizmin kurulmasındaki öncü rolü metafizik bir takım çıkarımlardan hareketle değil, maddeci ilkelerin takip edilmesi ile teorikleştirilmiştir. Fakat, Laclau ve Mouffe, günümüz toplumlarında verilecek mücadelelerin tüm grupları / kimlikleri eşit derecede kabul etmesi gerektiğini, hiçbir özne konumunun diğerine önsel olmadığını belirterek, kapitalizme karşı verilecek mücadeleyi parçalamaktadırlar. Her türlü özne konumun eşitleyerek, bizden her türlü nedensellik ve belirlenim ilişkisini reddederek toplumsal olanın olumsallığını ve açık uçluluğunu kabul etmemizi istemektedirler (Best, Kellner, 1998). Onlara göre, işçi sınıfının, sınıfsız toplumu yaratacak gücü yoktur, çünkü günümüz toplumlarında çelişkiler çoğalmış bu da işçi sınıfının öncülüğünü ortadan kaldırarak, söylem aracılığıyla eklemlenmiş, özneler arası eşitlik ilkesi çerçevesince belirlenen bir mücadelenin örülmesini gerekli kılmıştır. Bu şekilde öznenin ölümünü ilan eden post-marxism, bugünün / bu anın değiştirilemezliğini belirterek marxist bir devrimin imkansızlığını vurgulamaktadırlar. Çünkü Terry Eagleton'ın da belirttiği gibi, bir yazar bir fail olmadan Marxist bir devrim imkansızdır. Öznenin her türlü toplumsal ilişkiden kovulmasıyla sömürü ve baskının sorumlularının da gözden kaybolduğunu

belirten Ellen M. Wood'a göre, postmodernistler işçi sınıfının sömürülmesinden sorumlu olanlarla aynı saflarda yer tutmaktadırlar (Roussenau, 1998: 254).

Postmodernist toplum kuramcıları evrenselliği, sınıf gibi toplumsal öznelere, nedenselliği reddederek yerine “farklılığı”, gelip geçiciliği, olumsuzluğu geçirmiş ve bir toplumsal kurtuluşun, özgürleşmenin imkansızlığını dile getirmişleridir. Bizden şeyleştirmeleri, bölünmeleri, maskeleye ve üstünü örtme işlemlerini kabul etmemizi isteyen postmodernizm, her gün daha bir acımasızlığıyla hayatımıza giren politik ekonomik süreçleri kavrayabilecek bir üst-teoriye de yadsır (Harvey, 1999: 138). Kapitalizm ile birlikte metalaştırma, biriktirme, karı maksimize etme ve rekabet mantığının toplumsal ilişkilerde her geçen gün büyük bir hızla yayıldığı bir dönemde, böyle bütünleştirici bir süreci anlamakta ancak tümleştirici bir teori ile mümkündür. Kapitalist sisteme muhalefeti de, anti-kapitalist mücadeleyi parçalayıp merkezileştirmek yerine birleştirerek vermek gerekir (Wood, 2001: 23).

İşçi sınıfı ve sosyalizm arasındaki ilişkinin eleştirilmesinden sonra Laclau ve Mouffe, “radikal demokratik” bir siyaset stratejisi geliştirirler. Bu noktada ÖDP’nin içerisinde de radikal demokratik siyasetin savunucularının da yer aldığını, hatta Uras’ın ÖDP’nin, “emek eksenli radikal demokratik” (Horuş & Mısır, 1999: 141) bir proje yürütmekte olduğunu söylediğini düşünürsek, radikal demokrasinin incelenmesi önemlidir.* Ayrıca Mehmet Horuş ve Mustafa B. Mısır, ÖDP’de önerilen “toplumsal ihtiyaçlar için ekonomi” kararının sermaye karşıtlığını dolaysızca içermediğini sadece vergi yükünün artmasını düzenlediğini; “parasız demokratik eğitim” kararının özel okulların ve dershanelerin kapatılmasını değil, sadece bu kuruluşlara bütçeden pay ayrılmamasını talep ettiğini belirterek bu kararların ÖDP’nin sosyalist siyasetten ziyade radikal demokratik bir siyaset izlemesinden kaynaklandığını dile getiriyorlar (Mısır &

* Örneğin Saruhan Oluç şöyle demektedir: “21. yüzyılın özgür ve demokratik toplumunu gerçekleştirme mücadelesinde yer alan güçlerin ortak yürüyüşünü sağlamak önemli... Gökkuşluğu Koalisyonu, siyaseti sadece partilere bırakılmayı reddedip, toplumun siyasallaşması, siyasetin toplumsallaşması yönünde çaba harcayanların; (...) başka türlü bir hayatın ütopyasını birlikte kurmaya yeltenenlerin de bulaşacağı zemin. (...) Gökkuşluğu Koalisyonu düzeni eleştirmekten çekinmiyor. Emekçilerin haklarının genişletilmesini hedefliyor. Evrensel demokratik hukuk ilkelerini kapsayan şeffaf ve temiz siyaseti ön plana alıyor. Her yurttaşın eşit koşullara ulaşabilmek için kendini geliştirme hakkını gözetiyor. Milliyetçiliğin parçalı ve bölücü özellikleri karşısında çok kimlikli, çok kültürlü ve çok inançlı bir politikanın özelliklerini diyor. Evrenselliği benimseyen radikal bir demokratikleşme paketini toplumun onayına sunuyor” (Demirer, 1998: 213).

Horuş, 1999: 98). Mısır ve Horuş, radikal demokrasiyi, sınıf hareketinden uzaklaşan toplumsal hareketlerin kimlik siyasetine yönelmeleri olarak yorumlamaktadırlar (Mısır & Horuş, 1999: 96).

Laclau ve Mouffe'un radikal demokrasi projesinin en önemli özelliği “evrensellik” düşüncesinin reddidir. Bu konuda yazarlar şöyle demektedirler: “Radikal demokrasinin söylemi artık evrenselin söylemi değildir; “evrensel” sınıf ve öznelerin içinden konuştukları epistemolojik yuva bütünüyle ortadan kalkmıştır ve onun yerini her biri kendi indirgenemez söylemsel kimliğini kuran seslerin bir polifonisi almıştır. Bu nokta belirleyicidir. Evrenselin söylemini ve onun ancak az sayıda bir öznenin ulaşabileceği “doğruya” ayrıcalıklı bir yaklaşma noktasının varolduğu şeklindeki örtük varsayımını terk etmeden, hiçbir radikal ve çoğul demokrasi olamaz” (Laclau & Mouffe, 1992b: 234).*

Laclau ve Mouffe işçi sınıfı öncülüğünde üretim ilişkilerinin değiştirilerek geçmişten –kapitalizm- tam anlamıyla bir kopuş olarak kurgulanan sosyalist devrim tezinin, dar “işçici” bir mantıkla hareket etmek olduğunu belirterek eleştirmişler ve sosyalist taleplerin demokratik devrime içsel bir uğrak olarak kurgulanması gerektiğini vurgulamışlardır (Laclau & Mouffe, 1992a: 33; 1992b: 191). Böyle bir sosyalizm görüşü klasik marxizm ile köprülerin atılmasına ve liberalizmin reddedilmesine değil derinleştirilmesi mantığına dayanır. Onlara göre;

“... sol bir alternatifin ancak toplumsal bölünmeyi yeni bir temel üzerine yerleştiren farklı bir eşdeğerlilik sisteminin kurulmasından ibaret olabileceği açıktır. Hiyerarşik bir toplumun yeniden kurulması karşısında solun alternatifinin, kendinin tamamen demokratik devrimin alanına yerleştirip baskıya karşı verilen farklı mücadeleler arasındaki eşdeğerlilik zincirlerini geliştirmek olmalıdır. “Dolayısıyla solun görevi liberal demokratik ideolojiyi reddetmek değil, tersine onu radikal ve çoğul bir demokrasi doğrultusunda derinleştirmek ve genişletmek olabilir” (Laclau & Mouffe, 1992b; 216).

* Fakat Laclau, buradaki söylemin aksine, “Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşim” isimli çalışmasında “Evrensel, aynı zamanda, ne türde olursa olsun, her cins siyasal etkileşim için elzemdir, çünkü evrensel bir referans yoksa hiçbir siyasal etkileşimde yoktur” demektedir (Laclau, 2000: 40).

Türkiye’de de, “sivil toplum”u, “kimlik / fark” siyasetini teorisinin merkezine koyarak, Laclau ve Mouffe’tan hareketle radikal demokratik bir proje Fuat Keyman çalışmalarında gözlemlenebilmektedir. “Rasyonalist üniter bir özne” konumunun eleştiri üzerinden hareket eden Keyman, Mouffe’un özne anlayışını benimsemektedir. Mouffe’a göre; bugünün toplumsal ilişkilerinin çeşitliliğini anlayabilecek, merkezsizleşmiş, detotalleştirilmiş fail olarak bir özne teorisi, aralarında zorunlu ilişkiler olmayan, eklenmesi hegemonik pratikler aracılığıyla gerçekleşecek olan özne konumlarının çoğulluğunun kavşak noktasında bir özne anlayışı geliştirilmelidir. Bu özne konumu ne liberalizmin kendi çıkarları peşinde koşan, ne de marxizminin sınıf indirgemeci konumuna sığan bir özne tahayyülüdür. Günümüz yeni toplumsal hareketlerini karakterize eden çok katmanlı özne konumlarıdır (Mouffe, 2000: 302). Temel kalkış noktasını postmodernist eleştirilerden alan sivil toplum merkezli projeye göre, günümüzde hem liberalizm, hem de marxizm özellikle, evrensellik iddiasını sürdürmelerinden dolayı kriz içerisinde, fakat liberal demokrasi içerisine yerleştirilecek demokrasi tohumlarıyla tekrar hayata döndürülebilecektir.

Kimlik / fark merkezli projeye göre, liberal demokrasinin en önemli krizi “özne” konumundan kaynaklanmaktadır. Soyut vatandaş birey kavramı ile “kamusal alanın sömürgeleştirilmesi” kimliğin cinsiyet, ırk, kültür ve sınıf gibi diğer kurucu öğelerini siyaset dışı bırakmıştır. Vatandaş / birey dışındaki özne konumlarını reddederek, toplumsal ilişkide farklı talepleri görmezden gelen modern devlet, bireyin hak ve özgürlüklerini güvence altına almış fakat, siyasi katılımın önünü açamamıştır (Keyman, 1996).

Devlet / sivil toplum ayrımına dayanan liberal ideal, sivil toplumu özel alan ile özdeşleştirmektedir. Kamusala karşı özeli, aynılığa karşı farklılığı ve toplumsal yarara karşı bireysel iyiyi simgeleyen sivil toplumdaki bu farklılıklara karşı modern devletin tarafsız kalacağı varsayıyordu. Sivil toplumdaki bu farklılıklar kamusal alana taşınmıyor, kendisine “ontolojik ve normatif veri” olarak soyut vatandaş / bireyi alan modern devlet ile farklılıkların tanınması için mücadele veren, kimlik / fark siyasetini yaşama geçiren toplumsal gruplarla devlet arasında söylemsel bir boşluk oluşuyordu (Keyman, 1998). Bu görüşe göre liberal demokrasinin krizini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1) Devlete karşı bireyin hak ve özgürlüklerini koruyan kanunlar, bireyin siyasi kararlara katılımını sağlayamamaktadır.
- 2) Siyasi parti ve baskı gruplarının hiyerarşik, eşitsizlikçi yapıları bireylerin siyasi karar alma süreçlerine katılımını engellemektedir.
- 3) Günümüz dünyasında ortaya çıkan yeni oluşumların “kolektif kimliklerin tanınması” yönündeki talepleri liberal demokrasinin meşruluğunun sorgulanmasını sağlayan bir diğer önemli etkidir.
- 4) “İyi yaşam” tercihlerinin kamusal (siyasi) değil, özel (bireysel) olduğu, liberal demokratik devletin bu tercihler karşısında tarafsızlığı ve bu tercihlere kapalılığı çoğulculuk ve katılımın önündeki önemli bir etkidir.
- 5) “İyi siyasi toplum”un ne olduğu ile ilgili siyasi arayış faaliyetleri, siyasetin dışında tutularak siyaset, devletin varlığı ve bekası ile ilgili teknik bir konum indirgenmektedir (Köker, 1996).

Kimlik / fark eksenli siyasete göre, her türlü özne çoğulluğu, liberal demokrasinin kurucu öznesi olan vatandaş / birey tarafından aynılaştırılmıştır. Günümüz geç-postmodern zamanlarında, bu anlayışın yerine, öznenin çok-boyutluluğunu, tarihselliğini, olumsuzluğunu kabul eden bir paradigma geçirilmelidir. Böyle bir projeyi, Giddens’in terimleriyle, “liberal demokrasiyi demokratikleştirmek” olarak adlandıran Keyman, radikal demokrasi projesini, liberal demokrasinin postmodern zamanlara göre yeniden kurulması olarak değerlendirmektedir (Keyman, 1996).

Kimlik / fark siyasetine göre, her türlü farklılığı –cinsiyet, ırk, sınıf, etnisite vb.- sivil topluma, dolayısıyla özel alana iten liberal demokrasi, bu farkların kamusal alana çıkarak talepte bulunma istemine karşı duyarsızlaşmıştır. Kimlik / fark ekseninde yeniden yapılandırılacak olan liberal demokrasi, çoğulculuğu uyum (consensus) arama çabası olmaktan ziyade, çelişki ve antagonistik ilişkiler temelinde tanımlamaktadır. Her türlü toplumsal projenin –cinsel, feminist, çevreci, etnik, ırksal, dinsel vb.- kamusal alanda hak talebinde bulunma hakkını söyleminin merkezine koyan kimlik / fark siyaseti, farklı projelere sahip susturulmuş ve avantajsız kimliklerin “siyasal etki eşitliği” ilkesi temelinde siyasal alana katılımının sağlanması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Fakat bir diğer sorun da bu farklı projelerin birbirleri üzerinde baskı

uygulama girişimlerinin nasıl engelleneceğine dair olanıdır. Bu sorunda “ötekine karşı sorumluluk” ilkesinin hayata geçirilmesiyle çözülebilecektir (Keyman, 2000a, 2000b).

Keyman’a göre, liberalizmi demokratikleştirecek radikal demokrasi projesinin üç temel boyutu vardır:

1. Felsefi Boyut

- 1 Uyuma (consensus) dayalı bir demokrasi anlayışından agonistik bir demokrasi anlayışına geçiş.
- 2 Modernitenin bütünsel vatandaş / birey öznesine karşı kimliğin fark ile ilişkili kurulmuşluğunun tanınması.
- 3 Kamusal alanın “farklılıklar ayrıcalık haline getirilmeden diyalojik yeniden örgütlenmesi”.

2. Kurumsal Boyut

- 1 Sivil toplum örgütlerinin karar alma süreçlerine katılımının sağlanarak, devletin alttan denetimi ile liberal demokrasinin katılımcı bir yapıya kavuşturulması.
- 2 Siyasal etki eşitliği ilkesinin devlet / sivil toplum ve siyasi karar alma süreçlerinde kurucu ilke olarak kabul edilmesi.

3. Normatif Boyut

- 1 Demokrasi sürecinin son noktasının yokluğunun onu diğer otoriter ve totaliter rejimlerden ayırdığının farkında olarak demokrasinin tarihselliğe açık bir süreç olduğunun bilinmesi.
- 2 Kimliğin sınırlarının “ötekine karşı sorumluluk” ilkesi temelinde düşünülmesi
- 3 Kamusal alanda diyalojik etkileşimi destekleyen ve yaygınlaştıran bir siyasi kültürün hakim olması (Keyman; 2000b).

Kısaca Keyman; kimlik / fark ilişkisine dayalı, devlet egemenliği söylemin sorunsallaştıran, sivil toplumu devlet parti gibi güçlü bir siyasi özne olarak düşünen, katılımın öneminin bilincinde olan, liberal demokrasinin içsel mekanın genişletilerek demokratikleşmesini sağlayacak bir radikal demokrasi projesi ile liberal demokrasinin krizinin aşılabileceğini düşünmektedir (Keyman, 2000a).

Radikal demokratik bir siyasal stratejinin bir diğ er temsilcisi Mesut Yeğ en ise, Keyman'ın siyaseti uysallaşt ırdığını dile getiriyor. Keyman'ın, "farklı kimlikler arasında siyasal etki eş itliğini tanımak", "her kimliğ in kendi sınırlarını tanıyarak ötekilerle diyalojik bir iliş ki iç ine girmesi" ya da "farklı kimliklerin kendilerini savunurken, ötekilerinin varlık koş ullarına tecavüz etmemesi" türünden önermelerinin sorgulayıcı demokrasi açısından kabul edilebileceğini, fakat, Mouffe tarafından teorikleştirilen agonistik bir radikal demokrasi için sorunlu olduğunu dile getirmektedir. Yeğ en'e göre, agonistik radikal demokrasi açısından siyaset, kimlikle ve farklılıkların tanımlanmasına indirgenemez. Siyasetin demokratikleş mesi, siyasetin kimliklerin tanınmasına indirgenmesi değ il, tersine, demokratik siyaset, tanıırken sökme ve yeniden kurma, ya da sökmek ve yeniden kurmak üzere tanımak iş idir (Yeğ en, 2000: 190).

Lacław ve Mouffe'un hegemonya kavramlaşt ırmasından hareketle siyasal bir strateji gelişt irmeye ç alış an Alev Özkazańç ve Süreyya Tamer Kozaklı ise, hegemonik siyaset tarzının Türkiye solunda yeniden canlandırılması gerektiğini belirtiyorlar.* Hegemonya kavramının toplumsalın niteliğine dair bir kavram olduğunu belirten yazarlar, kavramın strateji sorunları için önemli temel iç erimleri barındırdığını iddia ediyorlar. Hegemonik siyasetin ayırdedici özelliklerini şöyle sıralıyorlar:

- 1- Hegemonik siyaset siyasal alanın özgüllüğ ünü vurguladığ ı ölçüde atak, saldırgan bir siyasettir.
- 2- Hegemonik siyaset ideolojik, üt opik, estetik ve ahlaki siyaset anlayış larına karşı stratejiyi ö ne ç ıkaran bir siyasettir.
- 3- Hegemonik siyaset hem negatif hem de pozitif yönelimi olan, bütünlük kurmaya yönelen bir siyaset tarzıdır.
- 4- Hegemonik siyaset eklemlenme mantığ ıyla hareket ettiğ i için iç kin bir çoğ ulculuk ve zenginlik barındıran bir siyasettir (Özkazańç & Kozaklı, 2000: 12).

* Yazarla göre, Türkiye solunda 1980 öncesinde "direniş komiteleri"nin kuruluş mantığ ı hegemonik siyaset mantığ ının ta kendisidir. Direniş komitelerinde her şeyi bilen siyasi komiserlere, kalın ciltli kitaplara, ezel ebed dođ ru devrimci tutumlara yer olmadığını belirten yazarlar, komiserler yerine sıradan insanların, kalın kitapların yerine hayatın kendisinin, deđ iş mez dođ ruların yerine her somut koşulda yeniden inşa edilmesi gereken dođ ruların aldığını dile getiriyorlar (Özkazańç & Kozaklı, 2000: 24). Bu bakış açısı, ÖDP'nin sosyalizmin nüvelerini bugünden kurma perspektifi ile örtüş mektedir.

Laclau ve Mouffe tarafından geliştirilen tezlerin, marxist ekonomik indirgemeciliğe ve özcülüğe karşı “yeni çoğulcu” bir siyaset ürettiğini, fakat bu siyasetin yazarların iddia ettikleri gibi anti-kapitalist bir strateji olmadığını belirten Wood, “yeni çoğulcu” siyasetin geleneksel marxistlerin sınıf ve ekonomi ile fazlaca uğraşırken ihmal ettiği bütün kurum ve ilişkileri kapsamak gibi bir hedefi olduğunu belirtiyor. “Yeni çoğulcu” politikanın “kimlik” kavramını sınıf kavramına yeğlemesinin sınıf kavramının indirgemeci bulunmasından kaynaklandığını belirten Wood’a göre, kimlik kavramının, cinsiyetten sınıfa, etnik kökenden cinsel tercihe kadar her şeyi kapsadığı düşünüldüğü için post-marxist yazarlarca kabul edilmektedir. Kimlik politikası ile insan deneyiminin çeşitliliğine, karmaşıklığına vurgu yapılmakta ve bunun geleneksel sosyalist politikalardan daha özgürleştirici olduğu iddia edilmektedir. Toplumsal antagonizmanın üretim ilişkileri dışında tanımlanarak her türlü özne konumuna taşınması, işçi / kapitalist arasındaki sömürü ilişkisinin gözden kaçmasına sebep olmaktadır. Sınıfsal eşitsizliğin yok edilmesi, kapitalist sömürünün ortadan kalkması anlamına gelecek fakat, cinsel ya da ırksal eşitsizliğin kalkması kapitalist sömürüyü sona erdirmeyecektir (Wood, 1995: 259).

Sosyalist bir toplumun kurulması doğrultusunda yürütülecek mücadelede işçi sınıfının diğer toplumsal öznelerden önceliği olmadığını vurgulayan post-marxism, yeni toplumsal hareketlere (ekolojik, barış, ırksal eşitlik, demokratik yurttaşlık, yeni cinsellik) yaptığı vurgu ile sosyalizm için mücadeleyi iktisat dışına odaklamıştır. Fakat günümüzde kapitalizmde ekonominin önemi azalmamakta aksine iktisat her türlü toplumsal alana tecavüz etmektedir. Ayrıca kapitalizm ırksal, cinsel eşitsizliği azaltma eğilimindedir. Fakat bu açıklamalara rağmen yanıtlanması gereken bir soru hala ortada durmaktadır. Niye kapitalist toplumda ırksal ve cinsel ayrım hala devam etmektedir. Irkçılık ve cinsiyetçiliğin kapitalist sistem içerisinde başarılı olmasının önemli nedenlerinden birisi, bu eşitsizlikleri işgücü piyasasında işçi sınıfının kimi kesimlerine avantaj sağlıyor oluşundandır. Sermaye, ırkçılık ve cinsiyetçilikten yararlandığında, kapitalizmin ırksal ya da cinsel eşitsizliğe yatkın olduğundan değil, bu eşitsizlik ve

* “Yeni çoğulculuk”, günümüz kapitalist dünyasının, temel özelliğinin, kapitalizmin bütünleyici, homojenleştirici etkileri değil de, “post-modern” toplumun yeni, daha karmaşık çoğulculuk ilkeleri gerektiren benzersiz heterojenliği, parçalanmışlığı görüşüne dayanır (Wood, 1995: 257).

baskıların kapitalist sistemin yapısal baskılarını gizlemeleri ve işçi sınıfını bölerek sınıfsal bir dayanışmanın önlenmesinden dolayı oluyor. Kapitalizm cinsiyetçi baskılardan yaralanıyor olsa da, kapitalist toplumda, cinsel baskının özel bir önemi yoktur. Kapitalizm insanı kadın / erkek değil, soyutlanmış emek olarak görür (Wood, 1995: 267).

Ekonomik ve toplumsal yapılar temelinde değil, kültür ve siyaset temelinde tanımlanan postmodernite çağında kimlik siyasetinin sosyalist mücadelenin önüne geçtiğini belirten Haldun Gülalp, ulus ve sınıf kavramlarının yok olduğunun vurgulanmasının kimlik siyasetine zemin hazırladığını vurgulamaktadır. Bu noktada yeni toplumsal hareketler, sınıf kavramından kaçan entelektüellerin sınıfsal çıkarlarının ifadesi olabilir mi? “Postmodern durum ile sınıf kavgalarının azalmasının arasındaki ilişki, kültürel kimlik kavgalarının ve “yeni toplumsal hareketler”in ortaya çıkmasında kendini gösterir. Bu ikinci tür kavgaların, entelektüel özelliklere sahip, profesyonel orta sınıftan kişilerin egemenliğinde gerçekleştiği kolaylıkla görülebilir. Bu hareketlerin kaygıları, örneğin cinsiyete, ırka veya cinsel tercihe dayalı ayrımcılık ve yasaklamalar gibi, kapitalist rasyonalite açısından bile zararlı olan eşitsizlik biçimleridir. Eğer postmodernite kapitalizmin vardığı en son noktayı ifade ediyorsa, postmodernite ile orta sınıf entelektüellerin önderliğindeki yeni toplumsal hareketler arasındaki ilişki anlaşılır hale gelir. Bu soruya James Petras ise şu yorumu yapar: İşçi sınıfı hareketinin zayıfladığı, sermayenin devleti tamamen ele geçirdiği günümüz sosyo-politik ortamında entelektüeller, dil ve kültür gibi konularla uğraşarak, ciddi bir sınıf savaşımına hiç bulaşmadan büyük kavgalar veriyormuş görünümünü korumaya çalışmaktadırlar” (Gülalp, 2003: 125).

İşçi sınıfının hegemonik önderliğinde yürütülecek bir sosyalizm mücadelesinden, “kimlik siyaseti”ne daha yakın duran Laclau ve Mouffe’u, kapitalist sistemden sosyalist sisteme yaşanacak geçişi, liberal demokrasiden radikal demokrasiye geçiş olarak değiştirdikleri için eleştiren Wood, demokrasinin, kapitalist üretim ilişkilerince belirlenen ekonomik ve siyasal güç arasındaki ayrımdan kaynaklı olarak biçimsel bir konuma indirgendiğini belirtmektedir. Sermayenin el koyma yetkisi “ekonomi dışı” bir güce sahip olması aracılığıyla gerçekleşmediği için, halkın yönetimi olarak demokrasi, sermaye ile emek arasındaki sömürü ilişkisine zarar vermemektedir.

Yani sosyalist istemler, demokratik devrim içinden bir an olarak kavranamaz. Devrimci geçiş demokrasinin bir şeklinden diğerine geçiş olarak ortaya konamaz (Wood, 1998: 69).

Laclau ve Mouffe'un görüşlerini, "yeni hakiki sosyalizm"* olarak adlandıran Wood, yazarların görüşlerini ve sonuçlarını on madde ile şu şekilde özetliyor:

- 1- Üretim ve sömürü ilişkileri ile toplumsal ve siyasal tahakkümün tüm yapısı arasında esaslı bir bağlantı bulunmadığı anlamında, "ekonomik" alan ile siyasi alan arasında hiçbir esaslı bağlantı yoktur.
- 2- Bu tahakküm yapısının yıkılması, insanın kurtuluşu için temel bir koşul değildir.
- 3- Kapitalist toplumsal düzenin dayandığı özgül ilişki, sermaye ile emek arasındaki sömürü ilişkisi değildir (belki de böyle bir sömürü ilişkisi yoktur).
- 4- "Ekonomik" alan (özgül olarak, sömürü ilişkileri) ile başka bir alan arasında ya da bütün tahakküm yapısı arasında hiçbir bağlantı bulunmadığı için, kapitalist birikimin ve sömürünün etkilerine karşı işçi sınıfının ekonomik alanda verdiği mücadeleler arasında hiçbir bağıntı yoktur ve bunlar birbirinden tamamen kopuktur.
- 5- Sosyalizm, sınıfsal sömürünün ortadan kaldırılmasını gerektirmez; ve/ve ya siyasal bir proje olarak sosyalizm, sermaye ile emek arasındaki "ekonomik" ilişkinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir mücadele olması gerekmez.
- 6- Kapitalist sömürü ve birikimin, işçi sınıfını üzerinde elle tutulur hiçbir etkisi yoktur ya da başkaları üzerindeki etkisinden daha fazla etkisi yoktur; kapitalizmin birikim devreleri ve bunalımları, kapitalist birikimi emekleriyle ayakta tutanların iş ve yaşam koşulları bakımından hiçbir önemli sonuç doğurmaz.
- 7- Kapitalist sömürünün doğrudan hedefi olan insanlar (böyle bir sömürünün olduğu varsayımıyla), bu sömürünün sona erdirilmesinde hiçbir temel çıkar

* "Hakiki sosyalist" benzetmesini yazar, Marx'ın "Komünist Manifesto"daki kullanımından hareketle kullanmaktadır. Marx, Manifesto'da "hakiki sosyalizm için şunları söylemektedir: Sosyalizm, "bir sınıfın bir başka sınıfla savaşımından çıktığı için, (hakiki sosyalistler) hakiki gereksinimleri değil, Hakikatin gereksinimlerini, proletaryanın çıkarlarını değil, İnsan Doğası'nın, hiçbir sınıfa ait olmayan, hiçbir gerçekliği bulunmayan, yalnızca felsefi fantezinin pusula dünyasında varolan genel olarak insanın çıkarlarını temsil ettiğinin bilincindeydi" (Marx,1993: 139) diyerek, sınıf savaşımına mesafeli yaklaşımlarını anlatmak istemiş, Wood'da, aynı benzetmeyi postmarxistler için kullanmıştır.

sağlamazlar yani, bu sömürünün sona erdirilmesinin onlara esasında hiçbir yararı yoktur.

- 8- “Çıkar” diye bir şey varsa, sınıfın ve sömürünün ortadan kaldırılmasında bütün insanların çıkarı vardır ve o çıkarı, sınıfsal sömürünün var olan yapısında insanların iç içe oldukları özel durumlar belirlemez. İnsanların sömürüden zarar görüp görmemeleri, kapitalist birikim sürecinden dolaysızca etkilenip etkilenmemeleri, hatta belki de bizzat sömürücü olup olmamaları, pratik sonuçları bakımından hiçbir önemli farklılık doğurmaz. Başka bir deyişle, tamamen “ekonomik” olan bu etmenler, kapitalizme karşı ve sosyalizm için mücadeleye girişme eğilimi ya da kapasitesi üzerinde hiçbir esaslı etkide bulunmaz, zaten böyle bir şey beklenemez.

- 9- İnsanlar nedenli çok sömürülürse sömürüye karşı mücadele etme ihtimalleri de azalır.

- 10- Kapitalist birikim ve sömürü yapısını sarsmak için, hiçbir toplumsal grup diğerinden daha elverişli konumda değildir ve bu projede kolektif bir aktör oluşturmak için hepsi de eşit kapasiteye sahiptir (Wood, 1998: 99).*

Laclau ve Mouffe’un görüşlerini bu şekilde özetleyen Wood, işçi sınıfı ve sosyalizm arasındaki ilişkiyi ise şöyle kurmaktadır:

“1- İşçi sınıfı, sosyalizme geçişin sağlanmasında en dolaysız nesnel çıkarı olan toplumsal gruptur; 2- İşçi sınıfı baskının en temel ve belirleyici biçimine –elbette tek biçimine değil- doğrudan doğruya hedef olduğu için, başka sınıflara baskı uygulamakta hiçbir çıkarı bulunmayan bir sınıf olduğu için, kendini özgürleştirme mücadelesi verirken bütün insanların özgürleşmesi için gerekli koşulları yaratabilir; 3- Sömüren sınıflarla sömürülen sınıflar arasında, baskı yapısının özünü oluşturan temel ve kesinlikle çözümsüz bir karşıtlık bulunduğu için, sınıf mücadelesi, bu özgürleştirici dönüşümün lokomotif olmalıdır; 4- İşçi sınıfı devrimci bir kuvvet haline gelebilmesi

* James Petras’da, post-marxism’in, marxist teorinin geçersizliğini kanıtlamak için geliştirdiği söylemleri şu şekilde özetlemektedir: 1- Sosyalizm bir çöküş yaşadı ve bütün “genelleştirici teoriler” aynı duruma düşeceklerdir, 2- Marxistlerin sınıf üzerine yaptıkları vurgu ekonomik indirgemecidir, sınıflar çözüldüğü içinde siyaset, kültürel alanlara kaymıştır, 3- Geleneksel solun devlet iktidarını ele geçirmeye yönelik mücadelesi otoriter rejimlerin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır, dolayısıyla bunu engellemek için yerel örgütler aracılığıyla yerel sorunların üzerine eğilmelidir, bu daha demokratik bir mücadele yöntemidir (Petras, 1997).

için gerekli stratejik toplumsal güce sahip olan tek toplumsal gruptur” (Wood, 1998: 14).

Benzer düşünceleri paylaşan Michael D. Yates, sosyalist toplumun kapitalizmin kendisi tarafından yaratılan işçi sınıfının önderliğinde kurulacağını belirtmektedir. Yates, kapitalist toplumda sosyalist topluma geçişi gerçekleştirecek en önemli güç olarak gördüğü işçi sınıfının bu dönüşümü gerçekleştirebilmek için diğer toplumsal öznelerden, kesimlerden kimi avantajları olduğunu vurgulamaktadır. İlk olarak, kapiöalizm artı-değer sömürüsüne dayandığı için işçi sınıfı bu sistemin ana bileşenleridir, fakat bu durum, örneğin, köylülük için geçerli değildir. Sistem köylülüğü büyük bir hızla tasfiye etmektedir. İkinci olarak işçiler, iş yerlerinde dolaysız olarak artı-değer sömürüsüne tabi oldukları için, sistemin iç işleyişini diğer toplumsal kesimlerden daha hızlı ve doğru şekilde anlayabilmektedirler. Fakat, kuşkusuz bu tüm işçilerin bu süreci otomatikman anlayacağı anlamına gelmemektedir. Son olarak Yates, barış aktivistlerinin, çevrecilerin, feministlerin ve diğer toplumsal kesimlerin mücadelelerinin önemli olduğunu vurgulamakta, fakat kapitalizmin “mezar kazıcısının” işçi sınıfı olduğunun altını çizmektedir (Yates, 2004).

ÖDP şekillenmesinde etkisi olan post-marxist tezlerin tartışılmasından sonra, geleneksel sosyalizme alternatif olarak ÖDP’de hayata geçirilmeye çalışılan “özgürlükçü sosyalizm” söyleminin neler içerdiğini tartışmak Türkiye solunda yaşanan değişim / sürekliliklerin anlaşılmasını sağlayacaktır.

3. Geleneksel Sosyalizmden Özgürlükçü Sosyalizme ÖDP

Geleneksel sol ile özgürlükçü sol arasında yaşanan ve yaşanmakta olan ayrım Türkiye solunda ÖDP’de hayat bulmuştur. Geleneksel sol ile özgürlükçü sol arasında yaşanmakta olan bu ayrım tüm dünyada solcuların yaşayabileceği tek ayrım olarak algılanmakta ve geleneksel solun reel sosyalizm ile birlikte çöktüğü vurgulanmaktadır (Yılmaz, 1997: 2). ÖDP tartışmaları, “reel sosyalizmin” bürokratik karakterinin, halk ile yönetici elitler arasındaki farkı gittikçe açtığını ve bu sürecin, işçi sınıfını ve tüm çalışanları sisteme yabancılaştırdığı tezleri üzerinden geliştirilmiştir. Bu noktada daha 1990’ların başında Devrimci Yol’un lider kadrolarının hapishanelerden çıkmasıyla başlayan tartışma sürecinde en önemli konulardan biri, “sosyalizm” ve “iktidar”

arasındaki ilişkinin yeniden tarif edilmesine dair olanıdır. Bu tartışmalarda sosyalizm; emekçi sınıfların kendi iradelerini egemen irade haline getirmek için giriştikleri eylemlilik süreci olarak tarif edilmiştir. Emekçi sınıfların eylemlilik sürecine başlaması ile sosyalizmin sürecinin başlaması eşzamanlıdır. Sürecin asıl öznesi emekçi sınıflardır. İktidarın ele geçirilmesi bu süreçte yalnızca yeni bir aşamayı ifade eder diyen Erkan Arslan, sosyalizmin iktidarın ele geçirilmesi ile başlatılamayacağını vurgular. Sosyalizmin, proletaryanın kendi adına tarih sahnesine çıkması ve insanlık adına tüm entelektüel birikimini kendi eylemiyle birleştirmesiyle başlatan Arslan, sosyalizmi iktidar sorununa indirgeyen görüşlerin proletaryanın tarihi eyleminin önemini anlayamadığını, devrimci eylemi iktidarın ele geçirilmesiyle sınırlandırdığını ve sosyalizmi biçime indirgediğini dile getirmektedir (Arslan, 1993: 60).

1990'ların başında gerçekleştirilen bu tartışmaların sonuçları ÖDP'nin kurulması ile birlikte partiye yansımıştır. Uras da kendisi ile yapılan bir röportajda iktidar sorununu ele alırken:

“Sokaklarda, mahallelerde, hayatın her alanında iktidar olmadan meclise girersek, bizi diğerleri gibi fino köpeğine çevirirler. Dolayısıyla hayatın her alanında bizim kendi tahayyüllerimizi besleyecek yaşam alanları oluşturmamız ve bunun etkisini meclise yansıtmamız gerekiyor” (Uras, 1999c: 96).

diyerek, sorunun salt iktidar olmak ya da olamamak şeklinde tanımlanamayacağı konusunda Arslan'a katılmaktadır. Yine bir başka konuşmasında Uras, keskin fetvalarla alan genişletebilmenin mümkün olmadığını, kendi mücadele ve yaşam alanlarımızın yaygınlaştırılmasına çalışılması gerektiğini vurgulamaktadır (Uras, 1999d: 11).

Saruhan Oluç da, sol içinde ertelemeci bir yaklaşımın egemen olduğunu düşünmektedir. Oluç'a göre;

“sol içinde, sosyalistler arasında yaygın olan bir anlayışa göre, gerçekleşebilecek bir çok şey, siyasi iktidarın ele geçirilmesinden sonraya bırakılır. Oysa siyasi iktidarın ele geçiriliş süreci ve bu esnada oluşturulan gelenekler, birikimler, yapılar, anlayışlar çok önemlidir. Eğer mücadele sürecinde, geleceğin bir takım özelliklerini inşa etmeyi veya politik kültürümüzün bir parçası haline getirmeyi, geleneğimizin unsurları yapmayı, beceremezsek, tam anlamıyla olmasa bile, belli bir ölçüde bunları geliştiremez,

yaşatamazsak, siyasi iktidar ele geçirildiğinde son derece garip bir durumla karşı karşıya kalınır” (Oluç, 1996: 343).

Forta da, Oluç ile benzer düşünceleri paylaşarak şunları söylemektedir:

“ÖDP iktidar olmayacak, ÖDP’nin temsil ettiği insanlar kendilerini iktidar olarak tasarlayacaklar. Bu demogojik bir yanıt değil. İktidar bugünden kurulacak bir şey olarak tasarlanırsa, bugünden onun nüvelerini atmak şeklinde tasarlanabilirse yanıtı çok kolay. Bizim içinden geldiğimiz tarihte bunun o kadar çok örneği var ki” (Forta, 1996d: 78).

Murat Çelikkan ise, iktidar gibi bir kaygısı olmadığını, çünkü iktidarı hedefleyen bütün muhalif yapıların, kendilerinin nasıl bir iktidar odağı haline geldiğini, tarihten ve kendi deneyimlerimizden biliyoruz diyerek, örgütlü yapıların, karşı olduğumuz otorite biçimlerini, yeniden ürettiğini dile getirerek, iktidar olgusundan duyduğu hoşnutsuzluğu belirtmiştir (Çelikkan, 1996: 269).

ÖDP’nin değişik dinamikleri, yeni siyaset kavramlarının içine alacak şekilde yapılanmış sosyalizm etrafında lehimleyen bir platform oluşturduğunu belirten Aylin Özman’a göre, ÖDP’ye radikal bir yeni siyaset partisi görüntüsündeki en temel belirleyici iktidara ilişkin tutumudur. Özman, ÖDP’de emek güçlerinin siyasi iktidarının kurulmasının temel amaç olarak belirlendiğini, fakat, ekonomik, siyasal, ve toplumsal alanda hedeflenen radikal dönüşümün gerçekleştirilmesinde hükümet olmanın diğer düzen partilerinde olduğu gibi olmazsa olmaz bir amaç olmadığını vurgulandığını belirtmektedir. Yeşil Hareket ile ÖDP’nin birlikteliği üzerinden hareketle ÖDP’nin geleneksel politika yapış tarzından kopan bir yapı olduğunu belirten Özman, bu düşüncesini ÖDP’de kabul edilen “selfrealizasyon” ya da toplumun her kesiminin kendisini gerçekleştirme hakkının kabul edilmesine dayandırmaktadır. Batılı toplumlarda sanayileşme sonrası bir topluma geçilmesi ile birlikte “bireylerin toplumsal motivasyonlarındaki öncelik sırası değişmiş ve sonuç olarak, birey temel yaşam gereksinimlerinin karşılanmasından öte sosyal / kültürel alandaki “incelmiş” gereksinimlerini karşılamak için bir arayış içine girmiştir... Inglehart’a göre sanayi sonrası toplumlarda, bireyleşme karar alma mekanizmasına katılım, ifade özgürlüğü, yaratıcılığın ve estetik değerlerin yüceltilmesi gibi “inceltirilmiş gereksinimlerin sosyal taşıyıcıları özellikle öğrenim düzeyi yüksek ve orta sınıf üyesi gençlerdir. Sonuçta, söz

konusu gereksinimler doğrultusunda ortaya çıkan ve Ingrehart'ın "postmateryalist" – maddi ötesi - olarak nitelediği değerler sanayileşme öncesi ve sanayileşmiş toplumların sahip olduğu dinsel, mesleksi ve eğitimsel değerlerin yerini almaya başlamıştır (Özman, 1998: 22). Sanayileşme sonrası gelişmenin bir ürünü olan postmateryalist değerler sınıf, ırk, millet gibi kavramların sorgulanmasını beraberinde getirmiştir diyen Özman, bu yeni siyaset konularının bilim ve teknolojiye inanç, gelişme, kalkınma gibi Batı'lı değerlere bir meydan okuma anlamına geldiğini belirtmektedir. ÖDP'nin de bu farklı istemelere cevap verme doğrultusunda aldığı "selfrealizasyon" kararının, ÖDP'yi yeni radikal siyasetin uygulayıcıları arasına soktuğunu belirten Özman, yeni radikal siyasetin devlet iktidarının ele geçirilmesine odaklanmadığını, endüstriyel sistemin ve devletin gücünün sınırlandırılması işlevinin sivil toplum aracılığıyla gerçekleştirilmesi hedefini önüne koyduğunu dile getiriyor (Özman, 1998).

İktidar konusu üzerine yürütülen tartışmalara etkin bir biçimde katılan Birikim Dergisi'nde, "özgürlükçü sol" ve "geleneksel sol" farklılaşması üzerinden şekillenen tartışmalarda özgürlükçü sosyalizm tarafında yer alınmıştır. Laçiner, ÖDP'nin ilk kongresinde, "sosyalizmi bugünden kurmayı" gözetken bir "çalışma tarzı"nın benimsendiğini belirterek, "geleneksel sosyalist" çalışma tarzını şu şekilde tanımlamaktadır:

"Geleneksel sosyalizm... sosyalizmi ancak ve sadece iktidar ele geçirildikten sonra inşa edilebilir bir proje olarak tanımlar. Projenin kendisi kamu / devlet mülkiyeti ve merkezi planlama üzerine kurulu bir sosyalizm tasavvurundan yola çıktığı ve bu önkoşullar da ancak ve sadece iktidar / devlet ele geçirildiğinde sağlanabileceği için; sosyalizmi şimdiden hayata geçirme fikri, böylesi bir "çalışma tarzı" bu yaklaşıma taban tabana zıttır. Dolayısıyla bu yaklaşım, sosyalist eylemden, her konudaki faaliyeti siyasal güce tahvil edecek bir "çalışma tarzı" bekler" (Laçiner, 1997: 9).

Geleneksel sosyalizmden farklı olarak Birikim'de yapılan ve sosyalizmi yaratıcı / üretken emek ve bunun her insanın varoluş özelliği olarak hayat tarzını benimsemesi üzerinden tanımlayan yaklaşım, "doğası" mantığı gereği "sosyalizmi bugünden inşa" perspektifi ile örtüşür diyerek devam eden Laçiner, kapitalizmin, sosyalizmin

önkoşullarını sağlamadığını, aksine sosyalizme kaynak olabilecek potansiyelleri körelttiğini veya çarpıttığını düşünmektedir (Laçiner, 1997: 9). Murat Belge ise şunları söylemektedir:

“Kapitalist sistemin mantığı içinde, ekonomik, politik ve ideolojik düzeylerde kapitalizmin ilişkileri yeniden üretilir. Demek ki sorun, bu yeniden üretim mekanizmasına sosyalist hayat tarzının öğelerini sokarak mekanizmada içsel bir değişimi başlatmaktır... Devrim dediğimiz de, toplumsal kertelelerin öncelikle bir tanesinde, siyaset düzeyinde iktidarı –bu kadar somut bir kurumu- ele geçirme anın değil, toplumsal ilişkilerin yeniden üretiminin sosyalizme doğru dümen kırdığı anı anlatan bir kavramdır” (Belge, 1995: 41).

Kendisiyle yapılan bir röportajda benzer düşünceleri Aren de, “eski strateji” ve “yeni strateji” üzerinden kurgulamaktadır. Aren, “eski stratejiyi” şu şekilde özetlemektedir:

“Önce bir işçi sınıfı partisi, Marksist-sosyalist bir parti iktidarı ele geçirecektir. Sonra üretim araçlarını kamulaştırarak burjuvaziyi tasfiye edecektir, daha sonra da merkezi bir plan aracılığı ile ülkeyi yönetecek ve sosyalizmi kuracaktır. Bu stratejinin en önemli yanı evvela iktidarı ele geçirmektir. Bu bakımdan parti son derece önemlidir ve demir çekirdek gibi disiplinli bir parti olması gerekir (Yetkin, 1997: 313).

Bu stratejinin Sovyetlerin çökmesi ile birlikte geçerliliğini yitirdiğini belirten Aren, Sovyetlerin desteği olmadan iktidara gelmenin ve iktidarı koruyabilmenin artık imkansızlaştığını dile getirerek “yeni strateji”yi şu şekilde tanımlamaktadır:

“Yeni strateji, katılımcı demokrasiyi geliştirmek yoluyla insanların yaşamlarını kendilerinin belirleyebilmesidir... Başka türlü ifade edilirse, bu, toplumun derin bir şekilde demokratikleştirilmesi demektir... Bu şekilde bir demokratikleştirmeye sosyalizme varılabilir ve bu yavaş yavaş olabilir. Bunun için mevcut düzeni büyük ölçüde birden bire değiştirmek gerekmez. Çünkü onun pek mümkün olmadığı artık ortaya çıkmıştır (Yetkin, 1997: 320).

“Eski strateji”nin çatışmalı bir yol olduğunun beliren Aren, sosyalizme uygun bir biçimde barışçı yolla iktidara gelmek gerektiğini söylemektedir. “Yeni strateji”de, hasmınla beraber olacak ve kapitalizmin içinde çalışacaksınız diyen Aren, bu şekilde

kapitalizmi silikleştirmeye ve ortadan kaldırmaya çalışmak gerektiğini düşünmektedir. Aren, hasmınızın yetkilerini yönetime katılarak ve onun yetkilerini sınırlandırarak sosyalizmi kurmanın “yeni strateji”nin, “eski strateji”den en önemli farkı olduğunu belirtmektedir. Aren, piyasa düzeni içinde mücadele yürütüleceğini ve piyasa düzeninin kötü işlediği yerleri düzeltmek gerektiği fikrinin “yeni strateji”nin bir parçası olduğunu dile getirmektedir (Yetkin, 1997: 324).

Aren ile bu konuda benzer düşünceleri paylaşan Ahmet İnsel, “özgürlükçü sosyalizm”in iktisadi planda yönlendirilen, denetlenen ve sınırlandırılan bir pazar ekonomisini kabul etmesi gerektiğini belirtmektedir. İnsel’e göre; pazar ekonomisi ile kurumsal ve cepheden sürdürülecek bir mücadele yerine, pazar ekonomisi dışında gelişen ve pazar ekonomisini var eden ilişkilerin toplumsal tahayyülde yeniden değer kazandırılmasına çalışılmalıdır. Bu noktada, geleneksel sosyalizmin, insanı sadece iktisadi faaliyetleri çerçevesine açıklayan ekonomistik bakış açısının tersine, İnsel, özgürlükçü sosyalizmin, iktisat ideolojisinin toplumsal tahayyülde tekelci egemenliğini yitirmesini sağlaması gerektiğini ve pazar ekonomisini bütünüyle reddetmeyen, ama onu toplumsallaştırıp, insanileştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır (İnsel, 1995: 28).

Bu konuda, ÖDP’nin parti programında KOBİ’lere vurgu yapıldığını görmekteyiz. ÖDP programında şöyle denilmektedir:

“Türkiye’nin dış bağımlılığına son verilmesi için, uygun yüksek teknolojiye dayalı sanayilere ve ileri teknoloji üretimine yönelmek zorunludur. Bu nedenle, araştırma geliştirme faaliyetlerine önem verilmeli, gerekli kaynaklar ayrılmalıdır. Küçük ve orta boyutlu işletmelerin ihtiyaçları da bu açıdan dikkate alınmalıdır” (ÖDP, 1996: 19).

Uras’da, KOBİ sahipleri tarafından ilgi ile karşılandıklarını ve bu konuda ne düşündüklerinin kendisine sorulması üzerine, KOBİ’ler içerisinde ÖDP’ye sıcak bakan arkadaşlar olduğunu belirterek, KOBİ’lerin şu anda bir lobi çalışması yürüttüklerini ve hazırladıkları raporun kendilerine ulaşmasını beklediklerini söylemiştir. Ayrıca Uras, KOBİ’lerin Türkiye ekonomisinin canlı damarları olduğunu ve onların sorunlarının çözümünü gündemlerine aldıklarını belirtmiştir (Uras, 1999e: 44). 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri için hazırlanan seçim bildirgesinde, KOBİ’lerin ve küçük esnafın destekleneceği, KOBİ’lere ucuz ve uzun vadeli kredi sağlanacağı belirtilmektedir (ÖDP,

2002a: 7). Partinin kurucu üyelerinden ve “Ankara Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler ve Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticileri Derneği” Başkanlığı’nı da yürüten Alaeddin Türkoğlu, 1980 dönemi sonrası kamuda çalışamayan ve tüccar, esnaf olan bir çok ilerici insanın var olduğunu, bunların da örgütlenmesi gerektiğini dile getirerek, bu kişilerin ÖDP içerisinde yer almalarını talep etmektedir (Dinler, 1998: 87). KOBİ’lere olan bu yakınlık, ÖDP’nin, pazar ekonomisine ve piyasa mantığına karşı cepheden mücadele yürütmesini engeller gözükmemektedir.*

Pazar ekonomisi ile cepheden savaş önermesini günümüzde çok anlamlı bulmayan ÖDP’li kimi yazarlar, tüm özel kurumların derhal devletleştirilmesini istemenin, örneğin sivil, yerel örgütlenmelerin yarattığı kurumları bile devletleştirmeyi önermenin – semt polikliniklerini dahi devletleştirmek - bu alandaki tüm özel girişimlerin yasaklanması “eşit, kalite ve parasız bir kamu hizmetinin” gelişmesine katkı sunacağını inanmamaktadırlar (Gökova, 1997: 20). Bu konuyla paralel olarak yakın bir geçmişte “özelleştirme” konusunda kaleme aldığı bir çalışmada Cemil Ertem, solun özelleştirme karşısında devletçi çözümü gündeme getirmesinin sağın elini kuvvetlendireceğini dile getirmektedir. Sol bir iktisat politikasının ayırıcı tek özelliğinin mülkiyet olmadığını dile getiren Ertem, devlet işletmelerini üçe ayırarak bir strateji geliştirmektedir. Birinci grupta yer alan kamu kurumları, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik hizmetlerini karşılamaktadırlar ve bu kurumların hiçbir şekilde kar etmeleri beklenemez. İkinci grupta, demir ve denizyolları gibi kurumlar yer almaktadır. Bunların da, tek tek karlılıkları incelenmemeli, toplumsal rolleri göz önünde bulundurulmalıdır. Üçüncü grupta yer alan sektörler ise, özel sektöre ucuz girdi sağlamaktadır. Bu tür işletmelerin karlılık hedefleri gözetilmelidir (Ertem, 2003: 42). Yazar, yukarıda da değinildiği gibi, mülkiyet kavramının tek başına açıklayıcı ve ön açıcı bir işlev

* Fatma Şen, ÖDP’nin Program ve Tüzüğü’nde mülkiyet konusuna dair bir sessizliğin mevcut olduğunu belirtmektedir. Şen, ÖDP programını şu şekilde eleştirmektedir: “Emperyalistlere ve yerli kapitalist holdingle ait bankaların, sigorta şirketlerinin, sanayi, tarım ve ticaret işletmelerinin kamulaştırılması, dış ticaret şirketlerinin kamulaştırılması, büyük toprak sahiplerinin topraklarına el konulması, büyük medya şirketlerinin kamulaştırılması, bütün bu kurumların işçi ve emekçilerin kolektif mülkiyeti haline getirilmesi ve emekçilerin kolektif mülkiyeti altına alınması sağlanmadan sosyalizm ve devrimden söz edilebilir mi? Bu can alıcı önlemlerin hiçbiri ÖDP Program ve Tüzüğü’nde yer almıyor. (...) İnsanın insanı sömürmesine, sermayenin emek üzerindeki boyunduruğuna sihirle, büyüyle, duayla ve dilekle son verilmez ki” (Demirer, 1998: 209). Şen’in bu eleştirilerinden hareketle, ÖDP’nin KOBİ’lere mülkiyet problemini göz ardı ederek yaklaşmakta olduğunu belirtebiliriz.

görmediği tezi üzerinden hareketle özelleştirme başlığını tartışmaktadır. Yazara göre, demokratik katılım, yani, üretenlerin söz, yetki, karar hakkı mülkiyet biçiminden daha önemlidir. İki yazarın görüşleri de, Deniz Karasu'nun ifade ettiği görüşlerden kaynaklanmaktadır. Karasu, iktidar problemini tartıştığı bir yazıda, sosyalist devlet öncü devrimcilerin varolan iktidar aygıtını ele geçirilmesiyle kurulacak bir yapı değildir diyerek, sosyalist devletin emekçilerin aşağıdan yukarıya oluşturdukları meclislerce kuşatılmış demokratik bir organizma olarak tasarlanması gerektiğini, fakat toplumsal hayatın bu haliyle bile sosyalist devletin tekeline bırakılamayacağını yeni bir kamusalılık anlayışının tarif edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Karasu, 1997: 28).

Bu yeni kamusalılık anlayışı “radikal bir demokratikleşme stratejisi ile örtüşmektedir” (Mısır & Horuş, 1999: 101). Yeni kamusal alan tartışması özellikle ÖDP'nin I. Kongresi'nde gündeme gelmiştir. Kamusal alan tartışmalarını Jürgen Habermas'ın etkisi altında gerçekleştiği söylenebilir. Habermas'a göre, kamusal alanın en önemli niteliği tüm vatandaşlara açık olmasıdır. Kamusal alan vatandaşların birbirleriyle iletişim kurdukları bir alandır. Burjuvazi feodalizme karşı savaşıırken ilk olarak kendi kamusal alanını yaratmıştır. Fakat günümüzde, kamusal çıkarın, özel çıkarlar tarafından işgali, yani kamusal alanın “yeniden feodalleştirilmesi” söz konusudur (Habermas, 1995). Demokratikleşme doğrultusunda yeni bir kamusal alanın yaratılması düşüncesi ÖDP'nin görüşlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca, yeni kamusalılık tartışmaları reel sosyalist deneyimin tartışılması anlamına da gelmektedir. Bora, kamusalılığın tartışılma nedenini şöyle açıklamaktadır: “Kamusalılığın yeniden tanımlanmasının nedenlerinden birisinin de, “ortak iyi”nin temsilcisi veya zemini olarak “kamu” kavramının devletle özdeşleştiren yerleşik kabule karşı, devletin ve yine devlet – sivil toplum kutupsallığının berisinde bir yeni anlayış oluşturmaktır. Kamu=devlet denklemini dönüştürmek, hem Türkiye'nin “devlet geleneği” bağlamında hem de yüz elli yıllık sosyalist gelenek bağlamında hayati önem taşıyor. Kimi sosyalist geleneklerce “devlet sosyalizmi” veya “devlet kapitalizmi” olarakda tanımlanagelmiş reel sosyalizm tecrübesinin ardından böyle bir tartışmaya ihtiyacımız olmadığı söyleniyorsa, esas bu gerçekten büyük bit uçuklu, azami bir kitabilik ve dilindeki bütün şiddet ve celale rağmen fevkaalede muhafazakar bir reformizm olacaktır” (Bora, 1998: 20). Fakat “literatürde yeni kamusal alan esas olarak yeni tipte bir mülkiyet tarzının olanakları ile

tanımlanmaktadır. ‘Yeni kamusal alan’ ile; özel mülkiyetle birlikte yaşayacağı varsayılan bu yeni tipte ‘toplumsal mülkiyet’in ve onun üzerinde gelişecek kamusal ilişki ve kurumların toplumun demokratik ve özgürlükçü yeniden kuruluşu için temel olacağı ileri sürülmektedir. Açık ki, bu yaklaşım, özel mülkiyet rejimine dayalı toplumsal formasyonların direnme gücünü göremediği oranda ütopyik; ikisinin birlikte yaşamasını önerdiği oranda kapitalist; toplumsal sınıflar, sınıf mücadelesi, devletin sönmelenmesi gibi kavramlardan uzaklaştığı oranda da Marksizm dışıdır” (Mısıır, 2001: 324).*

Bu yeni kamusalılık anlayışı ÖDP’nin, sosyalizmin nüvelerini bugünden kurma stratejisinin bir parçasını oluşturmaktadır. Toplumsal devrim öncesinde, siyasal bir devrim ile devlet aygıtının ele geçirilmesini hedef alan Marxist-Leninist devrim sürecine eleştirel yaklaşılmaktadır. Örneğin, İnönü Alpat’a göre, devletin bu şekilde ele geçirilmesi, herhangi bir zümrenin kendini mutlu etmesiyle sonuçlanmış ve içinde diktatörlük kelimesi bulunan süreçler sosyalizm olarak insanlara yutturulmuştur (Alpat, 2002: 33). ÖDP, siyasal devrim öncesi, toplumsal yaşamda egemenlik sağlanması gerekliliği fikrinden hareketle, burjuvazinin feodalizme karşı yürüttüğü savaşta kamusal alanı dönüştürerek iktidarı ele geçirmesi gibi bir süreci sosyalist devrime de uyarlamaya çalışmaktadır. “Marx’ın, proletarya devriminin öncekilerden değişik olacağı iddiasını karakterize eden, toplumsal dönüşümde siyasetin öncü rolündeki ısrarıdır. Burjuva devrimleri, kapitalist düzenin az ya da çok tamamlanmış biçimleri, feodal toplumun yapıları içinde yavaş yavaş büyüdükten sonra patlak vermişlerdir. Burjuva mülkiyeti veya burjuva üretim, feodal devlete karşı “açık” devrimci saldırının patlak vermesinden önce feodal mülkiyet veya feodal üretimin yerini büyük oranda almıştı... Ancak sosyalist düzenin tamamlanmış biçimleri, özel mülkiyet sınırları içerisinde kendiliğinden ortaya çıkamayacağı içindir ki sosyalist devrimin görevleri ve tarihsel ritmi kndinden öncekilerden oldukça farklı olacaktır. Marksist siyasetin en büyük

* Nadir Özbek, solun “demokratik kamusal alan” söyleminin peşinden gitmek yerine, toplumsal demokrasi mücadelesinin meseleleriyle ilgilenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Özbek’e göre, demokratik bir kamusal alan arayışı, aslında kamusal alanın yani siyasetin, sosyal ve sınıfsal içeriğini gizlemektedir. Sol, kamusal alan kavramını kendi söylemine eklemek yerine, bu kavramın siyasetin sosyal ve sınıfsal içeriğinin görünmez kılınmasındaki işlevini teşhir etmelidir diyen Göktürk, kamusal alanın ve devletin birbirinden ayrı olgularmış gibi kabul edilmesinin liberal bir siyaset anlayışına tekabül ettiğini vurgulamaktadır (Göktürk, 2004: 12).

çelişkisi şudur ki sosyalist devrim, tamamlanması gerekli olmayan toplumsal ve maddi koşullar yerleşmeden başlar” (Ehrenberg, 2003: 73).

Kamusal alana yapılan vurgu, kendini KOBİ’ler ile özelleştirme konusunda takınılan (geleneksel solun ‘sattırmayız’ tepkisinden farklı) tutum özgürlükçü sosyalizmin (ÖDP), “sınıf indirgemeci” bir konumdan kurtulma doğrultusunda attığı adımların bir göstergesidir. Geleneksel sınıf indirgemeci anlayışın toplumdaki her türlü ezme / ezilme ilişkisini işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki çelişkiye indirgediğini dile getiren Tarık Demir, sistem ile çelişkili olan her sınıf ve kesimin eylemliliğinde sosyalizmin arandığını, bu bulunamadığı taktirde de, bu hoşnutsuzlukların siyasal sisteme karşı nasıl yönlendirileceği konusunda politika geliştirilemediğini belirtiyor. Sosyalist hareketin bu bakış açısını; indirgemeci, dogmatik, monolitik tarihsel geleneğin aşılması, sosyalist demokratik, çoğulcu ve özgürlükçü temelde sosyalizmi yeniden kurmasıyla aşacağını belirten Demir, ÖDP’nin “varolan siyasal yapılar ve kurumlar içinde kendini ifade edemeyen, ama yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve ahlaki düzlemlerde de kurulu düzenden rahatsız, mücadele isteği ile dolu emekçi, genç, kadın, yoksul, dışlanmış geniş bir kitle ile çok yönlü mücadeleler içinde buluşmayı ve onların sözcüsü konumuna yükselmeyi başarabildiği ölçüde hedefine ulaşacağını” (Demir, 1998: 75) belirtmektedir.

Özgürlükçü sosyalizm ve geleneksel sosyalizm arasındaki farkı Feza Arslan ise, toplumsal dönüşümde şiddetin rolü üzerinden yürüttüğü bir çalışmada ele alıyor. Özgürlükçü sosyalizm, geleneksel sosyalizmin tersine şiddetin toplumsal dönüşümdeki rolüne vurgu yapmamaktadır. Bu noktada Arslan, genç Marx’ın, Bolşevik devrimi demokrasi perspektifinden eleştiren Rosa’nın, Gramsci’nin hegemonya kavramlaştırmasının, radikal demokrasi projesinin, özgürlükçü ve demokratik kamusal alan tahayyülünün ve Zapatizmin özgürlükçü sosyalizmin çıkışındaki ana unsurlar olarak görüyor. Arslan, kitlelere devrimci bilinci yukarıdan dayatan ve bu bilinçliliği bürokrasi ve terör aracılığı ile koruyabileceğini sanan bir grup elitin diktatörlüğü olarak tanımladığı Jakobenizmle, reel sosyalist deneyimle hesaplaşmanın yeni ve özgürlükçü bir sosyalizmin yaratılması için önemli olduğunu vurguluyor. Bu noktada Zapatista

Hareketini, jakobenist şiddeti ve dolayısıyla “eski sol”u* aşan ilk hareket olarak gören Arslan, Zapatistaların, iktidarı ele geçirme perspektifi taşımayan tarzını, mücadelenin eksenini askeri eylemlilikten, farklı mücadeleleri geniş bir toplumsal hareket içerisinde eklemlleme çabasına kaydırıldığını belirtmektedir. Arslan’a göre, jakoben şiddet anlayışıyla hesaplaşan, taban örgütlenmesine ve demokrasiye dayanan bir anlayış Türkiye’de ÖDP’de mevcuttur. “ÖDP farklı marksizmlerin, sosyalizmlerin ve mücadelelerin kabulü, bu farklı tarzların, farklı olanın iyi niyetinden kuşku duymaksızın, birbirlerini etkilemeye, dönüştürmeye çalışabilmesi ve şiddetsiz var olabilmesinin adımı olarak jakoben şiddetin ve eylem anlayışının soldaki çeşitlemelerinden bir kopuştur. Bu kabul, sol içi ilişkilerde yeni bir siyaset kültürünü ve “çoğunluğu azınlığa ezdirmeme ile azınlığın çoğunluk olma hakkını elinden almama” ilkesine dayanan, rıza ve iknayı temel alan bir taban demokrasisini yaratma potansiyeline sahiptir. Bugün her rengi ile projelerini, doğrularını topluma dayatma perspektifine sahip anlayışlardan farklı olarak, tüm ezilenlerin rızasını, isteklerini, iradesini, mücadelelerini ifade eden demokratik, eşitlikçi ve özgürlükçü bir projeyi, halka rağmen ve halk için değil, halkla beraber tartışma, ete kemiğe büründürmenin yollarını aradığı ölçüde ÖDP jakoben proje dayatma vizyonu ile hesaplaşmaktadır. Özgürlükçü demokratik cumhuriyet ve özgürlükçü laisizm tartışmaları bu anlamda çok önemli adımlardır. Jakoben şiddet ve eylem anlayışıyla hesaplaşan tarz, halka inanan, Fatsa gibi, Bergama gibi doğrudan demokrasi kültürüne dayanan deneyimleri çoğaltmaya çalışan, halka beraber dönüşen ve dönüştüren bir tarzdır” (Arslan, 1998: 60).

Özgürlükçü sol / geleneksel sol arasındaki bir mücadele platformu olarak da yorumlanabilecek ÖDP projesi, özellikle II. Kongre’de önemli tartışmalara sahne olmuştur. Bu kongrede İnel’e göre, önemli bir kesim hala geleneksel sosyalist

* “Eski sol” ile Wallerstein ve arkadaşları, sosyalizmi kurmanın zorunlu adımı olarak politikasının merkezine devlet iktidarını ele geçirme hedefini koyan, -Batı’da sosyal demokratlar, Doğu’da komünistler, Güney’de ulusal kurtuluş hareketleri- hareketler kastedilmektedir. 1968 hareketleri ile birlikte bu hareketlerin hakim güçler ile uzlaştığı ve gerçekten yoksun katmanları ihmal ettiği düşünülmeye başlanmış ve bu hareketler günümüzde önemlerini yitirmişlerdir (Arrighi & Hopkins & Wallerstein, 1995).

söylemleri kullanmaktadır.* İnsel, gerçek veya tasarlanmış bir geleneğe sadık kalmanın başlı başına olumlu bir nitelik olarak algılandığı geleneksel solda, geçmişte ifade edilmiş kadim ve değişmez doğruların varlığına inanıldığını ve kurucu vahiy olduğuna inanıldığını belirtir. Geleneksel solda, bu vahyin kelamına geri dönülerek, onu tekrar tekrar yorumlayarak gerçeğe ulaşılacağına inanılır. Geleneğe ait ritüeller ve sihirli kelimeler telaffuz edilerek geleneğe aykırı hareket edilmediği beyan edilir. “Bu kişiler tarihi materyalizmin değişmez kanunları olduğunu vurgularlar, diyalektik materyalizmin tek bilimsel çözümleme yöntemi olduğuna inanırlar, insanlık tarihinin esas olarak iktisadi konumlardan belirlenen sosyal sınıfların mücadelesi tarihi olduğunu kabul ederler. Sınıfsız toplumun insanlık tarihinin ne olursa olsun varacağı bir nihai hedef olduğuna inanırlar” (İnsel, 2000a: 14).

Geleneksel politikanın döneminin kapandığını düşünenlerin ise, dogmanın bazı kavramlarını yerli yersiz kullanarak ortodoksluklarının ispat çabası içerisinde olduklarını belirten İnsel, ÖDP’de bir çok kişi / grubun bu tavır içerisinde olduğunun Kongre’ye sunulan metinlerden anlaşılabileceğini dile getirir. İnsel’e göre artık geleneksel sosyalizmin işçi sınıfının tüm insanlığı kurtaracağı üzerine yaptığı vurgunun anlamı kalmamıştır. Bu iddia 19. yüzyıl kapitalizminin ortasında ifade edildiğinde anlamlı bir doğrudur, “bugün kendini geleceğin kurucu gücü olarak gören, toplumsal üretimde merkezi ve vazgeçilmez bir rol oynadığı için geleceğin taşıyıcısı olduğunu tasavvur eden bir işçi sınıfı ortada yoktur ki, kendisini kurtarıırken tüm insanlığı kurtarabilsin” diyerek İnsel, işçi sınıfının öncü konumuna dair yapılan vurgunun sorgulanması gerektiğinin altını çizmektedir. Ayrıca, İnsel, Türkiye’de siyaset yapmaya aday bir parti olarak ÖDP’nin, işçi sınıfına veya geniş anlamda emekçi sınıfına üstün bir konum atfetmesinin somut bir dayanağı olmadığını belirtmektedir. İşçi sınıfına

* 2000 yılında gerçekleştirilen II. Kongre’ye birbirinden ayrı gruplar / platformlar katılmıştı. Bu gruplar şu yapılardan oluşuyordu: **Emek ve Demokrasi Grubu**; Eski TKP, TİP, TSİP (Türkiye Sosyalist İşçi Partisi) üyelerinin birlikteliği ile oluşan **Geniş Açık Grubu**’nun kendisini feshettikten sonra **Yeniden-Dev Yol**, ya da diğer adıyla ‘**Özgürlükçü Sol**’ çevresi ile birleşmesinden doğmuştur. Genel Kongre delegeliklerinin %50’sinden fazlasını elinde tutmaktadır. **Emek ve Gül Platformu**; Yurdaer Erkoca’nın temsil ettiği ‘**Sosyalist Alternatif**’ ile Kenan Kalyon’un da içinde yer aldığı ‘**Emek**’ ve Hikmet Kıvılcımlı’nın tezlerini savunan ‘**Toplumsal Özgürlük**’ün birleşmesiyle oluşmuştur. **Sosyalist Eylem Platformu**; Sungur Savran’ın da içinde olduğu ‘**Sosyalizm**’ çevresi ile ‘**Kurtuluş**’ ve ‘**Sosyalist Demokrasi için Kurtuluş**’ gruplarının birlikteliği ile oluşmuştur. **Sosyalist Politika**; Metin Çulhaoğlu’nun temsil ettiği ve Kongre’ye tek başına çıkan bir gruptur (Oğuz, 2000).

söylemlerinde böyle üstün bir yer atfedenlerin de bu somut durumu bildiklerini, fakat, bu lafların ritüel gereği edildiğini belirten İnsel, ÖDP'nin değişim partisi olmasının bu söylemleri aşması ile başaracağını vurgulamaktadır (İnsel, 2000a).*

ÖDP'nin II. Kongresi'nden hareketle geleneksel solu eleştiren Laçiner, geleneksel solcuların, tüm diğer muhafazakarlar gibi yeni bir şeyler olmadığını savunduklarını ve yeninin içinde eskinin kırıntılarını aradıklarını belirtir. Görece küçük gruplardan oluşmalarına rağmen etkili olan bu grupların ÖDP içerisinde de mevcut olduğunu belirten Laçiner, özgürlükçü sosyalizm söylemine sahip grubun bu gelenekçilerle olmasa bile partinin içindeki diğer muhalif akımlarla birlikte bir ÖDP'li kimliği yaratmak için mücadele ettiğini vurguluyor. Fakat, Laçiner'e göre, özgürlükçü sol bir yapı olmaya aday olan ÖDP'nin söylemi geleneksel söylemden kendinin farklılaştıramamıştır. Laçiner'e göre, ÖDP'de, toplumun sosyalistlerden duymaya alıştığı kavramlar aracılığıyla siyaset üretmektedir. Bunu da içerideki gelenekçilerin baskılarına bağlayan Laçiner, özgürlükçü sosyalizm doğrultusunda öneri ve açıklamalarda bulunan grup / kişilerin “birliği bozma”, “tasfiyecilik”, “partiye zaptetme” veya “parti içi demokrasiyi hiçe sayma” gibi ithamlarla karşılaşmamak için önerilerini budadıklarını belirtiyor. ÖDP içerisinde geleneksel / özgürlükçü kanatların birbirlerine ihtiyaç duyduklarını, bu ilişkide her iki tarafın da “bir şeyler yapmamak için, yapmasının engellendiği görüntüsünü verebilmek için muhtaç” olduğunu belirten Laçiner, ÖDP'den artık sosyalizmin yeni konumuna dair çıkarımlarının beklenmemesi gerektiğini düşünmektedir (Laçiner, 2000).

Özgürlükçü bir sosyalizm yolunda önemli kavramlardan bir tanesi tartışma süreci döneminde ortaya atılan “parti olmayan parti”ydi. Uras'a göre “parti olmayan parti” şunu ifade etmekteydi: “Parti olmayan parti” espirisinden muradımız, parti kararlarının merkezileşip karar organlarının hiyerarşik dizilişi nedeniyle bir imtiyaz ve avantajının olduğu o geleneksel politika tarzını reddetmektir. Esasına bakarsanız böyle

* ÖDP'nin II. Kongresi'nin değerlendiren Oluç'ta İnsel ile aynı görüşleri paylaşmaktadır. ÖDP'nin kabuk değiştirdiğini fakat eskinin hala direnmekte olduğunu dile getiren Oluç, sosyalizm ve devrim kavramının kendisinde bir devrim gerektiğini düşünmektedir. Oluç, “ÖDP, ise Türkiye ve dünyada değişim öneren bir partidir. Değiştirmek için mücadele eden bir partidir. Bu hedefi siyasal faaliyetinin merkezine yerleştirmiş bir partidir. Değişime bu denli tutucu yaklaşan, politikalarını, çalışma tarzlarını değiştirmekten bu denli korkan bir partinin toplum ve ülke, dünya için istediği değişim konusunda tutarlı olması mümkün mü” (Oluç, 2000: 17) diyerek, ÖDP içerisinde mutaasıp olarak gördüğü kanadı eleştirmektedir.

bir politka tarzı da burjuvazinin aristokrasiye karşı oluşturduğu bir parti formudur. Dolayısıyla çalışanların siyasi analizi burjuvaziden devraldığımız formlarla sürdürülemez. Ama bir anlamda da bu parti olmayan partidir” (Uras, 1999f: 47).^{*} Ferit Benli ve Kerem Ünivar’a göre, “parti olmayan parti amaçların araçları, araçların amaçları belirlediğini kafamıza dank ettiren bir tabirdir. Siyasetin tükenmeye yüz tuttuğu, insanların siyasete külliyen yüz çevirdiği bir ülkede insanları siyasete, kendi hayatlarını yapmaya çağıran bir tavır” (Benli & Ünivar, 2000: 32). Fakat parti iç işleyişinde aksaklıkların baş göstermesi ile birlikte ilk olarak “parti olmayan parti” kavramına eleştiriler yöneltilmeye başladığını belirten yazarlar git gide daha fazla profesyonelleşmeden ve bir kadro politikasının gerekliliğinden dem vurulduğunu vurgulamaktadırlar.^{**} Örneğin, Uras da, “Profesyonelce olmasa bile, bazı konularda bir tür yarı profesyonel çalışma tarzına ihtiyacımız var. Biz o geleneksel siyaset tarzından uzaklaşalım derken, belki çok esnek bir yapılanma yarttık. Bunun ortasını bulmak gerekiyor diye düşünüyorum. Belki de il il, bölge bölge yarı profesyonel çalışmalara gitmemiz gerekiyor... Herhangi bir çalışma yapmadığınız zaman bunun müeyyidesi yok, partinin müeyyideleri olmalı, parti kendini disipline etmeli. Çünkü böylesi gevşek, keyfe keder bir çalışma tarzıyla her iş bizi çok zorlar diye düşünüyorum” (Uras, 1999g: 205), diyerek, “parti olmayan parti” formunun eleştirisini yapmaktadır.

Özgürlükçü sosyalizmin, geleneksel sosyalizmden farklı olarak sosyalizmin, kurulmasını devlet iktidarının ele geçirilmesinden sonra kurulacak bir süreç olarak

^{*} ÖDP Tüzüğü’nün 3. maddesinde “parti olmayan parti” anlayışına dair kimi ip uçları bulmak mümkündür. Örneğin madde de şöyle denmektedir: “Parti, iç yaşamında tam açıklığa, üyelerin eşitliği esasına dayanır. Herhagi bir nedenle ayrıcalık tanınmaz. Parti çalışmalarında ve iç yaşamında kolektif yönetim, kişisel sorumluluk esastır. Partide, tüm yönetici görevlere seçimle gelinir. Seçimle gelenler, yasal zorunluluklar haricinde, azledilemez. Seçenlerin seçtiklerini her zaman geri çağırma hakkı vardır. Parti, üyelerinin birey, çevre veya platform olarak tutum ve görüşlerini tüm partiye ve kamuoyuna duyurma hakkı vardır. Partide, program ve tüzük zemininde eylem birliği esastır. Kararların uygulanmasına katılmak gönüllülük esasına dayanır. Ancak kararlara katılmayanlar karşı eylem örgütleyemezler” (ÖDP, 1996: 30).

^{**} Örneğin, “Partinin amaçları ve politik stratejileri doğrultusunda militan bir kadro politikası oluşturulmalıdır diyen “Sosyalist Eylem” grubuna göre söz konusu kadro politikası, “Partili mücadelenin uzun erimli olduğunun bilinciyle, politik ve örgütsel çalışmanın gerektirdiği özveri ve yeteneği gösterebilecek, kitleleri devrimci mücadeleye yönlendirebilecek onlara mücadelede önderlik edebilecek bir perspektife dayanmalıdır. Örneğin, “Özgürlükçü Sosyalizm” grubu, seçim öncesi yaşanan kimi sorunlar karşısında parti içi demokrasi ve çoğulculuğun yeniden ele alınması gerekliliğinden dem vurmuştur (Benli & Ünivar, 2000: 28).

kurgulamadığını yukarıda vurgulandı. Bu noktada demokratikleşme için verilecek mücadelenin ÖDP'nin söyleminde önemli bir yer tuttuğu vurgulanmalıdır. Türkiye gündeminde AB (Avrupa Birliği) sürecinin tartışıldığı bir süreçte, ÖDP'nin de demokratikleşme konusunda AB yönelimli bir siyaset izlediği görülmekte, ÖDP'de demokratikleşme ve AB süreci birlikte ele alınmaktadır.

4. ÖDP, Demokratikleşme ve AB

ÖDP'nin, toplumsal sorunlara müdahale çerçevesinde “demokratikleşme” kavramına özel bir anlam atfettiği görülmektedir. Bu düşüncenin arkasında; kapitalist sistemin içinde bulunan evresinin, “demokratik devrim” boyutuna özel bir anlam yüklediği tezi yatmaktadır. Bora'ya göre; toplumun çözülüp ayrışmasına koşut olarak politik temsil hizmetlerinden kaytaran devletin, bürokratik-teknokratik çekirdeği güçlendirilerek, baskı aygıtı olma özelliği palazlandırılarak yeniden yapılandırılmaktadır. Bütün dünyada yürürlükte olan bu sürece, Türkiye'de devlet, ‘teknik’ çekirdeğiyle yeterince olmasa da, asayiş ‘hizmeti’ bakımından fazlasıyla ayak uydurmaktadır. Bora'ya göre; böylesi bir konjonktürde devletin demokratikleştirilmesi için geniş zeminli bir mücadele, sosyalist hareket açısından geniş önem taşımaktadır (Bora, 1996: 17). ÖDP'de demokratikleşme sorunun tartışılmasında AB süreci önemli bir yer tutmaktadır. AB'nin demokratik karakteri üzerine yapılan vurgular, ÖDP'nin Türkiye'nin AB'ye katılmasından yana bir tavır takındığını göstermektedir. Bu bölümde ÖDP'nin AB / demokratikleşme sürecini ele alış biçimi, Türkiye'nin AB'ye girmesi ile birlikte Türk siyasetinde statükonun kırılacağı ve siyaset üzerinde asker vesayetinin ortadan kalkacağına dair olan görüşleri incelenmeye çalışılacaktır. Bu bölümde ayrıca ÖDP'de AB'nin ele alınış biçiminin, Türk sosyalist hareketinde sosyalizm mücadelesinden çok demokratikleşme sürecine yapılan vurgunun bir sonucu olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Devletin demokratikleştirilmesi sorunsalını ön plana çıkaran böyle bir tavır, AB sürecini de asgari anlamda bir demokratikleşme sağlayacağı gerekçesi ile desteklemektedir. Örneğin, İnsel, AB üyeliğinin gerçekleşmesi halinde “otomatikman” asgari bir demokratikleşme yaratacağı görüşündedir. Fakat, İnsel, son yıllarda AB'nin de neo-liberal güçlerin empoze ettiği esnekleşme politikalarını hayata geçirmeye

başladığını, refah devleti uygulamalarının bir çoğunu kaldırmakta olduğunu dile getirerek, AB ekonomisinin kısmen de olsa liberal küreselleşme eğiliminin çekim alanına girdiğini düşünmektedir. Esnek emek piyasalarının emekçileri sermaye karşısında güçsüzleştirerek daha da fazla sömürmenin önünü açmak demek olduğunu belirten İnsel, özgürleşen bir emek dünyası için yürütülecek mücadelenin dışa kapanan bir Türkiye’de başarısızlığa uğrayacağını düşünmektedir. Fakat İnsel’e göre; Türkiye’de, “en hakiki” solun eldeki müşterileri kaybetmeme kaygısının ötesinde AB üyeliğine iki farklı tavır mevcuttur. Bunlardan birincisi; AB’yi küreselleşmenin Türkiye’deki tezahürü olarak algılayıp, buna karşı çıkmaktadır. İkinci tavır ise, AB’yi Batı emperyalizminin merkezi olarak algılamakta ve karşı çıkmaktadır. ÖDP’nin tavrının ise, “ne evet ne hayır” şeklinde özetlenebilecek ikircikli bir tavır olduğunu belirten İnsel, bu durumu Türkiye solunun, Türkiye’nin geleceği ile ilgili çok önemli bir konuda susmayı tercih etmesi olarak değerlendirmektedir. İnsel, küreselleşmeyi tek taraflı değerlendiren bu bakış açılarının, üretkenliğin ve karın maksimizasyonu merkezli küreselleşme eğilimine karşı, sendikalar, hükümet dışı kuruluşlar ve siyasal toplumsal dayanışma ağlarının yer aldığı bir insan merkezli küreselleşme hareketini görmezden gelmekte olduğunu belirtmektedir. İnsel’e göre sol, sermayenin serbest dolaşımına karşı mücadele yürütürken, aynı zamanda emeğin dolaşımını aşırı kısıtlayan önlemlere karşı da mücadele yürütmelidir. Bu noktada İnsel, solun, neo-liberal rekabetin güçlülere daha güçlü kılan acımasız doğasına karşı, fırsat eşitliği içinde yaratıcı bir rekabet anlayışının önderliğini yapması gerektiği düşünmektedir. Bu argümantasyonlardan sonra İnsel, AB üyeliğinin, sola rağmen değil, solun fikri ve siyasal önderliğinde gerçekleşmesi gerektiği belirterek, dinamik toplum yapısı ve özgürlükçü Türkiye solunun, Avrupa sosyalist hareketi içinde ön planda yer alabileceğini düşünmektedir (İnsel, 1999).

AB tartışmalarını Türkiye’nin demokratikleşme perspektifinden ele alan ÖDP’nin, 3. Kongresi’nde şöyle denmektedir:

“ÖDP, sınıf mücadelesini yok sayan, ulus devlete sahip çıkmak bahanesiyle mevcut düzenin ve statükomun korunmasını amaçlayan zihniyete karşı çıkar; kendi demokrasi perspektifine uygun olarak her türlü demokratik açılımı destekler; bu perspektif çerçevesinde, idam cezasının kaldırılması, ana dilde eğitim ve yayın hakkı, MGK’nın siyasetteki rolünün kaldırılması, Kıbrıs’ta

demokratik ve barışçı çözüm gibi konularda somut adımlar atılmasını, bu kazanımların pekala AB tartışması dışında da mümkün olabileceğini reddetmeden savunur” (ÖDP, 2002b: 28)

Bu kararda da görüldüğü gibi Türkiye’nin AB sürecini tartışması demokratikleşme noktasından ele alınmaktadır. Ayrıca AB tartışması “ulusal sol” ile girilen polemikte önemli bir araç işlevi görmektedir. Aynı kararda, AB’yi refah ve mutluluğun kalesi olarak gören ve kapitalizmin yarattığı tüm eşitsizlikler görmezden gelen anlayışlara karşı çıkılmakta ve toplumsal ihtiyaçları karın önüne koyan neo-liberal politikaların tersine çevrilmesi konusunda mücadele veren “Emeğin Avrupası”^{*} savucularıyla birlikte mücadele yürütüleceği belirtilir. AB’ye net bir biçimde evet ve ya hayır demeyen ÖDP, AB’ye katılma kararının ancak AB’ye tam üyelik anında halkın genel tercihini ortaya koyacak siyasi partilerden sendikalara, sivil toplum örgütlerine kadar her kesimin doğrudan ve örgütleri aracılığıyla tartışmalara katılabileceği demokratik ve katılımcı bir süreç sonunda yanıt verilebileceğini aynı kongrede karara bağlamıştır (ÖDP, 2002b: 29).

AB sürecine dair alınan bu kararların genel gerekçesinde, Türkiye iç politikasının en temel saflaşmasının AB’ye üyelik sorununda kilitlendiği belirtilerek, AB sürecinin kaçınılmaz olarak ulusalcı bir direnişle karşılaşacağı iddia edilmektedir. Bu ulusalcı direnişin unsurları MHP’den Kemalist aydınlara, bazı ordu kesimlerinden İP’e kadar uzanmaktadır. Bu bloğun küreselleşme sürecine ulusalcı bir tepki ile karşı çıktığının belirtildiği gerekçede, soldaki en uç ifadesini İP’te bulan bu söylemlerin geçmişin “üç dünya teorisi” hemen hemen aynı siyasal yönetime sahip olduğu dile getirilmektedir. Emperyalizme karşı kendi ulus devletinin korunmasını temel alan bu siyasal yönelimin asıl anlamının mevcut düzenin ve statükonun korunması anlamına geldiği gerekçede belirtilmektedir (ÖDP, 2002b: 31). Uras’a göre de, “AB tartışması bugünkü mevcut ekonomik, sosyal ve siyasal yapının korunmasıyla, onun değiştirilmesi, bir diğer deyişle statükoyla değişim arasındaki kavgadır. Sorun bu

^{*} Sabri Durmaz, “emeğin Avrupası” kavramının kafa karıştırıcı bir kavram olduğunu, biri sosyal, bir sermayenin Avrupası olmak üzere iki farklı Avrupa’nın olmadığını belirtmektedir. Durmaz, Türkiye’nin AB üyeliğine girmesi ile birlikte TUSİAD’lı iş adamlarının da, işçinin de, köylünün de tekellerin Avrupası’na gireceğini ve bunun da toplumun geniş bir kesimi için bugünden daha kötü koşullarda yaşamak anlamına geleceğini belirtiyor (Durmaz, 2002).

somutlukta karşımızda duruyor... Bu somut siyasal çatışmada ÖDP taraftır. ÖDP statükoyu korumaya çalışan her türlü siyasal güçle mücadele etmesi gerektiği için, emekten, özgürlükten, demokrasiden yana olduğu için taraftır (Uras, 2002: 8). Yine bir başka yerde Uras, sermayenin Avrupası'na karşısında emeğin Avrupası'nın yaratılması doğrultusunda çalışacaklarını dile getirdikten sonra, sermayenin Avrupası'na, Maastrich Avrupası'na, bankaların, tröstlerin Avrupası'na karşı Avrupa sol partileri ile birlikte alternatif bir Avrupa için birlikte mücadele edeceklerini dile getirmiştir (Uras, 2000: 60).

AB tartışmalarının evet / hayır ikileminden kurtarılması gerektiğini belirten Oluç'a göre, AB tartışmaları akademik-ideolojik bir tartışma değil, esas itibariyle pratik-politik hatta politik taktikler tartışmasıdır. Devrimci bir perspektifle AB'ye karşı çıkanları eleştiren Oluç, reform ve devrim sürecini birlikte değerlendirmek gerekir diyerek, reform ve devrim süreçleri arasında uçurumlar olmadığını dile getirmektedir. Reform sürecinde elde edilen kazanımların egemen sınıfları sıkıştırarak demokrasi mücadelesinde bazı kazanımlar elde edilmesini sağlayacağını dile getirmektedir (Oluç, 2002: 116). Evet / hayır ikilemin aşılması gerektiği konusunda Oluç ile aynı fikirleri paylaşan Kozanoğlu, toplumsal muhalefetin gerilediği bir dönemde sosyalistlerin sol güçleri bölmemeleri ve egemen sınıfları sıkıştıracak politikaları üretmeleri gerekir diyerek AB tartışmalarının bu konuda önemli bir araç olduğunu belirtmektedir (Kozanoğlu, 2002: 112). AB tartışmalarına modernlik / sosyalizm arasındaki ilişkilerin irdelenmesi ile giren Feza Arslan ve Ali Çalışkan, Wallerstein'in teknoloji ve özgürleşme modernliği arasında yaptığı ayırmadan hareket etmektedirler. Wallerstein, en ileri teknolojiyi ifade etme anlamındaki modernlik (teknoloji modernliği) ile ortaçağ karşıtlığı temelinde gelişen modernlik (özgürleşme modernliği) ayırımını yapmaktadır. Ortaçağın dar fikirliliğine, dogmatizmine, hepsinden öte otoritenin baskılarına karşı insanın özgürleşmesini temel alan bir modernleşmeydi. Bu modernleşme, insanın doğaya karşı değil, insanın kendine karşı ya da ayrıcalıklarına karşı zaferini simgelemekteydi. Özgürleşme modernleşmesinin hala gerçekleşmediğini, teknoloji modernliğinin ise aldatıcı bir tuzak olduğunu dile getiren Wallerstein, teknoloji modernliğinin; liberal liberaller, muhafazakar liberaller ve hepsinden öte sosyalist

liberaler* tarafından savunulduğunu belirtmektedir (Wallerstein, 1998). Arslan ve Çalışkan, Wallerstein'in teknolojik / özgürleşme modernliği arasında yaptığı ayırmadan hareketle AB projesinin özgürleşme modernleşmesi yönünde bir girişim olduğunu belirtmektedirler. AB karşıtlığının mücadeleyi ulus devleti koruma refleksi etrafında birleştirdiğini ve bunun da tarihsel olarak teknoloji modernliğini özgürleşme modernliğine tercih eden liberal stratejiyi esas aldığını belirten Arslan ve Çalışkan, Türkiye'de HADEP ve ÖDP'nin ulus devleti aşan ve bu ölçüde özgürleşme modernliğini savunan bir Avrupa perspektifine sahip olduğunu dile getirmektedirler. Yazarlara göre, Türkiye'nin AB'ye girmesine karşı çıkan solun göz ardı ettiği iki nokta vardır. Birincisi, Avrupa'nın bütünleşme projesinin esasında solun bir projesi olduğudur. Yazarlara göre, bugün neo-liberal uygulamaların etkisi ile sadece kapitalist bir entegrasyon gibi yansıtılan AB, esasında sağın, Avrupa'daki faşistlerin muhalefet ettikleri bir proje olarak fikir itibarıyla solun damgasını taşımaktadır. AB karşıtı solun gözden kaçırdığı ikinci bir noktada, neo-liberallerin baskısıyla iktisadi ve parasal bir bütünleşme olarak algılanan AB'nin içinde farklı Avrupa tasarımlarının çatıştığı, sürekli çatışma ve oluşum halinde olan ve modernliğin izlerini taşıdığıdır. Arslan ve Çalışkan, Türkiye solunun soruyu AB'ye evet / hayır biçiminde koymasının yanlış olduğunu, sorunun Avrupa'nın bütünleşmesine evet / hayır şeklinde konması gerektiğini belirtmektedirler. Sorunun bu şekilde ortaya konması halinde, Türkiye solunun, Akdeniz'den Boğazlara, Kafkaslardan Kazak steplerine, sınırları belirsiz bir Avrupa'nın bütünleşmesinden, emeğin ve halkların Avrupası'ndan yana olması gerektiğini belirtmektedirler. Bu fikirde, gerçek bir özgürleşme modernliğinin yaratılmasının imkanlarının yattığını düşünen yazarlar, "Hristiyan Avrupası"na ve neo-liberallerin

* Sosyalist liberal kavramı ile Wallerstein, Leninizmi kastetmektedir. Wallerstein'e göre; kendisini liberalizm karşıtı olarak koyan Leninizm, ulusların kendi kaderini tayin etmesi ve geri kalmış ulusların ekonomik kalkınmasına ilişkin Wilsoncu / Rooseveltçi kavramları kullanmakta ve bu noktada liberal bir konumu benimsemektedir. Leninistlerin de teknoloji modernliği ve özgürleşme modernliği arasında özdeşim kurduğunu belirten Wallerstein, Leninizmin liberalizme muhalif olmadığını, tam tersine Kuzeyli liberallerin Leninizmin yardımı sayesinde Güney'deki ulusal bağımsızlık hareketlerini, iki modernliğin özdeşliğine inandırdığını belirtmektedir. Buradan hareketle 1968 hareketlerinin liberalizme önemli bir darbe vurduğunu belirten Wallerstein, 1989'unda 1968'in devamı olduğunu düşünmektedir. Wallerstein'e göre 1989 liberalizmin dolayısıyla kapitalizmin zaferi değil, tam tersine, liberalizmin çöküşü ve kapitalist dünya ekonomisini sürdürmek isteyenler açısından çok büyük bir siyasi yenilgiyi göstermektedir (Wallerstein, 1998: 133).

“sermayenin Avrupası”na karşı, “emeğin ve halkların Avrupası”nın bu görüş çerçevesinde gerçekleştirilebileceğini dile getirmektedirler (Arslan & Çalışkan, 2000).

Türkiye solunun AB konusunu ele alış biçimini eleştiren Mesut Yeğen’de, Türkiye’de solun hiçbir toplumsal durumu eşitlik ve özgürlük idealleri uyarınca siyasallaştıramadığını dile getirmektedir. Yeğen’e göre, “Türkiye solu uzunca bir süredir “eleştirel bir izleme” faaliyetine sıkışıp kalmıştır. Sol, siyaseti, hem de epey bir zamandır, gerçek toplumsal hayattan beslenen bir eşitlik ve özgürlük programı ya da sosyalizm projesi üzerine inşa etmek yerine, (başka bir dönemin gerçek hayatından üretilmiş) sosyalizm projesine dair yalan yanlış bir ideolojik ezberin, gerçek hayat karşısında öncelikli olduğu bir “izleme eleştiri” faaliyetine sınırlamıştır” (Yeğen, 2000: 155). Siyaseti eleştirel bir izleme faaliyetine indirgeyen Türkiye solunun, Türkiye’nin AB üyeliğine, AB’nin kapitalistlerin birliği olduğu, dolayısıyla AB üyeliğinin Avrupa kapitalizmi ile daha fazla bir bütünleşme ve liberal demokrasinin kurumsallaşmasını beraberinde getireceğinden hareketle karşı çıkması Yeğen’e göre, ideolojik genel rehberin siyasi faaliyete aynen aktarılmasından kaynaklanmaktadır. Yeğen’e göre, “toplumsal haller, özgürlük ve eşitlik programı içerisinde yeniden inşa edilerek siyasallaştırılırken, stratejik öncelik, geçmiş hayattan geçmiş pratiklerden türetilmiş ideolojik – politik rehberlere değil, özgürlük ve eşitlik mücadelesindeki mevcut siyasi mevzilenme ve çelişkilerin somut değerlendirilmesine verilmek durumundadır. Diğer bir deyişle, karşılaşılan toplumsal haller, özgürlük ve eşitlik ideali üzerinden yeniden anlamlandırılırken (siyasallaştırılırken) stratejik öncelik, özgürlük ve eşitlik mücadelesinin kitabi birikimine değil, eşitlik ve özgürlük mücadelesinin cari çelişki ve mevzilenmelerinin değerlendirilmesine verilmelidir. Bunun anlamı şudur: bir toplumsal halin eşitlik ve özgürlük programı uyarınca siyasallaştırılmasında, stratejik soru, alınacak tutumun ‘kitaba uygun olup olmadığı’ değil, ‘eşitlik ve özgürlük mücadelesinin mevcut haline güç mü katacağı, yoksa zayıflatacağı mı’ sorusu olmalıdır” (Yeğen, 2000: 157). Yeğen, Türkiye’nin eşitlik ve özgürlük serüvenini derinleştirmek için solun önünde üç seçeneğin bulunduğunu dile getirmektedir. Birinci seçenek, sosyalizmi ulus – devlet üzerinden kurmayı hedefleyen bir projedir. Bu proje içe kapanmacı ve sosyalizm anlayışına zarar verecek ulusal kalkınmacı bir projedir ve AB tartışmasında muhalif bir tavır takınarak AB’ye hayır demektedir. Fakat Yeğen, AB’ye hayır deme işinin BBP’ye

ve MHP'ye bırakılması gerektiğini belirtmektedir. Solun ikinci seçeneği ise, ABD ve AB'ye karşı Orta Doğu ve Asya ezilenleri ile girilecek ittifaktır. Fakat bu tür bir stratejinin de Türkiye'yi dünyadan soyutlayacağı ve içe kapanmacı bir konuma iteceğini belirten Yeğen, Türkiye solunun eşitlik ve özgürlük mücadelesini Avrupa Birliği üzerinden derinleştirmesinden başka seçeneği olmadığını dile getirmektedir (Yeğen, 2000).

Bu noktada hem AB için, hem Türkiye için rasyonel çözümün Türkiye'nin birliğe entegrasyonundan geçtiğini dile getiren Mehmet Uğur, her iki tarafında entegrasyonun maliyetlerini en aza indirmek için uğraşmaları gerektiğini dile getirmektedir. Türkiye için AB'nin rasyonel bir çözüm olmasının en önemli nedeni; entegrasyon projesinin (genel olarak kamu otoritesinin) tekil çıkar gruplarının 'özel muamele' taleplerine karşı direnme gücünü artıracak olmasıdır. Yani, hükümetler, AB süreci ile birlikte, eski rant dağıtma sistemi sürdürme olanaklarını kaybedecekler ve bu süreç ile birlikte Türkiye'nin önünü tıkayan rantçı, popülist sistemden kopulacaktır. Türkiye'nin AB'ye girmesini engelleyebilecek iki engel olduğunu belirten Uğur, bunlardan birincisini; milliyetçilik ideolojisinin gelişmesi olarak, ikincisini ise; Özal dönemi sonrası palazlanan büyük sermaye grupları olarak sıralamaktadır. Milliyetçilik ideolojisinin yükselmesi ile birlikte Türkiye'de pazarlık gücü artan üç baskı grubu oluştuğunu belirten Uğur, bu grupları; ordu, devlet ve sivil toplum kemalistleri olarak sıralamaktadır. Bu üç grubun, 'devletin egemenliği', 'devletin bölünmezliği' gibi kavramlarla hareket ettiğini dile getiren Uğur, bu söylemlerin azınlıkların haklarını inkara yol açtığını, dolayısıyla demokratikleşmeyi engelleyici söylemler olduğunu belirtmektedir. İkinci grupta yer alan büyük sermayenin temsilcisi konumundaki TÜSİAD'ın, AB'yi tercih ettiği görülmekte ise de, hem TÜSİAD içerisinde hem de dışında olan bir çok sermaye grubunun AB'ye karşı olduğu belirten Uğur, bu baskı gruplarının AB üyeliğinin beraberinde getireceği rekabet, şeffaf yönetim, sosyal sorumluluk, regülasyon gibi sonuçları kabul etmek istemediğini düşünmektedir (Uğur, 2002: 42).

ÖDP içerisinde AB üyeliğinin demokratik açılımlar sunacağına dair duyulan inanç siyasal stratejilerin oluşturulmasında önemli bir işlev görmektedir. Örneğin, AB üyeliği, Kıbrıs Sorunu ve Kopenhag Kriterlerine dair AKP'nin hızla ilerlemekte

olduğunu belirten Forta, siyasal demokrasi alanını genişletecek olan bu süreçler sonrasında solun demokrasi talepleri üzerinden muhalefet örgütleyemeyeceğini dile getirmektedir. Fakat buna rağmen, demokratikleşme konularında ısrarlı adımlar atmaya çalışan AKP'nin, "cumhuriyeti koruma-kollama" refleksiyle hareket eden devletçi elitlerle ittifak yaparak sol tarafından sıkıştırılmaması gerektiğini belirtmektedir. Böyle bir muhalefetin zaten CHP tarafından yürütülmekte olduğunu belirten Forta, solun görevinin demokratikleşme sürecinin hızlandırılması ve yaygınlaştırılması olduğunu söylemektedir (Forta, 2003). Oğuzhan Müftüoğlu'nda benzer çıkarımlardan hareketle, AB sürecine dair izlenecek strateji üzerine düşünürken, "AB'ye Hayır" siyasetinin, demokratik düzenlemelere karşı direnen çevrelere destek olma anlamına geleceğini belirterek karşı çıkmaktadır. Bu nedenle, Müftüoğlu, izlenmesi gereken doğru siyasetin, genel olarak AB politikalarındaki ekonomik konulara dair eleştirel bir tavırla birlikte, demokratik düzenleme konularındaki geleneksel özgürlükçü devrimci çizginin savunulması olduğunu belirtmektedir (Müftüoğlu, 2003: 63). ÖDP'nin AB'ye bakışını Ahmet Çakmak'ın görüşleri çok net bir şekilde özetlemektedir. Çakmak'a göre, AB tartışmalarında "ekonomik sorun" talidir:

"Aslolan bir yaşam tarzı tercihidir. Batının ve doğunun yaşam tarzları arasında, bizim için anlam taşıyan temel fark, yine bence tabii, şudur: Birincisinde insanın dürtülerinin, isteklerinin vb. yaşanması esastır, bunlar sorun çıkarırsa çözümü ayrıca çalışılır. Doğuda ise "toplumsal düzen", "toplumsal huzur" vb. adına insanın dürtüleri, istekleri vb. bastırılır. Biz ilkinden yana olmak zorundayız. Avrupa Birliği'ne girmek böyle bir tercihin uzantısıdır... toplum böyle bir yaşam tarzına neden uzak duruyor, onu ve nedenlerini ele almak gerekir. Çok ilginç, yakıcı ve sahici sorunlarla karşılaşacağımıza eminim. Ama sabah akşam dergi sayfalarında proleter devrimi yapmaktan ve gerçekleri saptamaya ve alternatif oluşturmaya sıra bir türlü gelmiyor" (Çakmak, 1996: 205).

AB'ye bu tür bir bakış açısı, ÖDP'nin, demokrasi / demokratikleşmeye önemli bir yer vermesinden kaynaklanmaktadır. Kuruluş aşamasında yaşanan tartışmalarda, oluşturulacak olan programın kendiliğinden sosyalist bir program olmadığı, ama sosyalizme yönelik olduğu vurgulanarak, asgari bir program etrafında Türkiye'nin bütün devrimci potansiyelinin birleştirilmesi ve aktif hale getirilmesi hedeflenmiştir

(Müftüoğlu, 1996: 187). Bu asgari program mantığı, 1997 yılında, ÖDP'nin en büyük bileşeni olan Devrimci Yol kanadının çıkardığı Yeniden Dergisi sayfalarında, Susurluk kazası sonrası daha da açığa çıkmıştır. Dergide şöyle denilmektedir:

“Şu anda hiç kimse sosyalist bir devrim arifesinde olduğumuzu ileri sürmemektedir. Bu durumda krizin güncel hale getirdiği (burjuva demokratik) sorunların çözümünü burjuvaziye terk ederek, genel ve soyut sosyalizm hedeflerinin ileri sürülmesinden ibaret bir siyasetin savunulması aslında şu eski, bildik menşevik ve sağ sosyalist devrimciliğin çağdaş bir versiyonundan başka bir şey değildir. Hemen bugünden yarına bir sosyalist devrim olasılığıyla karşı karşıya olmadığımız bilindiğine göre, kürsülerden “eğer devrim olacaksa bu sosyalist bir devrim olmalıdır” diye bağırmanın, bütün “sol” görüntü ve iddiasına karşın, kendisine “sol” bir sıfat edinme gayretkeşliğinden başka bir anlamı maalesef yoktur. Oysa sosyalistler bugün çürümüş ve kriz içindeki devlet mekanizmasının bağımsızlıkçı, demokratik ve özgürlükçü bir anlayışla yeniden yapılandırılması mücadelesine sahip çıkar ve bu mücadelenin öncülüğünü üstlenirlerse, Türkiye gerçekten özgür ve aydınlık bir geleceğe yönelebilir... Böyle bir siyaset kuşkusuz bir devrim programı değildir, ama bugünün Türkiye’inde ancak böyle bir devrimci siyaset emek güçlerinin ve sosyalizmin yolunun açabilir. Burjuva devrimi ile sosyalizm arasındaki bir Çin Seddi’ni kabul etmeyen kesintisiz devrim teorisinin anlattığı da, gereği de, aslında bundan başka bir şey değildir (Erdoğan, 1997: 31).

ÖDP'nin AB tartışmaları konusundaki tavrı, AB üyeliğinin Türkiye'ye demokratik kimi uygulamaları getireceği ve bu noktada AB üyeliğinin desteklenmesi gerektiğidir. Örneğin, Uras, AB üyeliğine değinirken bu konunun liberallere bırakılmaması gerektiğini dile getirmektedir. Uras “bir toplumsal değişim ona önderlik edenlerin sınıfsal programlarına göre şekillenir. Eğer bu değişime liberaller önderlik edeceklerse, vay emekçilerin haline; ama biz bu ülkede kurulu mevcut düzenin değiştirilmesini neden liberallere bırakalım? Uzun tarihsel bir mirasın onurunu, demokrasi bilincini, özgürlük tutkusunu ve hak mücadelesini taşıyan emek hareketi, emekçi halklara rezil bir köleliği reva gören liberallere neden meydanı boş bıraksın? Başka bir dünya mümkünse, başka bir Avrupa da, başka bir Türkiye de mümkündür.

Başka bir dünyayı Merih’de değil, yerkürede; başka bir Avrupa’yı, bu Avrupa’da ve başka bir Türkiye’yi bu topraklarda kuracağız” (Uras, 2002: 9) diyerek AB üyeliği için liberallerden daha çok sol / sosyalist oluşumların çalışması gerektiğini dile getirmektedir.*

ÖDP, AB üyeliği ile birlikte MGK’nin siyaset üzerindeki hegemonyasının zayıflamasının yaratacağı demokratik ortama vurgu yapmaktadır. Fakat Erkin Özalp, AB’nin, MGK’nin siyaset üzerindeki baskısının azaltılmasını istemesinin demokratik ilkelerden hareketle değil de, sermayenin önündeki her türlü “ulusal” engeli kaldırabilmek için dayatıldığını belirtmektedir. MGK’nin siyaset üzerindeki baskısının azaltılma çabası içerisinde bulunan AB’nin aslında demokratik değil, ekonomik kaygılardan dolayı böyle bir girişimde bulunduğunu belirten Özalp, özelleştirme girişimlerinde AB’nin orduyu kendine rakip gördüğünü dile getiriyor. Ordunun da özelleştirmeden yana bir tavrı olduğunu, OYAK’ın özelleştirme ihalelerin katılarak da büyüme sağladığını belirten Özalp, ordunun kimi ayrıcalıklar talep ettiğini belirtiyor. Asker ve AB arasındaki çekişmenin de bu ayrıcalıklar üzerinden yürüdüğü, AB emperyalizminin ordunun ayrıcalık istemlerinden rahatsızlık duyduğu belirten Özalp, hükümetteki AKP ile asker arasındaki gerilimin kaynağının AB’nin istemlerini hükümetin kayıtsız şartsız kabul etmesine bağlıyor. AKP / asker arasındaki gerilimin uzun süreceğini belirten Özalp, AKP’nin devlet içi güç dengelerini kendine çevirmek için emperyalistler karşısında mutlak bir teslimiyetçilik sergileyeceğini, askerinin ise “ulusal çıkar” adı altında kendi dar çıkarlarını savunmaya devam edeceğini belirtmektedir. Fakat Özalp’e göre bu gerilimin fazlaca abartılması, Türkiye’nin önüne başka alternatif koyamayanların bulduğu bir yöntemdir (Özalp, 2003).

ÖDP’nin, AB üyeliğinin Türkiye için rasyonel bir çözüm olacağına dair geliştirdiği tezler Türkiye’nin AB üyeliği sürecinde ile birlikte katlandığı / katlanacağı maliyetleri göz ardı etmektedir. Örneğin AB üyeliği ile birlikte tarım sektörü büyük bir gelir kaybına uğrayacaktır. Türkiye AB’nin Ortak Tarım Politikası’na uyum

* Neo-liberal zihniyetle, küreselleşme ile ulusal bir kapanma stratejisi ile mücadele edilemeyeceği tezinden hareketle ÖDP, “başka bir Avrupa’yı kurma stratejisinin adımlarından biri olarak Avrupa Sol Partisi’ne (ASP) üye olmak için başvuruda bulunmuştur. Kozanoğlu’na göre, ASP’nin “başka bir küreselleşme” ufkı ile ÖDP’nin küreselleşme değerlendirmesi benzer görüşlerden hareket etmektedir (Kozanoğlu, 2004:7).

doğrultusunda “Doğrudan Gelir Desteği”^{*} sistemine geçmeyi kararlaştırmıştır. Şimdiye kadar uygulanan destekleme yöntemi ile Türkiye bir çok tarım ürününde destekleme fiyatlarını AB fiyatlarının üstünde belirlemiştir. Ortak Tarım Politikası’nın kabul edilmesi ile birlikte, AB ile Türkiye arasındaki tarım mallarının fiyatları eşitlenecektir. Doğrudan gelir desteği politikasına geçilmesi ile birlikte AB’de koruma oranları azalacak ve tarım ürünlerinin fiyatları dünya fiyatları seviyesine düşecektir. AB tarım sektöründe gelirin düşmesini önlemek için doğrudan gelir desteğini bu amaç doğrultusunda belirlerken, birliğe yeni katılan ülkelerin bu transferlerden yararlanmasını engeller doğrultuda kararlar almıştır. Dolayısıyla Türkiye’nin AB’nin Ortak Tarım Politikası’nın kabul etmesi durumunda, Türk tarım ürünlerinin fiyatları dünya seviyesine doğru gerileyecek ve bu da tarım sektörünün gelirinin düşmesine neden olacaktır. Tarımın dışında hizmet, finans sektörlerinin liberalleştirilmesi de Türkiye ekonomisine altından kalkılması zor güçlükler yükleyecektir (Togan, 2002).

Demokratikleşme ve AB sürecini birbirini destekleyen süreçler olarak değerlendiren bakış açısıyla geleneksel soldan ayrılan ÖDP, günümüzde yaşanmakta olan “küreselleşme” sürecinin geçmişin enternasyonalist anlayışını geçersizleştirdiğini ve günümüzde “yeni bir enternasyonalizm” anlayışının yaratılması gerektiği konusunda da geleneksel sosyalist yapılardan farklı düşünmektedir.

5. Küreselleşme ve Yeni Enternasyonalizm

Bu bölümde, ÖDP’nin, ulus – devletin aşınmakta ve yerini küresel kurumlara bırakmakta olduğu tezinden hareketle geliştirmeye çalıştığı “yeni enternasyonalizm” anlayışının derinlemesine analizinin yapılabilmesi için, “küreselleşme”, “emperyalizm”, “ulus – devlet” gibi kavramlar tartışılacaktır. 1980’ler ile birlikte hayata geçirilen neo-

^{*} Tarım mallarının birlik içerisinde serbest dolaşımı ile ilgili hükümler AB’nin Ortak Tarım Politikası çerçevesinde belirlenmektedir. Ortak Tarım Politikası’nın temel amacı, tarım sektöründe gelirin düşmesini önlemektir. AB bu amaca son döneme kadar değişken vergi ve gümrük tarife politikaları ile ihracat sübvansiyonları kullanarak fiyat destekleme yöntemleri ile ulaşmaya çalışmış, tarım mallarının yurt içi fiyatlarını dünya fiyatlarının üzerinde tutmuştur. Ancak uygulanan bu politikalar ürün fazlasının oluşmasına neden olmuş bunun üzerine AB ürün artışına neden olmayacak doğrudan gelir ödemeleri politikalarına geçmiştir. Doğrudan Gelir Desteği, çiftçilere ettikleri alan ya da ürettikleri ürün karşılığında yapılan nakit transferidir. Bu politika ile fiyat ve girdi desteklerinin azalması sonrası çiftçilerin uğradıkları kayıpları en aza indirmek hedeflenmiştir (Togan, 2002: 273).

liberal politikaların ulus – devleti aşındırdığı tezlerinden hareket eden ÖDP’de, küreselleşmenin yıkıcı etkilerine karşı direnmek gerektiğini kabul edilmekte fakat, bu direnmenin ulusalcı bir tepki ile değil, “küresel saldırıya karşı küresel direniş” sloganı ve “küresel adalet” mücadelesi çerçevesinde gerçekleştirilebilceğini vurgulanmaktadır (Kozanoğlu, 2002). Kendisini sol / sosyalizmin yeniden tanımlanması projesi olarak ortaya koyan ÖDP’de, geleneksel sosyalistlerin kullandığı kimi kavramların geçerliliğinin sorgulanması gerekliliği vurgulanmaktadır. Örneğin, kapitalist gerçekliğin bugünkü durumunu yansıtmadığı düşünülen emperyalizm kavramı yerine, “küreselleşme” ve “sermayenin küreselleşmesi” kavramları kullanılmaktadır. Bir söyleşide, bir dinleyicinin “Ulus devlet kapitalizmin kendi önermesiydi ve ardından gelen şey emperyalizm oldu. Fakat artık ulus devlet kavramı ve sermayenin ulusa ait olma biçimi değişmiş durumda. Üretime dönük de bir sürü değişimler gelişmeler olmuş durumda. O da işin bir diğer boyutu ama transnasyonal bir kapitalizmden bahsetmek mümkün ve globalleşme bunun yaygınlaşma aracı olarak şu anda bir şekilde kullanılıyor. Bu durumda emperyalizmin de açıklayıcılığı yetersizleşti gibi geliyor bana. Siz ne düşünüyorsunuz bu konuda? sorusuna Hayri Kozanoğlu: “Size katılıyorum. Emperyalizm kavramını bende kullanıyorum, bu kavramı biraz da solculuğumuza devrimciliğimize hanel gelmesin diye kullanıyoruz gibi denebilir bu anlamda. Teknik olarak onu emperyalizm olarak nitelendirmek zorlaşıyor ama şöyle kullanımlar da var, ben de yakın buluyorum kendime. “Finans emperyalizmi” deniliyor. Yani emperyalizm derken, bir tane büyük gücün, bir tane büyük ülkenin tüm dünyayı kendi çıkarlarına göre yönlendirmesi değil de ülkeleri, ulusları da aşan sermayenin çıkarlarına göre yönlendirmesi anlamında finans emperyalizmi diyenler var” (Kozanoğlu, 2001: 152) diyerek cevap vermiş ve emperyalizm kavramının günümüz dünyasını açıklamaktaki yetersizliğine işaret etmiştir.

Kozanoğlu’nun görüşleri ÖDP’nin kimi yayınlarında ve kimi kararlarında da takip edilmiştir. Örneğin, 3. Büyük Konferans Temel Karar Taslakları’nda: “Uluslarüstü şirketler kendi çıkarlarına uygun bir dünya yaratmaya çalışırken, IMF, DB, DTÖ gibi uluslararası kuruluşlar bu tasarının kurumsal taşıyıcısı oluyorlar. Ulus devletler ise uluslararası sermayenin taleplerini kendi toplumlarına kabul ettirmek misyonu dışında etkisizleşiyor, göreceli özelliklerini yitiriyorlar” (ÖDP, 2002c), denilerek ulus devlet

formunun günümüzdeki öneminin azalmasına vurgu yapılmaktadır. Bu konuyla paralel olarak AB tartışmaları bağlamında şöyle denilmektedir: “Kuşkusuz Avrupa – AB üyesi olan ve olmayan ülkeleriyle – insanlık tarihinin uzun mücadeleleri içinde şekillenmiş olan kazanımlarını yaratmış; ekonomik, sosyal ve siyasal olarak dünyanın bir çok ülkesiyle kıyaslandığında gelişkin bir demokrasi ve insan hakları bilincine sahip bir coğrafyadır. Ayrıca küreselleşmenin, Avrupa ülkelerinin büyükçe bir bölümü açısından kendi ulus devletlerini ortadan kaldıracak bir uluslarüstü birlik haline gelme zorunluluğunu ortaya çıkartması da, dünya politikası açısından son derece önemli bir durumdur” (ÖDP, 2002b: 31). Burada da ulus devlet formunun yerini bölgesel oluşumlara bırakarak işlevsizleşmekte olduğu üzerine vurgulamalarda bulunmaktadır.

Ulus devlet formunu kapitalizmin küreselleşme dönemi öncesi sürecinin etkin bir yapısı olarak değerlendiren bu görüşe göre, “sermayenin ağırlıkla ulusal bir nitelik arz ettiği ve mekansal hareketliliğin siyasal izdüşümünün de ulusallığa ait (ulus-devlet, ulusal kalkınma, milliyetçilik) kavramlarla karşılandığı bir durum, bugün gittikçe zayıflamaktadır” (Yeğen, 2000: 163). Küreselleşme öncesi dönemde kapitalizmin ulus – devletler üzerinden yaşadığı mekansal hareketliliğe muhalefetin “anti-emperyalist” bir siyaset muhalefeti üzerinden örgütlendiğini, fakat bugün anti-emperyalist siyasetin geçersizleştiğini belirten Yeğen’e göre, bugün siyasal muhalefetin bugünün kapitalizmine uygun olarak yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Küreselleşme dönemi öncesinde, kapitalizm karşıtlığının, başka ulus devletleri sömürmek isteyen ulus devletlerle sömürülen ulus devletler arası ilişkilerin vurgulanması üzerine kurulan anti-emperyalist bir siyaset üzerine kurulduğunu belirten Yeğen’e göre bugün, kapitalizm karşıtlığı mekansız, genel bir kapitalizm karşıtlığı üzerinden siyasallaştırılmak zorundadır (Yeğen, 2000).

Yeğen’in bu görüşü, Micheal Hardt ve Antonio Negri’nin “İmparatorluk” isimli çalışmalarında geliştirdikleri görüşler ile benzerlikler taşımaktadır. Hardt ve Negri’ye göre, “imparatorluğun bu pürüzsüz uzamında hiçbir iktidar *mekanı* yoktur; iktidar her yerde ve hiçbir yeredir. “İmparatorluk bir *ou-topia*, daha doğrusu bir yok yeredir” (Hardt & Negri, 2002: 205). Hardt ve Negri, ulusal sınırları düzleyen küresel bir kontrol toplumun kurulduğunu (Hardt & Negri, 2002: 341) ve Üçüncü Dünya’nın artık yok olduğunu belirtiyorlar. Modern emperyalist küresel coğrafyanın değişmesi ve dünya

piyasaının gerçeklik kazanmasının, üç Dünya (Birinci, İkinci ve Üçüncü) arasındaki uzamsal bölünmelerinin yok olduğunu belirten yazarlar, sermayenin önünde dümdüz bir dünyanın var olduğunu dile getirmektedirler (Hardt & Negri, 2002: 341). Fakat McNally, kanatlara sahip bir sermaye düşüncesinin fetiş bir soyutlama olduğunun altını çizmekte ve sermayenin bir çok sermayenin karmaşık, çelişkili ve zıt etkileşimini içerdiğini ve dünya sistemi coğrafyası içindeki özgül mekanlarla ilişki içinde düzenlendiğini belirtmektedir. Ayrıca, ulus – devletin gözden kaçırılması, sermayenin uluslararasılaşmasının tayin edici boyutunun gözden kaçmasına sebep olmaktadır diyor McNally’ye göre, ticaret ve yatırım anlaşmaları, ulus – devletler arasında gerçekleşmektedir ve bu süreç saf ve basit bir uluslararasılaşma sürecini yansıtmamaktadır. Günümüz emperyalist dünyasında ulus – devletin öneminin azalmasının tam tersine uluslararası kurumların – IMF, WB vb. – dünyanın en güçlü birkaç ulus - devletin hakimiyeti altındaki küresel kurumlar olduklarını belirten McNally, ulus – devletin sönmediğini, çok taraflı kurumlar, küreselleşen piyasalar ve uluslararası yatırım dolaşımları çağında ulus - devletin yeniden örgütlendiğine tanık olduğumuzu dile getiriyor. Çok taraflı kurumlar dünyanın en güçlü ulus – devletlerinin hareket alanını genişletirken, sistemin çekirdeğinin dışında kalan ulus – devletlerininkini daralttığını belirten McNally, ulus – devletin gerilemesi olarak yorumlanan bu sürecin küresel güç dengelerinde yaşanan keskinleşmeden ve eşitsizlikten kaynaklandığını dile getirmektedir (McNally, 2001).

Emperyalizm kavramı konusunda Hardt ve Negri, Kozanoğlu gibi düşünmekte ve emperyalizm kavramının günü açıklamadaki etkisizliğine değinmektedirler. Yazarlara göre, “*ABD bir emperyalist projenin merkezini oluşturmuyor ve aslında günümüzde hiçbir ulus – devlet bunu yapamaz*. Emperyalizm miyadını doldurmuştur. Hiçbir ulus, modern Avrupalı ulusların bir zamanlar olduğu gibi dünya lideri olamayacaktır” (Hardt & Negri, 2002: 20). Yazarlar, emperyalizm kavramının Lenin tarafından herhangi bir marxisten daha derinlemesine irdedildiğini ve Lenin’in sermayenin emperyalizmden öte yeni bir aşamaya geçişini öngördüğünü ve ortaya çıkmakta olan emperyal egemenliğin yerini (daha doğrusu yok-yerini) tespit ettiğini belirtmektedirler (Hardt & Negri, 2002: 246). Yazarlar, emperyalizmin yerini imparatorluğa bırakması ile proleter enternasyonalizminin de işlevsizleştiği ve tamamen

bittiğini, bugün proletaryanın sadece enternasyonal değil küresel de olduğunu, proletarya enternasyonalizminin ulus – devletlerdeki çözülme ile birlikte ironik de olsa zafere ulaştığını ve proletarya enternasyonalizmin anti – ulusçu ve dolayısıyla ulus – üstü ve küresel olduğunu belirtmektedirler (Hardt & Negri, 2002: 74). ÖDP’nin “küresel adalet”, “alternatif küreselleşme”, “emeğin küreselleşmesi” gibi kavramlarla ifade ettiği görüşleri ve “yeni enternasyonalizm” yaratma doğrultusundaki çabaları Hardt ve Negri ile benzerlikler arz etmektedir. Fakat, Savran, emperyalizme karşı ulus – devletleri pas geçen ulus – üstü bir enternasyonalizmin, sınıf iktidarının ulusal biçimini görmezden geldiği için anlamsız olduğunu, sınıflar arasında iktidar mücadelesinin hala ulusal düzeyde yürütüldüğünü belirtmektedir (Savran, 2002).

Küresel kapitalizm döneminde ulus – devletlerin hareket alanının gittikçe daralmakta olduğu tezine Leo Panitch’de karşı çıkmaktadır. Panitch’e göre, sermayenin hızlı hareketiyle ilişkili olarak devlet yeniden yapılandırılmakta, devlet hiyerarşisi içinde uluslararası sermaye ile daha yakından ilişkili olan bakanlıklar ve diğer devlet kurumları – hazine, merkez bankası vs. – kabine içinde yurt içi sınıfsal güçlerle ilişkili kurumlara - çalışma, sosyal güvenlik vs. – karşı statülerini yükseltmişlerdir. Devletin uluslararasılaşmakta olduğunu belirten Panitch, devletlerin ulusal ekonomi yönetiminde daha fazla sorumluluk almakta olduğunu ve küresel ekonomi yönetimine daha fazla katılımını dile getirmektedir. Ayrıca, ulus – devletlerin aşınmakta olduğu ve işlevlerinin kalmadığı görüşünü Panitch, emperyalizmin bugünkü aşamasının bir çokları tarafından dıştan içe bir süreç olarak algılanmasından kaynaklandığını dile getiriyor. Panitch’e göre her devletin içinde küreselleşmeye yönelik bir sınıf çıkarları kümesi vardır. Panitch, olgunun böyle ele alınmasının bizi, ulus – devletin yok olmadığı, sadece yeni süreç uygun olarak yeniden yapılanmakta olduğu sonucuna götüreceğini belirtmektedir (Panitch, 2002: 129). Ayrıca Petras’a göre de, ticaretin ve sermayenin hızla dünya etrafında dolaşmasından hareketle ulus – devlet yapısının aşındığının ima edilmesi, ticaret ve piyasalarının devletler arası anlaşmalarla belirlendiğinin gözden kaçırılmasına sebep olmaktadır. Özerk ve spontane bir kürselleşme süreci, sadece çokuluslu şirketlerin büyümesinin bir sonucu değil, ama çoğunlukla devletler arası anlaşmaların ürünüdür. Devlet sermayeler arası bir rekabete aracılık etmekte, onu etkilemekte, piyasalar devletin üstüne çıkamamakta aksine devlet tarafından belirlenmektedir (Petras, 2002a).

Benzer düşünceleri dile getiren John Bellamy Foster, ulus – devletlerin, ekonomik ilişkilerin örgütlenişinde artık önem taşımadıkları, küresel güçler tarafından bypass edilmiş oldukları yönündeki görüşlerin küreselleşme ideologlarının görüşleri olduğunu dile getirmektedir. Küreselleşme ideolojisinde, devletlerin küresel piyasaya müdahalelerinin işleri kötüleştirdiğinin varsayıldığını belirten Foster, bu argümanın devletlerin piyasanın işleyişine sermaye lehine sık sık müdahale ettiği gerçeğini gözlerden kaçırdığını vurgulamaktadır (Foster, 2000).

“Ulus - devlet”ler çıkardıkları yasalar aracılığıyla sermaye birikim sürecinin ana unsuru olmaya devam etmektedirler. Son birkaç on yılda “ulus-devlet”ler vergi oranlarını önemli ölçüde düşürerek sermayenin çıkarları doğrultusunda faaliyetlerine devam ettiğini göstermektedir. Örneğin, İngiltere’de 1979’da %52 olan kurumlar vergisi 2000’de %30’a düştü. ABD’de kurumlar vergisi gelirleri 1950’de kamu gelirlerinin %30’unu oluştururken, bugün %12’sinden azını oluşturmaktadır. Ayrıca “ulus-devlet”ler, küresel kurumlardan sağlanan kredilerin ve borçların tüm ulus borcu olarak algılanmasını sağlamakla da görevlidir. Bu da sermaye birikiminin ve sermayenin merkezileşmesinin “ulus – devlet”ler aracılığıyla gerçekleştirilmekte olduğunu göstermektedir (Ellwood, 2002: 58).

Kapitalizmin, “ulus - devlet”lerin gelişmesi ile bağlantılı olduğu, genel kabul gören bir düşüncedir. Böyle bir bağlantıyı kuran ana görüşe göre, Avrupa’nın, Asya’nın tersine, çok sayıda siyasi birim halinde örgütlenmiş olması, ticarete dayanan bir işbölümünün geliştirerek, artı ürüne el konulmasını imparatorluk devletlerine gereksinim duymadan gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Ticaretin gittikçe gelişmesi de beraberinde “ulus-devlet”lerin oluşmasını sağlamıştır. Fakat Avrupa feodalizminden iki farklı çıkış yolu mevcuttu; birincisi, Fransa’daki mutlakiyetçi devlet, ikincisi de, İngiltere’de kapitalizme yol açan toplumsal dönüşümlerin, “ulus-devlet”i de geliştiren iç içeliğidir. Köylü direnişlerinin baskısına daha fazla dayanamayan feodal hakim sınıf, parçalı siyasi yapısını sağlamlaştırmaya zorlandı ve bölünmüş egemenlik Avrupa’nın kimi yerlerinde, yerini daha fazla merkezileşmiş monarşilere bıraktı. Mutlakiyet feodalizmin parçalılığının üstesinden hiçbir zaman tam olarak gelemese de kapitalist bir ekonomi üretmek yerine, siyasi ve ekonomik gücün pre-kapitalist birliğini merkezi devlet düzeyinde yeniden üretti. Bu sürecin en tipik örneği, pekçoklarınca “ulus-

devlet”in prototipi olarak görülen Fransa idi. Feodal güçlerden birini monarşik hakimiyet konumuna yükselten devletin merkezileşme sürecinde oluşan Fransız mutlakîyetinin kökleri pek çok açıdan feodal geçmişinde yatıyordu. Mutlakîyetçi devlet, daima diğer parçalı feodal egemenlik kalıntılarıyla yan yana ve gerilim içinde yaşadı. Bu noktada, Fransız mutlakîyeti, bir memuriyetler toplamıydı, yani, üreticilerden daha fazla artık ürün almak için emek üretkenliğini artırarak sömürüyü yoğunlaştırmak yerine, doğrudan zora dayalı bir egemenlik söz konusuydu. Mutlakîyetçi devlet, “siyaseten oluşturulmuş mülkiyet biçimlerini”^{*} hiçbir zaman tamamen ortadan kaldırmadı. Sömürü hala “iktisat dışı”, zora dayalı yöntemlerle geliştirilmeye devam ediyordu. Hem ekonominin hem de siyasi birimin parçalı yapısının üstesinden ilk olarak İngiltere geldi. İngiliz Devleti, Avrupa’daki diğer devletlerden daha birleşikti ve egemenliğini de paylaşmıyordu. Fransa’da mutlakîyetçi devletin doruğunda bile hala bölgesel ‘mülkler’ mevcudiyetini korurken, İngiltere, birleşik bir ulusal parlamentoya sahipti. İngiltere’de ticaret sistemi, geleneksel ticaret sisteminin aksine, taşımacılık ticaretinden veya “farklı, ayrı ayrı ve bağlantısız pazarlar arasındaki sonu gelmez arbitraj faaliyetlerinden” elde edilen karlara dayanmıyordu. Bu sistem yaygın değil yoğun genişlemeye, dolaşım alanında değil üretim alanında üretilen artık değere el koymaya, tek bir pazar içerisinde artan üretkenlik ve rekabete dayanan iktisadi büyümeye (kısaca kapitalizme) bağımlı olmasıyla benzersizdi (Wood, 2003).

Kapitalizm doğduğunda, dünya bir “ulus-devlet”ler dünyası olmaktan çok uzaktı. Önce bir ülkede –İngiltere- ortaya çıkan kapitalizm, aynı şekilde ikinci bir kez ortaya çıkmazdı. Tek bir “ulus-devlet” yapısıyla ortaya çıkan kapitalizm, ulusal örgütlenişi yok ederek değil, yeniden üreterek, gittikçe daha çok sayıda ulusal ekonomi ve ulusal devlet yaratarak yayıldı. Birbirleriyle bağlantı olsalar da, ayrı ayrı ulusal

^{*} Wood’a göre, kapitalizm ve feodalizm arasındaki fark artı – değere el konulma sürecinden kaynaklanmaktadır. Kapitalist toplumlarda artı – değere özel mülkiyet kurumu aracılığıyla el konulmaktadır. Sömürü, iktisadi alanda ve iktisadi araçlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Fakat kapitalist sınıfın artı – değere salt ekonomik faaliyet aracılığıyla el koyabilmesi üretim araçlarından yoksunlaşmış / özgürleşmiş bir sınıfın varlığını gerektirmektedir. Üreticilerin özel mülkiyetten yoksunlaştırılmaları ile birlikte işçinin artı – değerine el koymak için iktisat dışı herhangi bir gücün varlığına ihtiyaç kalmamıştır. Bu noktada kapitalizmde proletarya ve kapitalistin birbirlerine olan bağılıkları köle / efendi ilişkisinden farklı olarak “özgür” bireylerin ilişkisine benzemektedir. Feodalizmde artı – değere iktisat dışı koşullarda el konur. Siyasi, hukuki, askeri baskı vardır, geleneksel bağlar ve görevler artı – emeğin toprak beyine ya da devlete angarya, rant, vergi ve benzeri yollarla devrini sağlar. Yani sömürü “siyasi mülkiyet” aracılığıyla gerçekleşir (Wood, 1995: 29).

varlıkların kaçınılmaz şekilde eşitsiz gelişmesi, ulusal yapıların varlıklarını sürdürmelerini garanti altına almıştır. Yani küreselleşme ile ulus-devletler arasında ters bir orantı kurmak yerine, iki sürecin birbirlerini tamamladıklarını söylemek ve bu süreçte ulus-devletlerin yeni roller üstlendiğini belirtmek daha anlamlı olacaktır. “Ulus ötesi” şirketlerin dünya egemenliğini ele geçirerek, ulus-devletleri geçersiz kıldığını söylemek, “ulus ötesi” her şirketin ardında, onun başka işgüçlerine ulaşmasını sağlayan, ulusal bir üs olduğunu görmezden gelmek anlamına gelmektedir (Wood, 2001: 95). Bu minvalde söylenecek olan, çözülmekte olanın “ulus - devlet” birimi değil, “sosyal devlet”, “refah devleti” formu olduğudur. Kalkınmacı devlet, 1950’yi izleyen çeyrek asır boyunca hem üretici, hem yatırımcı, hem de düzenleyici nitelikler sergilemişti. Ancak, yeni küreselleşme dalgası altında devlet artık yatırımcı ve / veya üretici niteliğinden arındırılacak ve toplumsal gelir dağılımını salt sermaye lehine düzenleme işlevini sürdürmekle görevli olacaktır (Yeldan, 2002b: 25).

Ulus – devlet kavramının geçersizliğinin vurgulanması gibi, emperyalizmin kavramının da işlevsizleştiği sol / sosyalist kesimde vurgulanmaktadır. Fakat emperyalizm kavramı açıklayıcı özelliğini hala korumaktadır diyen Petras’a göre, günümüz “küreselleşme”si ve ilk dönem emperyalizmi arasında bir çok ortak nokta bulunmaktadır. Günümüzde hala, güç emperyalist devletlerin, çok uluslu şirketlerin, bankaların ve uluslararası finansal kurumların elinde toplanmıştır. Dikkate değer bir gelişme sermayenin ve malların düzensizleştirilmiş piyasalarda dolaşım hızının artmasıdır (Petras, 1999). Fakat bu sürecin, emperyalizm kavramını geçersiz kılacak kadar yeterli veri sunmamaktadır. Küreselleşme ve emperyalizm kavramları aynı olguya iki farklı bakış açısını simgelemektedir. Küreselleşme kavramını kullananlarda, yapısal bağımlılığın yerini karşılıklı bağımlılık almıştır. Buna göre, dünya ekonomisi hiyerarşik ve eşitsiz özellikler taşımamaktadır. İkincisi, çevre ekonomilerden sistematik kaynak aktarımının önem taşıdığı bölüşüm çatışmaları gündem dışı kalmıştır. Piyasa ilişkilerinin genişlemesi ile sağlanan etkinlik artışlarından herkesin yararlanacağı ima edilmektedir (Boratav, 2000: 22). Bu bakış açısının “küreselleşme ideolojisi”ne ait olduğunu belirten Petras, bu ideolojinin sol entelektüeller arasında da taraftar bulduğunu dile getirmektedir. Sol entelektüelleri emperyalizm kavramından küreselleşme kavramına iten en önemli sebep, devrimci sosyo – politik hareketlerde yaşanan gerileme

ve alınan yenilginin izleridir (Petras, 1999). Emperyalizm kavramı yerine küreselleşme kavramını geçiren sol akımlar küreselleşmeyi önce kaçınılmaz, karşı konulamaz bir süreç olarak algılamışlar ve ideolojik teslimiyete sürüklenmişlerdir (Borataş, 2000: 25).^{*} “Bir kere “küreselleşmedeki –leşme, bir süreç ifade etmektedir. Süreç, kavram olarak “kendiliğinden” dolayısıyla “tabi”, biraz daha gidersek “durdurulamaz ve önlenemez” sıfatlarını zincirleme çağrıştırmaktadır. Küreselleşme kelimesinin ikinci işlevli iması, toplumların muhtelif yönlerden eşitlenmesini, benzeşmesini, yakınsamasını sağlayacaktır. Küresel olan, yerkürede herkesi kucaklayacağına göre, insanlık için ortaklaşa bir şey olmakta olduğu ima edilmektedir” (Somel, 2002: 142).

Fakat Lenin’in 1916’da emperyalizme dair yapmış olduğu çözümlemeler bugün hala geçerliliğini korumaktadır. Lenin emperyalizmin temel özelliklerini “1- Üretimde ve sermayede görülen yoğunlaşma öyle yüksek bir gelişme derecesine ulaşmıştır ki, ekonomik yaşamda kesin rol oynayan tekeller yaratmıştır; 2- Banka sermayesi sınai sermayeyle kaynaşmış, ve bu “mali-sermaye” temel üzerinde bir mali-oligarşi yaratmıştır; 3- Sermaye ihracatı meta ihracatından ayrı olarak, özel bir önem kazanmıştır; 4- Dünyayı aralarında bölüşen uluslararası tekeller kapitalist birlikler oluşmuştur; 5- En büyük kapitalist güçlerce dünyanın toprak bakımından bölüşülmesi tamamlanmıştır” sıraladıktan sonra şöyle devam ediyor “emperyalizm, tekellerin ve mali sermayenin egemenliğinin ortaya çıktığı; sermaye ihracının birinci planda önem kazandığı; dünyanın uluslararası tröstler arasında paylaşılmasının başlamış olduğu ve dünyadaki bütün toprakların en büyük kapitalist ülkeler arasında bölüşülmesinin tamamlanmış bulunduğu bir gelişme aşamasına ulaşmış kapitalizmdir (Lenin; 1998: 100).

Emperyalizm kavramının geçerliliğinin sorgulanması ile birlikte “yeni enternasyonal” bir hareketin yaratılması fikri etrafında mücadele hattı geliştirmeye

^{*} Wallerstein’de küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığını, küreselleşmenin sistemin en temel özelliği olduğunu vurgulayarak bugün küreselleşme üzerine yapılan vurgunun ideolojik olduğunu belirtmektedir. Neo-liberal ideolojinin insanları rekabetçi olma doğrultusunda ikna etmek için sistemin küreselliğine vurgu yapıldığını belirten Wallerstein, bu bakış açısının küreselleşmeyi yeni bir zorlamaymış gibi algıladığını, fakat kapitalist sistem içerisinde zaten her zaman rekabetin önemli olduğunu vurguluyor (Wallerstein, 1997: 36).

alışan DP, günümüzde oldukça popüler olan DSF'lerde* savunulan "alternatif bir küreselleşme" fikrine yakın durmaktadır. 9 Nisan 2001 yılında kabul edilen DSF'nin ilkeleri DP'nin uğruna mücadele ettiği ilkeler ile benzerlikler arz etmektedir.** "Başka bir dünya mümkündür" sloganı etrafında örgütlenen Forum, alternatif bir küreselleşmenin dayanışmanın küreselleşmesi ile yaratılabileceğinin ilkesel olarak kabul etmektedir. Bu düşünce DP'nin, alternatif bir Avrupa tezi olarak kurgulanan "emeğin Avrupası", "küresel direniş" sloganları ile benzerlikler göstermektedir. Ayrıca Forum'un ilkeleri arasında yer alan çoğulculuğa ve çeşitliliğe önem verilmesi, devletçi ve merkeziyetçi bir yapıdan uzak durulmasına dair alınan kararda DP'nin örgütlenme şekline benzemektedir. Bu anti-merkeziyetçi ve disipliner tavır DP tüzüğünde partinin işleyiş ilkelerinde de kabul edilmiştir. Ayrıca DP'nin sistem karştı hareketler ile olan ilişkisine benzer bir ilişki DSF'nin ilkeleri arasında da yer almaktadır. Bu ilkeye göre; katılımcılar tüzüğün maddelerini kabul ettikleri sürece, DSF, çoğulculuğa, çeşitliliğe, cinsiyet, etnik kimlik, kültür, kuşak ve fiziksel kapasite çeşitliliğine açık olacaktır.

DSF, eski sol, yeni hareketler, insan hakları örgütleri ve bu kategorilere kolayca dahil edilemeyecek diğer grupları bir araya getirmeye çalışmakta ve tamamıyla yerel, bölgesel, ulusal ve uluslar arası hareketleri bir araya getirmeye çalışmaktadır. Wallerstein'e göre; bu hareketin en önemli özelliği neo-liberal politikalara karşı çıkılırken, herkesin önceliğine saygı duymasıdır (Wallerstein, 2004). İnsel, DSF'nin liberal küreselleşme aleyhtarlarının çoğunun katılımcı bir demokrasi etrafında birleştiklerini, Forum'da somutlanan anti-kapitalist düşüncenin, pazar ekonomisi kapitalizmini mutlak biçimde reddetmeden onu sınırlandırmak olduğunu dile getirmektedir. Marxism ile liberal demokrasiyi eleştirme noktasında ilişkiye geçen günümüz anti-kapitalist düşüncesinin, marksizmin, geleceğin toplumuna yönelik iktisadi / siyasi öneri ve çözümlerini ise benimsenmediğini belirten İnsel, kapitalizmden radikal bir kopuşu öneren "eski sol"dan farklı olarak, anti-kapitalist düşüncenin, devlet merkezli siyaseti eleştirdiğini, temsili demokrasi ötesi katılımcı bir demokrasi için

* Birincisi; 25 - 30 Ocak 2001'de, ikincisi; 31 Ocak – 5 şubat 2002, üçüncüsü ise 23 - 28 Ocak 2003'te Brezilya'nın Porto Alegre kentinde düzenlenen Sosyal Forum'ların drdncsi ise, 16-21 Ocak 2004 tarihleri arasında Hindistan'ın Mumbai kentinde düzenlenmiştir.

** DSF ilkeleri için (bkz. <http://www.geocities.com/sosyalforum/dosya/ilkeler.htm>)

mekanizmalar önerdiğini dile getirmektedir (İnsel, 2003). Bu bakış açısı, mülkiyet değişikliğinin, toplumsal bir dönüşüm yaratmadığı, insanı özgürleştirmedeği noktasından hareket etmektedir. Işık Ergüden'e göre iktisada dayalı bir toplumsallık, insanı ve toplumu sakatlamakta, insanı araçların tahakkümü altına sokmaktadır. Modernliğin icadı olan çalışma ve kapitalizmin çocuğu olan sanayileşme ütopyası ancak iktisadi olarak akılcılaştırılmış bir yapı da var olabilirler. Fakat yaşanan sosyalist deneyim, sanayileşmeci ütopya ile hesaplaşmaya girmemiş ve benzer önermelerden hareket etmiştir. Yapılması gereken ise, "iktisadi akılsız bir sosyalizm" kurgulamaktır (Ergüden, 1995: 49)*. Bu tür önermeler anti-kapitalist hareketin düşünsel arka planını oluşturmaktadır.

Küresel muhalefet ve yeniden oluşum hareketlerine önderlik edebilmek için sosyalistlerin, küreselleşen kapitalizme karşı, insan merkezli bir küreselleşme hedefiyle çıkması gerektiğini belirten İnsel, küreselleşmenin devletin egemenlik alanı üzerindeki paylaşılmaz hakkını kısıtladığını, sosyalistlerin sürecin bu yönünü değil, küreselleşmenin bir avuç insanın çıkarları doğrultusunda şekillenmekte olan yönüne karşı çıkılması gerektiğini belirterek, Forum'da dile getirilen küresel muhalefet hareketiyle benzer düşünceleri paylaşmaktadır (İnsel, 2000b: 120). Fuat Keyman'da günümüz küresel dünyasının, 1990'ların başında I. Körfez Savaşı sonrası "yeni dünya düzeni" sloganıyla hayata geçirilmeye çalışılan süreçten –Birinci Küreselleşme Dalgası- büyük bir hayal kırıklığına uğradığını, yoksulluğu artıran ve insanlığın büyük bir çoğunluğunu sürecin dışına iterek gelişen birinci dalganın insani, yapıcı, içerseysi, sürdürülebilir kalkınmacı ve demokrasiye dayanan bir küreselleşme için –İkinci Küreselleşme Dalgası- verilecek bir mücadele ile aşılmağa olduğunu, bu taleplerinde Porto Alegre'de gerçekleştirilen DSF'de dile getirildiğini belirtmektedir. Keyman'a göre; küreselleşmenin serbest pazar ekonomisine ve devletler arası ilişkilere indirgenmediği bu "dalga"da, insana ahlaki ve stratejik bir öncülük veren katılımcı demokrasi anlayışı hakim kılınmaya çalışılarak, uluslararası örgütlerin –IMF, WTO vb.-

* Yazar bu düşüncelerini, Andre Gorz'un "Kapitalizm, Sosyalizm, Ekoloji" ve "İktisadi Aklını Eleştirisi" isimli çalışmalarından hareketle geliştirmektedir. Yazar'a göre, işçi hareketi "çalışma ideolojisi"ni bir fetiş haline getirmiştir. "Çalışmadan özgürleşmek" yerine "çalışma içinde özgürleşmek" adına mülkiyet ve üretim kavramları aracılığıyla manipülasyonlara başvurulmuş, herkesin "üretken kolektif emekçi" olması hedeflenmiştir. Yazar, Gorz'un yapıtlarında, bu söylemin tam tersi bir söylem geliştirdiğini, insanlığın gittikçe, "çalışmadan özgürleşmesi" fikrinin geliştirildiğini dile getirmektedir.

ideolojilerinin ve karar alma yöntemlerinin değişmesi, ulus devletlerin demokratikleşmesi ve sivil toplum örgütlerinin yönetime etkin katılımı doğrultusunda bir siyasi faaliyet yürütülmektedir. Keyman'a göre, ABD'nin "medeniyetler çatışması" temelinde geliştirdiği, insani düzeyi ikinci plana atan, güvenlik sorunsalını demokratikleşmenin önüne koyan siyasi stratejisi ile insani ve demokratik bir dünya isteyen güçler arasında yaşanacak olan mücadele günümüz siyasetini belirleyecektir (Keyman, 2003).

ÖDP'de bu görüşlerden hareketle günümüzde küresel bir dayanışmanın yaratılmasından ve sermayenin küreselleşmesine karşı emeğin alternatif küreselleşmesinin gerçekleştirilmesi gerektiği görüşlerinden hareket etmektedir. Peki küreselleşmeye karşı girişilecek mücadelede ne tür bir strateji kullanılacaktır? Bu stratejide ulus devlet ölçeğinde ne tür bir mücadele yürütülecektir? Sungur Savran, küreselleşme karşıtı hareket içerisinde iki ana akımın mevcut olduğunu dile getirmektedir. Bunlardan birincisine göre; işçi sınıfı ve emekçilerin sorunlarının çözümü için ulus devlet düzeyinde yürütülecek mücadelelerin hiçbir anlamı kalmadığı tezinden hareketle, ulus devlet düzeyinde yürütülecek mücadeleyi bir ilk halka olarak dahi görmemektedir. İkinci tip mücadele yönteminde ise, küreselleşme karşısında içe kapanmacı ve ulus devletin korunmasına yönelik bir hat izlenmektedir. Birinci mücadele yöntemini seçenler, anti-emperyalist değil, anti-kapitalist bir mücadele yürütülmesi gerektiğini dile getirmektedirler (Savran, 2002: 226). ÖDP'de, "ulusal sol" olarak tanımlanabilecek olan İP ve Türk Solu Dergileri ile girdiği polemiklerde ulusal bir mücadele ekseninden ziyade, küresel bir direniş örgütlenmesi gerektiğini dile getirmektedir. Türk Solu Dergisi'nin Irak / ABD savaşında Saddam'ı desteklediğini açıklaması üzerine Ziya Kondoloğlu, bu tür bir stratejinin, emperyalizmi ezen / ezilen uluslar temelinden yakaladığını, toplumsal sınıfları çözümlemeye katmadığını ve Doğu / Batı arasında kültürel bir çelişkinin varlığından hareket ettiğini dile getirir. Buna karşılık Kondoloğluna göre; sol / sosyalistlerin, "anti-emperyalist" kahramanların ve devletlerin vereceği mücadeleden çok, küreselleşme karşıtı hareketlerin başka bir dünya mümkündür çağrısına dönük bir mücadele örgütlemeleri gerekmektedir (Kondoloğlu, 2003).

İP, MHP, YP,BCP tarafından 6 Eylül 2003 tarihinde kurulan Ulusal Güç Birliği'nin eleştirildiği bir yazıda, emperyalizme karşı yürüten mücadelede Ulusal Güç Birliği'nin yabancı düşmanlığı ve ırkçılığa savrulduğu dile getirilmektedir (Kaya, 2003: 25). ÖDP, ulus devlet oluşumun günümüzde gerçekliğini ve işlevini gittikçe kaybettiği tespitinde bulunduğundan dolayı, ulusal çapta örgütlenecek bir mücadele perspektifine yakın durmamaktadır. Ulus devletlerin sermayeye deli gömleği giydirdiğini uluslararası egemen blokun 1970'lerde fark ettiğini belirten Ertem'e göre, bu dönem sonrasında dünya hakim burjuvazisi ulusal bayrakları gemisinin bordasından atmıştır. Solda, artık, ulus devlete sarılmaktan vazgeçmeli ve bölgesel çapta örgütlenmeli ve yeni bir enternasyonalizmin yaratılmasına çalışmalıdır (Ertem, 2003).*

Levent Şenses, enternasyonalist bir dayanışmanın yaratılmaya çalışıldığını DSF'nin bölgesel ayaklarından biri olan ASF'yi değerlendirirken, ASF'nin çok renkli ve her türlü soruna duyarlı olduğunu, özellikle net bir savaş karşıtı tutuma sahip olduğunu belirtiyor. Forum, Irak başka ülkelerde milyonlarca insanın ölmesine yol açan ambargoları, cinsiyetçiliği, homofobiyi mahkum etmekte, kendisini salt eylemle sınırlamamakta alternatif önerilerde de bulunmaktadır (Şenses, 2002: 55). Fakat DSF'nin şu anki konumunu değerlendiren Petras, Forum'da reformist ve radikal olmak üzere iki farklı kanadın mevcut olduğunu, bu farklı yapıların kullandıkları dillerin ve kavramlarında birbirlerinden farklı olduklarını dile getiriyor. Reformistler, küreselleşme ve ABD militarizmi karşıtlığı üzerinden "insani küreselleşme" tezi üzerinde dururlarken, forumun radikal kanadı emperyalist devletlere karşı anti-emperyalist bir stratejinin geliştirilmesi gerekliliğinden bahsetmektedirler. Şu anda da Forum'larda reformist kanadın sözcülerine, entelektüellerine medyada, basında daha fazla yer verildiğini belirten Petras, eğer böyle giderse Forum'un "başka bir dünya mümkün" sloganının yerini, "başka bir sosyal forum mümkün"e bırakacağını dile getirmektedir (Petras, 2002b).

* ÖDP'nin yeni enternasyonalizm yaratılması gerektiği tezleri AB tartışmalarında da önemli bir yer tutmaktadır. AB tartışmaları salt demokratikleşme doğrultusunda ele alınmamakta aynı zamanda sermayenin küreselleşmesine karşı girişilecek mücadelede ulus devlet düzeyinde mücadele yürütülmesi gerektiğinden hareket eden ulusal sola karşı önemli bir işlev görmektedir. AB tartışmaları, ÖDP'nin ulusal devlet düzeyinde, içe kapanmacı bir siyaset yürütmesini önleyen bir strateji işlevi görmektedir.

DSF'nin, "çokuluslu şirketlerin ve spekülâtif finans sermayesinin belirleyici olduğu bu çapraşık küreselleşme sürecinin denetlenmesi yeniden düzenlenmesinin mümkün olduğunu ve daha insancıl bir dünya koşullarının yaratılabileceği" önermesinin, DSF'nin kapitalist sistemin temel karakteristiği olan mülkiyet ilişkilerine dokunmadan, kapitalizmi "daha insancıl" bir şekle sokmak için mücadele etmekte olduğu izlenimini vermektedir. Küreselleşme karşıtlığı üzerinden gelişen Forum hareketi, bu mücadelede yalnız değildir. Örneğin, çıkarları küreselleşme sürecinden zarar gören burjuva fraksiyonları da bu sürece karşıdır. Dolayısıyla, Forum'un alternatif küreselleşme söylemi kendiliğinden kapitalizm karşıtlığını içinde barındırmamaktadır (Yılmaz, 2003).

Forum'un en önemli örgütleyicileri arasında yer alan ATTAC farklı gruplar arasında bir koalisyon inşa etmeyi amaçlayan bir Sivil Toplum Kuruluşu'dur. ATTAC, 1998'de, Le Monde Diplomatique editörleri olan Bernard Cassens ve Susan George tarafından Tobin Vergisi* için kampanya düzenlemek amacı ile kurulmuştur. ATTAC, Tobin Vergisi uygulamasını DSF'ye önererek gündeme taşıdı. Bunun dışında ATTAC, DSF'ye, WB ve IMF'in reforme edilmesini, çokulusluların hızını kesmek ve rekabeti artırmak için bir komisyon kurulmasını ve Üçüncü Dünya'nın borçlu ülkeleri için IMF ve WB gibi kurumlarla diyaloga girilmesini önermiştir. Bu önerilerin hiçbirisi sistemin radikal bir dönüşümünü içermemektedir (Antimai, 2003). DSF'nin diğer önemli bir girişimcisi olan PT de küreselleşme karşısında radikal bir tutum içerisinde değildir.** PT dünya sol kamuoyunda "Katılımcı Bütçe"*** uygulaması ile duyuldu ve tartışılmaya

* Tobin Vergisi, Amerikalı ekonomist James Tobin tarafından önerilmiştir. Tobin vergisi spekülâtif mali işlemlerin, üretken ve toplumsal olarak arzu edilen amaçlar doğrultusunda kullanılması için %0.1 vergilendirilmesi öngörmektedir. James Tobin, nobel ödülü kazanmış, Amerikan yönetimlerine danışmanlık yapmış bir ekonomisttir. Önerisinin küreselleşme karşıtlığı ve radikalizm ile ilişkisi yoktur (Antimai, 2003).

** II. DSF'de, PT lideri Luiz Inacio Lula da Silva'nın yaptığı konuşma, PT'nin küreselleşmeye karşı reformist kanat içerisinde yer aldığını göstermektedir. Lula konuşmasında Davos ile Porto Allegre arasında "sosyal diyalog"un sağlanması gerektiğini söylemiş, bunun üzerine bir grup Lula'nın bu sözlerini büyük bir coşku ile karşılarken, radikal bazı gruplar Lula'yı protesto etmişlerdir (Somel & Atılğan, 2003: 446).

*** Sol / sosyalist kesimin Porto Allegre'de uygulanmakta olan "Katılımcı Bütçe" pratiklerini neo-liberalizme alternatif olarak gördüğünü dile getiren Hazal Arcan, bu bakış açısının solu iktidardan uzaklaştırmakta olduğunu vurguluyor. Sol / sosyalistlerin mülkiyet üzerine yaptıkları vurguların katılıma kaymasının, sosyalistleri daha küçük iktidar odaklarına, yerelliklere hapsedtiğini belirten Arcan'a göre, bu bakış açısı sosyalistleri ulusal iktidar için mücadele etmekten alı koymaktadır. Ayrıca, katılımcı bütçe

başladı. PT'nin katılımcı bütçe uygulamaları ÖDP'nin "toplum için ekonomi" sloganı ile uyumlu gözükmeştir. Katılımcı bütçe halkın, yurttaşların bütçenin şekillenmesine müdahale edebilmesinin önün açtığı için olumlu bir uygulama olarak karşılanmışsa da, bütçenin oluşumuna halkın katılımı konuların karmaşıklığının yüksek bir analiz yeteneği gerektirmesinden dolayı sınırlı kalmaktadır. Porto Alegre'de bu sorunun aşılması için Citizens Assembly kurulmasına rağmen, bu oluşum zaman yetersizliğinden ve finansal kaynak sıkıntısından dolayı toplanamamaktadır. (Wampler, 2000).

Yukarıda PT'nin küreselleşme karşısında radikal bir tutum içerisinde olmadığı vurgulanmıştı. Bu durumu kabul eden Masis Kürkçügil, Lula'nın zaferini, Brezilya'da ilk kez solun ve proletaryanın zaferi olarak değerlendirmektedir. IMF ile olan ilişkileri eskisi gibi yürüteceğini açıklaması, radikal sol ile seçim sonrası arası açılmasına rağmen, Kürkçügil, PT'nin seçimleri kazanmasının imkansız istenebileceğini gösterdiği için bir zafer olarak değerlendirmektedir (Kürkçügil, 2002). Lula'yı, başkan yardımcılığına sendika düşmanı büyük bir tekstil fabrikatörünü seçmesi, IMF ile ilişkilerin eskisi gibi devam edeceğini belirtmesi ve MST'nin toprak işgallerine karşı çıkması noktasında eleştiren Petras, Lula'nın programında ilerici, anti-emperyalist hiçbir yön bulunmadığını dile getirmektedir. Lula'nın durumunu da Latin Amerika'daki eski sol partilerin durumuna benzeten Petras, Lula'nın seçildikten sonra taban ile arasındaki farkın açıldığını, halkın mücadelesini terk ettiğini ABD elçiliğinin saygın konukları arasında girdiğini dile getiriyor (Petras, 2003).

IV. DSF, Hindistan'ın Mumbai kentinde toplanırken aynı günlerde, 250 organizasyonun bir araya gelmesi ile alternatif bir sosyal forum toplandı. MR 2004 olarak adlandırılan Forum, DSF'nin amorf sloganı yerine somut bir alternatif sosyo-ekonomik yapı iler sürmek amacındaydı. MR 2004, "direniş", "devrim", "anti-emperyalizm" kavramlarını merkezine koyduğu sosyalist bir düzene yönelik forumdu.

tartışmaları, bürokrasi karşıtlığı üzerinden merkezi planlamaya hücum ediyor diyen Arcan, katılımcı bütçenin halkı iktidara çıkarmak yerine, sermaye politikalarını halka indirdiğini belirtiyor. Katılımcı bütçe uygulamaları üzerine yapılan vurgu, yoksulluğun belediyeler aracılığıyla da çözülebileceğini düşüncesini sol üzerinde yarattığı için, yoksulluk bir mülkiyet sorunundan bir yönetim sorununa dönüşmüş olmaktadır (Arcan, 2004).

MR 2004, DSF'yi en çok finansörler (Ford, Oxfam, Action Aid gibi sivil toplum kuruluşları) konusunda eleştirdi. MR 2004'te, STK'ların sanayileşmiş dünyanın resmi kalkınma kanalları olduğu, bu kanallardan destek alan bir yapının anti-emperyalist mücadelede küreselleşme ve onun hoşnutsuzlukları için bir güven supabı işlevi göreceği dile getirildi. Ayrıca MR 2004'te, küreselleşme kavramından ziyade emperyalizm kavramına vurgu yapıldı (Çelik, 2004).

DSF, farklı mücadele alanlarının (sendikalar, çevreciler, kadın hakları, milli, dinsel, ırksal azınlık hakları) aynı anda ele alınması noktasında ÖDP'nin "hiçbir mücadele alanının önceliği yoktur" şeklinde özetlenebilecek olan tezleri ile benzerlik göstermektedir. Farklı mücadele alanları üzerinden örgütlenen "sosyal hareketler"*, boykot, kitle gösterileri düzenleyerek, kapitalist toplumun bağrında alması toplumsal projeler başlatarak haklarını savunma ve taleplerini egemen sınıflara kabul ettirme yöntemini izlemektedirler. III. DSF'de, insanların çok kimlikliliğine, sınıfsal aidiyetlerin bu kimliklerden sadece bir tanesi olduğuna dair yapılan vurguyu eleştiren Somel ve Atılğan, DSF'de sosyalizm yönelimli bir stratejiden çok radikal demokratik bir muhalefet yöntemi izlendiğini dile getirmektedirler. Forum'un, "DSF, ekonomi, tarih ve gelişmeye dair totaliter ve indirgeyici yaklaşımlara karşıdır" şeklindeki ilkesinin tarihsel maddeciliği de bu kategori içinde değerlendirdiğini ve Forum'un sosyalizme ve Marxisme mesafeli bir tavır içinde olduğunun altını çiziyorlar. Ayrıca, kimlik siyaseti çerçevesinde reformist bir stratejiyi savunanların Forum'a hakim olduğunu belirten yazarlar, "sosyalistlerin yürüteceği ideolojik çalışmanın kimlik siyasetini eleştirmek ve bölücü etkilerini teşhir etmek; kapitalist dünya sisteminin yol açtığı (ve Forumda tartışılan) sorunların çözümü için emekçi iktidarının ve sosyalizmin gereğini anlatmak ve diğer katılımcıların mücadele tecrübelerini öğrenmek; onların mücadelelerinden dersler çıkarmaktır" (Somel & Atılğan, 2003: 457) diyerek Forum'un şu anki yapısını eleştirmektedirler.

* 1990'larla birlikte SSCB'nin dağılmasının, Sovyet ülkeleri ile Çin, Vietnam gibi ülkelerde kapitalizme geri dönüş yaşanmasının egemen sınıflar tarafından sosyalizme olan inancı yok etme noktasında kullanıldığını belirten Somel ve Atılğan, "sosyal hareketler"i de, sosyalizm mücadelesine alternatif olarak görüldüğünü ve sermaye sınıfları tarafından desteklendiğini dile getiriyorlar (Somel & Atılğan, 2003: 454).

ÖDP, küreselleşmeyi ele alışı, bu süreçte karşı mücadele stratejileri bakımından kendisinin geleneksel sol olarak adlandırdığı kesimlerden farklı görüşler ileri sürmektedir. Aynı şekilde, AB'ye, demokratikleşme sorununa, sosyalizm ve işçi sınıfı arasındaki ilişkiye dair kendisi dışındaki soldan farklı görüşlere sahiptir. Bu noktada ÖDP, özgürlükçü bir sosyalizm projesini hayata geçirip geçiremediğinden bağımsız olarak, kuruluşu öncesinde ve sonrasında önemli tartışmaların odağı olmuştur.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Türkiye sol hareketinin ilk birikim dönemi olarak değerlendirilebilecek olan “Kurtuluş Savaşı” yıllarında, cumhuriyetin kurucu kadrosunun Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri, Türkiye solunun bağımsız gelişimini ve Marxist teoriyi içselleştirmesini engellemiştir. Sovyet devrimi gerçekleşir gerçekleşmez, devrimin önderleri Avrupa’da kendilerini destekleyecek bir sosyalist devrim meydana gelmez ise, devrimlerinin yaşama ihtimalinin çok az bir olasılık olduğunu dile getirmeye başlamışlardır. En son umutları Almanya’da da devrim olasılığının gündemden düşmesiyle, Sovyetler, yüzünü Avrupa’dan, “geri kalmış” ve “sömürge ulus”lardan meydana gelen “üçüncü dünya ülkeleri”ne döndürmüşlerdir. Bu gelişme ile birlikte, Sovyetler’in önderliğindeki Komintern’in söylemlerinden bile “sınıf savaşı” kavramı nerdeyse çıkarılmıştır. Sömüren ve sömürülen sınıflar arasındaki savaşı / çelişkiyi anlatmakta kullanılan “sınıf savaşı” kavramının yerini, sömüren ve sömürülen uluslar arasındaki savaşıma atıf yapan, “mazlum milletler” kavramı almıştır. Bu yer değiştirmenin etkisi ile Türkiye solu, emek / sermaye çelişkisine yaptığı vurguyu azaltarak Kemalizm önderliğinde gerçekleştirilecek “anti-emperyalist” mücadeleyi desteklemiştir.

1960 sonrası gelişen süreci Türkiye solunun ikinci dönemi olarak adlandırmak mümkündür. Bu dönemin başında TİP’in kurulması ile Türkiye sol hareketi yeni bir evreye girmiştir. TİP, ilerici, devrimci, sosyalist unsurları bir araya getirmeyi başarmış ve elde ettiği seçim başarısıyla solun kendine güvenmesini sağlamıştır. TİP içerisinde sosyalizm ile tanışan gençler, 1968 ile birlikte, partinin emperyalizme karşı tutumunu direngen ve mücadeleciler bulmadıklarından dolayı, büyük bir hızla partinin saflarından uzaklaşarak daha “aktivist” bir siyaset izlemeye çalışmışlardır. Emperyalizme karşı, ellerinde Türk bayraklarıyla ikinci kurtuluş mücadelesi vermeye tüm toplumu çağıran gençlik, TİP’in savunduğu “sosyalist devrim” tezinden uzaklaşarak, kendilerine daha aktif bir rol biçilen “milli demokratik devrim” tezi etrafında birleşmeye başlamıştır. Milli demokratik devrim tezi, Türkiye sol hareketi tarafından daha rahat benimsenmiştir. Zira, ilk birikim döneminin en önemli özelliği olan “aşamacılık”, dolaylı yollardan da olsa bu dönem solunu da etkilemeyi başarmıştır. 1960’larda “sosyalist devrim”, “milli demokratik devrim” şekline bürünen teorik tartışmalar, 1970’lerde sol / sağ güçler arasında yaşanan çatışmalardan dolayı bir kenara bırakılmış

ve Türk solu kendisini bir an önce sonuca götüreceğini düşündüğü pratik-politik tartışmaların içine girmiştir. 1960 - 1980 dönemi Türkiye solunda, ana çelişki, emek / sermaye çelişkisi olarak değil, tüm halk kesimleri ile oligarşi arasında kurgulanmış ve böyle bir stratejik hat solun Marxist kuramla yakın bir ilişki kurmasını engellemiştir.

Günümüzde ise sol (ÖDP), “reel sosyalist” deneyimin değerlendirilişi üzerinden, Marxist düşüncenin günün koşullarına uygun olarak yeniden yapılandırılması gerektiği tezlerinden hareket etmektedir. ÖDP, özellikle Leninist, öncü parti kavramının günümüz gerçekliğine uymadığını kabul ederek “parti olmayan parti” şeklinde bir örgütlenmeye yönelmiştir. Pasif kitlenin, öncü parti tarafından dışardan bilinçlendirileceği tezine sıcak bakmayan bu tür bir örgütlenme, Devrimci Yol’un “direniş komiteleri”nde halkın kendi yaşam alanlarını yaratmasını hedefleyen stratejisiyle ortak noktalara sahiptir. Böyle bir algılayış, iktidarın devrim aracılığıyla bir vuruşta kazanılacağı ve sosyalizm kurulduktan sonra her türlü eşitsizliğe son verileceği fikrine karşı (geleneksel sosyalizm), katılımı ön plana çıkaran, sosyalizmin nüvelerini kapitalist toplum içerisinde yerleştirerek sosyalizmi kurmaya çalışan (özgürlükçü sosyalizm) bir stratejiyi beraberinde getirmiştir. Öncü parti mantığının reddi, beraberinde çok-sesli bir yapının gerekliliği üzerine vurgunun artmasını sağlamıştır. Bu görüşlerden hareketle çok-sesli bir yapıyı hayata geçirmeye çalışan ÖDP’de, post-Marxist tezlerden hareketle sosyalistlerin, sosyalist olmayanların, feministlerin, çevrecilerin ve militarizm karşıtlarının eşit ve demokratik bir eklemlenmesi yapılmaya çalışılmıştır. Sosyalizmin / Marxizmin krizinin, bu tür sistem karşıtı hareketler ile aynı çatı altında birlikte mücadele ederek aşabileceği düşüncesi ÖDP’de sıkça dile getirilmiştir. Fakat, farklı mücadeleler ile sosyalist mücadelenin demokratik bir eklemlenmesinin gerçekleştirilebilmesi için sosyalistler, işçi sınıfı öncülüğünde gerçekleştirecekleri sosyalizm düşüncesinden bir hayli uzaklaşarak radikal demokrat bir siyasi strateji izlemeye başlamışlardır. Sonuç olarak ÖDP, Türkiye solunun işçi sınıfı kavramına uzak duruşunun sürdürücüsü konumunda siyasi hayatına devam etmektedir.

EK

ÖZGÜRLÜK VE DAYANIŞMA PARTİSİ PROGRAMI*

2000 yılının eşiğinde, dünyada güçlü kutupların olduğu, her sorunun yeni pazarlıklara konu olduğu ve ittifakların kurulup dağıldığı, uluslararası boyut kazanabilecek bölgesel savaşların yaşandığı, kaygan, kısacası kapitalist dünya ekonomisinin karakterine uygun bir düzen şekilleniyor.

Keskinleşen sınıfsal, ulusal çelişkilerle birlikte, hem gelişmiş ülkelerin emekçi sınıfları arasında, hem de azgelişmiş ülkelerde yoksulluk derinleşiyor ve yaygınlaşıyor. Milliyetçilik, ırkçılık ve mistik ya da dinsel çözüm arama eğilimleri güçleniyor. Demokratik ve sosyal hakların, kadın haklarının ihlali, doğal çevrenin aşınması hızlanıyor.

Uluslararası düzlemde olduğu gibi Türkiye'de de, sermaye egemenliğinin dışında ve bunun ötesine geçen bir çözüm aramak, bunun gerektirdiği mücadelenin sorumluluklarını üstlenmek, bir insanlık görevi olarak karşımızda duruyor. Sınıflı toplumların ortaya çıkışından bu yana insanlığın özlemi olan, işçi ve emekçi sınıfların pratiğinde kendini yeniden üreten eşit, özgür, sömürsüz ve sınıfsız bir dünya arayışı bu mücadelenin eksenini oluşturuyor.

Bu evrensel ve tarihsel özlemin taşıyıcısı olan Özgürlük ve Dayanışma Partisi, kapitalizmin ve onun insanlığa dayattığı bütün baskı, sömür, şiddet ve eşitsizlik biçimlerinin ortadan kalkmasını savunur.

Özgürlük ve Dayanışma Partisi, özgürlükçü, özyönetimci, enternasyonalist, demokratik planlamacı, doğa-insan ilişkilerini yeniden tanımlayan, militarizm karşıtı ve cinsiyetçi olmayan bir sosyalizm doğrultusunda, sermaye güçlerinin egemenliğini ve emperyalizmin tahakkümünü ortadan kaldırarak emek güçlerinin siyasi iktidarının kurulmasını amaçlar.

* Parti Programı, www.odp.org.tr adresinden indirilmiştir.

Ancak siyasal ve toplumsal alanda devrimci bir değişimin, emekçilerin partisinin herhangi bir biçimde hükümet olmasıyla değil, bizzat işçilerin ve emekçilerin kendilerini yönetmesiyle gerçekleşeceğini bir an bile gözden yitirmez.

Bu nedenle emekçilerin daha bugünden, toplumsal yarar doğrultusundaki faaliyetlerini geliştirecekleri, eşitlikçi, dayanışması ve demokratik ilişkileri yaşamın her alanına yayacakları, siyasetin toplumsallaşması yönünde çaba ve girişimlerini sürdürecekleri, yaratıcılıklarını geliştirecekleri bir mücadele hattına ve siyaset tarzına sahip olmayı vazgeçilmez sayar.

İşçi ve emekçileri sermayeden, sermayenin politik parti ve akımlarından ve devletten ideolojik, politik ve örgütsel olarak bağımsızlaştırmayı başlıca işlevlerinden biri olarak görür.

Bu anlamda işçilerin, aydınların, kamu çalışanlarının, köylülerin, kısacası tüm emek güçlerinin deneyimlerinin, örgütlenmelerinin, karar alma, denetleme ve yürütme yeteneklerinin geliştirilmesini öngören, tüm toplumsal yaşam alanlarında üretkenlerin yöneteceği bir dünyanın şekillenmesine öncelik veren bir eylem planına sahiptir.

DÜNYADA İSTİKRARSIZLIK ARTIYOR

80'li yıların sonunda Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte 'Yeni Dünya Düzeni'nin kurulduğu ilan edildi, Bu iddiaya göre artık serbest piyasa ve liberal demokrasi düzeni tek evrensel düzen olmuş, hatta kalıcı barış ortamında tarihin sonuna gelinmiş, en mükemmel sistemin kapitalizm olduğu ortaya çıkmıştı. Ancak bu iddia doğrulanmadı. İki kutuplu eski düzenin yıkılmasıyla, ne tek kutuplu bir dünya ortaya çıktı, ne de ekonomik-politik istikrar sağlanabildi.

Dünyada yaşanan değişimler, her geçen gün,19.yüzyılın sonundaki "eski düzen"e benzer görüntüleri ortaya çıkarıyor.Kapitalizm, kapsamı durmaksızın genişleyen iletişim, ulaşım ve bilişim teknolojisiyle, dünyayı tek bir 'global' piyasa olarak birleştirmeye ve rakipsiz bir hakimiyetle kuşatmaya çalışıyor.

Sermaye, farklı ülkelerin işçi ve emekçilerinin taleplerini karşı karşıya getiriyor. Vergi düzenlemeleri, sosyal programlar, çevre ve iş güvenliği standartlarına karşı kendini koruyabiliyor, hatta küreselleşme ortamını kendi ücretli çalışanlarına karşı bir sopa olarak kullanma planını uyguluyor. Emeğin iki yüzyıllık örgütsel ve sosyal kazanımları, dünyanın bütün ülkelerinde gitgide genişleyen, çok yönlü bir saldırıyla karşı karşıya kalıyor.

Öte yandan sermayenin kültürel hegemonyası, uluslararası medya endüstrisinin uzayan her parçasına yaygınlaşan gücü sayesinde, yerel olan her şeyi parçalayıp yozlaştırarak, insanlığı tek biçimli, yavan ve ruhsuz bir kalıba dökmeye yöneliyor.

Ancak sermayenin rakipsiz gibi görünen egemenliğinin sınırları ve çelişkileri de var. Emperyalistler arası hegemonya mücadelesi derinleşiyor. Bugün dünya ekonomik ve politik sisteminde yapısal bir kriz, giderek şiddetlenen ve yaygınlaşan ekonomik, mali ve politik sarsıntılarla kendini gösteriyor.

ABD egemenliğinin zayıflıklarının daha görünür hale geldiği koşullarda paylaşım kavgası kızışıyor, ticari ve ekonomik rekabet artıyor. Tüm bu çelişkiler II. Dünya Savaşı sonrası dünya ekonomisinde hakim olan sermaye birikim sürecini, devletler arası egemenlik ve bağımlılık ilişkilerini değiştirmeye zorluyor. Küreselleşmenin yanı sıra bloklaşma da yaşanıyor.

Kuzey Amerika, Avrupa ve Uzakdoğu'da ekonomik bloklar oluşuyor. Çin ve eski SSCB topraklarının dünya ekonomisine açılması ile başlayan ve yeni olanaklar yaratması beklenen süreç, dünya kapitalizminin sorunlarını umulduğu kadar hafifletmiyor. Aksine Rusya Federasyonu ve Çin'in de kendi nüfuz alanlarını yeniden kurma, hatta genişletme çabasına girmesi ile ufukta istikrarsızlık bulutları belirmeye başlıyor.

Mali sermaye denetlenemez bir akışkanlığa kavuşuyor Mali sermaye, iletişim ve bilgisayar teknolojisinin sağladığı olanakları da kullanarak üretimin bir aracı olmaktan çıkıp, neredeyse tüm dünya ekonomisini kendine tabi kılacak bir güce dönüşürken, spekülasyon hareketleri ile kimi zaman gelişmiş ülke hükümetlerini bile acze düşürüyor.

Milliyetçilik dalgası yükseliyor

Bir yandan eski SSCB, Doğu Avrupa ve Balkanlar'da oluşan yeni devlet yapılanmaları, bu ülkelerde milliyetçi akımları doğuruyor. Diğer yandan bloklar ve ülkeler arası rekabet, göçmen işçi akımını sınırlandırma eğilimlerinden güç alan yabancı düşmanlığı ve zaman zaman görülen kendi içine kapanma talepleri bütün ülkeleri derinden etkiliyor. Batıda ırkçılık ve milliyetçilik bu eğilimlere seslenerek güç kazanıyor. Milliyetçi yükselişe eşlik eden savaşlar dünyanın birçok ülkesinde kanlı çatışmalar, katliamlar ve etnik boğazlaşmalar şeklinde sürüp gidiyor.

Güçsüzler dışlanıyor

Sermayenin yeni yatırım, üretim ve istihdam tercihleri dışında kalan, kimi zaman Afrika gibi bütün bir kıta, kimi yerde bir ülkenin bir bölgesi, kimi yerde ABD'li Siyahlar ya da Latin Amerikalı kent yoksulları gibi bütün bir toplumsal grup, genel dünya ekonomisinin dışına itiliyor. İşsiz, yoksul, hasta ve güçsüzlere yönelik sosyal programlar tüm dünyada geriliyor. Bunları tamamlayan bir olgu olarak, zengin bölgelerin kendilerini ülkenin bütününden ayırarak uluslar üstü sermaye ile bütünleşme çabaları ekonomik ve kültürel planda yeni bir bölgeciligi ortaya çıkarıyor.

Doğal ve tarihsel çevre tahrip ediliyor

Sermaye, yalnızca kendi birikim sürecinin çelişkileri ve engelleri ile değil, ekolojik, doğal ve fiziksel sınırlarla da çarpışıyor. Tüm dünyada insanlık tarihinin ve kültürünün yarattığı birçok değer teker teker, hatta bazen kimi bölgelerde toptan tahrip ediliyor. Doğal çevrenin tahribi de insan soyunun fiziksel varlığını tehdit edecek boyutlara yöneliyor.

Mücadele dünya ölçeğinde sürüyor

Ancak en güçlü gözükteği dönemde bile sermaye insanlığı teslim alamıyor, direnişi kıramıyor ve yeni bir dünya umudunu söndüremiyor. Tüm bu gelişmeler çözüm arayışlarının kaçınılmaz olarak enternasyonalist bir zemine oturmasını zorunlu kılıyor.

Dünya ölçeğinde dayanışmanın nesnel imkanları, hatta cisimleşmiş örgütlenmeleri her tür muhalefet hareketi için tarihte hiç olmadığı ölçüde artıyor. Üstelik sermaye saldırıları karşısında emekçilerin sürmekte olan direnişi, mevcut uluslararası dayanışma ve ilişki ağlarını, mücadele zeminlerini de olgunlaştırıyor.

TÜRKİYE YENİ BİR DÖNEMEÇTE

Türkiye, dünya çapındaki süreçlerden büyük bir şiddetle etkileniyor. Kendi ekonomik, politik ve ideolojik krizini neredeyse dünya ile eş zamanlı olarak yaşıyor.

Serbest piyasa tek yol olarak gösteriliyor Türkiye sermayesinin bölgesel rekabette avantajlı konum elde etme çabası, uluslararası piyasa ilişkilerinin bütün ülkeye yayılmasına ve belli bölgelerde yoğunlaşmasına yol açıyor. Türkiye kapitalizmi, sanayi emeğinin dolaysız çıplak sömürsünün yanı sıra, spekülasyon sermaye hareketleriyle işleyen dolaylı sömürü biçimlerini de yaygınlaştırarak egemenliğini toplumun bütün dokularına sızdırıyor.

Özelleştirme ile, kamusal çıkar fikri yıpratılıyor. Küreselleşme süreci şiddetlendikçe, kamunun iktisadi alandaki varlığına yönelik saldırılar artıyor. Özelleştirme baskısı bu sürecin bir ürünü olarak şekilleniyor.

KİT'leri sermaye için ucuza kapatma stratejisi, aynı zamanda emeğin kamu kesimindeki kazanımlarını devreden çıkararak sendikal örgütlenmeyi zayıflatmayı ve sermaye kesiminden alınan vergileri azaltarak bütçe açıklarını bu yolla dengelemeyi hedefliyor.

Şeriatçı hareket gelişiyor.

Bu akım devlet içindeki kadrolaşmayla gücünü pekiştiriyor. Olağanüstü iç ve dış maddi kaynakları kullanarak toplumsal/politik bir güç haline dönüşüyor. Bununla birlikte Alevi, Sünni, Hristiyan, Musevi, Ateist vb. farklı inanışlara sahip olan insanlardan aldığı vergilerle ayakta duran devlet, din konusunda sadece resmîleştirilmiş Sünni İslam'a olanak sağlıyor ve özellikle Alevileri baskı altına alıyor.

Tek kimlik anlayışı dayatılıyor.

Devlet tek kimlikli toplum anlayışıyla muhaliflerine ağır baskı uyguluyor. Krizin önemli bir kaynağını oluşturan bu sorunu savaşıla çözüme saplantısı, ağır ekonomik sıkıntılar yaratarak, insani değerlerde çöküntü ve yozlaşmaya yol açıp, tüm toplumu felakete sürüklüyor. Tüm emeği ile geçinenler, kendilerine hiçbir yarar sağlamayan savaşın diyetini gençlerini kaybederek, yükselen enflasyonla, vergilerle, hak ve ücret kayıpları ile ödemek zorunda kalıyor.

İrkçılık ve milliyetçilik saldırganlaşıyor

Türkiye'de ırkçı ve milliyetçi akımların, sürmekte olan savaşın yarattığı psikolojik ortamı kullanarak güç kazanması, siyasal rejimi yakından etkiliyor. Komşu ülkelerdeki etnik ve ulusal çatışmaların etkisi de bu yükselişe kan veriyor. Bu ortamda faşist hareket gerek devlet içinde, gerekse halk nezdinde güç ve taraftar topluyor.

Devlet için halk anlayışı sürüyor

Türkiye'de varolan merkezi devlet yapısı ve yaygın devlet vesayeti, insanların politik alana doğrudan müdahale imkanlarını neredeyse ortadan kaldırıyor. Yerel yönetimler, özerk yerel güçler olarak gerçek hiçbir güce sahip olamıyor. Merkezi idarenin temsilcileri, yasalarla, yerel yönetimler üzerinde egemen kılınıyor.

Kültürel hayat kısırlştırılıyor

Devlet, toplumun bilincini, fikirlerini, bunların yeniden üretim mekanizmalarını sürekli denetliyor, Kültürel ve düşünsel yaşantıyı rejimin yasakları içine hapsediyor.

Devlet, düşünce ve ifade özgürlüğünün önündeki en önemli tehdit ve engel olarak varlığını sürdürüyor.

Sermaye birikim sürecinin dinamikleri ve gereksinimleri kültür, sanat ve bilim alanlarına da damgasını vuruyor. Tüm medya kanalları ya devlet denetiminde, ya da sermaye egemenliğinde bulunduğu için emekçi halkın sesini duyurabileceği bütün kanallar tıkanmış durumda.

Türkiye, Cumhuriyet tarihinin en ciddi kriziyle çalkalanıyor Köklü değişim ihtiyacı toplumun gündemine yerleşiyor. Artık hiçbir toplumsal kesim eski çerçevede yaşamak istemiyor.

Toplum, varolan siyasal düzenin değişimine yönelik arayışlara ve çağrılara kulak vermeye başlıyor. Büyük çoğunluğun çıkarı varolan durumun değiştirilmesiyle örtüşüyor.

Toplum ile devlet arasında ortaya çıkan gerilim, devletin de toplumun da yeniden şekillenmesini zorunlu kılan bir krizi yaygınlaştırıyor.

Sermayenin seçenekleri çekişiyor

Çürüme her yeri sarıyor. Düzen partileri ise toplumu eski devletin cenderesine hapsedmek için uğraşiyor. Egemenlerin bir kısmı şoven milliyetçiliği, şeriatçılığı ve 'milliyetçi sol'u politika vitrinine çıkarıyor. Bu kesimler krizin geleneksel olarak, sadece baskı ve zor yoluyla aşılabileceğini düşünüyor.

Diğer yandan küreselleşme arayışı çerçevesinde, liberalizm ile özdeşleşen bir reform talebini, toplumsal kaynakları sermayeye aktarmada atlama tahtası olarak gören sermayenin bir kesimi de, kendi tezlerini dile getiriyor.

Her iki kesimin ortak noktası, krizi sermaye egemenliği altında aşabilmek, çözülmekte olan toplumsal yapıyı sermayenin bugünkü ihtiyaçlarına göre yeniden kurmak.

Ancak, Türkiye'nin bu koşullar altında yaşamaya devam edemeyeceği de, emeği ile geçinen kitlelerin sermayenin salt kendi ihtiyaçlarına göre şekillenen, toplumun büyük bir bölümünü dışlayan yeni yapılanma arayışlarına katlanamayacağı da ortada.

Emeğin ve özgürlüğün kürsüsünü oluşturmak gerekiyor

Demokrasi ve emek güçlerinin sermayeye karşı ortak politik mücadelesini örgütlemeyi öngören, birbirinden kopuk arayış ve mücadeleler arasında gerçek bağlar kuracak; toplumun önüne, kapitalizmi aşan, özgürlüğe açılan pratik ve inandırıcı bir seçenek koyacak; emeğin ve özgürlüğün sesi olacak; Türkiye'nin çok kültürlü, çok-dilli, çok-

inançlı, çok-kimlikli bir yapıya sahip olduğu gerçeği üzerinde şekillenen bir mücadele, o nedenle büyük önem taşıyor. Bugün yapılması gereken, muhalefetin parçalanmışlığını aşmak; baskı, şiddet ve sömürü biçimlerine karşı, bütünlüklü, topyekün bir mücadele çizgisini yaratmaktır.

MÜCADELE EKSENİ VE TALEPLER

Özgürlük ve Dayanışma Partisi, insanın insanı sömürmesine, sermayenin emek, erkeğin kadın, zenginin yoksul üzerindeki hakimiyetine, cinsiyet ayrımcılığına, baskıya, şiddet ve eşitsizliğe dayalı düzene son verilmesi için mücadele eder.

Üretenlerin yönettiği, sınıfların egemenliğinin son bulduğu, ezen ve ezilenin olmadığı, toplumun üzerindeki askeri, polisiye ve bürokratik baskı ve denetimin ortadan kalktığı, ekonomik karar ve planlama süreçlerinin çalışan ve üreten çoğunluğun iradesine dayandığı bir dünyayı amaçlar.

Kadınların ekonomik, siyasal ve toplumsal düzeyde ve gündelik hayatta erkeklerle eşit olduğu; insanlar arasında dil, etnik köken ve inanç farklılıklarına dayanan ayrımcılığın son bulduğu; milletler arasındaki düşmanlıkların sona erdiği; milletlerin kendi kaderlerini özgürce tayin edebildiği; insanın kendisiyle ve doğayla barıştığı ve barışın kuşattığı bir toplumu hedefler.

Bu hedef doğrultusunda kapitalizmin sınırlarını bugünden aşmaya yönelik bir eylem ve mücadele planına sahiptir.

DERHAL BARIŞ!

Olağanüstü Hal ilanına yol açan nedenlerin savaşıla ortadan kaldırılması mümkün değildir. Barış için ilk adım olarak iki yanlı ateşkes ilanı zorunludur. Bu adım, ifade özgürlüğünü engelleyen ve çözüm yollarının bütün boyutlarıyla sınırsızca tartışılmasını önleyen yasal ve idari engellerin kaldırılmasıyla tamamlanmalıdır. Böylelikle özgür iradeyi yansıtan her tür çözüm önerisinin meşruiyetini kabul eden, demokratik bir siyasal çözümün önü açılmış olacaktır. Bu çerçevede, koruculuk sistemi ile jandarma ve polis özel timleri türünden özel savaş birimleri dağıtılmalı, olağanüstü hale son

verilmeli, bölgede asayişin sağlanması için halkın onay ve katılımına olanak veren yeni düzenlemeler getirilmelidir.

* Ohal Bölgesi'nde ve mücavir alanlardaki askeri operasyonlar sırasında bulundukları yerlerden göçe zorlananlara geri dönüş olanağı sağlanmalı, evleri ve malları tahrip edilenlerin zararları tazmin edilmelidir.

* Genel af ilan edilmeli, ancak, savaş hukuku ihlalleri araştırılmalı ve sorumluları yargılanmalıdır.

* Çok kimlikliliğin her düzeyde tanınması için tüm yasal düzenlemeler en kısa sürede gerçekleştirilmelidir.

ŞOVENİZME VE FAŞİZME SON!

Süre giden savaş, Türk milliyetçiliğinin yükselmesine, faşizmin güç kazanmasına ve kökleşmesine yol açıyor. Milliyetçilik ve faşizm Türkiye'nin çok-kimlikli, çok-kültürlü toplumsal yapısını sürekli gerilim halinde tutuyor. Kimlikler ve kültürler arasında şiddeti ve çatışmayı körüklüyor.

* Özel ve resmi medya ırkçılık, faşizm ve şovenizm propagandasından arındırılmalı;

* Tüm eğitim kurumlarında müfredattaki şoven ve ırkçı anlayışlar ayıklanmalı; Türkiye'nin tarihi ve toplumsal yapısı konusunda ırkçılığa dayalı öğretime son verilmelidir.

* Türkiye'de yaşayan tüm dillerin ve kültürlerin gelişiminin önündeki bütün engeller kaldırılmalıdır.

* Devlet aygıtındaki faşist kadrolaşmalar tasfiye edilmeli, ırkçı ve faşist faaliyetleriyle bilinen kişiler yetkili makamlardan uzaklaştırılmalıdır.

SINIRSIZ DİN VE VİCDAN ÖZGÜRLÜĞÜ!

* Her tür inanç ve vicdan özgürlüğü kayıtsız şartsız güvence altına alınmalı; insanlar, ibadet, inanış, giyim ve yaşam tarzlarında tam serbestliğe sahip olmalı; hiç kimse

farklılığından ötürü ayrıma tabi tutulmamalı ve aşağılayıcı muameleye uğratılmamalıdır.

* Hiçbir din ve inanç devletçe resmen benimsenmemeli ve kayrılmamalıdır. Devlet bütün dinler, mezhepler ve inançlardan kendisini ayırmalı, ve hepsiyle eşit uzaklıkta durmalıdır.

* Devlet okullarından din eğitimi dersleri kaldırılmalıdır. 8 yıllık laik bir temel eğitimin yanı sıra, laik ve bilimsel eğitim kamuya ait bütün öğrenim kurumlarında zorunlu kılınmalıdır.

* Din eğitimi ve öğretimi, ibadet yerlerinin bakım ve onarımı, dinsel eğitim fonları ve kadrolarının sağlanması mezhep, cemaat ve kişilerin kendilerine bırakılmalıdır.

HALK EGEMENLİĞİ VE SINIRSIZ SİYASAL ÖZGÜRLÜK!

* 1982 Anayasası bütün hükümleriyle yürürlükten kaldırılarak halk temsilcilerince yeni bir anayasa yapılmalıdır. Anayasa, evrensel olarak kabul edilmiş insan haklarını ve uluslararası anlaşmalarla teminat altına alınmış bireysel hakları çekincesiz içermelidir.

* Yürütmenin yasama üzerindeki egemenliğine son verilmeli, iktidar askeri ve bürokratik aygıtların elinden alınarak halkın seçilmiş temsilcilerine aktarılmalıdır.

- Silahlı devlet güçlerinin halk temsilcileri üzerindeki üstünlüğünün kaynağı olan MGK'nın anayasal statüsüne son verilmeli, yasama denetimi dışına kaydırılmış olan Özel Harp Dairesi, MİT gibi istihbarat kurumları lağvedilmelidir.

-Merkezi ve yerel hükümet memurlarının seçilmiş yerel yönetim organları üzerindeki üstünlüğüne son verilerek, genel ve yerel meclisler iktidarın kaynağı haline getirilmelidir.

-Halkın her düzeyde kendisini yönetmesi için örgütlenmesinin ve her tür barışçı eylemin önündeki kısıtlamalar kaldırılmalıdır.

-Terörle Mücadele Yasası bütün hükümleriyle birlikte kaldırılmalıdır.

-Siyasi partiler, dernekler ve sendikalar yasası; seçme, seçilme, toplantı ve gösteri, basın ve yayımla ilgili bütün yasalar yeniden düzenlenmelidir.

* Orduya iç güvenlikle ilgili herhangi bir görev verilmesi yasal ve idari düzenlemelerle önlenmelidir, askerlik hizmetlerinin yerine getirilmesinde demokratik ülkelerde geçerli olan ahlaki ve vicdani normlar gözetilmelidir.

-Güvenlik örgütünün siyasi polis ve terörle mücadele bölümleri lağvedilmeli, siyasal suç kavramı ortadan kaldırılmalı, adli suçlar konusunda polisin yetkileri ulusal üstü standartlara çekilmelidir.

-Polisin yurttaşları dosyalama, fişleme uygulamalarına son verilmeli, varolan kayıtlar hiçbir ayrıma gidilmeden yok edilmelidir. Yurttaşlar kendilerine ilişkin her tür polis kaydına istedikleri an ulaşabilmelidir.

-Gözetim süresi, yargıç kararına bağlı olarak en çok 24 saat olmalı ve gözetim resmi tutanakla tespit edilmeli, sorguda avukat bulundurma hakkı herkes için zorunlu kılınmalıdır.

-İşkence ve kötü muamelenin insanlık suçu olduğu kabul edilmeli, bu suçları işleyenler ağır cezaya çarptırılmalıdır; işkence, yargısız infaz, gözaltında ölüm ve kayıp iddiaları olağanüstü bir kurulca araştırılarak, sorumluları şiddetle cezalandırılmalıdır.

* Bütün bu düzenlemeler sırasında Paris Şartı, AGİT ilke ve kararları, Helsinki Nihai Senedi, ILO standartları ve Avrupa konseyi ilke ve kararları ile elde edilmiş olan emekçi kazanımları titizlikle korunmalıdır.

YARGIDA BAĞIMSIZLIK, HUKUKTA SAYDAMLIK!

- * Hukuk sistemi, yurttaşların haklarının sınırlandırılmasına dayalı cezacı ve yasakçı anlayışlardan arındırılarak, bireyin devlet ve öteki bireylere karşı özgürlüğünü teminat altına alan bir anlayışla köklü biçimde değiştirilmelidir.
- * Yargıçlar ve savcılar, atanma ve sicillerinin tutulması konusunda yürütmeye bağımlı olmaktan kurtarılmalıdır.
- * Askeri ve sivil yargı ikiliği ortadan kaldırılmalı, disiplin suçları dışında asker kişiler de, yerel ve tabii mahkemelerde yargılanmalı, askeri mahkemeler ilga edilmelidir.
- * Mahkemelere başvuru ve dava takibi işlemleri saydamlaştırılmalı, bütün mahkeme bilgileri ilgili taraflar için her an erişilebilir kılınmalıdır.

KENTLERE DEMOKRASİ!

- * İktidarı halkın seçilmiş temsilcilerine değil, merkezden atanan memurlara veren bugünkü merkeziyetçi-bürokratik idari aygıt bütünüyle tasfiye edilmeli ve en küçük birimden en büyüğe, en aşağıdan en yukarıya kadar yerel yönetimler o birimlerde yaşayanların idaresine bırakılmalıdır.
- * Merkezi hükümet, ulusal ölçekteki nedenlerden kaynaklanan göçler, düzensiz nüfus artışı ve bölgeler arası eşitsizlikler gibi güçlüklerin çözümüne yardımcı olma dışında yerel ve bölgesel yönetimlerin kararlarına karışmamalıdır.
- * Kent yoksullarının yığıldığı, büyük kentlerin dış semt ve ilçelerinin özgül durumları göz önüne alınarak özel düzenlemelere gidilmelidir.
- * Bu bölgelerdeki özel polis baskısı derhal kaldırılmalı, toplumsal gerilimlerin nedenlerinin giderilmesi için acil önlemler alınmalıdır.
- * Söz konusu bölgelere yeni göç edenlerin konut, arsa ve altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi için yerel yönetimlere merkezi hükümetten özel destekler sağlanmalıdır.

Buralarda yaşayanların iş, eğitim ve sağlık sorunlarının hızla çözüme kavuşturulması için olağanüstü bir yatırım programı uygulanmalıdır.

* Kültürel kimliklerin ifadesi ve örgütlenmesine yönelik teşvik uygulamaları geliştirilmelidir.

* Bedensel engellilerin özel konumları göz önüne alınarak, gündelik yaşam, ulaşım, çalışma, eğitim, toplu konut vb. alanlarda sorunlarını ve taleplerini dikkate alan bir planlama ve uygulama süreci başlatılmalıdır.

* Merkezi yönetimin bölgeler ve kentlere ilişkin genel düzenleyici ilkeleri ışığında, kentsel yaşamın yeniden düzenlenmesi, kent arazilerinin kullanımı ve kent planlaması ile ilgili karar süreçlerinde, yerleşim, ulaşım ve alt yapı hizmetlerinin sağlanmasında yöre sakinlerinin doğrudan ya da temsilcileri aracılığıyla verdikleri kararlar belirleyici olmalıdır. Kent arazileri üzerinde spekülasyona son verilmelidir.

* Bölge ve kent planlamasına ilişkin kararların alınması ve uygulanmasında tarihsel mirasın ve tarihsel dokuların korunması esası benimsenmeli, gündelik yararlarla uygun görülse bile, hiçbir gerekçeyle tarihsel dokunun tahribine izin verilmemeli, tarihsel çevre, ulusal ölçekteki denetim mekanizmalarıyla koruma altına alınmalıdır.

* Bütün bu düzenlemeler yapılırken, ülkenin en küçük biriminden en büyüğüne kadar, buralarda yaşayanların, konut edinme, sağlıklı ve güvenli bir yaşam sürme arzuları; çocukların, kadınların ve bedensel-zihinsel engellilerin özgül talepleri gözetilmelidir.

ÜRETENLER YÖNETSİN!

- Ekonomide hüküm süren anarşiyle ve çalışan çoğunluğu işsizlik ve pahalılığa mahkum eden krizler ile enflasyonla başa çıkabilmek için, devletin israfa yönelik harcamalarının en aza indirilmesi zorunludur. Temel ekonomik kararlar, sermayenin kar beklentilerine göre değil, toplumsal ihtiyaçlara göre saptanmalıdır.

- Bu amaçla, kaynak dağılımı, temel üretim ve yatırım kararları, gerek işletme ölçeğinde, gerekse bölgesel ve ulusal düzeylerde emekçi örgütleri ve temsilcilerince denetlenmelidir.
- Ekonominin temel kararlarında, şirket idareleri değil, halk temsilcilerinin ve emekçi örgütlerinin tavsiye ve kararları ile yönlenen demokratik planlama organları belirleyici olmalıdır.
- Sermayenin uluslararası saldırısının en belirgin görünümlerinden bir olan ve işçi sınıfının kazanımlarını tehdit eden özelleştirme uygulamalarına derhal son verilmelidir.
- Kamu açıklarını kapatmanın yolu, KİT'lerin tasfiyesi ile eğitim, sağlık ve diğer sosyal harcamaların ortadan kaldırılmasından geçemez. Verimsiz kamu girişimlerinin verimli hale getirilmesi için, teknolojik yenilenme, işletmelerin çalışanlarca denetlenmesi, muhasebe sistemlerinin saydamlştırılması ve personel politikalarının siyasi tercihlerden arındırılması gerekir.
- Devlet kamusal yükümlölüklerini piyasaya devredemez. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve benzeri kamu harcamaları için kaynaklar devletin bürokratik ve askeri harcamalarının en aza indirilmesi yoluyla sağlanmalıdır. Ayrıca artan oranlı ve serveti de içeren bir vergilendirme gerçekleştirilmelidir. Sermayeye tanınan vergi bağışıklıkları, fon uygulamaları kaldırılmalıdır. Temel tüketim malları ve asgari bir geçim düzeyi vergilendirme dışı bırakılmalıdır.
- Ekonominin üretime değil, faiz ve ranta dayalı spekülatif yapısında köklü bir değişiklik gerekmektedir.
- Türkiye'nin dış bağımlılığına son verebilmesi için, uygun yüksek teknolojiye dayalı sanayilere ve yüksek teknoloji üretimine yönelmek zorunludur. Bu nedenle, araştırma-geliştirme faaliyetlerine önem verilmeli, gerekli kaynaklar ayrılmalıdır.
- Küçük ve orta boyutlu işletmelerin ihtiyaçları da bu açıdan dikkate alınmalıdır.

- Sermayenin ekonomi politikalarından ağır darbe yiyen tarım, hayvancılık ve ormancılık sektörlerinin yeniden yapılandırılması, tarıma kaynak aktarımı, kırsal nüfusun refaha kavuşturulması; bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesi ve iç göçlerin yavaşlatılması açısından bir zorunluluktur.
- Demokratik planlama çerçevesinde tarım üreticilerinin ve tüketici örgütlerinin aktif katılımıyla etkin bir tarımsal üretim planlaması gereklidir.
- Tarımsal girdilerin temini, tarım üretiminin finansmanı ve sektörün modernizasyonunda kamu desteği sağlanmalıdır. Bu çerçevede, tarım teknolojisindeki gelişmeleri ve uygulamaları sürekli izleyecek ve üreticilere aktaracak araştırma ve geliştirme birimleri ile, modern tarımsal eğitim merkezlerinin kurulması ve bunların tarım üreticilerinin hizmetine verilmesi gereklidir.
- Topraksız köylülerin toprak sahibi kılınması ile küçük tarım ve hayvancılık işletmelerinin birleştirilerek tarımsal verimliliğin artırılması için köklü bir tarım ve toprak reformu zorunludur.

HERKESE İŞ, İŞÇİYE ÖZGÜRLÜK!

- * Çalışma hakkının herkes için yaşama geçirilmesi yönünde, tam istihdam politikaları uygulanmalı ve iş gününü ücretler düşürülmeksizin kısaltma amacı genel bir ilke olarak benimsenmelidir.
- Ev işlerini, eğitimi, sağlığı, sosyal yardımı, emeklilik ve işsizlik sigortasını da içeren ücretsiz ve herkesi kapsayan bir sosyal güvenlik sistemi kurulmalı ve emekçilerin yönetim ve denetimine bırakılmalıdır.
- Emekçilerin ekonomik örgütlenme, grev, toplu sözleşme ve sendikalaşma haklarını gerçekleştirmesinin önündeki bütün engeller kaldırılmalıdır.
- Kamu ve özel işletmelerde sendikasız ve sigortasız işçi çalıştırma yasağı getirilmeli ve bu yasağın titizlikle uygulanması için gerekli yasal ve cezai düzenlemelere gidilmelidir.

- Sendikalaşma, grev ve toplu sözleşme yasaları bütün kamusal ve özel işletmeler için ayırım gözetmeksizin kaldırılmalı, askeri personel ve güvenlik personeli de dahil bütün ücretliler için sendikalaşma yasayla teminat altına alınmalıdır.

- Gündelik tarım işçileri ve hane halkı çalışanları da dahil, tarım sektöründe çalışanların sendikalaşma hakkının yaşam geçirilmesi için özel teşvik ve düzenlemeler getirilmelidir.

- Sendikaların ve diğer işçi ve emekçi kuruluşlarının uluslararası düzeyde ortak toplu sözleşme ve grev gerçekleştirebilmesi, dayanışma, kültürel ve sportif amaçlarla yurtdışı kuruluşlarla iş ve eylem birliği yapması ve haberleşmesi önündeki bütün engeller kaldırılmalıdır.

- Emekçilerin çalışma alanlarındaki mal ve hizmet üretimimin düzenlenmesine katılmaları, üretim faaliyetlerinin bilgisini edinmeleri, ürettikleri mal ve hizmetlerin kullanımı konusunda söz ve karar sahibi olmaları için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Emeklilerin isterlerse huzurevlerinde, isterlerse evlerine gönüllü hizmet götürülerek yaşamlarını sürdürmelerinin koşulları yaratılmalıdır.

Emeklilerin iş ve yaşam deneylerinden yararlanmanın, yani onların birikimlerini toplum için kullanmanın olanağı sağlanmalıdır.

ÖZGÜR VE YARATICI BİR KÜLTÜREL ORTAM

- Sermayenin kültürel ve sanatsal yaşamı ticarileştiren ve kısırlaştıran egemenliğinin kırılması, kültür emekçilerinin ve yaratıcıların, kültürel ve sanatsal üretim, eğitim, yayın ve sergileme araç ve ortamları üzerinde söz ve denetim sahibi olmasıyla mümkündür.

- Tek tek sanatçı ve yazarların olduğu kadar, sanatçı, yazar ve düşünür gruplarının da fikirlerini geliştirmeleri, ürünlerini meydana getirmeleri ve topluma sunabilmeleri için

geniş kamu fonları yaratılmalı, ayırım gözetilmeksizin yaratıcıların kullanımına açılmalıdır.

- Kültür endüstrisinde çalışanların, öteki çalışanlar gibi kendi meslek alanlarındaki üretimde söz sahibi olmaları, çalışma ortamlarını aşağıdan denetlemeleri için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

- Medya üzerindeki RTÜK ve benzeri denetim organları lağvedilmeli, bunun yerine medya çalışanları ve izleyicilerinden oluşan kuruluşlarca, kişi, kurum ve toplulukları yönelik hak ihlalleri denetlenmeli ve uğranan zararların tazmini için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

- Kültürel etkinliklerin ve yaratıcı çalışmanın maddi temeli olan boş zamanların değerlendirilebilmesi amacıyla yerel ve merkezi yönetimlerce mekan araç, gereç sağlamaya yönelik fon tahsisi gerçekleştirilmelidir.

- Farklı kültürlerin, bir arada ve barışık bir biçimde yaşamaları, bütün kültürlerin kendilerini geliştirmesi, her grubun kamu kaynaklarından hem eşit hem de oranlı bir biçimde yararlanması için düzenlemeler yapılmalıdır.

- Azınlık kültürlerinin haklarının yasayla teminat altına alınmasına ek olarak, varlıklarını koruma ve geliştirmeleri için lehte ayrımcılık ilkesi uygulanmalıdır.

- Kültürel gelişmenin evrensel bir temel üzerinde sürebilmesi, uluslararası etkinlikler, buluşmalar, ortak üretim ve gösterim olanaklarının yaratılabilmesinde kullanılabilecek kamu fonlarının tahsisıyla mümkündür. Fonların kullanımı doğrudan doğruya kültür emekçilerinin örgütleri eliyle yürütülmelidir.

KADINLARA ÖZGÜRLÜK!

* Hukukun erkek egemenliğini esas alan yapısında köklü bir değişimle gidilmeli ve kadınlara karşı cinsiyetçi hükümler yasalardan ayıklanmalıdır. Tüm eğitim kurumlarının müfredatı cinsiyetçi anlayışlardan arındırılmalıdır.

* Kadınların bedenleri ve yaşamları üzerindeki her tür denetime son verilmeli, kendileri üzerinde sadece kendilerinin söz hakkı olduğu kabul edilmelidir. Hukukta 'kadınlara karşı suç' kavramı oluşturulmalı, bekaret kontrolü gibi uygulamalar cinsel şiddet kapsamında görülmelidir.

* Kamusal ve özel bütün yaşama ve çalışma alanlarında ve savaşta erkek şiddetine karşı kadınlara yardım sağlayan danışma merkezleri ve sığınma evleri merkezi ve yerel yönetimlerce finanse edilmeli ve kadınların yönetimine bırakılmalıdır. Erkek egemenliğinin, bütün toplumsal düzeylerde ve çalışma alanlarında sona erdirilmesi amacıyla, kadınlar ev işlerine mahkum edilmemelidir. Kadının ücretsiz ya da düşük ücretle çalıştırılmasına son verilmeli, kadınların her alanda eşit hak ve eşit ücretle çalışma hakkı teminat altına alınmalı, kadının eğitim ve çalışma hakkının yerleşip kökleşmesi için lehte ayrımcılık ilkesi yasayla desteklenmelidir.

* Ailenin kadın emeği üzerinden örgütlediği işler toplumsal örgütlenme içinde çözülmeli, geleneksel cinsiyetçi işbölümünün bu hizmetlerde yinelenmemesi sağlanmalıdır. Yerel yönetimler ve kamu kurumları tarafından finanse edilen, kullananlar ve çalışanlarca denetlenen yemekhaneler, çamaşırhaneler, kreşler açılmalı, yaygınlaştırılmalıdır.

GENÇLERE SÖZ VE YÖNETİM HAKKI!

* Gençlerin siyasal, toplumsal ve ekonomik yaşama aktif katılımlarını engelleyen anayasal ve yasal engeller kaldırılmalıdır.

-Seçilme yaşı 18 olmalıdır.

-Hiçbir özel ve kamusal iş ve görev için askerlik yapmış olma şartı aranmamalıdır.

-Gençlerin siyasetle ilgilenmelerini önleyen bütün yasaklar kaldırılmalı, gençlik ve öğrenci örgütlerinin siyasal partilerle bağ kurmalarına kısıtlama getirilmemelidir.

* Gençlerin ve çocukların öğrenim görme, yeteneklerini diledikleri gibi geliştirme ve diledikleri mesleği seçmelerinin önündeki engeller kaldırılmalıdır.

* Ana okullarından başlayarak, yüksek öğretimin sonuna kadar öğrenim ve eğitim herkes için parasız olmalıdır.

* Özgürlükçü ve demokratik bir eğitim için, ilkokuldan başlayarak, okulların yönetimi, müfredatın belirlenmesi, boş zamanların düzenlenmesine öğrencilerin aktif olarak katılmaları yasayla teminat altına alınmalıdır.

- Anadilde eğitim hakkı, herkes için ve tam olarak sağlanmalıdır.

- Çalışan gençlerin diledikleri dalda öğrenim görmeleri, meslek içi eğitime devam edebilmeleri için çalışma saatlerinde özel düzenlemeler yapılmalıdır.

- Çocukların ve belli işlerde yaş sınırı altındaki gençlerin çalıştırılmaları yasayla yasaklanmalıdır.

- Çırakların ve kısmi zamanlı çalışanların sendikalaşmalarının önündeki engeller kaldırılmalı, sigortalı çalışma zorunluluğu getirilmeli, bu kesimin örgütlenmesi için özel teşvikler geliştirilmelidir.

- Gençlerin boş zamanlarını örgütleyebilmeleri için gerekli meddî fonlar ve diğer olanaklar, okullar, yerel ve genel yönetimlerce tahsis edilmelidir. Bu fonların tasarrufu yerel gençlik örgütlerinin denetimine aktarılmalı, gençlerin kendilerini yönetip geliştirmeleri için her düzeydeki etkinlikleri teşvik edilmelidir.

ARKADAŞIMA DOKUNMA!

* Toplumun farklı kimliklerden oluşan çok parçalı dokusu bir gerçeklik olarak kabul edilmeli, bunları tek bir kimlik altında eritme ve farklılıklarını dışsal zorlamalarla törpüleme yönündeki çabalara son verilmelidir.

* Tüm kültür ve kimlik hakları bütün çalışma ve toplumsal yaşam alanlarında ve toplum bilincinde vazgeçilmez haklar olarak benimsenmeli ve kayda alınmalıdır.

Farklılıklarından ötürü insanların aşağılanmasına, küçük görülmesine ve ayrıma tabi tutulmasına son verilmelidir.

* Farklı olanların farklılıklarını dilediklerinde yaşayabilmeleri için, örgütlenme ve ifade özgürlüğünden yararlanabilmeleri yönünde lehte ayrımcılık ilkesi uygulanmalıdır.

* Farklı cinsel tercihler üzerindeki her türlü baskıya karşı durulmalıdır.

ÇEVRENİN TAHRİBİNE SON!

* Evrensel ölçekte süren ekolojik krizin 'gezegen riski' boyutlarına ulaştığı göz önüne alınarak, insan-doğa ilişkisini bozan, doğayı tahrip eden kara dayalı ucuz sanayileşme ve sınırsız kalkınmacılığın önüne geçilmelidir.

* Üretim planlamasında geri-döndürülemeyen kaynakların kullanımına dayalı enerji ve sanayileşme politikalarına son verilmeli, doğal kaynakların israfından titizlikle kaçınılmalıdır.

* Sanayi tesislerinin, kara ve demiryollarının, hava alanlarını, barajların ve enerji santrallerinin planlama ve inşasında yöre halkının onayı esas alınmalıdır.

EMPERYALİZMİN TAHAKKÜMÜNE SON!

* Emperyalizme bağımlılığı pekiştiren mali, diplomatik ve askeri anlaşmalar iptal edilmeli, askeri üsler kapatılmalıdır.

* Bölge halkları ve ülkeleri ile karşılıklı işbirliğine dayalı barışçı ilişkiler geliştirilmelidir. Bölgede emperyalizmin güvenilir müttefik rolüne soyunarak, Ortadoğu, Kafkasya ve Balkanlar'da emperyalistler arası hegemonya mücadelesinden yararlanıp, pay kapmaya dayanan mevcut politikalara son verilmelidir.

* Ekonominin, Avrupa birliği, IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların tavsiye ve kararlarına bağlı olarak yönlendirilmesine son verilmelidir. Bu uygulamalar sonucunda içine girilmiş olan dış borç tuzağından çıkmak için radikal adımlar atılmalıdır.

* Uluslararası finans kuruluşlarının gelişmekte olan ülkelere dayattığı yapısal uyum programlarına ve bu uygulamaların doğurduğu toplumsal eşitsizlik ve ekonomik çarpıklıklara karşı uluslararası ölçekte bir mücadele ve dayanışma ağı örülmelidir.

* Sermayenin uluslararası dolaşımının serbest olduğu bir dünyada, emeğin serbest dolaşımı talepleri de yükseltilmelidir.

* Uluslararası barışın bir garantisi olarak, ekonomik kaynakları insanlığı tehdit eden bir alanda israf eden tüm silahlanma harcamaları durdurulmalı ve radikal bir silahsızlanma programı oluşturulmalıdır. Nükleer denemelere son verilmeli, nükleer silahlar imha edilmelidir.

Özgürlük ve Dayanışma Partisi, toplumsal ve siyasal gelişmelere müdahale etmenin zeminini ve olanaklarını genişletmeyi; özgür, dayanışmacı ve eşitlikçi bir hayatın oluşturulmasına katkıda bulunmayı; taleplerin gerçekleşmesi için mücadelenin toplumsallaşmasını hedefler. Amaçlarını ve eylem planını benimseyen herkesi bu hedef doğrultusunda birlikte mücadeleye çağırır.

ÖZGÜRLÜK ve DAYANIŞMA PARTİSİ TÜZÜĞÜ

Madde 1: Partinin adı; Özgürlük ve Dayanışma Partisi'dir. Kısaltılmış adı; ÖDP'dir. Merkezi Ankara'dadır.

PARTİNİN TANIMI

Madde 2: Özgürlük ve Dayanışma Partisi tüm emekçilerin, ezilenlerin ve onlarla aynı saflarda yer almayı ve yeni bir dünya kurmayı isteyenlerin partisidir.

AMAÇ

Madde 3: Sınıflı toplumların ortaya çıkışından bu yana, işçi ve emekçi sınıfların pratiğinde kendini yeniden üreten eşit, özgür, sömürsüz ve sınıfsız bir dünya arayışı insanlığın özlemidir.

Bu evrensel ve tarihsel özlemin taşıyıcısı olan Özgürlük ve Dayanışma Partisi, kapitalizmin ve onun insanlığa dayattığı bütün baskı, sömürü, şiddet ve eşitsizlik biçimlerinin ortadan kalkmasını savunur.

Özgürlük ve Dayanışma Partisi, özgürlükçü, özyönetimci, enternasyonalist, demokratik planlamacı, doğa-insan ilişkilerini yeniden tanımlayan, militarizm karşıtı ve cinsiyetçi olmayan bir sosyalizm doğrultusunda, sermaye güçlerinin egemenliğini, emperyalizmin tahakkümünü ortadan kaldırarak, emek güçlerinin siyasi iktidarının kurulmasını amaçlar.

Üretenlerin yönettiği, ezen ve ezilenlerin olmadığı, toplumun üzerindeki askeri, polisiye ve bürokratik baskı ve denetimin ortadan kalktığı, ekonomik karar ve planlama süreçlerinin çalışan ve üreten çoğunluğun iradesine dayandığı bir dünyayı hedefler.

PARTİNİN NİTELİĞİ ve İŞLEYİŞ İLKELERİ

Madde 4: Parti, 2. Madde'de belirtilen dinamiklere dayanan, politikayı onların her düzeyde söz ve karar sahibi olması olarak anlayan çoğulcu bir kitle partisidir. Parti, bir mücadele örgütü olarak çalışmalarını kitlelerin yaşam ve çalışma birimlerini esas alarak sürdürür.

Parti, iç yaşamında tam açıklığa, üyelerin eşitliği esasına dayanır. Herhangi bir nedenle ayrıcalık tanınmaz.

Parti çalışmaları ve iç yaşamında kolektif yönetim, kişisel sorumluluk esastır.

Partide, tüm yönetici görevlere seçimle gelir. Seçimle gelenler, yasal zorunluluklar haricinde azledilemez. Seçenlerin seçtiklerini her zaman geri çağırma hakkı vardır. Partinin iç işleyiş ve yaşamında demokrasi esastır. Partide çoğulculuğu, farklılıkların meşruiyetini ve azınlığın haklarını güvence altına alan bir seçim sistemi uygulanır. Partide, üye hukuku egemen ve geçerlidir. Üyelerin ortak politik kimliği partinin program ve tüzüğünde ifadesini bulur.

Partide, her türlü organ seçimlerinde kadın üyelerin seçimi için, aday olmaları halinde organ tam sayısının en az % 30'u oranında lehte ayrımcılık uygulanır. Ancak bu lehte ayrımcılık uygulaması parti üyeleri arasındaki eşitlik ve demokrasi esaslarına aykırı olamaz.

Parti, üyelerinin birey, çevre veya platform olarak tutum ve görüşlerini tüm partiye ve kamuoyuna duyurma hakkı vardır.

Partide, program ve tüzük zemininde eylem birliği esastır. Kararların uygulanmasına katılmak gönüllülük esasına dayanır. Bu maddede belirtilen hak, parti kurullarında görevli üyeler tarafından örgütsel görevlerin yerine getirilmesini engelleyecek biçimde kullanılamaz. Ayrıca karara katılmayanlar karşı eylem örgütleyemezler. Kararın uygulamasına katılmama hakkı, kararı alan organlarda görev alanlar için geçerli değildir.

Partide tüm faaliyetler tam bir açıklık içinde yürütülür. Tüm parti üye ve örgütlerinin parti çalışmaları ile ilgili olarak zamanında sürekli ve yeterli bir biçimde bilgilendirilme, bilgiye engelsiz ulaşabilme ve denetleyebilme hakkı vardır. İlgili parti organları bunları gerçekleştirmekle yükümlüdür. Genel Merkez, il ve ilçe örgütleri gerektiğinde parti içi yayın çıkarabilirler.

Parti logosu ve amblemi, parti organları tarafından çıkarılan yayınlarda kullanılır. Merkezi yayın faaliyeti MYK'nın yetki ve sorumluluğundadır.

Madde 5: ÜYELİK

Partinin tüzük ve programını kabul eden, ödentisini her ay düzenli ödemeyi kabul eden, gönüllü olarak çalışmayı kabul ettiği parti örgütünde üzerine aldığı parti görevlerini yerine getirmeyi kabul eden herkes partiye üye olabilir.

Madde 6: ÜYELİK YÖNTEMİ

Partiye üyelik başvurusu kişinin oturduğu veya çalıştığı ilçenin parti örgütüne yapılır. Üyelik başvurusu, başvuranın kimlik belgesine göre 3 nüsha olarak doldurulan üyelik fişini imzalaması ile yapılır. Üyelik başvurusu yapan üyeye, hangi faaliyet alanında çalışacağı sorulur ve fişine yazılır. Her üye, kayıtlı bulunduğu ilçenin yaşama ve çalışma alanları veya yönetim kurulları tarafından oluşturulmuş komisyonlardan hangisinde çalışacağını belirtir.

Başvurana bir alındı belgesi verilir. Başvuranın bulunduğu yerde ilçe örgütü kurulmamışsa, üyelik başvurusu il örgütüne; il örgütü de kurulmamışsa Genel Merkez'e yapılır.

Partiye üyelik başvuruları parti panosunda ilan edilir. Üyelik başvuruları, 30 gün içinde olumlu ya da olumsuz karara bağlanır. Bu süre içinde karar alınmadığı takdirde başvuru kabul edilmiş sayılır. Üyeliğe ilişkin red kararları, yönetim kurulu üyelerinin yarısından bir fazlasının oyuyla alınır ve bir yazı ile başvuran kişiye bildirilir.

Üyeliğe ilişkin red kararına gerekçe bildirilir. Üyelik başvurusu ilçe yönetim kurulunca reddedilenler, 10 gün içerisinde il yönetim kuruluna, il başkanlığı kurulmamış yerlerde Merkez Yürütme Kurulu'na itiraz edebilirler. İtiraz üzerine verilen karara karşı, 10 gün içinde il yönetim kurulu kararları için Merkez Yürütme Kurulu'na; Merkez Yürütme Kurulu kararı için de Parti Meclisi'ne başvurulabilir. Bu kurulun kararı kesindir. Üyeliği kesinleşen kişiye, fotoğraflı bir parti üye kimlik belgesi verilir. Üyeliğe kabul edilen kişinin, üye kayıt fişinin bir nüshası il örgütüne diğer nüshası da Genel Merkez'e gönderilir.

Üyelik,

- 1) İstifa veya disiplin kurulu kararı ile çıkarılma;
- 2) Parti örgütüne bildirdiği adresinde bulunamayan ve bu nedenle 1 yıl süreyle ilişki kurulamayan,
- 3) Başka bir partiye üye olduğu saptanan üyelere ilişkin ilgili ilçe örgütü yönetim kurulunun düşürme kararıyla sona erer.

Üyelik işlerinin ve kayıtlarının düzenlenmesine dair uygulama esasları Parti Meclisi tarafından hazırlanan yönetmelik ile belirlenir.

Madde 7: MYK KARARI İLE ÜYELİK

MYK, kendiliğinden veya il ve ilçe yönetim kurullarının istemi üzerine partinin gelişimi, toplumsal dayanışma ve emeğin çıkarı açısından çalışmalarından yarar umulanların partiye asil üye olarak kabulüne her zaman karar verebilir. Bu durumda madde 16 (f) fıkrası uygulanmaz.

Madde 8: FAHİRİ ÜYELİK

Parti, özel katkısı olabilecek ve isteyen partisiz kişilerin de çalışmalara katkısının alınmasını sağlar. Parti örgütleri bu amaçla, isteyen partisiz kişiler arasından fahri üyeler kayıt edebilir. Fahri üyelerden tüm parti örgüt, organ ve kademelerde etkin bir biçimde yararlanılabilmesi için Parti Meclisi gerekli yönetmeliği çıkarır.

Madde 9: PARTİ ORGANLARI

A- MERKEZ KARAR ve YÜRÜTME ORGANLARI

- a- Büyük Kongre
- b- Genel Başkan
- c- Parti Meclisi
- d- Merkez Yürütme Kurulu
- e- Merkez Disiplin Kurulu

B- MERKEZ DANIŞMA ORGANLARI

- a- Parti Danışma Meclisi
- b- Parti Danışma Konferansı
- c- MYK ve il başkanları toplantısı
- d- Genel Merkez Emek Danışma Kurulu

C- BÖLGE MECLİSLERİ

D- MERKEZ EMEK VE MESLEK MECLİSİ

E- KADIN KOLLARI

F- GENÇLİK KOLLARI

G- YURTDIŞI ÖRGÜTÜ

H- YEREL KARAR VE YÜRÜTME ORGANLARI

- a- İl kongresi, il başkanı, yönetim kurulu, disiplin kurulu
- b- İlçe kongresi, ilçe başkanı, yönetim kurulu, belde örgütü

c- Yaşama ve çalışma alanı, mahalle ve köy birimleri

I- YEREL DANIŞMA ORGANLARI

a- İl ve ilçe danışma konferansı

b- İl ve ilçe üyeleri ve partisiz yurttaşlar konferansı

c- İl parti örgütü toplantısı

d- İlçe parti örgütü toplantısı

İ- PARTİ GRUPLARI

a- TBMM Parti Grubu

b- İl genel meclisi parti grubu

c- Belediye meclisi parti grubu

J- Tüzük ve yönetmeliklere göre kurulmuş diğer parti komisyonları, danışma ve çalışma gruplarından oluşur.

Madde 10: BÜYÜK KONGRE

Büyük Kongre, partinin en yüksek karar organıdır. Seçilmiş ve doğal delegelerden oluşur.

a) Seçilmiş Delegeler:

İki Büyük Kongre arasında yapılmış son il kongrelerince seçilir. Seçilecek delege sayısı o ilde seçilecek milletvekili sayısının en fazla iki katı kadardır. İl sınırları içerisindeki toplam parti üyelerinin sayısı 600'den fazla değilse il kongresi, tüm il örgütü üyelerinin katılımı ile toplanarak Büyük Kongre delegelerini seçebilir.

İlçe örgütü bulunup, henüz il merkezi açılmamış illerde, ilçeler il delegelerini oluşturur. Büyük Kongre delegeleri bu il delegeleri tarafından seçilir.

b) Doğal Delegeler:

Genel Başkan, Parti Meclisi, Merkez Disiplin Kurulu üyeleri, partili bakan ve milletvekilleri ve kurucular doğal delegeleri oluştururlar.

Kurucu doğal üyelerin sayısı seçilmiş delege sayısının yüzde birinden fazla olamaz. Fazla olması halinde her Büyük Kongre'de bir sonraki Büyük Kongre için, divan tarafından yapılacak ad çekme ile kurucu doğal delegeler saptanır. Büyük Kongre'nin doğal delegeleri ayrıca il kongrelerinde delege seçilemezler. Doğal Delegelik, organdaki görev süresiyle sınırlıdır.

c) Toplanması:

Büyük Kongre olağan olarak iki yılda bir toplanır, ancak PM veya Büyük Kongre kararı ile bu süre bir yılı geçmemek üzere uzatılabilir.

Toplantının yer, gün ve gündemi PM tarafından kararlaştırılıp en az bir ay önce örgüte bildirilir; PM'nin çalışma raporu ve PM veya Genel Başkan tarafından hazırlanmış karar tasarıları delegelere Büyük Kongre'den 1 ay önce gönderilir. Kurulacak komisyonlar belirtilerek, komisyonlarda görev almak isteyenlerin adlarının bildirilmesi istenir. Büyük Kongre'nin toplantı yeter sayısı, Büyük Kongre delegelerinin salt çoğunluğudur. İlk toplantıda çoğunluk sağlanamazsa, Büyük Kongre nisapsız olarak çağrılan gündemle, belirtilen yerde, ertesi gün toplanır. Büyük Kongre için gazete ilanı verilmez.

d) Olağanüstü Toplanma:

Genel Başkan veya Parti Meclisi'nin gerekli görmesi ya da Büyük Kongre delegelerinin en az 1/5'inin imzası ile toplantıya çağrılabilir.

Olağanüstü Büyük Kongre çağrılı olduğu gündemi ile bağlıdır. Olağanüstü Büyük Kongre isteminin, usulüne uygun biçimde ilgili yönetim birimine ulaştırılmasından başlayarak en geç 45 gün içerisinde yapılır.

Kongrenin yeri, gündemi ve varsa diğer kongre belgeleri en az 15 gün önceden delegelere gönderilir.

e) Görüşmeler

Büyük Kongre'de gündem konuları sıra ile ele alınır. Söz isteyenlere sıra ile söz verilir. Konu ile ilgili söz süreleri görüşmeye başlamadan önce saptanır. Çalışma raporu üzerinde 5, öteki konularda 3 delege konuşmadan yeterlilik önergesi oylanamaz. Karar yeter sayısı, hazır bulunan delegelerin salt çoğunluğudur. Gündeme kongre delegelerinin 1/10'unun yazılı istemi ile gündem maddesi eklenebilir.

Parti programı ve tüzüğünde değişiklik ile parti politikaları konusundaki önerge ve karar tasarıları delegelerin 1/20'sinin imzası ile verilir. Bu önergelerin üzerinde doğrudan görüşme açılır. 1/50 oranında delege tarafından verilen önergeler doğrudan görüşmeye açılmaz. Üzerinde tartışma yapılarak, görüşmeye açılmasına oylama ile karar verilir. Usule ilişkin önergeler 1/50 imza ile verilebilir. Bu konuda lehte, hakkında ve aleyhte birer söz verilir ve oylanır. Ancak bu hüküm usule ilişkin sözlü ve oya sunulmayacak taleplerin divan tarafından değerlendirilmesini engellemez.

Madde 11: GÖREV ve YETKİLERİ

Büyük Kongre'nin görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Gündemindeki maddeleri görüşüp karara bağlamak,
- b) PM'nin yurt ve dünya olaylarını, parti çalışmalarını değerlendiren raporunu tartışmak, gelecek dönem için önerileri karara bağlamak,
- c) Hesapları incelemek, PM'nin aklanması, kesin hesap, bilanço ve bütçe tasarısının onaylanması konusunda karar vermek,
- d) Tüzük ve program doğrultusunda, yurt ve dünya olaylarını, parti sorunlarını incelemek, değerlendirmek, gerekirse kararlar almak,
- e) Genel Başkan, PM, Merkez Disiplin Kurulu asil ve yedek üyelerini seçmek,
- f) Partinin amacı doğrultusunda gerektiğinde tüzük ve programında değişiklik yapmak,
- g) Partinin kapanmasına ya da bir başka parti ile birleşmesine, böyle durumlarda malların tasfiye ve intikal biçimlerine karar vermek,
- h) PM'ne taşınır ve taşınmaz mal alım ve satımı için yetki vermek,
- ı) PM'ne uluslararası örgütlere katılma yetkisi vermek,
- i) Yasaların verdiği diğer yetkileri kullanmak,

Partinin tüzük ve programında değişiklik yapılmasına ya da parti politikasını ilgilendiren konularda karar alınmasına ilişkin önerileri karara bağlamak için, bunların Genel Başkan, PM veya Büyük Kongre üyelerinin 1/20'sinin yazılı istemi üzerine önerilmesi gerekir.

Büyük Kongre'yi Genel Başkan veya görevlendireceği yardımcılardan biri, bu organların boşalması durumunda PM'den bir üye açar. Büyük Kongre Divanı bir başkan, iki başkan yardımcısı ve gereği kadar yazmandan oluşur. Büyük Kongre Divanı açık oy ile seçilir.

Büyük Kongre Divanı, kongre çalışmalarının genel hukuk kuralları, Siyasi Partiler Yasası, Parti Tüzüğü ve parti içi demokrasi ilkelerine uygun yürütülmesi ile yükümlüdür. Divan, Büyük Kongre çalışmalarının yürütülmesinde yasa, tüzük ve yönetmelik hükümlerine aykırı olmamak koşuluyla takdir yetkisini kullanabilir, çalışmalara ara verebilir, toplantı mekanının düzeni ile ilgili karar alabilir. Büyük Kongre, Disiplin Kurulu'nca verilen cezaları affetme yetkisine sahiptir.

Madde 12: PARTİ MECLİSİ

A) Seçimi ve Oluşumu:

Parti Meclisi, Genel Başkan dahil 45 üyeden oluşur. 18 yedek üye seçilir. Yedekler ayrıca seçilmezler. Yedeklerde sıralama seçim yönetmeliğinde belirtilen usullere göre yapılır.

PM çalışmalarına katkıda bulunmak amacıyla sayıları 16'yı geçmemek üzere, Parti Danışma Konferansı tarafından fahri danışman tespit edilir.

En az 2 ayda bir toplanan PM'nin başkanı Genel Başkan'dır. İlk toplantısını Büyük Kongre'nin bitiminden sonra en geç 15 gün içinde yapar. Gündem, 3 gün önce eğer görüşülecek yazılar varsa, yazılarla birlikte üyelere ulaştırılır.

Toplantıyı Genel Başkan veya belirlenen başkan yardımcısı yönetir. PM'de boşalma olursa, PM seçim yönetmeliğinde belirtilen usullere göre, yedek üyeleri göreve çağırır. Olağan toplantılara 3 kez geçerli nedeni olmaksızın katılmayanların üyeliği kendiliğinden sona erer. PM bunu karar altına alır.

B) Görev ve Yetkileri

Büyük Kongre'den sonra en yetkili organdır.

a) İki Büyük Kongre arasında partiyi yönetir.

b) MYK'yı seçer.

c) Parti işlerini düzenleyen yönetmelikler yapar

d) Büyük Kongre'yi toplantıya çağırır gündemi hazırlar.

e) Büyük Kongre'ye yurt ve dünya olayları ve parti çalışmaları hakkında rapor, kesin hesap, bilanço ve bütçe tasarısı sunar.

f) Büyük Kongre'nin toplanmadığı durumlarda, parti hukuki varlığına son verilmesi, tüzük ve programın değiştirilmesi dışında bütün konularda karar alabilir.

g) Olağanüstü toplantılarını, Genel Başkan'ın, MYK'nın ya da kurul üyelerinden 1/5'nin yazılı istemi ile yapar.

h) Kurulun gündemi MYK tarafından hazırlanır. En az 1/5 kurul üyesinin istemi ile gündeme yeni maddeler tartışmasız eklenir.

ı) Seçimlere katılıp katılmama ve parti adaylarının belirlenmesi konusunda SPY'nin 37. Maddesi'ndeki gerekleri yerine getirir.

- i) Partide ihtiyaç duyulan konularda partili ve partisiz kişilerin katıldığı danışma kurullarını oluşturur.
- j) Genel Merkez, il ve ilçe düzeyinde kurulacak olan danışma kurulları, çalışma gurupları ve uzmanlık komisyonlarına ilişkin yönetmelikler yapar.
- k) Partide ihtiyaç duyulan konularda danışma ve çalışma kurulları ile uzmanlık komisyonları oluşturur.
- l) Hükümet kurmaya, tüm üyelerin görüşünü alarak hükümete katılmaya, hükümetten çekilmeye karar verir. Bu kararların alınmasında partinin TBMM'de bulunan üyeleri de toplantıya katılır.
- m) Taşınır ve taşınmaz mal alım ve satımına karar verir.
- n) Uluslararası örgütlere üye olma ve ayrılma kararını verir.

o) Genel Merkez, il ve ilçe düzeyinde gerekli bütün yönetmelikleri düzenler.

PM kararları üye tam sayısının salt çoğunluğu ile alınır. Alınan kararların daha geniş bir mutabakat amacı ile gözden geçirilmesi için üye tam sayısının % 30'unun başvurusu yeterlidir.

Madde 13: GENEL BAŞKAN

A) Seçimi

Büyük Kongre'de gizli oy ve delege tam sayısının salt çoğunluğu ile seçilir. İlk iki oylamada sonuç alınmazsa, ilk iki oylamada en çok oyu alan iki adayın kaldığı 3. bir oylama yapılır. Bu oylamada en çok oyu alan aday seçilir. Genel Başkanlığın boşalması durumunda, PM'nin Büyük Kongre tarafından seçilmiş üyeleri arasından belirlenen bir kişi Genel Başkanlığa vekalet eder. 45 gün içerisinde seçim için Büyük Kongre'yi olağanüstü toplantıya çağırır.

B) Görev ve Yetkileri

Partiyi temsil eder.

Tüzük, program, Büyük Kongre, PM kararları, öneri kararları ışığında parti çalışmalarını yürütür. Yetkili kurullarca verilen kararların uygulanmasını sağlar. PM, MYK ve Meclis Grubu toplantılarına başkanlık eder. Gerektiğinde gündemi kendisi belirleyerek bunları toplantıya çağırır.

TBMM Parti Grup Başkanı ve yöneticilerini, PM ve MYK ile birlikte ya da ayrı olarak toplantıya çağırır.

Genel Başkan İstanbul İrtibat Bürosu:

Genel Başkan'ın çalışmalarının koordinasyonu için İstanbul'da İrtibat Bürosu açılır.

Madde 14: MERKEZ YÜRÜTME KURULU

A) Seçimi:

MYK, PM üyeleri arasından seçilir. MYK, Genel Başkan dahil 11 kişiden oluşur. Genel Başkan, MYK'nın üyesi ve başkanıdır. PM, MYK çalışmalarına yardımcı olmak üzere danışma konferansı tarafından tespit edilmiş olan fabri danışmanlar arasından en fazla 4 kişiyi görevlendirir.

B) Görev ve Yetkileri

- a) İki PM toplantısı arası PM adına tüm politik çalışmaları düzenler ve yürütür. PM tarafından seçilmesinden en geç 15 gün sonra toplanır. Görevleri ve sayıları Madde 15'te belirtilen başkan yardımcılarını seçer.
- b) Olağan olarak iki haftada bir toplanır.
- c) Olağanüstü toplantılar, Genel Başkan'ın ya da en az üç MYK üyesinin istemi ile yapılır.
- d) Gündemi, Başkanlık Kurulu tarafından hazırlanır. En az 3 kurul üyesinin istemi ile gündeme yeni maddeler görüşmesiz olarak eklenir.
- e) Genel Merkez'de görevlendirilecek kadrolu elemanların sayısı ve görevlerini saptar ve atamalarını yapar.
- f) MYK, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar alır. Alınan kararların daha geniş bir mutabakat amacı ile gözden geçirilmesi için üye tam sayısının % 30'unun başvurusu yeterlidir.
- g) Yurtdışındaki yurttaşlarımızla ilgili üyelik işlerini düzenler.
- h) Meclis kurulacak bölgeleri belirler ve il, ilçe başkanları ve PM üyelerinden bölge meclislerini oluşturur.
- ı) Genel Merkez Emek Danışma Kurulu'nu oluşturur.
- i) İlk toplantısında kurulun kadın üyelerinden birini, kadın kolları koordinasyonunun eşgüdümünü sağlamak üzere görevlendirir.

Madde 15: BAŞKANLIK KURULU

a) Oluşumu

Genel Başkan ile Örgütlenme ve Seçim İşleri, Koordinasyon, Basın Yayın ve Propaganda, Sendikalar ve Demokratik Kitle Örgütleri, Uluslararası İlişkiler ve Genel Saymanlık'tan sorumlu 6 başkan yardımcısından oluşur.

PM, başkan yardımcılarının sayısını görev tanımı yaparak artırabilir. Başkan yardımcılarını MYK üyeleri arasından, MYK tarafından salt çoğunlukla, ayrı ayrı oylanarak seçilir.

b) Görevleri

Genel Başkan'ın yasal ve tüzüksel tüm yetkilerinin kullanılması ve görevlerinin yerine getirilmesinde onunla birlikte çalışırlar.

MYK sekreteryası olarak parti örgütü ile ilişkileri sürdürürler. MYK'nın gündeminin hazırlanması, alınan kararların parti örgütleri aracılığıyla uygulanması, parti örgütü ile ilişkilerin sürdürülmesi görevlerini yerine getirirler. Parti adına dava açma ve davada husumet yetkisi Başkanlık Kurulu'na aittir. Diğer görevleri, yetki ve sorumlulukları, PM tarafından hazırlanan yönetmelikle belirlenir.

Madde 16: SEÇİMLERE İLİŞKİN ORTAK HÜKÜMLER

a) Partinin merkez, il ve ilçe organları seçimi ile, il kongresi ve Büyük Kongre delegelerinin seçimleri, SPY doğrultusunda gizli oy, açık ve aralıksız sayım ilkelerine göre yapılır.

b) Seçimler, SPY'nın 21. Maddesi gereğince örgüt binasına asılan ve üyelere duyurulan kesinleşmiş delege listeleri esas alınarak yapılır. Bu listelerde adı olmayanlar oy kullanamazlar.

c) Büyük Kongre'de adaylar, seçimlere geçmeden önce saptanır. Adaylık önerileri yazılı ve sözlü olarak Büyük Kongre Divanı'na yapılır. Seçim başladıktan sonra adaylık önerilemez. Aday olmayanlar seçilemezler.

d) Aday olanların seçimine ilişkin itirazlar, Büyük Kongre Divanı tarafından incelenerek sonuçlandırılır. İtiraz karara bağlanmadan seçimlere geçilemez. Kongre Divanı Başkanı seçime geçmeden önce, seçimde uygulanacak kuralları açıklar.

e) Büyük Kongre'de yapılacak seçimler için hazırlanacak oy pusulalarında, her organın

adayları ayrı bölümlerde gösterilir. Seçimlerde aday sayısının, seçilmesi zorunlu olan asil ve yedek üye sayısından az olmaması gözetilir.

f) Seçme ve seçilme hakkının kullanılması; üye başvurusundan sonra en az 2 ay geçmesi, giriş ödentisi ve üye aidatlarının ödenmiş olması koşullarına bağlıdır.

g) Her örgütün kongresinde bir üst örgüt tarafından idari ve mali işlerin denetimi; tüzüğe, yasaya ve yönetmeliğe uygunluğunu denetlemek üzere denetçiler gönderilir. Denetçiler kongre öncesinde işlemin uygunluğunu denetler.

h) Birden fazla yürütme organında görev alınamaz.

Madde 17: PARTİ DANIŞMA MECLİSİ, MYK ve İL BAŞKANLARI TOPLANTISI ve GENEL MERKEZ EMEK DANIŞMA KURULU

a) Parti Danışma Meclisi:

Genel Başkan, Parti Meclisi üyeleri, Merkez Disiplin Kurulu üyeleri, parti milletvekilleri ve bakanlar, il başkanları, ilçe başkanları, partili belediye başkanları, toplumsal ve meslek örgütlerinde yönetici ve temsilci olan partililerden oluşur. Parti danışma meclisi, parti politikaları ile ilgili her konuda PM ve MYK'na öneri niteliğinde kararlar alabilir.

Parti Danışma Meclisi en az 2 yılda bir kez toplanır. Çalışma esasları PM tarafından hazırlanan bir yönetmelik ile belirlenir.

b) MYK ve il başkanları toplantısı:

MYK'nın çağrısı ve nihai şekli toplantıda verilecek gündem çerçevesinde, yılda en az 2 kez MYK üyeleri ve il başkanlarının katılımı ile toplanır. Gündemindeki konuları istişari olarak görüşür ve tavsiye niteliğinde kararlar alır.

c) Genel Merkez Emek Danışma Kurulu

Konfederasyon ve meslek birlikleri gibi üst kuruluşların genel merkez organına seçilmiş ve parti üyesi olan başkan veya sekreter veya yönetim kurulu üyesinin katılımıyla oluşur. MYK'nın çağrısı ile toplanır. Gerekli görülen hallerde, üst örgütlerin üyesi olan sendika, oda ve bunun gibi kuruluşlardan aynı statüdeki partililer de bu kurula çağrılabilir. Konuları istişari olarak görüşür ve öneriler oluşturur.

MADDE 18: BÖLGE MECLİSİ

İl ve ilçe başkanları ve bölgedeki PM üyelerinin katılımı ile MYK tarafından oluşturulur. Parti politikalarını, Kongre ve PM kararları çerçevesinde bölge düzeyinde

uygular. Bölgenin özgün sorunları ve ihtiyaçları çerçevesinde oluşturduğu önerileri, bölge kapsamındaki il yönetim kurullarına bildirir. Bölge Meclisi faaliyetlerini, il başkanları koordine eder. Bölgeler MYK tarafından belirlenir.

Madde 19: İL KONGRESİ

İl kongresi, seçilmiş ve doğal delegelerden oluşur.

a) Seçilmiş Delegeler:

İlçe kongrelerince seçilir. İlçe kongrelerince seçilen en çok 600 delegenin veya il sınırları içinde toplam parti üye sayısı 600'den çok değilse, ildeki tüm parti üyelerinin katılımı ile oluşur. Kongrenin toplam delege sayısı 600'ü aşarsa, ilçelerin toplam üye sayısının 600 sayısına bölünmesiyle çıkacak sayının ilçe sayısına bölümünden çıkacak sayı, ilçe delegeliğini oluşturur. Hesaplama tam sayıdan küçük sayılar tam sayıya tamamlanır.

b) Doğal Delegeler:

İl başkanı, il yönetim kurulu ve disiplin kurulu üyeleri ve ilin partili milletvekilleri yasa hükümleri çerçevesinde doğal delegedirler. İl kongresi 2 yılda bir yapılır. Ancak, PM veya Büyük Kongre kararı ile il kongreleri bir yılı aşmamak üzere uzatılabilir. Olağan kongreler, il yönetim kurulunca belirlenen yer, gün ve gündemle toplanır. İl yönetim kurulunun çalışma raporu, gündem ve toplantı yeri delegelere, il kongresinden 1 ay önce gönderilir. Toplantı yeter sayısı delegelerin salt çoğunluğudur. İlk toplantıda çoğunluk sağlanmazsa, ikinci toplantı çoğunluksuz olarak bir gün sonra belirtilen yer ve saatte toplanır.

Olağanüstü toplantılar il yönetim kurulu kararı veya delegelerin 1/5'nin çağrısı ile toplanır. Olağanüstü toplantı çağrıldığı gündemle sınırlıdır.

İl kongrelerinin gazetede ilanı gerekmez. Gündeme kongre delegelerinin 1/10'unun yazılı istemi ile gündem maddesi eklenebilir.

Kongre delegelerinin 1/20'si belirli bir konunun gündeme eklenmesini yazılı olarak isteyebilir. Öneri lehte veya aleyhte yapılacak birer konuşmadan sonra oylanır. Gündeme alınması kararlaştırılan konu ilgili bölümde görüşülür.

İl kongresi divanı; bir başkan, iki başkan yardımcısı ve gereği kadar yazmandan oluşur.

İl kongre divanı açık oy ile seçilir. Kongre divanı, kongre çalışmalarının genel hukuk kuralları, Siyasi Partiler Yasası, Parti Tüzüğü ve parti içi demokrasi ilkelerine uygun

yürütülmesi ile yükümlüdür. Divan, Büyük Kongre çalışmalarının yürütülmesinde yasa, tüzük ve yönetmelik hükümlerine aykırı olmamak koşuluyla takdir yetkisini kullanabilir, çalışmalarına ara verebilir, toplantı mekanının düzeni ile ilgili karar alabilir.

İl Kongresi,

a) Yurt, dünya ve il çevresinin sorunlarını tüzük, program, Büyük Kongre, PM, parti il, ilçe konferans ve il ve ilçe danışma meclisleri kararları ışığında tartışıp değerlendirerek politika oluşturur.

b) İl çapında yerel politikaları oluşturur ve yürürlüğe koyar,

c) Büyük Kongre'ye katılacak delegeleri, il başkanını, il yönetim kurulu, il disiplin kurulu üyelerini ve yedeklerini seçer,

d) İl yönetim kurulunun çalışma raporu, mali rapor ve kesin hesap konusunda karar verir ve aklar,

e) Tahmini bütçeyi onaylar.

Madde 20: İL BAŞKANI ve İL YÖNETİM KURULU

a) **İl Başkanı:** İl kongresi tarafından gizli oyla, kongrede hazır bulunan delege tam sayısının salt çoğunluğu ile seçilir. İlk oylamada sonuç alınmazsa, ilk oylamada en çok oyu alan iki adayın katılacağı ikinci oylama sonucunda en çok oyu alan seçilir.

b) **İl Yönetim Kurulu:**

1- **İstanbul, Ankara, İzmir için:** İl yönetim kurulu, il kongresi tarafından seçilir. İl yönetim kurulu, il başkanı dahil 11 üyeden oluşur. İl yönetim kurulunun 1/3'ü kadar yedek üye seçilir. Yedek üyeler ayrıca seçilmez. Yedeklerde sıralama, seçim yönetmeliğinde belirtilen usullere göre yapılır. İl konferansı, il üyeleri arasından il yönetim kurulu çalışmalarına yardımcı olmak üzere sayıları 4'ü geçmeyecek şekilde fahri danışmanlar tespit eder.

2- **Diğer büyük şehir statüsündeki iller için:** İl yönetim kurulu, il kongresi tarafından seçilir. İl yönetim kurulu, il başkanı dahil 9 üyeden oluşur. İl yönetim kurulunun 1/3'ü kadar yedek üye seçilir. Yedek üyeler ayrıca seçilmez. Yedeklerde sıralama, seçim yönetmeliğinde belirtilen usullere göre yapılır. İl konferansı, il üyeleri arasından il yönetim kurulu çalışmalarına yardımcı olmak üzere sayıları 2'yi geçmeyecek şekilde fahri danışmanlar tespit eder.

3- Diğer iller için: İl yönetim kurulu, il kongresi tarafından seçilir. İl yönetim kurulu, il başkanı dahil 7 üyeden oluşur. İl yönetim kurulunun 1/3'ü kadar yedek üye seçilir. Yedek üyeler ayrıca seçilmez. Yedeklerde sıralama, seçim yönetmeliğinde belirtilen usullere göre yapılır. İl konferansı, il üyeleri arasından il yönetim kurulu çalışmalarına yardımcı olmak üzere sayıları 2'yi geçmeyecek şekilde fahri danışmanlar tespit eder. İstifa ya da bir başka neden ile boşalan yönetim kuruluna, seçim yönetmeliğine göre yedek çağırılır. İl başkanlığının boşalması halinde, il yönetim kurulu kendi arasından bir geçici başkan seçer ve 45 gün içinde olağanüstü kongreye gider.

İl yönetim kurulu ilk toplantısında üyeleri arasından sekreter ve sayman seçip görev bölümü yapar, olağan olarak iki haftada bir toplanır. Toplantı gündemini başkan ve sekreter hazırlar. Hazır bulunan üyelerin en az 1/4'ünün istemiyle gündeme yeni maddeler tartışmasız eklenir.

İl yönetim kurulu kararları, üye sayısının salt çoğunluğu ile alınır. Kararlar üye tam sayısının % 30'unun talebi ile yeniden müzakere edilebilir. Olağanüstü toplantılar il başkanı veya 1/5 üyenin talebi ile yapılır.

İl yönetim kurulu, ildeki parti çalışmalarını Kongre, PM ve üst kurulun aldığı kararlar çerçevesinde il düzeyinde uygular. Bu çevrevede yerel politikalar oluşturup uygulamaya koyar. Kongrenin gündemini, çalışma raporunu ve bütçesini hazırlar. İhtiyaç halinde partili veya partisizlerden danışma kurulları oluşturur. İhtiyaç halinde ilçe yönetim kurullarını toplar, görüş ve önerilerini alır ve ilk toplantısında bunları sonuçlandırır.

İl yönetim kurulu ilk toplantısında, kurulun kadın üyelerinden birini, kadın kolu koordinasyonunun eşgüdümünü sağlamak üzere görevlendirir.

Özgöl alanlara ilişkin, parti çalışmalarının yürütülmesi amacıyla örgütsel niteliği olmayan, destek grupları ve uzmanlık komisyonları kurar.

Madde 21: İL ÜYELERİ ve PARTİSİZ YURTTAŞLAR KONFERANSLARI

İl yönetim kurulu, tartışacağı ve karar alacağı konularda görüşlerine başvurmak ve toplantıyı izlemek üzere davet ettiği uzman, bilim insanı, gazeteci vb. kişiler ve özel olarak davetli yurttaşlar ile parti üyelerinin katılacağı 'İl üye ve partisiz yurttaşlar konferansları' toplayabilir. Bu toplantılar, kamuoyuna kapalı özel parti toplantılarıdır. İl yönetim kurulu için öneriler oluşturur.

Bu konferansların görüş alışverişi, tartışma ve kararları, il yönetim kurulu için tavsiye niteliğindedir. Konferanslar için gerekli yönetmelik PM tarafından hazırlanır.

Madde 22: İL PARTİ ÖRGÜTÜ TOPLANTISI

İl yönetim kurulu ve ilçe yönetim kurulu üyeleri ve Parti Meclisi'nin ildeki üyeleri ile il emek meclisi yürütmesi, il kadın kolu koordinasyonu yürütmesi ve il gençlik kolu özgürlük ve dayanışma gençlik platformları yürütmesinin katılımı ile en az 3 ayda bir toplanır. İl ve ilçe örgütlerinin çalışmalarını değerlendirir.

Madde 23: İLÇE KONGRESİ

İlçe kongresi, o ilçeye bağlı bütün üyelerden oluşur. Eğer ilçe üyelerinin toplam sayısı 400'ü aşıyorsa, Siyasi Partiler Yasası'nın öngördüğü yöntemler çerçevesinde çıkarılacak yönetmelikle, delege sayısı 400'ü aşmayacak biçimde seçilen ilçe delegelerinden oluşur. İlçe başkanı ve ilçe yönetim kurulu üyeleri, ilçe kongresinin doğal delegesidir. İlçe kongresi olağan olarak 2 yılda bir toplanır.

PM veya Kongre kararı ile bu süre 1 yıl geçmemek üzere uzatılabilir. İlçe yönetim kurulunun saptayacağı yer, gün ve gündemle toplanır.

İlçe kongreleri kendi sınırları içinde il kongresinin görev ve yetkilerine sahiptir. İlçe yönetim kurulunun çalışma raporu, gündem ve toplantı yeri delegelere, ilçe kongresinden 15 gün önce gönderilir.

Olağanüstü toplantılar, ilçe yönetim kurulunun kararı veya ilçe kongresi delegelerinin en az 1/5'inin yazılı istemiyle olur. Olağanüstü kongre çağrıldığı gündemle sınırlıdır. İlçe kongresi divanı; bir başkan, iki başkan yardımcısı ve gereği kadar yazmandan oluşur. İlçe kongre divanı açık oy ile seçilir.

Kongre divanı, kongre çalışmalarının genel hukuk kuralları, Siyasi Partiler Yasası, Parti Tüzüğü ve parti içi demokrasi ilkelerine uygun yürütülmesi ile yükümlüdür. Divan, ilçe kongre çalışmalarının yürütülmesinde yasa, tüzük ve yönetmelik hükümlerine aykırı olmamak koşuluyla takdir yetkisini kullanabilir, çalışmalara ara verebilir, toplantı mekanının düzeni ile ilgili karar alabilir.

Kongrede ilçe başkanı, ilçe yönetim kurulu ve il kongresine gidecek delegeler seçilir. İlçe kongresi, nisaplı olarak üyelere duyurulan ve ilçe seçim kuruluna bildirilen yer, gün ve gündem ile toplanır. Nisap sağlanamazsa ertesi gün belirtilen yer, saat ve gündemle

nisapsız olarak toplanır. İlçe kongreleri için gazete ilanı gerekmez.

Madde 24: İLÇE BAŞKANI ve İLÇE YÖNETİM KURULU

İlçe başkanı, ilçe kongresinde gizli oy ve kongrede hazır bulunan delege sayısının salt çoğunluğu ile seçilir. İlk oylamada sonuç alınmazsa, ilk oylamada en çok oyu alan iki adayın katılacağı ikinci oylamada en çok oyu alan seçilir.

İlçe yönetim kurulu, ilçe kongresi tarafından seçilir. İlçe yönetim kurulu sayısı, nüfusu 500 bine kadar olan ilçeler için ilçe başkanı dahil 5 üyeden oluşur. 1/3'ü oranında yedek üye seçilir. Yedek üyelerin seçimi ayrıca yapılmaz. Yedeklerde sıralama seçim yönetmeliğinde belirtilen usullere göre yapılır. Sayısı 2'yi geçmemek üzere fahri danışman ilçe konferansı tarafından tespit edilir.

Nüfusu 500 binden fazla olan ilçeler için, ilçe başkanı dahil yönetim kurulu 7 üyeden oluşur. 1/3'ü oranında yedek üye seçilir. Yedekler ayrıca seçilmezler. Yedeklerde sıralama seçim yönetmeliğinde belirtilen usullere göre yapılır. Sayısı 2'yi geçmemek üzere fahri danışman ilçe konferansı tarafından tespit edilir.

İlçe yönetim kurulunun görev bölüşümü, toplantı gündemi ve görevleri gibi konular il yönetim kurulları için belirtildiği şekilde gerçekleştirilir.

İstifa ya da bir başka neden ile boşalan yönetim kuruluna seçim yönetmeliğine göre yedek üye çağrılır.

İlçe yönetim kurulu ilçedeki parti çalışmalarını kongre, PM ve diğer üst kurulların almış olduğu kararlar çerçevesinde ilçe düzeyinde uygular. Bu çerçevede yerel politikalar oluşturup uygulamaya koyar.

Mahalle ve köy birimlerini kurar.

İlk toplantısında, kurulun kadın üyeleri arasından birini, kadın kolu koordinasyonunun eşgüdümünü sağlamak üzere görevlendirir.

İhtiyaç halinde partili veya partisizlerden danışma kurulları oluşturur.

Örgütsel niteliği olmayan destek grupları ve uzmanlık komisyonları oluşturur.

Çalışma ve yaşama alanlarında danışma nitelikli meclisler oluşturur.

Mahalle ve köy birimleri:

Aynı mahalle ve köydeki üyelerden oluşur. İlçe yönetim kurulu üyeleri bu birimlerin doğal üyeleridir. Parti politikalarının yerelde yürütülmesi ve yerel yaşamın sorunlarının parti politikaları içinde yer almasının sağlanmasından sorumludur.

Yaşama ve çalışma alanı birimleri ile mahalle ve köy birimlerinin çalışma esasları, PM tarafından hazırlanan bir yönetmelikle düzenlenir.

Madde 25: İLÇE ÜYELERİ ve PARTİSİZ YURTTAŞLAR KONFERANSI

İlçe yönetim kurulu, tartışacağı ve karar alacağı konularda görüşlerine başvurmak ve toplantıyı izlemek üzere davet ettiği uzman, bilim insanı, gazeteci vb. kişiler ve özel olarak davetli yurttaşlar ile parti üyelerinin katılacağı 'ilçe üye ve partisiz yurttaşlar konferansları' toplayabilir. Bu toplantılar kamuoyuna kapalı özel parti toplantılarıdır. İlçe yönetim kurulu için öneri oluşturur.

Madde 26: İLÇE PARTİ ÖRGÜTÜ TOPLANTISI

İlçe yönetim kurulu ve belde örgütü yöneticileri, ilçe üyesi PM ve il yönetim kurulu üyeleri ile yaşama ve çalışma alanı temsilcileri, mahalle ve köy birimleri temsilcileri, ilçe kadın kolu koordinasyonu yürütmesi ile gençlik kolu özgürlük ve dayanışma gençlik platformları yürütmesinin katılımı ile en az 3 ayda bir toplanır. İlçe örgütünün çalışmalarını değerlendirir.

Madde 27: BELDE ÖRGÜTÜ

İlçeye bağlı belediye örgütü kurulmuş beldelerde 3 parti üyesi tarafından oluşturulur. Belde örgütü tümüyle ilçe yönetim kurulunun sorumluluğu altında, ona bağlı olarak çalışır. Doğrudan ilçenin üyesidir. Kongre yapmaz, zorunlu defterleri tutmaz.

Madde 28: BELDE ÜYELERİ ve PARTİSİZ YURTTAŞLAR KONFERANSI

Belde örgütü, tartışacağı ve karar alacağı konularda görüşlerine başvurmak ve toplantıyı izlemek üzere davet ettiği uzman, bilim insanı, gazeteci vb. kişiler ve özel olarak davetli yurttaşlar ile parti üyelerinin katılacağı 'belde üyeleri ve partisiz yurttaşlar konferansları' toplayabilir. Bu toplantılar kamuoyuna kapalı özel parti toplantılarıdır. İlçe yönetim kurulu için öneri oluşturur.

Madde 29: PARTİ TEMSİLCİLİĞİ ve LOKALLERİ

a) Parti Temsilciliği:

Genel Merkez ya da ilgili yönetim kurulu, henüz il veya ilçe belde örgütü kurulmamış il veya ilçe merkezlerinde ve beldelerde başvuran yurttaşlara ilk elden parti hakkında bilgi vermek, tüzük, program ve parti yayınları ile rozet, flama vb. parti sembollerini satmak, dağıtmak, üyelik için başvuran yurttaşların giriş belgelerini kabul etmek ve böylece o yerde parti örgütünün kurulmasına olanak sağlamak amacı ile bütünüyle ilgili yönetim

kurulunun sorumluluğunda olmak üzere görevlendireceği bir parti üyesi eliyle "Parti Temsilciliği" açabilir. İlgili il ya da ilçede veya beldede parti örgütü kurulduğu anda temsilciliğin görevi sona erer.

b) Parti Lokali: Partinin Genel Merkez, il ve ilçe örgütleri ihtiyaç duymaları halinde, bulundukları bölgelerde dernekler yasası 90. Maddesi çerçevesinde lokal açabilirler.

MADDE 30: EMEK ve MESLEK ÖRGÜTÜ MECLİSİ

a) Merkez Meclis:

Ulusal düzeyde örgütlenmiş emek ve meslek örgütlerinin merkez yöneticisi konumundaki parti üyesi ve fahri üyeler ile il emek meclislerinin yürütmelerinden gelen 1'er üye ve MYK'nın ilgili üyelerinden oluşur. Yılda en az 2 kez toplanır. Toplantı yeter sayısı aranmaz. Kendi içinden 7 kişilik bir yürütme belirler.

Toplantılar, MYK ve Merkez Meclis Yürütmesi eliyle örgütlenir ve gündemi birlikte hazırlanır. Yürütme üyeleri, PM toplantılarına, oy hakkı olmaksızın katılırlar. Kongre ve PM kararları doğrultusunda emek hareketine dair genel politik öneriler oluşturur. Bu öneriler, MYK tarafından karar haline getirilir.

Parti üyeleri, kendi alanlarında bu parti politikaları doğrultusunda alan mücadelesini ve inisiyatiflerini geliştirmeyi esas alır.

b) İl Meclisi:

İl düzeyinde örgütlenmiş emek ve meslek örgütlerinin parti üyesi ve fahri üyesi şube yöneticileri ve il yönetim kurulunun ilgili üyelerinden oluşur. İş kolu ve sektör meclis yürütmelerinden birer kişi il meclislerine katılır. Merkez Meclis tarafından önerilip MYK tarafından karar haline getirilen parti politikalarının il düzeyinde somutlaştırılmasını ve uygulanmasını sağlar. Kendi içinden 7 kişilik yürütme belirler. Yılda en az 3 kez toplanır. Toplantı için, toplantı yeter sayısı aranmaz. Toplantılar il yönetim kurulu ve il meclis yürütmesi eliyle örgütlenir ve gündemi birlikte hazırlanır. İl yönetim kurulu, meclis yürütmesinin görüşünü de alarak alanlarda faaliyet yürüten parti üyesi ve fahri üyelerden ihtiyaç duyduğunu toplantıya çağırabilir. İl meclis yürütmesi, iş kolu ve sektör düzeyinde meclis oluşturur.

c) İlçe Meclisi:

İl emek meclisinin önerisi, il yönetim kurulunun kararı ile ihtiyaç duyulan ilçelerde ilçe emek meclisi oluşturulur. İlçe meclisi, ilçede faaliyette bulunan emek örgütünün üyesi

olan partililerden oluşur. Aralarında belirledikleri 1 kişi il emek meclisinin katılımcısı olur.

MADDE 31: KADIN KOLLARI

İlçe, il ve merkez düzeyinde kadın koordinasyonları oluşturulur. Çalışma esasları, kadın koordinasyonları tarafından önerilen ve PM tarafından karar altına alınan bir yönetmelikle düzenlenir.

MADDE 32: GENÇLİK KOLLARI

Gençlik örgütlenmesi, ilçe ve üniversiteler düzeyinde, ihtiyaçlar ölçüsünde oluşturulacak Özgürlük ve Dayanışma Gençlik Platformlarını esas alır. Bu platformlar, gerek duyulduğunda il ve Türkiye genelinde toplanabilir. Özgürlük ve Dayanışma Gençlik Platformları, ihtiyaçlar ölçüsünde ideolojik teorik derinleşmeyi ve ortaklaşmayı sağlar. ÖDP'li gençler içinde parti politikalarının tartışılıp, parti bilincinin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi işlevini görür. Gençlik alanına dair politikaların tartışılmasını sağlar. Çalışma esasları PM tarafından hazırlanan bir yönetmelikle düzenlenir.

Madde 33: SEÇİM YÖNETMELİĞİ

Siyasi Partiler Yasası'na ve Parti Tüzüğü'ne göre parti içinde yapılacak her kademedeki seçimlerin hangi kural ve yöntemlere göre yapılacağı PM tarafından hazırlanan bir seçim yönetmeliği ile saptanır. Seçim yönetmeliği, Büyük Kongre, il ve ilçe kongrelerinde yapılacak seçimlerin yanı sıra; danışma konferanslarının da çalışma esasları bu yönetmelikle düzenlenir.

Madde 34: PARTİ DANIŞMA KONFERANSLARI

Parti Büyük Kongresi'ne, il ve ilçe kongrelerine siyasal kararlar ve seçimlerle ilgili tavsiyelerde bulunmak üzere toplanan merkez, il ve ilçe düzeyindeki danışma organlarıdır. Parti danışma konferanslarına üyeler ve fahri üyeler katılır. Parti danışma konferanslarının amacı parti politikalarının en geniş üye katılımıyla oluşturulması ve bir tavsiye seçim listesinin Büyük Kongre'ye, il ve ilçe kongrelerine sunulmasıdır. Parti danışma konferanslarına üyelerin ve fahri üyelerin hangi esaslar dahilinde katılacağı ve parti danışma konferanslarının çalışma şekli 33. Madde'de belirtilen seçim yönetmeliğince saptanır. Parti danışma konferansları, Büyük Kongre ile il ve ilçe kongreleri ile aynı zamanda toplanır.

Madde 35: MECLİS GRUPLARI

a) TBMM Parti Grubu

Partili milletvekilleriince oluşturulur. Büyük Kongre kararları ve Parti Programı doğrultusunda yasama çalışması yapar. Genel Başkan, Meclis üyesi ise Grup Başkanı'dır. Görev ve yetkileri grup iç tüzüğü ile belirlenir.

b) Belediye ve İl Genel Meclisi Grupları

Belediye meclisleri ve il genel meclislerindeki partili üyeler kendi aralarında bir grup oluştururlar. Partili belediye başkanı bu grubun başkanıdır. Belediye başkanı partili değilse il başkanı, yokluğunda ilçe başkanı grubun doğal başkanıdır. Meclis grupları kendi içlerinde başkan vekili ve sözcülerini seçer. İl ve ilçe başkanları parti gruplarını bütçe, yıllık program ve faaliyet raporları görüşmeleri öncesi olmak üzere, bir yıl içinde en az 3 kez toplantıya çağırırlar ve toplantıyı yönetirler.

SEÇİMLERDE ADAYLARIN BELİRLENMESİ

Madde 36: MİLLETVEKİLİ ÖN SEÇİMİ

Milletvekili adayı olacak partililer, o seçim bölgesindeki parti üyelerinin tümünün katılacağı ön seçim sistemiyle belirlenir. Ön seçimler SPY ve PM tarafından hazırlanacak ön seçim usulünü gösterir yönetmeliğe göre yapılır. Ancak zorunlu hallerde PM, üye tam sayısının 2/3 çoğunluğu ile SPY'da gösterilen diğer aday belirleme yöntemlerine başvurma kararı alabilir.

Madde 37: YEREL SEÇİMLERDE PARTİ ADAYLARININ BELİRLENMESİ

Yerel seçimlerde parti adayları SPY ve bu konuda hazırlanacak yönetmeliğe göre yapılacak seçimlerde belirlenir. O seçim bölgesindeki parti üyelerinin tümünün katılacağı ön seçim sistemiyle belirlenir. Ön seçimler SPY ve PM tarafından hazırlanacak ön seçim usulünü gösterir yönetmeliğe göre yapılır. Ancak zorunlu hallerde PM, üye tam sayısının 2/3 çoğunluğu ile SPY'da gösterilen diğer aday belirleme yöntemlerine başvurma kararı alabilir.

Madde 38: GÖREVDEN ALMA

Yasa ve Tüzük gereklerini yerine getirmeyen, üst kurulların ve disiplin kurullarının süreli yazılarını zamanında yanıtlamayan il ve ilçe yönetim kurulları başkan ve üyeleri üst yönetim kurullarınca yazı ile uyanılır. En çok 30 gün süre içinde uyarı gereklerini yerine getirmeyen başkan ve yönetim kurullarının yenilenmesi amacıyla ilçe ve il

kongreleri bir üst kurul tarafından 30 gün içinde toplantıya çağrılır. Kongreyi toplamayan başkan ve yönetim kurulları bir üst kurulca görevden alınır. İlçe başkanı ve üyeleri için üst organ, il yönetim kurulu;

İl yönetim kurulu başkanı ve üyeleri için üst organ Merkez Yürütme Kurulu'dur. Atanan il başkanı ve üyeleri, en geç 45 gün içinde, ilçe başkanı ve üyeleri en geç 30 gün içerisinde kongreyi olağanüstü toplamakla yükümlüdür.

Benzeri durumlarda 1/5 oranında kongre delegesinin yazılı başvurusuyla da olağanüstü kongreye gidilebilir.

MADDE 39: YURTDIŞI ÖRGÜTÜ

Yurtdışı örgütleri, ülke ve il düzeyinde kurulur. Çalışma esasları PM tarafından hazırlanan yönetmelikle düzenlenir.

MADDE 40: GÖREVLERDE ROTASYON

Büyük Kongre haricindeki merkez karar ve yürütme organları ile il ve ilçe başkanlıklarında, il ve ilçe yönetim kurullarında, il disiplin kurullarında üst üste en fazla üç olağan dönem göreve gelinebilir. Dönem tespiti geriye doğru işlemez. Yeterli sayıda aday çıkmaması halinde, eksik kalan sayıda kurul üyeliğine adaylık bakımından bu hüküm uygulanmaz. Eksik sayıdaki kurul üyeliğine dördüncü kez adaylık ve seçim usulü seçim yönetmeliğinde düzenlenir.

Madde 41: DİSİPLİN KURULLARI

a) **Merkez Disiplin Kurulu (MDK);** Büyük Kongre'de gizli oyla seçilen 7 asil 4 yedek üyeden oluşur.

b) **İl Disiplin Kurulu:** İl kongresinde gizli oyla seçilen 5 asil, 3 yedek üyeden oluşur.

c) **TBMM Grup Disiplin Kurulu:** Grup Genel Kurulunca gizli oyla seçilen 5 asil, 3 yedek üyeden oluşur.

Disiplin kurullarında görev alanlar partinin diğer organlarında görev alamazlar. Ancak partinin uzmanlık komisyonlarında veya meclislerinde parti üyesi sıfatlarıyla çalışabilirler.

YETKİLERİ

MDK, partinin merkez organlarında görevli olanlar, il başkanları, il yönetim kurulu üyeleri, il disiplin kurulu üyeleri ile ilgili disiplin suçlarının kovuşturmalarını yapar ve karara bağlar.

MDK, aynı zamanda il disiplin kurullarının üst itiraz organıdır.

İl disiplin kurulu, yukarıda sayılan parti üyeleri dışında kalan parti üyeleri ile ilgili disiplin suçlarının kovuşturmasını yapar ve karara bağlar.

TBMM Grup Disiplin Kurulu, TBMM, Grup Genel Kurulu üyeleri ile ilgili disiplin suçlarının kovuşturmasını yapar ve karara bağlar.

Disiplin kurulları SPY 55. Maddesi'ne göre çalışır.

DİSİPLİN KURULUNA BAŞVURU

Genel Başkan, PM üyeleri, MYK üyeleri, MDK üyeleri, il başkanları, il yönetim kurulu üyeleri, il disiplin kurulu üyeleri hakkında, disiplin suçları nedeniyle üyesi oldukları organ tarafından resen veya şikayet üzerine Merkez Disiplin Kurulu'na başvurulabilir. Şikayet üzerine yapılan sevklerde oylama yapılmaz.

Organların üyeleri kendileri ile ilgili sevk oylamasında oy kullanamaz.

İl yönetim kurulları, ilçe başkanları ve ilçe yönetim kurulları hakkında; ilçe yönetim kurulları belde başkanları ve yukarıda organlarda sayılan üyeleri dışındaki tüm üyeleri hakkında resen veya şikayet üzerine il disiplin kuruluna başvurulabilir. İlgiliyi disiplin kuruluna sevk eden organ sevk işlemini ilgili yasalara, Parti Tüzüğü'ne, disiplin yönetmeliğine uygun düzenler.

Başvuru veya sevk işleminde bulunan kişi veya organ, başvurusuna esas teşkil eden tüzük hükümlerini, ihlal edilen tüzük maddesini ve iddiasını destekleyen bilgi, belge, tanık ve her türlü kanıtı bir dilekçeyle ilgili organa iletmek durumundadır.

ÇALIŞMA USULÜ

Konusu disiplin suçu oluşturan bir fiil hakkında disiplin kovuşturmasına, başvuru ya da sevk yetkisi olanlarca fiilin öğrenildiği andan itibaren en geç 3 ay içerisinde başlanır. Disiplin kurulu kendisine yapılan başvuru veya sevki kovuşturmayı başlattığı tarihten itibaren en geç iki ay içinde sonuçlandırır. Kovuşturmanın uzaması durumunda bu süre aşılabılır. Ancak her durumda bu süre 6 ayı aşamaz.

Disiplin kurulu, ilgiliyi görevden alırsa bir ay içerisinde karar verir. Bu süre içerisinde karar veremediği durumlarda görevden alma kararını yeniden gözden geçirir. Disiplin kurulu, karar verinceye kadar toplantılarını kapalı yürütür. Disiplin kurulunun görüştüğü bir olayla ilgili olarak parti organ ve toplantılarında görüşme açamaz. Söz alınamaz, yayın yapılamaz.

Disiplin kurulunca verilen kararlar ile disiplin cezaları hakkında her kademedeki parti kongre ve toplantısında görüşme yapılamaz. Merkez Disiplin Kurulu'nun vermiş olduğu kararlar Büyük Kongre ve PM'de kaldırılabilir. Bunun için, ceza alan üyenin kayıtlı olduğu ilçe yönetim kurulunun veya ilgilinin şahsen PM'ne başvurusu; PM veya Büyük Kongre delegelerinin 1/20'sinin Büyük Kongre'ye başvurusu gereklidir. Parti disiplin kuruluna sevk edilen üye, disiplin kurulunun kesin kararı olmadığı sürece masumdur. Disiplin kurulu gerekli görürse tedbir niteliğinde olmak üzere disiplin kuruluna sevk edilen üyeyi parti içindeki görevinden alabilir.

Disiplin kurulunca hakkında geçici çıkarma cezası verilen üye, parti faaliyetine katılamaz ve parti organlarına teklifte bulunamaz, üyelik haklarını kullanamaz, ancak üyelikten doğan yükümlülüklerini yerine getirir. Geçici çıkarma süresinde partinin program, tüzük ve yetkili kurullarının belirlediği parti politikalarına ve parti organlarının bağlayıcı kararlarına uymakla yükümlüdür. Geçici çıkarma cezası alan üyelerin organlardaki üyelikleri düşer; yerlerine yedek üye çağırılır.

Partiden kesin çıkarma için disiplin kurulu üye tam sayısının yarısından bir fazlasının kararı gereklidir.

Disiplin kuruluna sevk edilen üye sözlü ve yazılı savunma hakkına sahiptir. Toplanmasını istediği belge ve kanıtların parti organlarından istenmesini kurultan isteyebilir.

Disiplin kuruluna sevk edilen üyeye savunması için yazılı çağrı yapılır. Bu çağrıya bildirimden itibaren 15 gün içerisinde yanıt vermeyen üye savunma hakkından vazgeçmiş sayılır. Bu süre SPY 55. Maddesi çerçevesinde 7 güne indirilebilir. Kasıtlı suç isnadı ve asılsız tanıklık disiplin suçu olarak değerlendirilir, bu konuda disiplin kurulu resen işlem yapar.

Disiplin kurulu kararı alınmadan, bu konuda parti içinde ve dışında yazılı veya sözlü görüş açıklayanlar hakkında disiplin kurulunca resen işlem yapılır.

Kadına ve küçükler'e yönelik suçların disiplin kurullarında görüşülmesine öncelik verilir.

Parti Meclisi, disiplin kurullarının çalışma usullerine dair bir yönetmelik çıkarır.

KARAR DÜZELTME VE YENİDEN YARGILAMA İSTEMİ

MYK, MDK kararlarına karşı düzeltme ve yargılamanın yenilenmesi istemiyle MDK'na başvurabilir. Karar düzeltme istemi, MDK kararının ilgili organa bildirilmesinden itibaren 15 gündür. Başvurularda gerekçeler gösterilir. Bu başvurular tüzük ve SPY'nda belirtilen itiraz yolları arasında değerlendirilmez.

Merkez Disiplin Kurulu, bu başvuruları en geç 30 gün içinde karara bağlar. Karar düzeltme ve yeniden yargılama istemleri kararın uygulanmasına engel değildir. Yeniden yargılama isteminin kabul edilmesi halinde, karar verilene kadar önceki kararın yürütmesinin durdurulmasına karar verilebilir.

MADDE 42: DİSİPLİN SUÇ VE YAPTIRIMLARI

Disiplin yaptırımları uyarı, kınama, üyelikten geçici çıkarma ve üyelikten kesin çıkarmadır. Dört aydan az geçici çıkarma cezası verilemez.

Aşağıdaki disiplin suçlarına, karşılarında yazılan yaptırımlar uygulanabilir. Tekrarı halinde, bir üst ceza verilir. SPY 62. Maddesi hükmü gereğince aidatını ödemeyen üyeye geçici çıkarma ve kesin çıkarma cezası uygulanmaz.

- a) Geçerli bir nedeni olmaksızın aidatını yazılı bildirime rağmen 4 ay üst üste ödemeyen üyeye uyarı cezası verilir.
- b) Önceden bildirilen geçerli bir neden olmaksızın, PM hariç kurul ve organ toplantılarına arka arkaya üç kere ya da yılda altı kere katılmayan yöneticiye uyarı veya kınama cezası verilir.
- c) Disiplin kuruluna kasıtlı başvuruda bulunan, disiplin kurulu çalışmaları hakkında beyanda bulunan, kasıtlı suç isnadında bulunan, yalan tanıklık yapan, çağrıldığı halde disiplin kuruluna tanıklığa gelmeyenler, kasıtlı olarak disiplin soruşturmasının uzamasına yol açanlar, disiplin kurulu kararı alınmadan bu konuda parti içinde veya dışında yazılı veya sözlü görüş açıklayanlar hakkında kınama veya üyelikten geçici çıkarma cezası verilir.
- d) Sigortasız işçi çalıştıran üyeye kınama veya üyelikten geçici çıkarma cezası verilir.
- e) Parti eylemine karşı eylem yapan üyeye kınama, üyelikten geçici çıkarma veya üyelikten kesin çıkarma cezası verilir.
- f) Parti işlerinde özel çıkar sağlayan üyeye üyelikten geçici çıkarma veya üyelikten kesin çıkarma cezası verilir.

- g) Parti parasına veya malına zarar veren, parti defter veya evraklarında tahrifat yapan üye veya yöneticiye kınama, üyelikten geçici çıkarma veya üyelikten kesin çıkarma cezası verilir.
- h) Parti üyelerinin kişilik haklarını zedeleyici beyan veya davranışlarda bulunan üyeye uyarı veya kınama cezası verilir.
- ı) Temel insan haklarına yönelik ihlallerde bulunan veya temel insan haklarına yönelik ihlalleri olumlayan üyeye kınama veya üyelikten geçici çıkarma veya üyelikten kesin çıkarma cezası verilir.
- i) Özel alan dahil kadınlara yönelik her türlü tehdit veya şiddet uygulayan veya tacizde bulunan üyeye, özel alan dahil küçüklere tehdit veya şiddet uygulayan veya tacizde bulunan üyeye, üyelikten geçici çıkarma veya üyelikten kesin çıkarma cezası uygulanır.
- j) SPY gereğince üyeliğe kabul şartlarını sonradan kaybeden üyeye, üyelikten kesin çıkarma cezası verilir.

İTİRAZ

İl disiplin kurulu kararlarına karşı MDK'na başvurulabilir. Hakkında partiden ya da gruptan geçici ve kesin çıkarma cezası verilen parti üyesi parti içi itiraz yollarını tükettikten sonra SPY'nın 57. Maddesi çerçevesinde yargı yoluna başvurabilir. Yargı kararı kesindir.

Merkez Disiplin Kurulu'na itiraz süresi ilgiliye verilen savunma süresi kadardır. İl disiplin kurulunun vermiş olduğu üyelikten geçici çıkarma ve üyelikten kesin çıkarma kararları herhangi bir itiraz olmaksızın Merkez Disiplin Kurulu incelemesine tabidir. Merkez Disiplin Kurulu karar vermeden, il disiplin kurulunun üyelikten geçici veya üyelikten kesin çıkarma kararı kesinleşmez.

Madde 43: MALİ HÜKÜMLER

Partinin gelirleri, parti bayrağı, flaması, rozeti, yayınları ve rumuzlarının satışından sağlanacak gelirleri, partice tertip edilen balo, eğlence, tiyatro, film gösterisi, konser ve yemeklerinden sağlanacak gelirler ve SPY'da belirtilen diğer kaynaklardır. Partiye üye olan her kişiden en az 500 bin, en çok 50 milyon TL. giriş aidatı alınır. Giriş aidatı Genel Merkez'e aktarılır.

Parti üye aidatlarının aylık tutarı en az 1.000.000.-TL (Bir milyon) olup, üst sınırı SPY'nin belirlemiş olduğu üst sınırı aşamaz. Bu miktar üye tarafından belirlenir ya da

değiştirilir.

Genel ve yerel seçimlerde adaylık için başvuru ödentisi PM tarafından belirlenir. Partinin bütçesi, bilançoları, gelir ve gider cetvelleri ile kesin hesaplarının nasıl düzenleneceği ve gelirlerin sağlanması ile giderlerin yapılmasına ilişkin usuller SPY'nin ilgili hükümleri ve tüzük doğrultusunda hazırlanacak mali işler yönetmeliği ile gösterilir.

Partinin her türlü gelir ve gideri SPY hükümleri ve yönetmelikler çerçevesinde belgelendirilir ve muhasebeleştirilir. Partinin bütün organları görev alanlarındaki mali işlemlerin belgelendirilmesi ve muhasebeleştirilmesinden birinci derecede sorumludur.

Madde 44: GİDERLERDE SORUMLULUK VE YETKİ

Partinin giderleri ve girişeceği yükümlülükler, Genel Merkez'de parti tüzel kişiliği, illerde il, ilçelerde ilçe örgütü adına yapılır.

Yükümlülüklerle girişmek, bankalardan para çekmek, bir mal veya hak üzerinde tasarrufta bulunmak ya da bu konuda temsil yetkisi vermek için merkezde Genel Başkan veya Genel Başkan Yardımcıları'ndan biri ile Sayman'ın, il ve ilçelerde başkan ve sayman üyenin, başkan bulunmadığında sekreter ile sayman üyenin imzalarının bulunması zorunludur.

Madde 45: TUTULACAK DEFTERLER

Her kademedeki parti organları, SPY'nda gösterilen defter ve kayıtları tutmak zorundadır. Bunların nasıl tutulacağı, bu defterler dışında, hangi kurulların hangi defterleri tutacağı, teknik olanaklardan nasıl yararlanılacağı yönetmelikte ayrıntılı olarak düzenlenir.

Madde 46: SPY ve DİĞER YASALAR

Parti Tüzüğü'nde hüküm bulunmayan hallerde SPY ve siyasi partilerle ilgili diğer yasal düzenlemeler dikkate alınır. SPY ve diğer yasalar tarafından tanınan hak ve yetkiler ilgili kurullarca kullanılır.

Madde 47: ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER

a) SPY, tüzük ve yönetmeliklerde aksine hüküm bulunmadığı hallerde 0.5 ve daha büyük kusuratlar bir üst sayıya tamamlanır.

b) Bu tüzükte üst organlar ve kurullar için öngörülen esaslar, aksine hüküm olmadığı takdirde alt organ ve kurullar için de geçerlidir. Bu tüzükte hüküm bulunmayan hallerde genel hükümler uygulanır.

c) Parti Meclisi 6 ay içerisinde ilgili yönetmelikleri yapmakla yükümlüdür.

GEÇİCİ MADDE 1:

Siyasal Partiler Yasası ve Tüzüğümüzü dikkate alarak, bir kereye mahsus olmak üzere, mevcut üyeliklerin güncelleştirilmesi; bu çalışmanın Parti Meclisi'nin sorumluluğunda ve il ve ilçe yönetimleriyle iletişim içinde yürütülmesi; süresinin kararın kabulünü takiben 2 ay olması; ayrıca yeni üyeler kazanmak üzere kampanya açılması karar altına alınmıştır.

YÜRÜRLÜK MADDESİ:

Bu değişikliklerin tamamı yayımlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girer.

KAYNAKÇA

- Adalı, Coşkun (1999) “Özelleştirmeler Üzerine”, *Çıkış Hattına Doğru Sosyalizm Kapitalizm Yazıları*, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Adda, Jacques (2002) *Ekonominin Küreselleşmesi*, çev. S. İnce, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ahmad, Feroz (1995) *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, çev. Y. Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Ahmad, Feroz (1998) “Cumhuriyet Türkiye’sinde Sınıf Bilincinin Oluşması, 1923-1940”, Quataert, D. ve Zürcher, E. J. (der.), *Osmanlı’dan Cumhuriyet Türkiye’sine İşçiler 1839-1950*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Akal, Emel (2002) *Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm*, Tüstav Yayınları, İstanbul.
- Anti-Mai (2003) “Dünya Sosyal Forumunun Ekonomisi ve Politikası “Küreselleşme” Karşıtı Mücadeleler İçin Dersler”, www.antimai.org/bn/dsf/elestiri.htm
- Akçam, Taner (1996) “Parti Meselesine Ait Kenar Notları (1)”, *ÖDP Tartışmaları*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Akkaya, Yüksel (2002a) “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-1”, *Praksis*, 5, Ankara.
- Akkaya, Yüksel (2002b) “Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-2”, *Praksis*, 6, Ankara.
- Alpat, İnönü (2002) “Başka Türlü Bir ÖDP”, *Gelecek*, 7, İstanbul.
- Arcan, Hazal (2004) “Porto Allegre Belediyeciliği: İktidardan Kurtuluşun “Manifestosu”, *Gelenek*, 80, İstanbul.
- Aren, Sadun (1993) *TİP Olayı 1961-1971*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Arın, Şükrü (1995) “Yeni Zamanlar ve Garantisiz Marksizm”, *Birikim*, 79, İstanbul.
- Arrighi, Giovanni & Hopkins, Terence K. & Wallerstein, Immanuel (1995) *Sistem Karşıtı Hareketler*, çev. C. Kanat & B. Somay & S. Sökmen, Metis Yayınları, İstanbul.

- Arslan, Erkan (1993) “Sosyalist Hareketin Krizi ve Tartışma Süreci”, *Tartışma Süreci Yazıları 2*, Bireşim Yayınları, İstanbul.
- Arslan, Erkan (1993) “Sosyalist Hareketin Krizi ve Tartışma Süreci”, *Tartışma Süreci Yazıları 2*, Bireşim Yayınları, İstanbul.
- Arslan, S. Feza (1998) “Toplumsal Dönüşüm ve Şiddet”, *Mürekkep*, 9, Ankara.
- Arslan, S. Feza & Çahşkan, M. Ahi (2000) “Avrupa Birliği Modernlik ve Sosyalizm”, *Mürekkep*, 14, Ankara.
- Arslan, Emre (2000) “Radikal Demokrasinin Ötesi”, *Mürekkep*, 14, Ankara.
- Arslan, Haydar (1996a) “Sunı Denge Öncü Savaşı ve Direniş Komiteleri Üzerine”, Arslan, H. (der.), *Devrimci Yol’dan Seçmeler*, Gökkuşuğu Yayıncılık, İstanbul.
- Arslan, Haydar (1996b) “Sömürge, Yarı Sömürge Ülkelerde ve Türkiye’de Faşizm”, Arslan, H. (der.), *Devrimci Yol’dan Seçmeler*, Gökkuşuğu Yayıncılık, İstanbul.
- Arslan, Haydar (1996c) “Faşizm ve Faşizme Karşı Mücadele Sorunu”, Arslan, H. (der.), *Devrimci Yol’dan Seçmeler*, Gökkuşuğu Yayıncılık, İstanbul.
- Arslan, Haydar (1996d) “Marksist Leninist Geçiş Dönemi ve Geriye Dönüş Sorunu”, Arslan, H. (der.), *Devrimci Yol’dan Seçmeler*, Gökkuşuğu Yayıncılık, İstanbul.
- Arslan, Haydar (1996e) “İleri Demokrasi ve TKP İleri Demokrasi Tezi Nedir?”, Arslan, H. (der.), *Devrimci Yol’dan Seçmeler*, Gökkuşuğu Yayıncılık, İstanbul.
- Arslan, Haydar (1996f) “Modern Revizyonist “İlerieme Teorileri”nin Dayandığı Dünya Tablileri”, Arslan, H. (der.), *Devrimci Yol’dan Seçmeler*, Gökkuşuğu Yayıncılık, İstanbul.
- Arslan, Haydar (1996g) “Kapitalist Olmayan Yol: Leninist Devrim Teorisinin İnkarı”, Arslan, H. (der.), *Devrimci Yol’dan Seçmeler*, Gökkuşuğu Yayıncılık, İstanbul.
- Atılgan, Gökhan (2002) “Yön’ünü Ararken Yolunu Yitirmek”, *Praksis*, 6, Ankara.
- Aykol, Hüseyin (1996) Türkiye’de Sol Örgütler, Pelikan Yayınları, İstanbul.

- Balta, Ecehan (2002) “Türkiye Solunda Milliyetçilik: Üç Kaynak Üç Dönemeç”, *Praksis*, 6, İstanbul.
- Başkaya, Fikret (1997) *Paradigmanın İflası*, Doz Yayınevi, İstanbul.
- Bauman, Zygmunt (2000) *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, çev. İ. Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Baydur, Refik (2003) *Yeni İş Kanunu: Ciddi Bir Başlangıç*, http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=736&id=44.
- Belge, Murat (1995) “Sosyalizm ve Etik”, *Birikim*, 79, İstanbul.
- Belek, İlker (1999) *Postkapitalist Paradigmalar*, Sorun Yayınları, İstanbul.
- Best, Steven & Kellner, Douglas (1998) *Postmodern Teori*, çev. M. Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Benli, Ferit & Ünivar, Kerem (2000) “Parti Olmak ya da Olmamak”, *Birikim*, 132, İstanbul.
- Birkök, M. C. (1998) *Modernizmden Postmodernizme: Yeni Problemler*, http://www.birkok.net/makaleler/modernizmden_postmodernizme.htm
- Bora, Tanıl (1995) “Sol Politika -ve Politika Kültürü- Üzerine Düşünceler”, *Birikim*, 79, İstanbul.
- Bora, Tanıl (1996) “Parti ve Keşke”, *Birikim*, 82, İstanbul.
- Bora, Tanıl (1997) “ÖDP’de ‘Sınıf Savaşları’- Sınıfları Kaçış Mı, Sınıfa Kaçış Mı?”, *Birikim*, 103, İstanbul.
- Bora, Tanıl (1998) “Sol Politikanın Dili-Yeni Bir Kamusal Dil”, *Birikim*, 110, İstanbul.
- Bora, Tanıl (2000) “Sol Politika Dili Üzerine Düşünceler”, Bora, T. (der), *Yeni Bir Sol Tahayyül İçin*, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Boratav, Korkut (1991) *1980’li Yıllarda Türkiye’de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Boratav, Korkut (1998) *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Boratav, Korkut (2000) “Emperyalizm Mi? Küreselleşme Mi?”, Tonak, E. A. (der), *Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Büyük Larousse (1986) *Yeni Türkiye Partisi*, Gelişim Yayınları, İstanbul.

- Çakmak, Ahmet (1996) “Sahte Sorunları Aşabilmek”, *ÖDP Tartışmaları* içinde, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Çayan, Mahir (1996a) “Sağ Sapma, Devrimci Pratik ve Teori”, *Teorik Yazılar*, Gökkuşluğu Yayıncılık, İstanbul.
- Çayan, Mahir (1996b) “Yeni Oportünizmin Niteliği Üzerine”, *Teorik Yazılar*, Gökkuşluğu Yayıncılık, İstanbul.
- Çayan, Mahir (1996c) “Emperyalizmin Üçüncü Bunalım Dönemi ve Leninist Çizgi”, *Teorik Yazılar*, Gökkuşluğu Yayıncılık, İstanbul.
- Çayan, Mahir (1996d) “Türkiye’nin Tarihi-Sosyal Ekonomik Özellikleri ve Pratiğimize İlişkin Sonuçlar”, *Teorik Yazılar*, Gökkuşluğu Yayıncılık, İstanbul.
- Çelik, Ercüment (2004) *Başka Bir Sosyal Forum Mümkün*, www.bianet.org/2004/06/29347.htm
- Çelikkan, Murat (1996) “Sosyalistlerde Bulunsun”, Demirer, B. (der), *ÖDP Kendini Anlatıyor*, Güncel Yayıncılık, İstanbul.
- Çiçek, Nazan (2000) “Yeni Sola Genel Bir Bakış”, *Mürekkap*, 14, Ankara.
- Coşkun, Sıtkı (1996) “Daha Kızıla Boyamayana Aşkolsun”, Demirer B. (der) *ÖDP Kendini Anlatıyor*, Güncel Yayıncılık, İstanbul.
- Çulhaoğlu, Metin (1996) “Parti Olmayan Parti Aksaklık Olmayan Aksaklık”, Demirer, B. (der.) *ÖDP Kendini Anlatıyor*, Güncel Yayıncılık, İstanbul.
- Çulhaoğlu, M. (1997) *Bin Yılın Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu*, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Çulhaoğlu, Metin (1998) *İdeolojiler Alanı ve Türkiye Örneği*, Öteki Yayınevi, Ankara.
- Çulhaoğlu, Metin (2002) “Türkiye’de Sosyalist Düşüncenin Doğuşu: Konjonktürün Başatlığı”, *Praksis*, 6, Ankara.
- Demirer, Temel (1998) *ÖDP: İmkanlar ve Sorunlar*, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Demirer, Temel (2001) “Küreselleşme, Sınıf ve Sendikalar”, *Özgür Üniversite Formu*, 15, Ankara.
- Dinler, Ahmet Hamdi (1998) *Nihayet Post-Marksistler Türkiye’de*, Bilim Yayınları, İstanbul.

- Drucker, Peter F. (1993) *Kapitalist Ötesi Toplum*, çev. B. Çorakçı, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Eagleton, Terry (1996) *İdeoloji*, çev. M. Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Edgel, Stephen (1998) *Sınıf*, çev. D. Özyiğit, Dost Kitabevi, Ankara.
- Ehrenberg, John (2003) “Sivil Toplumun Ötesi”, Ö. Orhangazi (der), *Marksizm Tartışmaları Manifesto’nun Güncelliği*, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Ellwood, Wayne (2002) *Küreselleşmeyi Anlama Klavuzu*, çev. B. D. Genç, Metis Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, Fahrettin (1997) “Susurluğa Karşı İki Taktik”, *Yeniden*, 28, İstanbul.
- Erdoğan, Necmi (1998) “Demokratik Soldan Devrimci Yol’a: 1970’lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar”, <http://www.let.leidenuniv.nl>
- Erdem, Hamit (1999) *Mustafa Suphi Bir Yaşam Bir Ölüm*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Erdoğan, Fahrettin (1997) “Susurluğa Karşı İki Taktik”, *Yeniden*, 28, İstanbul.
- Ergüden, Işık (1995) “İktisadi Akılsız” Bir Sosyalizm Üzerine Düşünceler”, *Birikim*, 79, İstanbul.
- Ertem, Cemil (2003) “Özelleştirmeye Karşı Başka Türlü Bir İktisat”, *Gelecek*, 11, İstanbul.
- Ertem, Cemil (2004) “Sol, Devlet ve Enternasyonalizm”, *Gelecek*, 21, İstanbul.
- Forta, Bülent (1995) “Yeni Bir Toplumsal Muhalefet Hareketi İçin Sekiz Önerme”, *Birikim*, 79, İstanbul.
- Forta, Bülent (1996a) “Başka Köy Yok”, *ÖDP Tartışmaları*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Forta, Bülent (1996b) “Parti Sorunlu Bir Araç Ama”, *ÖDP Tartışmaları*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Forta, Bülent (1996c) “Asıl Düğüm Bundan Sonra”, *ÖDP Tartışmaları*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Forta, Bülent (1996d) “Şimdi Yeni Bir ÖDP Tasarlamak Zorundayız”, Demirer, B. (der), *ÖDP Kendini Anlatıyor*, Güncel Yayıncılık, İstanbul.
- Foster, John Bellamy (2000) *Marx and Internationalism*, <http://www.monthlyreview.org/70jbf.htm>

- Forta, Bülent (2003) “İki Senaryo-AKP-Sol”, *Gelecek*, 8, İstanbul.
- Gökova, Selim (1997) “Kongre ve Kamulaştırma Meselesi”, *Yeniden*, 29, İstanbul.
- Gülalp, Haldun (1993) Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet, çev. O. Akınhay, A. Yılmaz, Belge Yayınları, İstanbul.
- Gülalp, Haldun (2003) Kimlikler Siyaseti, Metis Yayınları, İstanbul.
- Güzel, Mehmet Şehmuz (1996) Türkiye’de İşçi Hareketi 1908-1984, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Güzel, Mehmet Şehmuz (1998) “İkinci Dünya Savaşı Boyunca Sermaye ve Emek”, Quataert, D. ve Zürcher, E. J. (der.), *Osmanlı’dan Cumhuriyet Türkiye’sine İşçiler 1839-1950*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Habermas, Jürgen (1995) “Kamusal Alan: Ansiklopedik Bir Makale”, *Birikim*, 70, İstanbul.
- Hardt, Micheal & Negri, Antonio (2002) “İmparatorluk”, çev. A. Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Harvey, David (1999) Postmodernliğin Durumu, çev. S. Savran, Metis Yayınları, İstanbul.
- Hüsnü, Şefik (1997) “Türkiye’de Devrimin Gerçeği”, Türkan, M. (der.), *Türkiye’de Sosyal Sınıflar*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Hüsnü, Şefik (1997) “Sosyalist Akımlar ve Türkiye” Türkan, M. (der.), *Türkiye’de Sosyal Sınıflar*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Hüsnü, Şefik (1997) “Seçim, Yoksul ve Orta Halli Sınıflar”, Türkan, M. (der.), *Türkiye’de Sosyal Sınıflar*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Hüsnü, Şefik (1997) “Toplumsal Düzenleme Konusu”, Türkan, M. (der.), *Türkiye’de Sosyal Sınıflar*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Işık, Yüksel (1995) Osmanlı’dan Günümüze İşçi Hareketinin Evrimi (1876-1994), Öteki Yayınevi, Ankara.
- İnşel, Ahmet (1995) “Özgürlükçü Bir Sosyalizm İçin Öneriler”, *Birikim*, 79, İstanbul.
- İnşel, Ahmet (1999) “Avrupa Karşısında Türkiye Solu”, *Birikim*, 128, İstanbul.

- İnsel, Ahmet (2000a) “Gelenekte Devrim mi, Gelenekle Devrim Mi?”, *Birikim*, 132, İstanbul.
- İnsel, Ahmet (2000b) “Solu Yeniden Tanımlamak”, *Birikim Yayınları*, İstanbul.
- İnsel, Ahmet (2003) “Anti-kapitalizm, Pazar ve Küreselleşme, Radikal İki, 2 Şubat, İstanbul.
- İş Kanunu (2003) <http://www.tbmm.gov.tr>
- Karakışla, Yavuz Selim (1998) “Osmanlı Sanayi İşçi Sınıfının Doğuşu, 1839-1923”, Quataert, D. ve Zürcher, E. J. (der.), *Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karasu, Deniz (1997) “Solun Yeniden Yükselişi ve Sosyalizm”, *Yeniden*, 28, İstanbul.
- Kaya, Gökhan (2003) “Statükocun Direnişi: UGB”, *Gelecek*, 13, İstanbul.
- Kaygalak, Sevilay (2001) “Post-Marksist Siyasetin Sefaleti: Radikal Demokrasi”, *Praksis*, 1, İstanbul.
- Keyman, E. Fuat (1996) “Nasıl Bir Liberal Demokrasi”, *Diyalog*, 1, İstanbul.
- Keyman, E. Fuat (1998) “Kamusal Alan ve Cumhuriyetçi Liberalizm: Türkiye’de Demokrasi Sorunu”, *Doğu Batı*, 5, Ankara.
- Keyman, E. Fuat (2000a) *Demokrasi Topluluk ve Fark: Türkiye’de Liberalizm Tartışmasına Kuramsal Bir Katkı, Türkiye’de Radikal Demokrasi*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Keyman, E. Fuat (2000b) *Kemalizm, Modernite, Gelenek: Türkiye’de “Demokratik Açılım” Olasılığı, Türkiye’de Radikal Demokrasi*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Keyman, E. Fuat (2003) “Küreselleşme, ABD ve Türkiye”, *Radikal İki*, 2 Şubat, İstanbul.
- Kondoloğlu, Ziya (2003) “Saddamcı Solculuk Olmaz”, *Gelecek*, 9, İstanbul.
- Kozanoğlu, Hayri (1996) “Sol Bir Dalga Yaratmak”, *ÖDP Tartışmaları*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Kozanoğlu, Hayri (2001) “Küreselleşme ve Yeni Enternasyonalizm”, *Mürekkap*, 17, Ankara.

- Kozanoğlu, Hayri (2002) “AB Konusu “Evet-Hayır” İkileminin Ötesinde Değerlendirilmelidir”, *Mürekkap*, 19, Ankara.
- Kozanoğlu, Hayri (2004) “İki Manifesto”, *Birgün*, 124, İstanbul.
- Köker, Levent (1996) “Radikal Demokrasi”, *Diyalog*, 1, İstanbul.
- Kumar, Krishan (1999) Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları, çev. M. Küçük, Dost Kitabevi, Ankara.
- Küçük, Yalçın (1988) Aydın Üzerine Tezler 1830-1980-5, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Küçük, Yalçın (1990) Türkiye Üzerine Tezler-3, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Küçük, Yalçın (1997) Türkiye Üzerine Tezler 1908-1998-1, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Kürkçügil, Masis (2002) “İlk Kez Sol ve Proleter”, *Gelecek*, 7, İstanbul.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1992a) “Amasız Fakatsız Marksizm – Sonrası”, çev. A. Kardam, *Marksizm ve Gelecek*, 5, Ankara.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1992b) Hegemonya ve Sosyalist Strateji, çev. A. Kardam & D. Şahiner, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Laclau, Ernesto (2000) Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme, çev. E. Başer, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Laçiner, Ömer (1997) “ÖDP: Eskinin Zırhu Yeninin Işıltısı”, *Birikim*, 103, İstanbul.
- Laçiner, Ömer (2000) “Gelebildiği Yerde ÖDP”, *Birikim*, 132, İstanbul.
- Lenin, Vladimir İlyiç Ulyanov (1998) Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, çev. C. Süreya, Sol Yayınları, Ankara.
- Marx, Karl (1992) Felsefenin Sefaleti, Sol Yayınları, Ankara.
- Marx, Karl & Engels, Friedrich (1993) Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, çev. M. Erdost, Sol Yayınları, Ankara.
- McNally, David (2001) “Kapitalizm Üzerine Düşünceler”, *Cosmopolitik*, 1, İstanbul.
- Mısır, Mustafa Bayram & Horuş, Mehmet (1999) Solun Yakın Kısa Tarihi ve ÖDP Üzerine Tarihsele Seyri İçinde ÖDP, Ütopya Yayınevi, Ankara.

- Mısır, Mustafa Bayram (2001) “Almanca Konuşmayı Öğrenmek”, *Praksis*, 3, Ankara.
- Mouffe, Chantal (2000) *Radikal Demokrasi: Modern Mi, Postmodern Mi?*, Küçük, M. (der.), *Modernite Versus Postmodernite*, Vadi Yayınları, Ankara.
- Müftüoğlu, Oğuzhan (1996) “Yerel İnisiyatiflere Dayanan Devrimci Bir Parti”, *ÖDP Tartışmaları*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Müftüoğlu, Oğuzhan (2003) “Sol, Neyi, Nasıl Yapmalı?”, *Gelecek*, 8, İstanbul.
- Oluç, Saruhan (1996) “Esnek ve Plastik Programlı Parti”, Demirer, B. (der.), *ÖDP Kendini Anlatıyor*, Güncel Yayıncılık, İstanbul.
- Oluç, Saruhan (2000) “ÖDP Kabuk Değiştiriyor... Eski Olan Direniyor”, *Bir Adım*, 5, İstanbul.
- Oluç, Saruhan (2002) “Avrupa Birliği’ne Soldan Bakış”, *Mürekkap*, 19, Ankara.
- ÖDP (1996) Program ve Tüzük, ÖDP Yayınları, Ankara.
- ÖDP (2002a) “Öfkeniz ÖDP’de Umut Olsun”, ÖDP Seçim Bildirgesi.
- ÖDP (2002b) 3. Büyük Kongre Kararları, ÖDP Yayınları, Ankara.
- ÖDP (2002c) 3. Büyük Konferans Temel Karar Taslakları, ÖDP Yayınları, Ankara.
- ÖDP (2004) *Özgürlük ve Dayanışma Partisi Program ve Tüzüğü*, <http://www.odp.org.tr>
- Öke, M. Kemal & Kurt, Senem (2003) “Yeni Süreç ve Sendikaların Temsil Sorunu”, *Sendikal Notlar*, 20, İstanbul.
- Önen, Yavuz (1996) “Gemileri Yakma Zamanı”, *ÖDP Tartışmaları*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Öngen, Tülin (1996) Prometheus’un Sönmeyen Ateşi, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Öngen, Tülin (2003) “Küresel Kapitalizm ve Sermayenin Yeni Hegemonya Stratejileri”, *Petrol İş 2000/2003 Yılığ*, İstanbul.
- Özalp, Erkin (2003) “AB Türkiye’ye Ne Vaat Ediyor”, *Gelenek*, 78, İstanbul.
- Özbek, Nadir (2004) “Kamusal Alan Kavramına İhtiyacımız Var Mı?”, Birgün, 132, İstanbul.
- Özkazanç, Alev & Kozaklı, Tamer (2000) “Hegemonya Siyaseti, Sol ve Devrimci Demokrasi”, *Mürekkap*, 14, Ankara.

- Özman, Aylin (1998) “Yeşiller Partisi ve ÖDP Üzerine”, *Birikim*, 110, İstanbul.
- Panitch, Leo (2002) “Devlet Küreselleşme, Yeni Emperyalizm: Bir Yuvarlak Masa Tartışması”, *Mürekkap*, 19, Ankara.
- Pekdemir, Melih (2000) “Toplumsal Muhalefet ve Emeğin Örgütlenmesi”, *Bir Adım*, 5, İstanbul.
- Petras, James (1997) A Marxist Critique of Post-Marxist, www.rebellion.org/petras/english/critique170102.htm
- Petras, James (1999) Globalization: A Socialist Perspective, www.rebellion.org/petras/english/globalization_persp170102.htm
- Petras, James (2002a) “Emperyalizmin Kokusu”, *Cosmopolitik*, 2, İstanbul.
- Petras, James (2002b) Porto Alegre 2002: A Tale of Two Forums, www.rebellion.org/petras/english/twoforums1702002.htm
- Petras, James (2003) “Neo-liberalizm, Kriz ve Seçim”, *Cosmopolitik*, 4, İstanbul.
- Roussenau, Pauline Marie (1998) Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri, çev. T. Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Sadi, Kerim (1994) Türkiye’de Sosyalizmin Tarihine Katkı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Savran, Sungur (2002) “Alternatif Küreselleşme” mi, *Proleter Enternasyonalizmi*: İmparatorluk’a Reddiye”, *Praksis*, 7, Ankara.
- Somel, Cem (2002) “Azgelişmişlik Perspektifinden Küreselleşme”, *Doğu Batı*, 18, Ankara.
- Somel, Cem & Atılkan, Gökhan (2003) “Üçüncü Dünya Sosyal Formu: İzlenimler, Değerlendirmeler”, *Praksis*, 9, Ankara.
- Somer, Kenan (1996) “Partinin Program Taslağına Dört Şiddetli İtiraz (2)”, *ÖDP Tartışmaları*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Şaylan, Gencay. (1999) Postmodernizm, İmge Kitabevi, Ankara.
- Şen, Sabahattin. (2003) “Esnek Üretimde Endüstri İlişkileri”, *Sendikal Notlar*, 20, İstanbul.
- Şenses, Levent (2002) “ASF: Uluslararası Bir Direniş Festivali”, *Gelecek*, 7, İstanbul.

- Tiryaki, Durmuş (tarihsiz) “Faşizm Çözümlemeleri ve Günümüz”, *Sosyalist İktidar Yazıları 1979-1980*, Gelenek Yayınları, İstanbul.
- TİSK (1999) Çalışma Hayatında Esneklik, TİSK Yayınları.
- Togan, Sübidey (2002) “Avrupa Entegrasyonu ve Türkiye AB İlişkileri”, *Doğu Batı*, 18, Ankara.
- Tuğal, Cihan (1996) “Kapsamacılık, Eklektizm ve Eklemlenme”, *Birikim*, 83, İstanbul.
- Tunçay, Mete (1991) Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925) –I, BDS Yayınları, İstanbul.
- Tunçay, Mete (1992) Türkiye’de Sol Akımlar (1925-1936) –II, BDS Yayınları, İstanbul.
- Uğur, Mehmet (2002) “Gidiş-Dönüş Avrupa Bileti”, *Gelecek*, 7, İstanbul.
- Uras, Ufuk (1999a) “Somut Sorunlar Üzerinden Politika Yapıyoruz”, *ÖDP Söyleşileri*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Uras, Ufuk (1999b) “Ekonomik Kriz Siyasilerin Tercihî”, *ÖDP Söyleşileri*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Uras, Ufuk (1999c) “Türkiye’de Tek Parti Solculuğu Tümüyle İflas Etmiştir”, *ÖDP Söyleşileri*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Uras, Ufuk (1999d) “Sol Çıkış Arayışında”, *ÖDP Söyleşileri*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Uras, Ufuk (1999e) “Biz Modern Robin Hood’uz”, *ÖDP Söyleşileri*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Uras, Ufuk (1999f) “Solda Yeni Soluk ÖDP”, *ÖDP Söyleşileri*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Uras, Ufuk (1999g) “Daha Yolun Başındayız”, *ÖDP Söyleşileri*, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Uras, Ufuk (2000) “Kendimizle Yüzleştik”, *Bir Adım*, 5, İstanbul.
- Uras, Ufuk (2002) “3. Büyük Kongre / Konferans Açılış Konuşması”, *3. Büyük Kongre Kararları*, ÖDP Yayınları, Ankara.
- Urry, John (1995) Örgütlü Kapitalizmin Sonu, S. Hall, M. Jacques (der.), *Yeni Zamanlar 1990’larda Politikamızın Değişen Çehresi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Ürün (1997) Türkiye Komünist Partisi Programı.
- Üstün, Mahmut (2002) “Türkiye’de İşçi Sınıfına Bakarken”, *Praksis*, 8, Ankara.
- Wallerstein, Immanuel (1997) “Bugün Gözümüzün Önünde Bir Sistem Çökmekte”, *Birikim*, 104, İstanbul.
- Wallerstein, Immanuel (1998) *Liberalizmden Sonra*, çev. E. Öz, Metis Yayınları, İstanbul.
- Wallerstein, Immanuel (2004) “Sisteme Karşı Yeni Başkaldırı”, *Gelecek*, 16, Ek, 2, İstanbul.
- Wampler, Brian (2000) “A Guide To Participatory Budgeting”, <http://www.internationalbudget.org/cdrom/papers/sysyems/ParticipatoryBudgets/Wampler.pdf>
- Wood, Ellen Meiksins (1995) *Democracy Against Capitalism Renewing Historical Materialism*, Cambridge University Press: New York.
- Wood, Ellen Meiksins (1998) *The Retreat From Class A New ‘True’ Socialism*, Verso: London.
- Wood, Ellen Meiksins (2001) “Postmodern Gündem Nedir”, Wood, E. M.&Foster, J. B. (der), *Marksizm ve Postmodern Gündem*, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Wood, Ellen Meiksins (2001) “Küresel Kapitalizmde Emek, Sınıf ve Devlet”, *Özgür Üniversite Forumu*, 15, Ankara.
- Wood, Ellen Meiksins (2003) *Kapitalizmin Kökeni Geniş Bir Bakış*, çev. A. C. Aşkın, Epos Yayınları, Ankara.
- Yazar, Betül (2000) “Yeni Sol Üzerine “Yeni” Tezlerin Açmazları ve Hegemonya Mücadelesi”, *Mürekkap*, 14, Ankara.
- Yates, Michael D. (2001) *The “New” Economy and The Labor Movement*, <http://www.monthlyreview.org/0401yates.htm>
- Yates, Michael D. (2004) *Can The Working Class Change The World?*, <http://www.monthlyreview.org/0304yates.htm>
- Yavuz, Erdal (1998) “Sanayideki İşgücünün Durumu”, Quataert, D. ve Zürcher, E. J. (der.), *Osmanlı’dan Cumhuriyet Türkiye’sine İşçiler 1839-1950*, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Yeğen, Mesut (2000) “Liberal Demokrasiden Radikal Demokrasiye: Geçişsizlikler”, *Toplum ve Bilim*, 87, İstanbul.
- Yeğen, Mesut (2000) “Avrupa Birliği Küreselleşme ve Türkiye Solu”, *Mürekkap*, 14, Ankara.
- Yeldan, E. (2002a) Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yeldan, Erinç (2002b) “Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”, *Praksis*, 7, Ankara.
- Yetkin, Çetin (1998) 12 Mart 1971 Öncesinde Türkiye’de Soldaki Bölünmeler, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, Hatice (1997) “Özgürlükçü Sol”, *Yeniden*, 29, İstanbul.
- Yılmaz, Gaye (2003) “Sosyal Forumlara Eleştirel Bir Bakış”, *Evrensel Kültür*, 135, İstanbul.
- Yurtsever, Haluk (2002) Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türkiye Solu, El Yayınevi, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

1977 Bursa doğumluyum. Ortaöğrenimimi 1996 yılında T.E.D. Özel Aliğa Lisesi'nde, lisans öğrenimi 2000 yılında Ankara'da Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım bölümünde tamamladım. Halen, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bilim Dalı Genel Sosyoloji ve Metodoloji Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisansına devam etmekteyim. Evliyim. İnsancıl Dergisi'nin Temmuz 2003 sayısında "Küreselleşme" Kapitalizmin Dünyasında Ne Değişti? ismiyle yayınlanan bir çalışmam mevcuttur.

YÜKSEKÖĞRENİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN
Soyadı: YILMAZ
Adı: Çetin

Merkezimizde Doldurulacaktır

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : “Değişen Bir Özne Olarak ‘İşçi Sınıfı’ ve ‘Değişen Sol’: Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) Örneği”

Yabancı Dil : “As A Changing Subject ‘Working Class’ and ‘Changing Left’: Freedom and Solidarity Party (ÖDP) Case”

TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans

Doktora

Doçentlik

Tıpta Uzmanlık

Sanatta
Yeterlilik

☒

[]

[]

[]

[]

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ :

Üniversite : EGE ÜNİVERSİTESİ

Fakülte :

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih: 15.09.2004

TEZ YAYINLANMIŞSA :

Yayınlayan :

Basım Yeri:

Basım Tarihi:

ISBN:

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : OKÇAY Hale

Ünvanı : Yrd. Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI : VII-231

TEZİN KONUSU (KONULARI) : Türkiye’de işçi sınıfı hareketi ve sol / sosyalist yapıların bu hareket ile olan ilişkileri. Günümüzde işçi sınıfının biçimsel yapısında meydana gelen farklılaşmaların Türkiye sol hareketinin (ÖDP), işçi sınıfı kavramına bakışında meydana getirdiği değişimler. Türkiye solunun (ÖDP) işçi sınıfı dışında farklı özne arayışları.

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER :

- 1- İşçi sınıfı
- 2- Türk solu
- 3- Geleneksel sosyalizm
- 4- Özgürlükçü sosyalizm
- 5- Küreselleşme

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER:(Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstrakt ve thesaurus’ları kullanınız.)

- 1- Working class
- 2- Turkish left
- 3- Traditional socialism
- 4- Liberal socialism
- 5- Globalization

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1-Tezimden Fotokopi Yapılmasına izin veriyorum

2-Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

3-Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

[]
[X]
[]

Yazarın İmzası

Tarih : 25.10.2004

ÖZET

“DEĞİŞEN BİR ÖZNE OLARAK ‘İŞÇİ SINIFI’ VE ‘DEĞİŞEN SOL’: ÖZGÜRLÜK VE DAYANIŞMA PARTİSİ (ÖDP) ÖRNEĞİ”

Türkiye’de kapitalist üretim ilişkileri 1900’ler ile birlikte gelişmeye başladı. Fakat Türkiye solu bu gelişmeleri tespit edemedi. Bu durumu analiz edemeyen Türk solu, 1920’lerde sosyalizm mücadelesi yerine emperyalizme karşı mücadele etme stratejisi geliştirdi. Sol, “anti-imperialist” mücadelesinde egemen sınıfların yanında yer aldı. 1920’lerdeki bu konum, solu, işçi sınıfının önderliğinde gerçekleştirilecek sosyalizm mücadelesinden uzaklaştırmıştır. Solun bu özelliği 1960’larda da devam etmiştir. Sol, 1960’lar sonrasında, Marxist teoride işçi sınıfı / burjuvazi arasında kurulan sınıf savaşımı yerine, halk / oligarşi, ezen ulus / ezilen ulus arasında bir mücadele kurgulamıştır. Bu tespitler Türk solunun Marxist teori ile yaklaşmasını engellemiştir.

Günümüzde “reel sosyalizm”in çözülmesi ile birlikte tüm dünya solunda işçi sınıfı ve sosyalizm kavramlarına kuşku duyulmaya başlandı. Bu kuşkuların benzerleri Türk solunun önemli projelerinden bir olan ÖDP’de gözlenmektedir. ÖDP, “reel sosyalizm”in çözülmesi ile birlikte yeni bir sol, yeni bir sosyalizm ve yeni bir Marxism tartışmalarının ortasında şekillenmiştir. ÖDP, “geleneksel sosyalizm” yerine, “özgürlükçü bir sosyalizm” anlayışını hayata geçirmeye çalışmaktadır. “Reel sosyalizm” sonrası Marxizmin bir kriz içerisine girdiği tespitinin sola egemen olduğu bir ortamda, ÖDP’de, Marxizmin günümüz gerçekliğini yeterince kavrayamadığını dolayısıyla geçersizleştğini ima eden post-Marxist tezlerin Türkiye solundaki önemli bir taşıyıcısı olmuştur. ÖDP, Marxizmin krizinin sosyalistler arası bir tartışma ile çözülemeyeceğini düşünmektedir. Marxizmin krizi, sosyalistler ve “yeni toplumsal hareketler” arasında demokratik bir eklemelenmenin kurulacağı “parti olmayan parti” ile çözülecektir. Bu tür belirlemelerin ardından ÖDP, sosyalist bir mücadele değil, “radikal demokratik” talepler doğrultusunda bir mücadele yöntemi izlemektedir.

Yukarıda ana hatları kısaca belirtilen bu çalışma, Türkiye solunun önemli unsurlarından olan ÖDP’yi, sosyolojik bir bakış ile inceleme girişimidir.

ABSTRACT

AS A CHANGING SUBJECT 'WORKING CLASS' AND 'CHANGING LEFT': FREEDOM AND SOLIDARTY PARTY(ÖDP-FSP) CASE

The capitalist relation of production started to develop at the beginning of the 1900s in Turkey. But Turkish left can not determine these developments. Turkish left which can not analysis these conditions make decision to struggle against imperialism instead of struggle for socialism in 1920's. Left took place near by the dominant class in it's "anti-imperialist" struggle. This position in 1920's take away left from the socialist revolution that realized by leadership of working class. This property of left continue in 1960s. After 1960s left made fiction a struggle between people / oligarchy, oppress / oppressed nation instead of struggle between working class / bourgeoisie. These determinations obstructed Turkish left to approach Marxist theory.

Today, after the collapse of "real socialism" the whole left world feel suspicious to concepts of working class and socialism. The similar doubts is noticed on ÖDP, the one of the important project of Turkish left. ÖDP with the collapse of "real socialism" is formed at the centre of discussion about new left, new socialism and new Marxism. ÖDP, try to make reel the project of "liberal socialism" instead of "traditional socialism". After "real socialism" the as the idea of determine the marxism get into crisis become dominant on left, ÖDP in Turkish left is important carier of post-Marxist thesis hint at that Marxism not comprehending today's realism and so being unvalid. The determination that the crisis of Marxism not being solved with the argument of socialist is made in ÖDP. The crisis of Marxism will be solved "in a party taht is not a party" with a democratic articulation between socialism and "new social movements". With these determinations ÖDP follows a struggle method on "radical democratic" demands not a socialist struggle.

This work the main features mentioned above, is sociological view attempt over ÖDP the very important figure of Turkish left.